

6593

TOKAT İLİ MERKEZ İLÇEDE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNE
KATILIMI ETKİLEYEN SOSYO-EKONOMİK FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

NURAY KIZILASLAN

DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

1997-TOKAT

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TOKAT İLİ MERKEZ İLÇEDE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNE KATILIMI
ETKİLEYEN SOSYO-EKONOMİK FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

NURAY KIZILASLAN

DOKTORA TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI

Bu tez, 07.01.1997 tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından oy birliği/oy çeklüğü ile kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı _____ İmza _____

Başkan : Prof. Dr. Cemal TALUĞ

Üye : Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA

Üye : Doç.Dr. A. Zafer GÜRLER

ONAY :

Bu tez, 08.11.1996 tarih ve23..... sayılı Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen jüri üyelerince kabul edilmiştir.

04702-1-1997
Doç.Dr. Osman KARKACIER
Enstitü Müdürü

ÖZET

**TOKAT İLİ MERKEZ İLÇEDE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNE
KATILIMI ETKİLEYEN SOSYO-EKONOMİK FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Nuray KIZILASLAN
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen Bilimleri Entitüsü
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi
1997-238 Sayfa

Danışman : Doç.Dr. A Zafer GÜRLER
Jüri : Prof.Dr. Cemal TALUĞ
: Prof.Dr. Tayfun ÖZKAYA
: Doç.Dr. A.Zafer GÜRLER

Bu araştırmada, kooperatiflerin yaygınlaştırılmasına yönelik yayım çalışmaları için önemli görülen, kırsal toplumdaki bireylerin sosyo-ekonomik faktörleri incelenmiştir. Bunun için, Tokat İli Merkez İlçede bulunan tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortak olan ve olmayan üreticiler sözü edilen faktörler itibarıyla ayrı ayrı karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada öncelikle, kooperatifçilik yayımı, bir kooperatif modelin kırsal toplumda yerleşme süreci ile ilgili kuramsal bilgiler verilmiştir. Ayrıca araştırmada Türkiye'deki ve Tokat'taki tarımsal amaçlı kooperatiflere ilişkin bazı bilgiler de yer almaktadır.

Araştırmada kooperatife katılım düzeyi belirlenmiş ve kooperatife ortak olup olmama kararında etkili olabileceği düşünülen faktörlere göre üreticilerin kooperatife katılımı ortaya konulmuştur. Bu aşamada verilerin özelliğine göre, Khi-Kare ve varyans analizi, t testi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bununla beraber, kooperatife katılımı etkileyen faktörler ekonometrik bir yaklaşımla değerlendirilmiş, regresyon analizleri yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, kooperatife ortak olanlarla olmayanlar arasında istatistiksel olarak, otorite şekli, sosyal statü, gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama, işbirliği eğilim düzeyi, kooperatifçilik bilinç düzeyi, sosyal katılım, kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi, yatay mobilite, yaşam düzeyi, empati yeteneği, geçim sağlama kaynakları, tarım dışı gelir, tarımsal gelir, ihtisaslaşma düzeyi ve kooperatiften yararlanma durumunda farklılıklar belirlenmiştir.

Araştırmada, sosyal ve ekonomik özelliklerin belirlenmesinin kooperatifçiliği geliştirmek ve yaygınlaştırmak için yapılan kooperatifçilik yayım çalışmalarında önemli olduğu görülmüştür. Bu özelliklerin kooperatifçilik yayım çalışmalarında üreticilerin özelliklerini ortaya koyabilmek açısından bir rehber niteliğinde olabileceği söylenebilir.

Kooperatifçilik yayım çalışmalarının Türkiye'deki önemi göz önünde bulundurularak kooperatifçilik eğitim ve yayım politikasının saptanması ve çalışmalarına hız kazandırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatife katılım, Kooperatife katılımı etkileyen sosyo-ekonomik faktörler, Kooperatifçilik yayımı

ABSTRACT**A RESEARCH ON THE SOCIO-ECONOMICAL FACTORS EFFECTING THOSE WHO JOIN THE AGRICULTURAL DEVELOPMENT COOPERATIVES IN THE MAIN COUNTY OF TOKAT****Nuray KIZILASLAN****Gaziosmanpaşa University****Graduate School of Natural and Applied Science****Department of Agricultural Economics****Ph. D Thesis****1997- 238 Page****Supervisor: Assoc. Prof.Dr. A. Zafer GÜRLER****Jury : Prof.Dr. Cemal TALUĞ****: Prof.Dr. Tayfun ÖZKAYA****: Assoc.Prof.Dr. A.Zafer GÜRLER**

In this research we have studied the socio-economical factors of the individuals in the country which have been decided as important points for the extension work to help the cooperations become common. Thus; in the main county, the farmers who are the members and nonmembers of these cooperatives have been seperately compared.

In this research we have given theorotical information related to the cooperation extension and the period that a cooperation settles in the country. Other than this some extra information on the agricultural cooperations both in Tokat and Turkey.

In the research, finding out the percentage of joining the cooperations and the factors effecting the decision whether to join the cooperations or not we have determined the rate of the farmers who join these cooperations. At this point we have made use of "Khi-square" "variance analysis" and "t test" according to the specifications of data. Moreover; we have evaluated the factors effecting joining the cooperation by econometric thought and made regretion analysis.

According to the results of the research we have determined the differences among the farmers who are members and nonmembers of the cooperations from the view point of the way of authority, social level, taking up the agricultural technology and practicing it, the tendency for the joint work, the level of realization for the cooperative work, socially taking part, the rate of using the mass communication means, mobility, the level of living, the competence of emphaty, the sources to make a living, non agricultural income, agricultural income, the rate of proficiency and making use of the cooperations.

We have also found out that determining the social and economical factors are important for the extension work to improve and make common the cooperative extension network. We can say that these specifications can be of guide to bring up the farmers' qualifications for the cooperative extension network.

As a result; taking the importance of cooperative extension network in Turkey, it seems a must to determine the cooperative policy of training and extension and to speed up the work.

Key Words: Join The Cooperatives, Socio-Economical Factors Effecting Those Who Join Cooperatives, Cooperative Extension

TEŞEKKÜR

Araştırma süresince yakın ilgi ve değerli katkılarıyla araştırmanın gerçekleştirilmesine olanak sağlayan hocam Sayın, Doç.Dr. A. Zafer GÜRLER'e, tez konumuyla ilgili olarak bilgilerinden yararlandığım ve çalışmalarıyla beni yönlendiren Sayın hocam, Prof.Dr. Ayhan ÇIKIN'a teşekkürü borç bilirim.

Araştırmayı hazırlarken yardımlarını esirgemeyen, eleştiri ve katkılarından yararlandığım Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın ortaya çıkmasında, yoğun çalışmalarımda hiç kuşkusuz bana sabırlı, huzurlu bir çalışma ortamı ve destek sağlayan eşim Sayın Dr. Halil KIZILASLAN'a teşekkürüm sonsuzdur.

Ayrıca bu yoğun çalışmalarım sırasında kendisiyle fazla ilgilenemediğim, her türlü fedakarlığı kendisinden beklediğim ve beni bu konuda anlayamayacak kadar küçük olan sevgili kızım NİLDEM'i de burada anmak isterim.

Ayrıca, çalışmada isimlerini tek tek belirtme olanağı bulamadığım değerli yöre çiftçilerine, kurum ve kuruluşlara da en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No:</u>
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	vii
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xi
1.GİRİŞ.....	1
1.1.Konunun Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı.....	5
1.4.Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları.....	6
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	8
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	13
3.1. Materyal.....	13
3.2. Yöntem.....	13
3.2.1. Verilerin Toplanması Aşamasında İzlenen Yöntem.....	13
3.2.2. Verilerin Analizi Aşamasında İzlenen Yöntem.....	18
3.2.2.1. Makro Düzeyde Elde Edilen Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem.....	18
3.2.2.2. Survey Yoluyla Elde Edilen Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem.....	18
4. KONU İLE İLGİLİ KURAMSAL YAKLAŞIM.....	26
4.1. Kooperatifçilik Yayımını Diğer Yayım Çalışmalarından Ayıran Nitelikler.....	26
4.2. Kooperatifleşme Olayı.....	29
4.2.1. Kooperatif Hareket İçin Bir Gereksinimin Doğması.....	29
4.2.2. Kooperatif Modeli Uygulamak İçin Bir Hareketin başlaması.....	30
4.2.3. Kooperatif Hareketin Yayılması.....	33
4.2.4. Bireyler Tarafından Kooperatife Ortak Olma Kararının Alınması.....	34
4.2.4.1. İletişim.....	34
4.2.4.2. Etkileme ve etkileşim.....	37
4.2.4.3. Karar.....	37
4.2.4.4. Eylem.....	37
4.3. Kooperatif Eğitim ve Yayım İlişkileri.....	38
5.TÜRKİYE'DE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ.....	42
5.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Gelişimi.....	42
5.2. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Amaçları.....	45
5.3. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Uygulama.....	46

5.4. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	48
5.4.1. Finansman.....	49
5.4.2. Eğitim.....	49
5.4.3. Denetim.....	51
5.4.4. Örgütlenme.....	51
5.4.5. Mevzuat.....	53
6. TOKAT'TAKİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ.....	54
6.1. Çat ve Çevre Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi.....	55
6.2. Kömeç Tarımsal Kalkınma Kooperatifi.....	57
6.3. Günevi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi.....	58
6.4. Oğulcuk Tarımsal Kalkınma Kooperatifi.....	59
6.5. Akbelen Tarımsal Kalkınma Kooperatifi.....	59
7. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	61
7.1. Kooperatifleşme Süreci.....	61
7.1.1. İletişim Aşaması.....	64
7.1.2. Etkileşim Aşaması.....	70
7.1.3. Karar Aşaması.....	74
7.1.4. Eylem Aşaması.....	78
7.2. Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörlere Genel Bir Bakış.....	80
7.2.1. Üreticilerin Kooperatiflere Katılımını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerine Göre Karşılaştırmalı Analizi.....	81
7.2.1.1. Yaş.....	81
7.2.1.1.1. Üreticilerin Yaş Durumu.....	81
7.2.1.1.2. Üreticilerin Hanehalkı Nüfusunun Yaş Durumu.....	84
7.2.1.2. Mesleki Deneyim.....	86
7.2.1.3. Eğitim.....	88
7.2.1.3.1. Üreticilerin Eğitim Durumu.....	90
7.2.1.3.2. Hanehalkı Nüfusunun Eğitim Durumu.....	93
7.2.1.4. Ailedeki Otorite Durumu.....	101
7.2.1.5. Aile Genişliği.....	104
7.2.1.6. Aile Şekli.....	107
7.2.1.7. Sosyal Statü.....	110
7.2.1.8. Gelişmiş Tarım Teknolojisini Benimseme ve Uygulama.....	115
7.2.1.9. İşbirliği Eğilim Düzeyi.....	122
7.2.1.10. Kooperatifçilik Bilinç Düzeyi.....	127
7.2.1.11. Modernleşme Düzeyi.....	132
7.2.1.12. Sosyal Katılım.....	135
7.2.1.13. Dış Kültüre Açılım Düzeyi.....	138
7.2.1.14. Kitle Haberleşme Araçları Kullanım Düzeyi.....	141
7.2.1.15. Yatay Mobilite (Göç).....	145
7.2.1.16. Yaşam Düzeyi.....	149
7.2.1.17. Empati Yeteneği.....	152

Sayfa No:

7.2.2. Kooperatiflere Ortak Olan Üreticilerin Kooperatiflere Katılım Düzeylerini Etkileyen Sosyal Faktörlerin Değerlendirilmesine İlişkin Ekonometrik Yaklaşım.....	154
7.2.3. Üreticilerin Kooperatiflere Katılımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerine Göre Karşılaştırmalı Analizi.....	159
7.2.3.1. İşletme Genişliği.....	160
7.2.3.2. Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekli	165
7.2.3.3. Parsel Sayısı.....	170
7.2.3.4. Geçim Sağlama Kaynakları.....	174
7.2.3.4.1. Tarım Dışı Gelir.....	177
7.2.3.4.2. Tarımsal Gelir.....	179
7.2.3.5. Toplam Gelir.....	182
7.2.3.6. Kooperatiften Yararlanma Durumu.....	186
7.2.3.7. Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı.....	191
7.2.3.8. Toplam Brüt Üretim Değeri.....	195
7.2.3.9. Pazara Dönüklük Oranı.....	200
7.2.3.10. İhtisaslaşma Düzeyi.....	204
7.2.4. Kooperatiflere Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılım Düzeylerini Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Değerlendirilmesine İlişkin Ekonometrik Yaklaşım.....	207
8. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	210
KAYNAKLAR.....	224
EKLER.....	230
ÖZGEÇMİŞ	

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa No:

Çizelge 1. Kooperatife Ortak Olanlar İçin Ömeğe Giren İşletmelerin Tabakalara Göre Dağılımı, Her Tabakadan Ömeğe Çekilen İşletme Sayısı.....	16
Çizelge 2. Kooperatife Ortak Olmayanlar İçin Ömeğe Giren İşletmelerin Tabakalara Göre Dağılımı, Her Tabakadan Ömeğe Çekilen İşletme Sayısı.....	16
Çizelge 3. Erkek İşgücü Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Emsaller.....	20
Çizelge 4. Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler, Kooperatif Türü ve Sayıları (31.12.1993).....	44
Çizelge 5. Türkiye'de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Açılan Krediler (Bin TL) ve Bu Kredilerin Tarımsal Krediler İçindeki Payı (%).....	47
Çizelge 6. Tokat İlinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığına Bağlı Kooperatifler, Kooperatif Sayıları, Ortak Sayıları ve Taahhüt Edilen Sermayeleri (TL).....	55
Çizelge 7. Tokat Merkez İlçedeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Kuruluş Tarihi, Ortak Sayısı, Faaliyet Alanı ve Taahhüt Edilen Sermayeleri (TL) (1995)..	55
Çizelge 8. İletişim Aşamasında Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerinde Ortak Olanlar ile Olmayan Üreticilerin Kooperatif Olgusundan Haberdar Olma Kaynakları.....	66
Çizelge 9. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kooperatifleşme Olgusunu Algıladıktan Sonra Kooperatif Hakkında Daha Fazla Bilgi Almak İçin Başvurdukları Bilgi Edinme Kaynakları.....	68
Çizelge 10. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Etkileşim Aşamasında Ayrıntılı Bilgi Edinme ve Etkilenme Kaynaklarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi.....	71
Çizelge 11. Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerindeki Kooperatif Ortaklarının Etkileşim Aşamasında Konuyu Tartıştığı Kaynaklara Göre Dağılımı.....	73
Çizelge 12. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Etkileşim Aşamasında Yakın Çevredeki Kalkınma Kooperatiflerinin Çalışmalarını Görme ve Bu Kooperatiflerin Ortaklarıyla Görüşme Durumları.....	74
Çizelge 13. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatifleşme Sürecinin Karar Aşamasında Etkileme Kaynaklarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi.....	75
Çizelge 14. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Ortak Olurken Kooperatif Hakkındaki Beklentilerine Göre Kooperatife Katılım Düzeyi.....	76
Çizelge 15. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Karar Aşamasında Ortak Olma Hakkındaki Görüşleri.	77
Çizelge 16. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Kooperatife Katılmama Nedenleri.....	77
Çizelge 17. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatifin En Son Genel Kuruluna Katılma ve Ana Sözleşmeyi Okuma Durumu.....	79
Çizelge 18. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatifin Yıllık Genel Kurullarına Katılma Durumu.....	79
Çizelge 19. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	83
Çizelge 20. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Hanehalkı Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %) ve Ortalama Aile İşgücü Varlığı (EİB).....	85
Çizelge 21. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Hanehalkı Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %) ve Ortalama Aile İşgücü Varlığı (EİB).....	85

Sayfa No:

Çizelge 22. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayanların Hanehalkı Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ortalama sayı ve %)	86
Çizelge 23. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Mesleki Deneyimlerine Göre Kooperatife Farklı katılım Düzeyi.....	87
Çizelge 24. Kooperatife Farklı Düzeylerde Katılan Ortaklar ile Ortak Olmayan Üreticilerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları.....	91
Çizelge 25. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %).....	94
Çizelge 26. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %).....	96
Çizelge 27. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Erkek Nüfusunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %).....	95
Çizelge 28. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Kadın Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %).....	98
Çizelge 29. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Kadın Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Eğitim durumu (Ortalama Sayı ve %).....	99
Çizelge 30. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Kadın Nüfusunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %).....	100
Çizelge 31. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Ailedeki Otorite Durumuna Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	103
Çizelge 32. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Genişliğine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	106
Çizelge 33. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Şekline Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	109
Çizelge 34. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Sosyal Statü Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı katılım Düzeyleri.....	112
Çizelge 35. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Gelişmiş Tarım Teknolojisini Benimseme ve Uygulama Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	117
Çizelge 36. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Bazı Gelişmiş Tarım Teknolojilerini Benimseyip Uygulamama Nedenlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	119
Çizelge 37. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşbirliği Eğilim Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	124
Çizelge 38. Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerinde Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşbirliğinde Bulunmama Nedenlerine Göre Dağılımı.....	126
Çizelge 39. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kooperatifçilik Bilinç Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	130
Çizelge 40. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Modernleşme Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	134

Sayfa No:

Çizelge 41. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Sosyal Katılım Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	137
Çizelge 42. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Dış Kültüre Açılım Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	140
Çizelge 43. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kitle Haberleşme Araçları Kullanım Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	144
Çizelge 44. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Yatay Mobilite (Göç) Durumlarına Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	147
Çizelge 45. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Yaşam Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	151
Çizelge 46. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Empati Yeteneğine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	153
Çizelge 47. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılımını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Etki Payları.....	156
Çizelge 48. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşletme Genişliğine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri.....	162
Çizelge 49. Kooperatife Ortak Olan İşletmelerin İşletme Genişliklerine Göre Kooperatife Katılım Düzeyleri, Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	164
Çizelge 50. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre İşletme Büyüklüğü ve Buna İlişkin Test Sonuçları.....	165
Çizelge 51. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekillerine Göre Kooperatife Katılım Düzeyi.....	167
Çizelge 52. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekillerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	168
Çizelge 53. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekillerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	169
Çizelge 54. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşletme Arazilerindeki Parsel Sayısına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi.....	172
Çizelge 55. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Geçim Sağlama Kaynaklarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi.....	175
Çizelge 56. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Tarım Dışı Gelir (TL) Dilimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	178
Çizelge 57. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Tarımdan Elde Ettikleri Gelir (TL) Dilimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	181
Çizelge 58. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Toplam Gelir (TL) Dilimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	184
Çizelge 59. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Toplam Gelirlerine (BİN TL) Göre Kooperatife Katılım Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	185
Çizelge 60. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre Toplam Gelirleri (BİN TL) ve Buna İlişkin Test Sonuçları.....	186
Çizelge 61. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kooperatiften Yararlanma Durumuna (TL) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	188
Çizelge 62. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatiften Yararlanma Durumuna (BİN TL) Göre Kooperatife Katılım Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	189

Sayfa No:

Çizelge 63. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre Kooperatiften Yararlanma Durumu (BİN TL) ve Buna İlişkin Test Sonuçları.....	190
Çizelge 64. Kooperife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarına (TL) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	192
Çizelge 65. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarına (BİN TL) Göre Kooperatife Katılım Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	194
Çizelge 66. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı (BİN TL) ve Buna İlişkin Test Sonuçları.....	195
Çizelge 67. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Toplam Brüt Üretim Değerine (TL) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	197
Çizelge 68. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Toplam Brüt Üretim Değerine (BİN TL) Göre Kooperatife Katılım Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları.....	198
Çizelge 69. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre Toplam Brüt Üretim Değerleri(BİN TL) ve Buna İlişkin Test Sonuçları.....	199
Çizelge 70. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Pazara Dönüklük Oranlarına (%) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyi.....	202
Çizelge 71. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Pazara Dönüklük Oranına (%) Göre Kooperatife Katılım Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları...203	
Çizelge 72. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre Pazara Dönüklük Oranı (%) ve Buna İlişkin Test Sonuçları.....	204
Çizelge 73. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İhtisaslaşma Düzeyine Göre Kooperatife Farklı katılım Düzeyi.....	206
Çizelge 74. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Etki Payları.....	208

ÇİZİMLER LİSTESİ**Sayfa No:**

Çizim 1. Kooperatif Hareketi Başlatmakta Haberleşme Olgusu.....	32
Çizim 2. Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilikte Haberleşme Modeli.....	33
Çizim 3. Kooperatif Modelin Bir Kırsal Toplumda Yerleşme Süreci.....	35
Çizim 4. Kooperatifleşme Olayının Ana Şeması.....	36

1.GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Türkiye'de tarım sektörünün diğer sektörlerin egemenliği altında varlığını sürdüren bir kesim olduğunu bilinmektedir. Bununla beraber, Türkiye'de ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için en geniş sektör durumunda olan tarımın kalkınması gerekmektedir.

Dünyadaki birçok ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmalarında kooperatifçilik hareketin önemli görevler üstlendiği görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin tarımsal kalkınmalarında kooperatifçilik işbirliği, örgütlenme, demokrasi, üretici ve tüketici hakların korunması, piyasa dengesinin sağlanması, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması, modern tarım tekniklerinin kullanımı v.b. sosyo-ekonomik işlevleri yerine getirmektedir.

Kırsal alandaki insanların kooperatifçilik işbirliği içinde olmaları, bu insanları ekonomik sosyal sorunlarını daha hızlı, kolay ve sürekli olarak çözümlenmesi, kırsal refahın yükseltilmesi, bu suretle de sosyal dengenin kurulmasında etkili olmaktadır.

Türkiye'deki üreticilerin kooperatifler yoluyla örgütlenmelerinin sosyo-ekonomik birtakım amaçları da bulunmaktadır. Tüketicinin ödediği fiyatlarla üretici eline geçen fiyatlar arasındaki marjın aracı elinde kalan bölümünü ele geçirerek, çok sayıdaki küçük üreticilerin yeni oluşan ekonomik dengede bir süre daha tutunarak toplumsal bir denge unsuru olmak bu amaçlardan birisidir. Ayrıca, iç ticaret hadleri yoluyla sanayi kesimine aktarılan tarımsal fazlaları elde ederek bunu, kırsal alanların sanayileşmesine yarayan bir kalkınma modeli içinde şekillendirmek ve yeni bir sosyo-ekonomik denge oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla beraber, kırsal kitleler arasında yaratılabilecek dayanışma ile sosyo-psikolojik açıdan olumlu gelişmeler için uygun ve dinamik bir ortam yaratmaktır (Çıkin, 1982).

Bu nedenlerle, dünyanın pek çok ülkesinde ve Türkiye de kooperatifleşme olgusu üzerinde durulan olaylardan birisi olmaktadır. Bu kooperatifleşme olgusu çevresinde ise, en önemli olanı tarımsal kooperatiflerin yaygınlaştırılmasıdır. Çünkü, ülke ekonomisinde, sanayi alanındaki önemli gelişmelere rağmen tarım önemini büyük ölçüde korumaktadır. Kırsal alanlarda yaşayanların hemen hemen tamamı tarımsal faaliyetlerden geçimini sağlamaktadır. Bu itibarla gerek kırsal alanda yaşayanların geçimlerinin daha iyiye götürülmesi, gerekse ekonomik kalkınma aşamasında tarımsal üretimin rasyonel bir yapıya kavuşturulması, ülkenin önemli problemlerinden birisidir.

Kırsal alanda gerek yapının iyileştirilmesi ve gerekse devletçe görülecek hizmetlerin etkin hale getirilmesi gayretleri, bu kesimde yaşayanların uygun biçimde örgütlenmelerden birisi kooperatif model olup bu modelin bir şekli de tarımsal kalkınma kooperatifleridir.

Tarımsal kalkınma kooperatifleri, Türkiye'de köy ve köylü ile köy kalkınmasının tek bir çözüme indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çok yönlü olan sorunlarının çözümünde ortaya çıkan ve çok amaçlı bir yaklaşımı içeren önemli bir kooperatifçilik modelidir. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin en önemli özelliklerinden birisi, kalkınmaya salt kırsal alanda ve kendi içinde çözümler aramaktan ziyade kırsal kent ve kırsal toplulukla kentsel topluluk arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasını gerçekleştirmeye çalışmasıdır.

Kırsal kalkınmayı sağlamada önemli bir unsur olarak kabul edilen çok amaçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin kurulmasına planlı döneme geçişin ilk yıllarından itibaren başlanmıştır. Ayrıca, planlı kalkınma dönemlerinde kırsal alanların sosyo-ekonomik yapılarının değiştirilmesinde kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, köylortak yönelik politikalarda ele alınmıştır. Bu nedenle, kırsal alanda kooperatif hareketin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için yeni kamu kuruluşları oluşturulmuş ve kaynakları artırılmıştır. Böylece kırsal alanların geliştirilmesinde baz olarak köy birimi ele alınmış ve köyün bir bütün halinde sosyo-ekonomik yönden gelişmesini sağlayacak çok amaçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin geliştirilmesine çalışılmıştır (Anonim,1977).

Bununla beraber, kırsal yerleşim alanlarında işsizliği azaltmak, yurt dışında elde edilen bilgi, görgü ve gelirlerin istihdam olanağı sağlayıcı yatırımlara kanalize etmek gerekçesiyle uygulaması başlayan "dış ülkelere işgücü sekinde kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi" sonucu kooperatif sayıları artmış fakat kooperatifçilik bilinci ve uygulaması gelişmemiştir (Ürper, 1985). Kooperatifleşme hareketinin istenilen düzeye çıkarılmamasının bir çok nedenlerinden söz edilebilir. Kooperatif bilincinin yerleşmemiş olmasının yanısıra, eğitim, sermaye, pazarlama, üst örgütlenme, proje seçimindeki isabetsizlik ve yönetici sorunu bu nedenler arasında sayılabilir. Ayrıca, kurulan kooperatiflere üreticilerin ortak olmamaları, sahip çıkmamaları, ilgisiz oluşları da kooperatifleşmeyi engelleyen faktörler olarak ileri sürülebilir. Konu bu yönüyle önemli görülmektedir. Kooperatifçilik, toplum kalkınmasıyla da sıkı sıkıya bağlantılıdır. Kooperatif, bireylerin gereksinimlerini tek

başlarına giderememeleri durumunda güç birliği yapmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu niteliği gereği toplum kalkınması ile kooperatifçiliğin koşut olduğu söylenebilir. Kooperatiflerin çok amaçlı olması toplum kalkınmasıyla özdeşleşmelerini sağlamaktadır. Toplum kalkınması ekonomik, kültürel ve toplumsal amaçlar götüğünden, köy düzeyinde kurulan kooperatiflerin başarıya ulaşabilmesi için çok amaçlı olmaları gerekmektedir. Çok amaçlı kooperatifler, ekonomik sorunlar yanında yerel toplumun, toplumsal ve kültürel sorunlarına da çözüm getirmektedir (Geray, 1981).

Ayrıca, kooperatifler, tarım kesiminde yenilik sağlama ve bu sağlanan yeniliklerin uygulanmasını gerçekleştirmede önemli bir araç ve aynı zamanda da yöntem olabilmektedirler.

Tarımda yenilik, üretim yapısında bir takım değişmelere neden olurken bir yandan da toplum değişmesinin temel unsurlarından birisi haline gelmektedir. Tarımsal kooperatiflerin yenilik yaratma ve transfer konusundaki çabaları, onların toplumsal değişmeyi yakından etkilediğini göstermektedir. Bu ise, ülkelerin gelişmişlik ve kooperatifçiliğin yaygınlaşma düzeyine göre farklı şekillerde olmaktadır. Bazı gelişmiş ülkelerde tarımsal kooperatifler, araştırma kurumları, ıslah istasyonları gibi araştırma geliştirme birimleri oluşturarak yenilik yaratmaktadırlar. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal kooperatifler ise, sermaye yetersizliği, örgütlenme ve bilgi eksikliği gibi ekonomik ve toplumsal nedenlerden dolayı yenilik yaratma konusunda etkinlik gösterememektedirler. Fakat başka ülkelerde yaratılmış yeniliklerin transferi konusunda etkili olmaktadır (Ürper, 1985). Yeniliklerin miktarları sınırlı olabileceğinden, bunları yaygın kullanım olanaklarına kavuşturmak, zaman programlarını yapmak, sürekli üretim ve yayımını yapmak önemli bir husustur (Çıkin, 1983) ve kooperatifin bu işlevleri de gözönüne alındığında geliştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının önemi bir başka yönüyle ortaya konmaktadır.

Kooperatifleşmenin yaygınlaşması ile, küçük aile işletmeleri halinde çalışan, sermayesi az, rekabet etme olanağını bulamayan üreticilerin güçlü bir hale gelerek üretim, kredi, üretim girdilerini temin etme ve pazarlama konusunda kendi kendilerine yardım edebilen bir grup haline gelmeleri kolaylaşabilmektedir. Böylece kırsal alanda yaşayıp geçimini tarımdan sağlayanların devletin ilgili kuruluşları ile daha iyi ve daha yakın bir ilişki kurma şansları artabilmektedir. Kamu hizmetlerinden daha fazla ve yaygın bir şekilde yararlanma olanakları gelişebilmektedir.

Kırsal alanlarda kooperatif hareket, sosyolojik ve ekonomik bir olgudur. Gelir düzeyini arttırmak, yaşam standartlarını yükseltmek, ekonomik çıkarlarını korumak, yeterli kredi almak, üretim girdilerini ucuza sağlamak gibi bir takım nedenlerle üreticiler kooperatif kurmak isteyebilmektedir. Bu kooperatif hareketin ekonomik yönünü oluşturmaktadır. Üreticilerin ekonomik çıkarlarını korumak için biraraya gelmeleri, işbirliğinde bulunmaları, bir örgüt oluşturmaları ise olayın sosyolojik yönünü oluşturmaktadır.

Kooperatif hareketin kırsal alanlarda yaygınlaşabilmesi için, ilgili kamu kuruluşlarının sürekli ve programlı bir şekilde çalışmalarını yürütmeleri gerekmektedir. Böyle bir çalışma sonucunda; kooperatifçiliğin yaygınlaşması konusunda bir yol alınabilir. Ancak; Türkiye'de kooperatifçilikle ilgilenen kuruluşların kooperatifçilik yayımı konusunda bir hizmetlerinin olduğundan söz etmek mümkün olamamaktadır. Bununla beraber Tarım İl Müdürlükleri Destekleme Şubelerinin kooperatifçilik yayımı ile ilgili çalışmaları olmasına rağmen yetersiz kalmaktadır. Buna paralel olarak; kooperatifçilik konusunda talep yaratmak, üreticileri motive etmek gibi sistemli bir çalışmadan da söz edilememektedir.

Türkiye'de kooperatiflerin kuruluş hızı kooperatifçilik düşüncesinden daha hızlı gelişmiştir. Bu da kooperatifçilikte bazı olumsuzlukların yaşanmasına, az da olsa kaynak savurganlığına ve daha da önemlisi kitlelerin gözünde kooperatifçiliğin güven yitirmesine neden olmuştur (Çıkin, 1992).

Bu nedenlerle; devletin, ilgili kuruluşlarınca kooperatifçilikle ilgili yayım çalışmalarını sistemli bir şekilde ele alarak yürütmesi gerekmektedir. Bu alanda, kooperatifçilikle ilgili bir yayım stratejisine sahip olmak ise; kooperatifleşme olgusunu ve kooperatifin muhatap kitlesinin sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koymakla mümkün olabilir. Konu bu açıdan da önemli görülmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada, üreticilerin kooperatiflere katılımını etkileyen faktörler irdelenmiştir. Kooperatiflere ortak olmayı veya olmamayı etkileyen birçok sosyo-ekonomik faktör sayılabilir. Ayrıca, kooperatife ortak olma kararı, birçok aşaması bulunan bir süreç sonunda alınmaktadır. Üretici içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle kooperatifleşme olayının gelişim çizgisini izleyerek kooperatife katılıp katılmama kararını vermektedir. Kooperatife katılmanın veya katılmamanın nedenleri ve bunu etkileyen faktörleri ortaya koyma, kırsal alanda kooperatifin

yaygınlaştırılmasına yönelik yayım çalışmaları için çok önemli bulgular olarak görülmektedir.

Bununla beraber, üreticilerin hangi bilgi kaynaklarından ne oranda ve hangi koşullarda yararlandıklarının kooperatif yayımı ile uğraşan kişi ve kurumlarca bilinmesi, yayım çalışmaları açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, kooperatif ortakleri ile kooperatife ortak olmayanlar arasında incelenen sosyo-ekonomik faktörler açısından farklılığın olup olmadığının da ortaya konması yapılacak kooperatifçilik yayım çalışmaları açısından önemli görülmektedir.

Aynı zamanda bu araştırmanın bölgede konu ile ilgili yapılacak diğer araştırmalara ve kuruluşlara bir zemin oluşturabileceği söylenebilir. Özellikle, kooperatifçilik yayımı yapacak kuruluşlar için elde edilecek veriler alt yapının temel unsurları olabilir. Çünkü; yayım faaliyetine başlamadan önce; bundan önceki deneyimleri özümleme, bireylerin sosyo-ekonomik özelliklerini belirleme hatta bu sosyo-ekonomik faktörlerin kooperatiflere katılıp katılmama kararı verirken etki derecelerinin bilinmesi kooperatifçilik yayımında önemli sayılabilir.

Ayrıca, bölgedeki kooperatifleşme sürecinin hangi aşamalardan geçtiği, bu süreçte etkili olan kaynaklar, bu süreçte eksik olan unsurlar da bundan sonraki kooperatifçilik yayım çalışmalarına ışık tutabilir. Araştırma bu yönüyle de önemli görülmektedir.

Bununla birlikte, araştırma sonucunda, Türkiye'de kooperatifçilik politikasını oluşturanlara, bölgedeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin gelişme düzeylerine ilişkin bazı ipuçları verilmesi de konuya başka bir boyutta önem kazandırmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmada, üreticilerin kooperatife katılmasını etkilemesi olası etmenlerin incelenmesi, üreticilerin kooperatife etkin bir şekilde katılımlarının sağlanmasında yönlendirici bazı verilerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik alanında yapılan çalışmaların genelde kooperatiflerin mevcut durumunu ortaya koyan çalışmalar ve tarımsal kooperatiflerle ilgili ortak olan ve olmayan üreticilerin davranış ve düşüncelerini saptayan çalışmalar olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle; kısaca, kooperatiflerin mevcut durumu ve kooperatif-ortak ilişkilerini ortaya koyan çalışmalardır. Bununla beraber; üreticilerin kooperatiflere olan katılımları konusunda yapılan araştırmaların çok sınırlı olduğu söylenebilir. Yapılan bu araştırma da sınırlı araştırmalar içerisinde anılabilir.

Böylece; bölgede kooperatifçilik yayımı yapacak kuruluşlar için uygulamada yararlı olabilecek bazı sonuçların bulunması amaçlanmıştır. Bununla beraber; sınırlı olan araştırmalara bir yenisini kazandırmak ve bu konudaki boşluğun doldurulması amaçlar arasındadır. Ayrıca yayım hizmetlerini yürüten kuruluşların ve devletin dikkatini bu çok önemli konu olan kooperatifçilik yayımı üzerine çekmek de amaçlanan bir düşüncedir. Kooperatifçilik politikası içerisinde yer alması ve uygulamaya ivedilikle ve etkin bir şekilde konulması kırsal kalkınma, dolayısıyla toplum kalkınması açısından önem arz etmektedir.

Tokat Merkez İlçede yapılan bu araştırmada genel olarak aşağıda sıralanan amaçlar güdülmüştür.

- Seçilen köylerde kooperatifleşme süreci ve kooperatifleşme olayının gelişim ve yayılımını ortaya koymak,
- Üreticilerin kooperatiflere farklı düzeylerdeki katılımlarını etkileyen sosyal ve ekonomik faktörleri saptamak,
- Kooperatife ortak olan ve olmayan bireyler arasındaki sosyo-ekonomik farkları ortaya koymak,
- Kooperatife ortak olan ve ortak olmayan bireylerin kooperatifleşme sürecindeki davranış ve tutumlarını incelemek,
- Kooperatifleşme olayının dinamikmi, oluş çizgisi, bu çizgide üreticilerin iletişim, etkileşim, karar ve eylem aşamalarının kooperatifleşme hareketindeki etkilerini belirlemek,
- Kooperatife ortak olan üreticilerin sosyal ve ekonomik niteliklerini ayrı ayrı ele alarak kooperatife katılımlarını hangi oranda açıklayabildiklerini ortaya koymak,
- Kooperatifleşme hareketini hızlandıran veya yavaşlatan faktörleri saptamak,
- Tarımsal kooperatifçiliğin yayımı ve geliştirilmesi için kamu kuruluşlarına izleyebilecekleri kooperatifçilik yayımı konusunda bazı önerilerde bulunmaktır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Ana Hatları

Bilindiği gibi, bilimsel araştırmaların derinlemesine ve detaylı olarak hazırlanabilmesi için belli bir çerçeve çizmek, çeşitli sınırlamalar getirmek gereği duyulmaktadır. Bu nedenle araştırma; kapsadığı alan, zaman ve elde edilmesi planlanan veriler ile bu verilerden hareketle ulaşılmak istenen amaçlar yönünden sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamına giren bilgiler araştırmanın yöntem kısmında

verilmiştir. Bunun için burada kısaca, araştırmanın içeriği özetlenmiştir. Araştırma sekiz bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, konunun ve araştırmanın önemi, dayandığı gerçekler, araştırma ile ulaşılmak istenen amaç, kapsam ve ana hatları ile ilgili genel bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde, konu ile ilgili makro ve mikro düzeyde daha önce yapılan araştırmaların bir kısmına kısaca değinilmiştir. Bu bölümde bir anlamda literatür bildirişleri şeklinde çalışma özetleri verilmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın materyali ile kullanılan yöntemler ayrıntılarıyla yer almaktadır.

Dördüncü bölümde, konu ile ilgili kuramsal yaklaşımlar özetlenmiştir.

Beşinci bölümde; Türkiye'deki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin durumu ortaya konmuştur.

Altıncı bölümde; Tokat'taki Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri incelenmiş, kooperatif başkanlarından alınan bilgiler doğrultusunda incelenen yöredeki kooperatifler faaliyet alanlarına göre tanıtılmıştır

Yedinci bölümde; araştırma bulguları yer almaktadır. Bu bölümde ise; kooperatifleşme süreci, kooperatiflere katılımı etkileyen sosyo-ekonomik faktörlere ilişkin sonuçlar sunulmuştur.

Sekizinci ve son bölümde ise, araştırma sonuçları değerlendirilmiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Kooperatifçilik konusunda, üreticilerin kooperatiflere olan katılımları ve kooperatifleşme olayını ortaya koyan araştırmalar gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerde pek fazla değildir. Bunun için kooperatife katılımı inceleyen araştırmalara değinilmiştir.

BEAL (1954) tarafından ABD'de Iowa Eyaletinde yapılan araştırmada; kooperatiflere farklı düzeylerde katılımı etkileyen faktörler irdelenmiştir. Bu araştırmada amaç; Iowa Eyaletinin 22 ilçesinden seçilen kooperatif ortağı olan 268 kooperatif ortağı olmayan 278 kişiden toplanan bilgilerle, sosyal katılım teorisine ait varsayımların kooperatiflere olan katılımlarda, ne ölçüde geçerliği olduğu teste tabi tutmak ve seçilen bazı sosyo-ekonomik faktörlerin kooperatiflere katılım düzeyleriyle olan ilişkileri ortaya koymak olmuştur.

COPP (1964) bir araştırmasında, çiftçilerin; katıldıkları kooperatifler hakkındaki bilgi düzeyleri, düşünceleri ve kooperatifler ile ilgili tutum ve davranışlarının çiftçilerin kooperatiflere olan bağlılığını etkilemesini incelemiştir. Bu çalışmada, çiftçilerin ortak oldukları kooperatife olan bağlılıklarında, diğer bir deyimle kooperatife sahip çıkmalarında, kooperatif hakkında bilgi sahibi olmaları ve kooperatifçilik konusundaki tutum ve davranışları ile sosyo-psikolojik faktörlerin önemli olduğu belirtilmiştir. Copp'un bu araştırması, sosyo-psikolojik faktörlerin, çiftçilerin kooperatiflere katılma ve bağlılıklarının artması üzerindeki etkisini belirten önemli bulgular ortaya koymuştur.

WARNER (1965) yine çiftçilerin kooperatiflere katılmalarını etkileyen faktörlerin saptanması konusunda bir çalışma yapmıştır. Posta surveyine dayandırılan ve 1000 çiftçiden toplanan bilgilerden yararlanıldığı çalışmada, kooperatife katılımı etkileyen en önemli faktörün, çiftçilerin kooperatiften yararlanma düzeyi olduğu belirtilmiştir. Warner'in bu çalışması, çiftçilerin kooperatiflere olan ilgilerinde ve katılımlarında kooperatiflerin kendileri için verdiği hizmetlerden "tatmin olma" faktörünü ortaya koyması bakımından önemlidir.

DPT (1969) tarafından yapılan bir araştırmada köy kalkınma kooperatiflerinin başlangıçta, yabancı ülkelere giden işçilerin tasarruflarını ülkeye çekip, özellikle tarım alanına yöneltmek ve Köyişleri Bakanlığı'nca kooperatiflerin, köy kalkınmasında önemli bir araç olarak kullanılması görüşü belirlenmiştir. Başlangıçta amaç bu olmasına karşın araştırmada, köylerde kooperatif kurmanın, köy topluluklarında kooperatifçilik ortamının ve kooperatif kurma isteğinin yaratılması, kooperatifçiliğin

yayılmamasını ve gelişmesini engelleyen sorunlara çözüm yolu bulunması, mevzuatın geliştirilmesi, kredi düzeyinin iyileştirilmesi gibi sorunların çözümü gözardı edilerek, kooperatiflerin dış ülkelere gitmek konusundaki şiddetli istek üzerine kurulmaya çalışıldığı sonucuna varılmaktadır.

MÜLAYİM (1970), tarımsal kooperatiflerin üst örgütlenmesi konulu araştırmasında, tarımsal kooperatiflerin birim üstü örgütlerine diğer işlevlerinin yanısıra kooperatif hareketin gelişmesi ve yayılması, kooperatifçilik eğitim ve araştırmaları, kooperatif eyleminin değerlendirilmesi ve pazar araştırmaları gibi konularda önemli görevler düştüğünü belirtmektedir.

YACOUB ve HADDAD (1970) tarafından yapılan çalışma, çiftçilerin kooperatiflere katılımlarını etkileyen faktörleri ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, yaş meyve ve sebze kooperatifine ortak olanlar arasından tesadüfi olarak seçtikleri 139 çiftçiden topladıkları bilgilere dayandırdıkları çalışmalarında, çiftçilerin kooperatifle olan ilişki düzeyleriyle kişisel özellikleri (yaş, eğitim v.b.) ve sosyo-psikolojik faktörler (kooperatif hakkındaki inançları, eğilimleri, amaçları, beklentileri gibi) arasındaki ilişkileri araştırarak bazı genellemelere gitmiş ve kooperatife katılımı artırmak için pratik bazı çözüm yollarını önermişlerdir. Araştırma bulgularına göre, çiftçilerin kooperatife katılımlarında rol oynayan en önemli faktörlerin, kişisel özelliklerden ziyade sosyo-psikolojik faktörler olduğu belirlenmiştir.

SUTTON (1970), kooperatiflerin başarılı veya başarısız olmalarını, ortakların kooperatife olan tutum ve davranışlarına bağlı olduğunu belirten bir araştırmayı İngiltere'de yapmıştır. Kooperatif ortaklarının kooperatiflere bağlılık derecesini etkileyen bir dizi sosyo-ekonomik değişkenin test edildiği çalışmada, küçük işletmelere sahip olan yaşlı ve tecrübeli çiftçilerin diğerlerine kıyasla kooperatiflere daha bağlı olduğu ortaya çıkmıştır.

OSUNTOGUN (1972) tarafından yapılan bir araştırmada, Nijerya'daki kooperatifçilik hareketi ve çiftçilerin ortak oldukları kooperatiflere bağlılığı ve katılımı konusundadır. Bu araştırmada, çiftçilerin kooperatif ve kooperatifçilikle ilgili düşünceleri, kooperatife olan bağlılıkları ve katılımları oluşturulan ekonometrik bir modele göre saptanmaya çalışılmıştır.

ÇIKIN (1974), tarımsal kooperatiflerin sorunlarını belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada, kooperatif ortaklarının kooperatifçilik bilinç düzeyini etkilemesi olası

etmenleri incelemiştir. Araştırma sonucunda kooperatifçilik bilinç düzeyini düşük bulan araştırmacı bunun kooperatifin başarısında olumsuz bir etken olacağını belirtmektedir.

SPURNOCK ve CRAWFORD (1975) tarafından yapılan araştırmada; kooperatiflere ortak olan ve olmayan çiftçilerin ihtiyaç duydukları hususlar ve kooperatifler hakkındaki düşüncelerini ve kooperatiflere katılma düzeyleri arasındaki ilişkileri saptamaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonuçları; kooperatife katılanların çoğunluğunun, kooperatife katılım ve bağlılıklarının, kooperatifin faaliyetleri hakkında bilgilendirilmeleri oranında arttığını ortaya koymuştur.

FOXALL ve MC DONNALD-WOOD (1976) tarafından yapılan araştırma, İngiltere'nin kuzeydoğusunda kooperatif ortağı ve ortağı olmayan 206 çiftçiden topladıkları bilgilere dayandırılmıştır. Bu çalışmada, kooperatif ile kooperatif ortağı arasındaki ilişkileri açıklamaya ve ortakların nasıl bir kooperatif görmek istediklerini ortaya koymaya çalışmışlardır.

ARAS ve arkadaşlarının (1977) Toprak ve Tarım Reformu Bölgesinde yaptıkları araştırmada, Şanlıurfa ilinin kooperatifçilik açısından mevcut durumunu incelemiştir. Toprak ve Tarım Reformu kooperatiflerine katılan ve katılmayan işletmelerin sosyo-ekonomik özellikleri üzerinde durulan araştırmada, bu işletmelerin okur-yazarlık, işletme büyüklüğü ve işletme tipi bakımından bir farklılık arzetmedikleri ortaya konulmuştur.

TATLIDİL (1978) tarafından Konya'nın Ereğli ilçesinde Köy Kalkınma Kooperatiflerinin yayılması ve benimsenmesi konusunda bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada, Köy Kalkınma Kooperatifleri yeni bir öge kabul edilerek araştırma bölgesinde yayılmalarını etkileyen faktörler araştırılmış ve söz konusu kooperatiflere katılan çiftçilerin bazı özellikleri üzerinde durulmuştur.

DOĞANCA (1979), Ege Bölgesinde bir pazarlama kooperatifine katılan ve katılmayan çiftçilerin bazı sosyo-ekonomik özelliklerini ve çiftçilerin kooperatif modele ilişkin tutum ve davranışlarını saptamayı amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Araştırmada, çiftçilerin kooperatife katılım nedenleri, kooperatiften memnun olmayı etkileyen faktörler ve kooperatife katılan-katılmayan çiftçilerin sosyo-ekonomik yönden farklılıkları ortaya konmuştur.

DOĞANCA (1983), Manisa ili Turgutlu ilçesine bağlı iki orman köyünde yayım açısından kooperatifleşme ve kooperatiflere katılımı etkileyen faktörleri araştırmıştır. Bu kapsamda, köylerin sosyo-ekonomik yapıları, kooperatifleşme süreci ve

kooperatiflere katılım düzeyini etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmada başarılı ve başarısız kooperatifler farklı iki köyde kapsama alınarak sosyo-ekonomik farklılıklar ortaya konmuştur. Bununla beraber, kooperatiflere farklı düzeylerde katılan üreticilerin katılım düzeyini etkileyen faktörler arasında da farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta da kooperatifçilik yayımı ile ilgili öneriler verilmiştir.

ÇIKIN (1983), yaptığı bir çalışmada, yeniliklerin benimsenmesi ve yayılmasında kooperatiflerden yararlanma olanakları üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada yeniliklerin yayılmasının kendine özgü birçok problemleri olduğunu ve yeniliklerin benimsenmesi ve yayılmasında kooperatifler açısından belirleyici faktörlerin iyi saptanması gerektiği vurgulanmıştır. Kooperatifin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının özelliği dikkate alındığında tarımsal yeniliklerin benimsenmesi, uygulanması ve sonuçlarının izlenmesinde bunların önemli "nokta istasyonları" olabileceği savunulmuştur.

ÜRPER (1985), Eskişehir ili Tarım Kredi Kooperatifleri üzerine yaptığı araştırmada Türkiye'de tarımsal kooperatiflerin toplumsal değişmeye etkileri incelenmiştir. Toplumsal değişimin temelinde "yenilik" olayının yer aldığını belirterek, yeniliklerin yayılıp benimsenmesinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin etkilerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte araştırmada, tarımsal eğitimde, tarımda yerleşimin düzenlenmesinde, önderlik konusunda, aile şekli ve aile ilişkilerine etkileri, yatay ve dikey hareketlilikte Tarım Kredi Kooperatiflerinin etkileri incelenmiştir.

DEMİRCİ (1987), yeniliklerin benimsenmesinde kooperatiflerin önemini çalışmasında vurgulamaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin, yeniliklerin transferi ve ortakların haberdar edilmesinde önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, kooperatiflerin tarım kesiminde gruplaşmayı sağlamaları birey olarak yeniliğe direnç göstermeyi ve karşı çıkmayı ortadan kaldırıp, yeniliklere grup olarak katılmanın avantajlarını sağlayabileceği vurgulanmıştır.

MÜLAYİM ve TALUĞ (1991) yaptıkları çalışmada, tarımsal yayım hizmetlerinde örgütlü çiftçilerle çalışmanın, yayım kuruluşları için hedef kitleye daha çabuk, kolay ve ekonomik olarak ulaşmalarının sağlanması açısından önemli olduğunu vurgulayarak, kooperatiflerin önemini belirtmişlerdir.

AYDIN (1992), "Tokat İlinde Seçilmiş Bir Yörede Tarımsal Yeniliklerin Benimsenmesinde ve Uygulanmasında Etkili Olan Başlıca Sosyo-Ekonomik Faktörler Üzerinde Bir Araştırma" konulu çalışmasında iki köyden 123 üretici ile görüşmüş, köy

ve üreticiler yenilikçilik düzeylerine göre analiz edilmiştir. Buna göre üreticilerin sosyo-ekonomik, tarımsal ve haberleşme davranışlarıyla ilgili özelliklerinin, yenilikçilik düzeyi ile değiştiği ve yenilikçilik düzeyini etkileyen faktörlerin sulu arazi, kültür sığır, yayım elemanlarıyla görüşme, şehire gidiş ve kooperatife katılım olduğu belirtilmiştir.

ÇIKIN ve OLGUN (1995), yaptıkları çalışmada tarımsal gelişmede önemli bir yere sahip olan çiftçi örgütlerinin özellikle kooperatiflerin önemini vurguladıktan sonra, bu konuda tarımsal yayım servislerine düşen görevleri değerlendirmeye çalışmışlardır. Bu yayım servislerinde kooperatifçilik konusuna da yer verilmesini, kooperatif yayımının yapılmasının, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılmasında yardımcı olacağı vurgulanmaktadır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu araştırmanın ana materyalini, yapılan anket çalışmaları sonucu elde edilen birincil nitelikli veriler oluşturmaktadır. Araştırmada iki farklı içerikli anket formu kullanılmış, ilgili kişilere uygulanmıştır. Bunlar;

-Tokat İli Merkez İlçe köylerindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine ortak olan ve olmayan üreticilere uygulanan anket formu

-Tokat İli Merkez İlçe köylerindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Başkanlarına uygulanan anket formu

Ayrıca Tokat İli Tarım İl Müdürlüğü Çiftçi Eğitim ve Yayım Şubesi ve Şube teknik elemanlarıyla bizzat yüzyüze görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmanın diğer materyalini, bu konuda daha önce yayınlanmış ve hazırlanmış olan derleme, inceleme, araştırma, süreli yayınlar ve sempozyumlarda sunulan bildirilerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bununla beraber, Tokat Belediyesi, Devlet Su İşleri Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası kayıtları da araştırmanın materyalinin bir bölümüdür.

Makro düzeyde elde edilen veriler ise, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanmış kaynaklardan sağlanmıştır. Ayrıca, dünyada konu ile ilgili yapılmış olan ve ulaşılabilen kaynaklar da araştırmanın materyalini oluşturmuştur.

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin Toplanması Aşamasında İzlenen Yöntem

Verilerin toplanması aşamasında ilk adım olarak, konu ile ilgili daha önce yapılmış olan ve ulaşılabilen araştırmalar incelemeye alınarak konuyu daha iyi kavramak, sorunları belirlemek amacıyla hangi verilerin gerektiği, bu verilerin elde edilmesi ve analizinde hangi yöntemlerin uygulanmasının doğru olacağı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacına ve kapsamına uygun olarak araştırma yöresinde bulunan kooperatiflerden Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri seçilmiştir. Bu kooperatiflerin seçilmesinin nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri gibi tavandan, başka bir anlatımla, devletçe kurulmuş olmayıp, tabandan başlayan demokratik bir hareket olması

- Diğer bazı tarımsal kooperatifler gibi kamu kuruluşlarının kasaba ve köylerdeki şubeleri durumunda olmayarak bağımsız kooperatifler olması

Araştırma yöresinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin belirlenmesinde Tokat Tarım İl Müdürlüğü Destekleme Şube Müdürlüğü'nün 1994 yılı kayıtları esas alınmıştır. Konuyu sınırlandırmak amacıyla başarılı kooperatiflerin de bulunduğu Merkez İlçe araştırmanın kapsamını oluşturmuştur. Daha sonra Merkez İlçede Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin bulunduğu köylerdeki, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine ortak olanlar ve bu kooperatiflere ortak olmayan üreticiler saptanmıştır. Bu amaçla, Tokat Belediyesinden ve onu desteklemek amacıyla Devlet Su İşlerinden incelenen köylerdeki üreticilerin isim listeleri çıkarılmıştır. Bununla beraber, Tokat Tarım İl Müdürlüğü Destekleme Şube Müdürlüğü ile Tokat Ticaret ve Sanayi Odası kayıtlarından Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine ortak olan kişilerin isim listeleri alınmıştır. Bu listelerden yola çıkarak, Belediye ve Devlet Su İşlerinden alınan listeler karşılaştırılmış, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine ortak olanlar ve olmayanlar belirlenmiştir. Dolayısıyla bu kooperatiflere ortak olanlar ayıklanmış olmaktadır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine ortak olanlar ve olmayanlar belirlendikten sonra her iki gruptan da örnekleme yapılarak anket yapılacak örnek hacimleri saptanmıştır. Böyle bir ayrıma gidilmesine, üreticilerin sahip oldukları olanaklar, bilgi birikimleri, bilgi ihtiyaçları, kooperatiflere katılımı etkileyen sosyo-ekonomik faktörler, kooperatifleşme süreci, kooperatifler hakkındaki düşünceleri, kooperatiflerle ilgili sorunları ve beklentileri diğer üreticilere göre farklılık göstereceğinden gerek duyulmuştur.

Ayrıca kooperatifleşme sürecinin incelenmesinde bir kıyaslama olanağı bulmak, ayrıntılı bir şekilde ortak olanların ve ortak olmayanların sosyal ve ekonomik yapılarını ortaya koymak, kooperatifleşme hareketini hızlandıran veya yavaşlatan faktörleri saptamak için de böyle bir sınırlama getirilmiştir.

Araştırma kapsamına giren Merkez İlçede bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri beş adet olup, kooperatiflere ortak olanlar dokuz köyde bulunmaktadır. Bu köylerde bulunan kooperatiflere ortak olan ve ortak olmayan üreticiler için ayrı ayrı örnekleme yapılmış ve örnek hacmi belirlenmiştir.

Bu aşamada, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kaç tanesine anket uygulanacağı ve bu üreticilerin hangi üreticiler olacağı belirlenmesine çalışılmıştır.

Öncelikle, kooperatife ortak olan ve olmayan tarım işletmelerinin sayısı belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan kooperatife ortak olanlar için 9 köyde toplam 601 adet, kooperatife ortak olmayanlar için yine 9 köyde toplam 1129 adet tarım işletmesi saptanmıştır. Kooperatiflere ortaklık durumuna göre belirlenen bu işletmeler, işletme genişliklerine göre sıraya konulmuş ve populasyon tesbit çizelgesi oluşturulmuştur. Bu oluşumda QPRO istatistik paket programından geniş ölçüde yararlanılmıştır. Örneklemede, işletme genişliğinin dikkate alınmasında; kırsal toplumdaki bireylerin sahip oldukları ve işledikleri arazilerin genişliklerinin, kırsal toplumların sosyal yapısını ve gelişme sürecini etkilediği varsayımından hareket edilmiştir. Ayrıca, işletme genişliğinin kooperatife katılımı da etkisinin olduğu varsayılmıştır.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan işletmeler için populasyon tesbit çizelgesi incelendiğinde, populasyonu oluşturan işletmelerin sahip oldukları üretim alanlarının oldukça geniş sınırlar içinde değiştiği ve oldukça heterojen bir dağılım gösterdiği dikkate alınarak tabakalara ayrılması benimsenmiştir. Bu nedenle oldukça heterojen bir dağılım gösteren populasyonun tümünün bir arada incelenmesi yerine, benzer varyantların bir araya geldiği homojen gruplar oluşturularak incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Kooperatife ortak olan ve olmayan işletmeler için örnek hacminin belirlenmesinde NEYMAN tarafından önerilen formülden yararlanılmıştır. Her tabakaya düşen örnek sayısının belirlenmesinde tabakanın standart sapmasının ağırlığı dikkate alınmıştır. Neyman yönteminde;

$$n = \frac{\sum (N_h \cdot S_h)^2}{N^2 \cdot D^2 + \sum N_h \cdot (S_h)^2} \quad \text{ve} \quad n_i = \frac{N_h \cdot S_h}{\sum N_h \cdot S_h} \cdot n$$

formülleri kullanılmıştır (İşçil, 1977; Yamane, 1967). Burada;

$$D^2 = (d/Z)^2$$

d = Ortalamadan belli bir yüzde sapma

Z = Serbestlik derecesine göre tablo değeri

Nh = Tabakalardaki İşletme Sayısı

Sh = Tabakaların Standart Sapması

Sh² = Tabakaların Varyansı

N = Populasyon Hacmi

n_i = Tabakadaki Örnek Sayısı

n = Örnek Hacmi

Araştırma kapsamında yer alan kooperatife ortak olan işletmeler için örnek hacminin belirlenmesinde %95 güven sınırları içinde ve %10 sapma ile çalışılmıştır. Elde edilen verilerin formüle uygulanması sonucunda örnek hacmi 61 olarak belirlenmiştir. Kooperatife ortak olanlar için populasyonu oluşturan işletmelerin tabakalara göre dağılımı ve her tabakadan örneğe seçilen işletme sayısı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Kooperatife Ortak Olanlar İçin Örneğe Giren İşletmelerin Tabakalara Göre Dağılımı Her Tabakadan Örneğe Çekilen İşletme Sayısı

Tabaka No	İşletme Büyüklüğü (da)	Tabakadaki İşletme Sayısı (Adet)	Tabakadaki İşletmeye Ait Varyasyon Katsayısı (%) (VK=S/ \bar{X} *100)	Örneğe Çekilen İşletme Sayısı (Adet)
1	1-20	418	54.62	31
2	21-50	133	26.41	16
3	51+	50	27.22	14
TOPLAM		601	102.88	61

Yine araştırma kapsamında yer alan kooperatife ortak olmayan işletmeler için örnek hacminin belirlenmesinde %95 güven sınırları içinde ve %10 sapma ile çalışılmıştır. Elde edilen verilerin formüle uygulanması sonucunda örnek hacmi 66 olarak belirlenmiştir. Kooperatife ortak olmayanlar için populasyonu oluşturan işletmelerin tabakalara göre dağılımı ve her tabakadan örneğe seçilen işletme sayısı Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Kooperatife Ortak Olmayanlar İçin Örneğe Giren İşletmelerin Tabakalara Göre Dağılımı Her Tabakadan Örneğe Çekilen İşletme Sayısı

Tabaka No	İşletme Büyüklüğü (da)	Tabakadaki İşletme Sayısı (Adet)	Tabakadaki İşletmeye Ait Varyasyon Katsayısı (%) ($VK=S/\bar{X} \cdot 100$)	Örneğe Çekilen İşletme Sayısı (Adet)
1	1-20	879	69.04	38
2	21-50	189	25.86	17
3	51+	61	27.96	11
TOPLAM		1129	118.67	66

Böylece işletmelerin seçiminde kullanılan bu yöntemde daha az bir örnek hacmi ile popülasyonu temsil etme olanağı bulunmuştur. Bunun yanısıra, yüksek varyasyon gösteren tabakadan daha çok, daha az varyasyon gösteren tabakadan ise daha az işletme örneğe çekilmiştir. Böylece kullanılan yöntemin sağladığı avantajlar ile araştırmada zaman ve maddi kaynakların daha etkin kullanılması mümkün olmuştur.

Anket aşamasından önce, bu köyler ve kooperatifler ziyaret edilerek, kooperatif başkanı, muhtar, öğretmen, kooperatif ortakleri ve ortak olmayanları ile bir ön görüşme yapılmıştır. Bu ön görüşmede iyi ilişkiler içerisine girmek, anket çalışmalarında herhangi bir sorunla karşılaşmamak amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak, ön bilgi için sosyometrik bilgileri toplamak amacıyla köylere gidilmiştir. Ayrıca, araştırmanın amacı ve önemi üreticilere anlatılmıştır.

Araştırma yöresinde yapılan ön geziler sırasında işletmelerin muhasebe kayıtları tutmadıkları gözlenmiştir. Ancak muhasebe kayıtlarının mevcut olmadığı durumlarda anket yoluyla yapılan verilerden de yararlanılabilmektedir (Yang, 1967).

Bu nedenle, araştırmada, materyalin toplanması aşamasında direkt mülakat (personel interview) yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Bununla beraber, kooperatif başkanı ve yönetim kurulu ortaklerinden kooperatifin kurulduğu yıldan beri olan gelişimi ve durumu hakkında bilgiler toplanmış ve araştırma kapsamına alınmıştır.

Anket formunun hazırlanmasında, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültelerinde tarımsal yayımın geliştirilmesinde değişik açılardan geliştirilen anket formlarından yararlanılmıştır. Ayrıca yabancı kaynaklı bazı anket formları da anket formunun hazırlanmasında kullanılan bir materyal olmuştur.

Anket formu iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, kooperatif başkanlarına sorulacak sorulara yer verilirken, ikinci bölümde, kooperatifleşme süreci ve kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilere yönelik sorulara yer verilmiştir. Birinci bölümde, kooperatif başkanlarından bilgi almak suretiyle kooperatiflerin tanıtılması amaçlanmıştır. İkinci bölümde kooperatifleşme sürecinin incelenmesi, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatife katılma düzeylerinin belirlenmesine yardım edecek ve üreticilerin sosyal ve ekonomik özelliklerini ortaya koyacak sorulara yer verilmiştir. Anket formlarının hazırlanması ve eleştirisinden sonra araştırma yöresine gidilmiş ve sorulara tesadüfen seçilen üreticiler ile bir denemeye tabi tutulmuş ve bazı soruların sorulma şekli ve yerleri değiştirilmiştir. Üreticilerden alınacak bilgilerin, üreticilerin hafızalarına dayandığı düşünülerek formlarda tekrarlamalı ve kontrollü sorulara da yer verilmiştir. Anket formlarının denenmesi aşamasından, bazı açık uçlu soruların yani sorulduğunda birkaç cevap alternatifi bulunan soruların ortaya çıkan cevap şekillerine göre cevap alternatifleri kodlanmıştır.

Araştırmanın anket çalışması, 1995 yılı Kasım-Aralık aylarında yürütülmüştür. Anket çalışmaları bittikten sonra ayrıntılı bilgiler toplamak amacıyla köylere birkaç kez daha gidilmiştir.

3.2.2. Verilerin Analizi Aşamasında İzlenen Yöntem

3.2.2.1. Makro Düzeyde Elde Edilen Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem

Makro düzeyde değerlendirilmeye çalışılan verilerin analizinde, yüzde hesapları ve oranlamalara yer verilmiştir.

Türkiye'de Tarımsal kalkınma Kooperatiflerine açılan krediler ve tarımsal kredilerdeki görelî düzeyi saptamak için, reel krediler hesaplanmıştır. Reel kredilerin hesaplanmasında 1963 yılı fiyatları ve 1993 yılını hesaplamak için 1981 yılı fiyatları baz alınmak suretiyle hazırlanan "Toptan Eşya Fiyatları İndeksi" esas alınmıştır.

3.2.2.2. Survey Yoluyla Elde Edilen Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem

Araştırma kapsamında yer alan kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler için doldurulan anket formları tek tek incelenerek, gerekli kontrol, tamamlama ve düzenleme işlemleri yapılarak daha önceden hazırlanmış döküm tablolarına bu bilgiler aktarılmıştır. Daha sonra da bilgisayara işlenmiştir.

Toplanan bilgiler, hazırlanan indeks ve ağırlıklar yardımıyla araştırmanın amacına uygun noktalara varmada yardımcı olabilecek değişkenlere dönüştürülmüştür. Araştırmada ele alınan değişkenler sosyal-ekonomik faktörler diye başlıca iki grup altında toplanmıştır. Sosyal ve ekonomik faktörler aşağıda sıralanmıştır.

Sosyal faktörler:

- Yaş (Üreticilerin yaş durumu, hanehalkı nüfusunun yaş durumu)
- Mesleki Deneyim
- Eğitim Düzeyi (Üreticilerin eğitim durumu, hanehalkı nüfusunun eğitim durumu- erkek ve kadın nüfus-)
- Ailedeki Otorite Durumu
- Aile Genişliği
- Aile Şekli
- Sosyal Statü
- Gelişmiş Tarım Teknolojisini Benimseme ve Uygulama
- İşbirliği Eğilim Düzeyi
- Kooperatifçilik Bilinç Düzeyi
- Modernleşme Düzeyi
- Sosyal Katılım
- Dış Kültüre Açılım Düzeyi
- Kitle Haberleşme Araçları Kullanım Düzeyi
- Yatay Mobilite
- Yaşam Düzeyi
- Empati Yeteneği

Ekonomik Faktörler :

- İşletme Genişliği
- Arazi Kullanım Durumu
- Parsel Sayısı
- Geçim Sağlama Kaynakları
- Tarım Dışı Gelir
- Tarımsal Gelir
- Toplam Gelir
- Kooperatiften Yararlanma Durumu
- Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı
- Toplam Brüt Üretim Değeri
- Pazara Dönüklük Oranı
- İhtisaslaşma Düzeyi

Ayrıca bu faktörlerin kooperatife katılımı etkilediği varsayımından hareket edilmiştir. Bununla beraber, sosyal faktörler irdelenirken, aile işgücü potansiyeli de belirlenmiştir. Bu potansiyelin belirlenmesinde Erkek İşgücü Birimi (EİB) esas

alınmıştır. Değişik yaş grupları ve cinsiyetlere göre aile işgücü potansiyelinin belirlenmesinde kullanılan katsayılar Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Erkek İşgücü Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Emsaller

Yaş	EMSALLER	
	Erkek	Kadın
0-6	---	---
7-14	0.50	0.50
15-49	1.00	0.75
50-64	0.75	0.50
65+	---	---

Kaynak: Fethi AÇIL, Rasih DEMİRCİ, Tarım Ekonomisi Dersleri, A.Ü. Zir.Fak.Yayın No:880, Ankara, 1984

Bu şekilde incelenen işletmelerde aile işgücü potansiyeli belirlenirken fiilen çalışabilir nüfustan, devamlı hastalık, askerlik ve eğitim nedeniyle çalışamayan nüfus çıkartılmış ve fiilen çalışan nüfus cinsiyeti ve yaş dikkate alan işgücü emsalleri ile değerlendirilerek Erkek İşgücü Birimine çevrilmiştir.

Araştırmada toplanan soyut bilgilerin sayısal verilere dönüştürülmesinde kullanılan indeks ve ağırlıklar ayrıntılı olarak Ek.1'de sunulmuştur.

Araştırmanın amacına uygun olarak önce değişkenler ile ilgili ortalamalar ve yüzdeler hesaplanmış ve çizelgeler hazırlanmıştır. Ayrıca kooperatifleşme sürecinde de yüzde hesaplarıyla çizelgeler oluşturulmuştur.

Verilerin değerlendirilmesi aşamasında, analiz yöntemi olarak, kodlanmış yani sayılamayan değişkenler için en uygun analiz yöntemi olan Khi-Kare testi esas alınmıştır. Bu testle, ele alınan değişkenlere göre, kooperatife farklı katılım düzeyleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak önemli olup olmadığı ve bu noktadan hareketle farklılıkları oluşturan faktörlerin saptanmasına çalışılmıştır. Test uygulaması sonucunda, elde edilen Khi-Kare testi tablolarının bazılarında beklenen değerlerden birkaçı 5'den küçük olduğunda Khi-Kare değeri için yorum yapılamamıştır. Bu durumda Khi-Kare testi gerekli durumlarda Yates düzeltilmeli olarak aşağıdaki gibi kullanılmıştır. Sözkonusu düzeltme aşağıdaki gibidir.

$$\chi^2 = \sum \frac{[(f - f') - 0.5]^2}{f'}$$

Burada,

f = Gözlenen Frekans Değeri

f' = Beklenen Frekans Değeri (Düzgüneş, 1975).

Elde edilen Khi-Kare değerlerinden yorumlanması mümkün olanlar Khi-Kare tablo değeri ve Khi-Kare hesap değeri karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Khi-Kare tablo değerine ulaşılrken serbestlik derecesinden yararlanılmıştır.

$$\text{Serbestlik derecesi} = (R-1) * (K-1)$$

R = Khi-Kare Frekans Tablosundaki Satır Sayısı

K = Khi-Kare Frekans Tablosundaki Sütun Sayısı

İki grup ortalaması arasındaki farkın test edilmesinde, *Karşılaştırmalı İki Populasyon Ortalaması Arasındaki Farkla İlgili Hipotez Testi Çiftler (Hypotesis Test About The Difference Between Two Population Means: Matched Pairs)* adıyla anılan bu yöntem populasyonun varyansının bilinmediği durumlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

İki populasyon ortalamaları arasındaki farkın karşılaştırılmasında,

$$t_h = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2 - (\mu_1 - \mu_2)}{S_{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}} \quad \text{veya} \quad t_h = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{S} \sqrt{\frac{n_1 * n_2}{n_1 + n_2}}$$

Burada,

$\bar{X}_1 - \bar{X}_2$ = İki Grup Ortalaması Arasındaki Fark

n_1 ve n_2 = Gruplardaki Varyant Sayısı

$S_{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}$ = Grup ortalamaları arasındaki farkın standart hatası

$(\mu_1 - \mu_2)$ = Gruplara ait populasyon ortalaması

S = Populasyona ait standart sapmasının tahmini bir değerini göstermektedir (Yıldız,1992; Çağlayan, 1983).

İki grup ortalamasına ilişkin farkın standart hatası hesaplanırken önce, örnek sayıları eşit değilse ($n_1 \neq n_2$),

$$S^2 = \frac{(n_1-1) \cdot S_1^2 + (n_2-1) \cdot S_2^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

Ortak varyans kullanılarak ortalamalar arasındaki farkın standart hatası,

$$S_{\bar{x}_1 - \bar{x}_2} = S^2 \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right) \text{ formülünden hesaplanmıştır.}$$

Örnek sayıları eşit ise,

$n_1 = n_2 = n$ ise;

$$S_{\bar{x}_1 - \bar{x}_2} = (S_1^2 + S_2^2) / n$$

formülü ile ortak varyans hesaplanmıştır. Burada;

S_1^2 ve S_2^2 = Gruplara ait varyansları

n_1 ve n_2 = Gruplara ait varyant sayılarını göstermektedir.

Elde edilen verilerde t hesap formülünde yerine konularak t hesap değerine ulaşılmıştır. Ulaşılan t hesap değeri $n_1 + n_2 - 2$ serbestlik derecesine ve $p < 0.05$ önem düzeyinde karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Bulunan t hesap değeri yukarıda belirtilen serbestlik derecesi ve önem düzeyinde t tablo değerinden küçükse sıfır hipotezi olarak verilen ($H_0 : \mu_1 = \mu_2$) ve her iki grup ortalaması arasındaki farkın önemli olmadığına dayanan hipotez kabul edilmiştir. Aksi takdirde alternatif hipotez olan ve her iki grup ortalaması arasındaki farkın önemli olduğuna dayanan ($H_1 : \mu_1 \neq \mu_2$) hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmada ikiden daha fazla sayıda grup ortalaması arasındaki farklılıkların önemli (anlamlı) olup olmadığının saptanmasında ve Khi-Kare testinin analiz yöntemi olarak uygulanmadığı düşünülen sayısal verilerin ortalamalarının karşılaştırılmasında 'Varyans Analizi' ne başvurulmuştur. Varyans analizi ile ilgili hesaplamaların ve hipotez testinin nasıl yapıldığına ilişkin bilgiler uygulama şekline göre araştırmanın ilgili bölümlerinde açıklanmıştır.

Uygulanan varyans analizi sonucunda sıfır hipotezinin reddedilmesi; tüm grup ortalamaları arasındaki farklılıkların önemli olduğu anlamına gelmemektedir. Söz konusu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının ortaya konulması gerekmektedir. Bu bakımdan tüm ikili grup kombinasyonlarının ortalamaları arasındaki farklar *En Küçük Önemli Fark (LSD= Least Significant Difference)* kontrolü ile değerlendirilmiştir.

En Küçük Önemli Farkın (LSD) hesaplanmasında;

$LSD = (S_{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}) * t_{\alpha} (Sd)$ formülü kullanılmıştır. Formülde

$(S_{\bar{x}_1 - \bar{x}_2})$ = İki grup ortalaması arasındaki farkın standart hatası

t = Önem düzeyini göstermektedir.

Burada, iki grup ortalaması arasındaki farkın standart hatası aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmıştır.

$$S_{x_1 - x_2} = \sqrt{\frac{\text{Hata Kareler Ortalaması}}{n_1} + \frac{\text{Hata Kareler Ortalaması}}{n_2}}$$

Burada, hata kareler ortalaması, varyans analizi tablosunda önceden hesaplanmış bulunan gruplar içi kareler ortalamasını göstermektedir. n_1 ve n_2 ise, ele alınan gruplardaki varyant sayısını ifade etmektedir (Sokal; Rohlf, 1969- Yıldız,1992- Çağlayan,1983).

Söz konusu ortalamalar arasındaki farkın En Önemli Fark'tan küçük olması halinde, ele alınan grup ortalamaları arasındaki farkın $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli olmadığı; aksi durumda ise, önemli olduğu sonucuna varılarak yorumlamaya gidilmiştir.

Survey yoluyla elde edilen verilerin analizi yapılırken son aşama olarak kooperatife katılımı etkileyen faktörlerin ekonometrik yaklaşımla değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler yapılırken kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife katılımını etkileyen sosyal ve ekonomik faktörler ayrı ayrı incelenmiştir.

Bu aşamada, kooperatife katılım ile katılımı etkileyen faktörler arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin derecelerinin belirlenmesinde Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu formda her bir bağımsız değişkene ait parametreler En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmişlerdir.

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + \dots + b_nX_n$$

Çoklu doğrusal regresyon denkleminin tahmininden sonra, her bir denkleme ait Çoklu Belirleme Katsayısı (R^2) belirlenmiştir. Çoklu Belirleme Katsayısı (R^2); elde edilen denklemdeki bağımsız değişkenlerin ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$) hep birlikte bağımlı değişken (Y)deki toplam değişimin yüzde kaçını açıklayabildiğini ifade eder (Kip ve İşyar, 1976). Daha sonra denklemlere ait çoklu belirleme katsayısının istatistiki bakımdan önemli olup olmadığının tesbitine çalışılmış ve bunun için çoklu belirleme katsayıları F testine tabi tutulmuşlardır. Bu testlerde %1 önem seviyesi dikkate alınmış böylece, çoklu belirleme katsayısına ait F değeri, mevcut F tablolarında %1 önem düzeyine göre okunan kritik F değeri ile karşılaştırılmıştır. Buna göre çoklu belirleme katsayısına ait hesaplanan F değeri tablodaki F değerinden büyük olduğu takdirde, çoklu belirleme katsayısı istatistiksel yönden önemli olduğu ve tahmin edilen çoklu regresyon denkleminin bağımlı değişkendirdeki değişimleri açıklamada istatistiksel bakımdan önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoklu belirleme katsayısının önem kontrolünde kullanılan F değeri aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanmıştır (Zoral, 1984).

$$F = \frac{\bar{R}^2 / k}{(1 - \bar{R}^2) / (n - k - 1)}$$

Daha sonraki aşamada, regresyon denkleminde yer alan bağımsız değişkenlerin katsayılarının ($b_1, b_2, b_3, \dots, b_n$) istatistiksel bakımdan önemli olup olmadıkları test edilmiştir. Diğer bir ifade ile, regresyon denkleminde yer alan bağımsız değişkenlere ait katsayılardan (kısmi regresyon katsayılarından) herhangi birinin bağımsız değişkendirdeki toplam değişimin açıklanmasında önemli bir rol oynayıp oynamadığı belirlenmiştir.

Kısmi regresyon katsayılarının istatistiksel bakımdan önemli olup olmadığının belirlenmesinde t testi kullanılmıştır. Bu işlem yapılırken her bir kısmi regresyon katsayısına ait t değeri belirlenmiş ve bulunan bu değer, çeşitli önem düzeylerine göre t tablosundaki değerle karşılaştırılmıştır. Böylece her bir kısmi regresyon katsayısının

hangi önem seviyesinde, istatistiksel bakımdan önemli buldukları saptanmıştır. Kısmi regresyon katsayılarına ait t değerlerinin hesaplanmasında aşağıdaki formülden yararlanılmıştır (Fisher, 1958).

$$\pm t = \frac{r\sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}}$$

Buraya kadar anlatılan yöntemle, bir taraftan tahmin edilen çoklu regresyon denklemi bir bütün olarak istatistiksel bakımdan önemli olup olmadığı test edilmiş, diğer taraftan denklemde yer alan bağımsız değişkenlere ait parametreler teker teker ele alınarak önem kontrolleri yapılmıştır. Tüm bunlarla birlikte bu araştırmada, bağımlı değişkenlerle bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi temsil eden regresyon denkleminin belirlenmesine de çalışılmıştır. Bu amaçla en iyi regresyon denkleminin belirlenmesinde "DEĞİŞKEN EKLEME-ELEME (STEPWISE)" yöntemi esas alınmıştır (Düzgüneş ve Ark., 1987).

Değişken Ekleme-Eleme yöntemine göre, regresyon denklemine girecek olan bağımsız değişkenin seçimi, diğer bağımsız değişkenlerin etkisi dikkate alınarak yapılmakta ve istatistiksel bakımdan en önemli bulunan değişkenlere denklemde yer verilmektedir. Böylece bu araştırmada ilişkiyi en iyi temsil eden regresyon denklemleri de belirtilerek genel değerlendirme ve yorumlar yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada yapılan analizlere ilişkin hesaplamalarda "QPRO ve MINITAB" istatistik paket programlarından geniş ölçüde yararlanılmıştır.

4. KONU İLE İLGİLİ KURAMSAL YAKLAŞIM

4.1 Kooperatifçilik Yayımını Diğer Yayım Çalışmalarından Ayıran Nitelikler

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tarımındaki yapısal ve örgütsel bozukluklar, tarımsal gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenlerle, tarımda gelişmeyi sağlayabilmek için yeni yaklaşım ve yöntemlere gereksinim vardır (Mülâyim, 1995). Çiftçi örgütleri, kırsal alanda yaşayanların yaşama düzeylerini iyileştirmede, sınırlı kaynaklara sahip olan üreticilerin gelir düzeylerini artırmada ve tarımsal gelişmeyi sağlamada, önemli araçlardan biri olarak kabul edilmekte ve dünyada yaygın bir biçimde kullanılmaktadırlar (Çıkin,1992).

Hangi ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesi veya hangi ekonomik sistemin gelişme süreci ele alınırsa alınsın, geçmişte olduğu gibi, kooperatifler ülkelerin ekonomik kalkınmalarında olduğu kadar toplumun gelişmesindeki etkileri yönüyle de önemli bir organizasyon olarak ortaya çıkmaktadır (Demirci, 1987).

Türkiye'de tarım kesimi, teknik bilgi, kredi ve üretim araç ve gereçlerin azlığı, ulaştırma sistemlerin iyi gelişmeyişi ve pazarın yetersiz oluşu, tarıma elverişli topraklardan yeter ölçüde yararlanmama gibi bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İşte bu sorunların çözümünde kredi, satın alma, satış, ulaştırma, tarım topraklarının geliştirilmesi, öğretim, organizasyon ve tedarik gibi fonksiyonları olan tarımsal amaçlı kooperatiflerden yararlanmak mümkündür.

Ancak, tarım kesimindeki sorunların en önemlisi, yerel düzeyde insan-doğa-sermaye kaynaklarını tanıma ve harekete geçirmektir. Özellikle; tüm kaynakları yönetebilen, şekillendiren insan kaynağının geliştirmesi, bilinçlendirilmesi, motive edilmesi toplum kalkınması için önemli görülmektedir. Hiçbir toplumun insan-doğa kaynaklarını harekete geçirmeden kalkınamayacağı söylenebilir.

Tarımsal yayım, kırsal alanlarda yaşayan insanların sosyal, ekonomik ve kültürel yönden kalkınmalarına yardım etme amacına yönelik okul-dışı ve gönüllü bir eğitim sistemi (Yurttaş, 1991) olarak insan kaynağının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Tarımsal yayımın en yaygın hizmeti tarımı iyileştirme konusunda yapılan çalışmalardır. Yeni teknikler, üretimlerini arttırıcı önlemler ve pazarlama konulardaki bilgiler yardımcılar, araştırmacılar ve eğiticiler tarafından kırsal toplumlara götürülmektedir.

Tarımsal yayım çalışmalarının, eğitim kuruluşlarıyla yakın ilişkide olmayan ve yaşam şartlarını iyileştirecek bilgileri kendilerine götürülmediği takdirde talep etmeyen kırsal toplumlarda önemi daha fazladır. Diğer bir ifade ile "toplumlara kendilerine yardımcı olma konusunda bilgilendirmesi" önem taşımaktadır (Olgun, 1990).

Tarımsal yayım çalışmalarında amaç, kırsal toplumlara yeni teknoloji ve bilgilerin götürülmesi ve bu yolla bir yandan üretim artışı sağlarken, yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve kırsal toplumlarda gelir artışının sağlanmasıdır. Son zamanlarda ise tarımsal yayım, işletmecilik yayımı, çevre koruması gibi daha geniş boyutları da içermektedir. Kooperatifler sözü geçen bu amaçlara hizmet edeceği için ayrıca gerek yeniliklerin tedarikinde gerekse yeniliklerin kabul edilip yayılmasında önemli işlevler üsteleneceği için önemli görülmektedir. Bu nedenle üreticilerin kooperatifler halinde örgütlenmeye teşvik edilmesi, yararlarının tanıtılması, üreticilerin bu konuda bilgilendirilmesi, eğitilmesi yayımı yapılması gereken bir konu olmaktadır (Çıkrın ve Olgun, 1995).

Nitekim, tarımsal yayım hizmetlerinde, örgütlü çiftçilerle çalışmak, yayım kuruluşları için hedef kitleye daha çabuk, kolay ve ekonomik olarak ulaşmalarının sağlanması açısından önemlidir. Bir yayım kuruluşunun mesajlarını örgütlü çiftçilere iletebilmesinin, bu çiftçilere tek tek ulaşılmaktan çok daha hızlı ve ucuz olduğu belirtilmektedir (Mülayim ve Taluğ, 1991).

Diğer bir deyişle, tarımsal kooperatifler tarımsal yayımın başarısını artırdığı gibi, işini de kolaylaştırmaktadır. Tarımsal Yayım Dünya Danışma Toplantısında, FAO ortak ülkelere, eğer ülkelerinde üretici örgütleri henüz gelişmemişse, tarımsal yayım kuruluşlarının öncelikle kooperatifçiliğin yayılmasına önem vermelerini tavsiye etmiştir (Anonymous, 1989).

Üreticilerin kooperatifler halinde organize olmaya motive edilmesi, yeni teknolojilerin yayımında daha farklı bir yaklaşım gerektirmektedir. Herhangi bir teknik konudaki bilginin yayımı, araştırma kurumlarından veya yayımcının kendisi tarafından yapılabilir. Ancak örgütlenme açısından, beşeri ilişkiler, kırsal toplumdaki güç yapısı, üreticilerin ekonomik olanakları, kırsal toplumun dışarı ile ilişkisi, bu konudaki daha önce yaşanmış iyi ve kötü deneyimlerin v.b. gözönüne alınarak planlanmasını gerektirir. Örneğin, bir kooperatifin kurulması için yayım hizmeti götürüldüğünde nelerin yapılması gerektiğini kesin hatları ile veren araştırmaların bulunduğunu söylemek güçtür.

Bu konudaki bilgiler, kısmen yayımcıdan kısmende üreticiden gelmekte ve her topluma göre farklılıklar arz etmektedir. Bu nedenlerle de kooperatifçilik yayım diğer teknik yayım çalışmalarından daha zor ve karmaşıktır. Örneğin, kooperatif eğitimi ile teknik konulardaki tarımsal yayım çalışmaları karşılaştırıldığında, bu farklılıkları şöylece özetlemek mümkündür (Çıkın ve Olgun, 1995).

-Tarımsal yayım yeni tarımsal yöntemler gibi sonucu gözle görülebilen, somut şeylerle ilgilenir. Oysa kooperatif çalışmalarında kavramlar tanıtılmaya çalışılmakta, sonuçları ve faydaları hemen gösterilememektedir.

-Teknolojik tarımsal yayım uygulamalarında muhatap bir çiftçidir. Örneğin, bir tarım ilacı uygulaması için bir tek çiftçinin ikna edilmesi yeterlidir ve burada elde edilen sonuç diğer çiftçilere demonstre edilebilir. Oysa, kooperatifçilik yayımında çiftçi gruplarının katılımının sağlanması gereklidir.

- Genelde tarımsal yayımda tanıtılan yeniliklere bireysel olarak karşı çıkmalar olmaktadır. Oysa, kooperatif yayımında diğer iş kollarının kazanılmış haklarının karşı koyması ile karşı karşıya kalınacaktır.

-Başarılı bir kooperatif çalışmasının demonstrasyonu tarımsal yayımda görülmeyen yasal ve idari bir takım işlemleri de kapsamaktadır.

-Genelde tarımsal yayımda çiftçinin finansal bir katılımı söz konusu değildir. Oysa kooperatifçilik yayımında sermaye birikimi için üreticilerin parasal katkılarına ihtiyaç vardır.

-Herhangi bir tarımsal yayım çalışmasında üreticilerin alışageldiği bir tarımsal uygulama değiştirilmeye çalışılırken; kooperatifçilik yayımında, çiftçi kooperatifçiliğe bütün kalbiyle inanıp desteklemeye ikna edilmeye çalışılmaktadır.

Bu nedenle kooperatifçilik yayım çalışmaları çok uzun süreler ve çabalar gerektirmektedir. Bununla birlikte, kooperatifçilik yayım çalışmaları planlı, sabırlı ve disiplinli bir yayım çalışmasını gerektirmektedir.

Tarımsal kooperatifler, kırsal alanda yaşayan üreticilerin, üretim girdilerini temin, ürünlerini pazarlama, kredi gereksinimlerini giderme, günlük tüketim gereksinimlerini karşılama gibi bir takım işlevleri yerine getirmektedir. Bu, özellikle küçük işletmelerin varlıklarını devam ettirmelerinde önemli bir konudur. Bunun için, kooperatifin yaygınlaşmasını sağlayacak yayım çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Kooperatifçilik yayım çalışması bünyesinde teknik, ekonomik ve sosyal konuları ve aşamaları bulunduran bir süreç içerisinde gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan

kooperatif modeli kırsal alanlara yaymaya çalışan kooperatifçilerin bu aşamaları bilmeleri ve yayım çalışmalarını bu esaslara göre yürütmeleri gerekmektedir.

4.2. Kooperatifleşme Olayı

Kırsal toplumlarda kooperatifleşme belli bir süreç içerisinde oluşmaktadır. Öncelikle, kooperatif hareket, kooperatifleşme düşüncesinin kırsal toplumlara ulaştırılması ve kooperatifin kurulmasıyla başlamaktadır. Kooperatifin kurulmasından sonra fonksiyonlarını yerine getirebilecek bir şekle gelmesine kadar çeşitli aşamalardan geçerek belli bir süreç sonunda kooperatif hareket, olumlu veya olumsuz olarak tamamlanmaktadır.

Kırsal toplumdaki bireylerin kooperatife katılımı ekonomik, sosyal v.b. birçok unsura bağlı olmaktadır. Üreticilerin düzenli bir gelir sağlama ve gelirlerini artırma amacı ile kooperatife katılmaları ekonomik neden olarak gösterilebilir. Bununla beraber, üreticinin bu amacı gerçekleştirmek için kooperatife ilişki kurması, kooperatife katılması, kooperatife olan sorumluluklarını yerine getirmesi sosyal bir konu olmaktadır. Ayrıca aksi durumda, kooperatife ve yararlarına olan güvensizliği ve bu güvensizliği diğer üreticilere de yayarak kooperatif hareketi yavaşlatması veya önlemesi yine sosyal faktörler içerisinde ele alınabilir.

Bir kırsal toplumda, kooperatif modelin yerleşmesi ve toplumdaki bireyler tarafından benimsenerek kooperatife etkin bir şekilde ortak olunması iki tür karar alma sürecini bünyesinde içermektedir (Doğanca, 1983).

-Kırsal toplumda kooperatif kurmak isteyen birden çok bireyin bir araya gelerek kooperatif kurmak ve geliştirmekle ilgili karar alma süreci (ortak karar alma süreci). Bu karar alma şekli, kırsal toplum düzeyindedir.

-Kırsal toplumda kooperatif kurulduktan sonra, bireylerin kooperatife farklı düzeylerdeki katılımı ile ilgili aldıkları karar alma süreci (serbestçe karar alma süreci). Bu karar alma şekli ise, birey düzeyindedir.

Kooperatif model düşüncesinin somut bir şekle dönüşmesi sürecindeki aşamalar şu şekilde incelenebilir:

4.2.1. Kooperatif Hareket İçin Bir Gereksinimin Doğması

Tarımsal yayımın temel ilkelerinden birisi, duyulan gereksinimlerden işe başlama ilkesidir.

Herhangi bir gereksinim, örneğin kooperatif model gibi organizasyon, bireylerin çözümüyle olumlu sonuçların ortaya çıkacağına inandıkları fakat bazı nedenlerle

yerine getiremedikleri türden olabilir. Bir başka biçimde yayımcı tarafından bilindiği ve uygulamaya konulduğunda, olumlu çözümler getirebilecek ancak, bireylerin haberdar olmadıkları türden olabilir. Başka bir deyişle gereksinimler duyulan ve duyulmayan şeklinde incelenebilir. Bu ayrımda gereksinmenin önemi ve etkinlik derecesi söz konusu olmamaktadır.

Gereksinmelerin önceden duyulan ve haberdar olunan türden olmaları, yayımcının işini kolaylaştırmaktadır. Aksine bilinilmemesi, haberdar olunmaması durumunda bu yönde doğrudan yapılacak çalışma, bireyleri eyleme geçirmek yönünde zor görülmektedir (Özkaya ve Ark., 1990).

Bu bağlamda, kooperatif modelin bu aşamada, kırsal toplumdaki bazı bireyler tarafından toplum sorunlarını çözebileceği inancı yerleşmiştir. Böylece, bazı bireyler kooperatif modelin gereksinimini duymaktadırlar. Fakat bunun yanında, kooperatif modele duyulan bu gereksinim, toplumun diğer bireyleri tarafından algılanmış ve önemi kavranmış değildir. Diğer bir deyişle bireyler ne sahip oldukları sorunların ne de bu gereksinimi çözümlenecek olan kooperatif modelin varlığı konusunda bir bilince varmış değillerdir. Bu bilinç yoksunluğu, hem kooperatif modeli hem de sorunları kavramama nedeniyle oluşmuştur. Belki de hiç kimse kırsal toplumda mevcut sorun ile kooperatif model arasında bir ilişki görememiştir. Kırsal toplum için sorun ile kooperatif model ikilisi arasındaki yakın ilişkiyi görebilen kimseler genellikle, o kırsal toplum dışında yaşantısını sürdüren diğer bir deyimle başka bir sosyal sistemden gelen kimselerle devamlı ilişki içinde olan kimselerdir (Rogers ve Shoemaker, 1971). Başka bir sosyal sistemden gelen kimseler yayımcılar, öğretmenler, kooperatifi bulunan başka köydeki üreticiler, kooperatifle ilgili bilgiler vermekte, kooperatif deneyimlerine dayanarak kooperatif kurmanın yararlarını anlatmakta, kooperatifleştikleri takdirde sonuçlarını söyleyebilmektedirler. Bu durumlarda sözkonusu kırsal toplumdaki üreticiler de kooperatif kurarak sahip oldukları tarımsal sorunları çözümlenecekleri konusunda teşvik edilmiş olmaktadır.

4.2.2. Kooperatif Modeli Uygulamak İçin Bir Hareketin Başlaması

Bu aşamada, kırsal toplumdaki sorunların kooperatif modeli uygulamak suretiyle nasıl çözümleneceği daha açık ortaya konmaktadır. Ayrıca, kırsal toplumdaki bireylerin dikkatleri kooperatif kurma konusu üzerine çekilmektedir. Kooperatif hareket için bir gereksinimi kırsal topluma hissettiren yayımcılar kooperatifin kırsal toplumda kurulmasında da görev almakta ve kooperatif kurma düşüncesini, kırsal toplumun

kabul edebileceği yönde bir plan şekline dönüştürmektedirler. Ancak bunun için, kırsal toplumun kooperatifleşme hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak gerekmektedir. Ayrıca kooperatifin kırsal toplumda kurulmasıyla ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları da önceden tahmin etmek gerekmektedir.

Kooperatif hareketin kırsal toplumda bir gereksinim olarak hissedilmesini sağlayan bireyler genellikle toplumun dışından gelen yayımcılar ve teknik elamanlardır. Fakat kooperatif hareketi köy içinde başlatan ve yaymaya çalışan bireyler de bulunmaktadır. Bu bireyler, toplumu iyi bilen ve toplum içinden kimselerdir. Kooperatif kurmanın toplum açısından son derece yararlı olduğunu üreticilere anlatan ve kooperatifin toplum için bir gereksinim olduğu bilincini ortaya koyan yayımcının mesaj verici bir kimse olmasına karşılık, köy içinde kooperatif hareketi başlatan kimse ise mesaj alıcı bir kimsedir. Kırsal toplum içinde kooperatif hareketin başlatılması birkaç kişi tarafından olabilir. Kooperatifçiliğin gereksinimini hissettiren toplum dışından gelen yayımcılarla toplum içinde kooperatif hareketi başlatanlar arasında çok iyi bir haberleşmenin olması gerekmektedir. Bu ikili grup, kırsal toplum içinde etkileyici kimselerle haberleşerek ve onları kooperatifi destekleyici yöne çekerek toplum içinde kooperatif hareketi başlatmaktadırlar. Kooperatif hareketi başlatanlar büyük bir olasılıkla hareketin yönetimini ve icrasını da üzerine almaktadırlar (Rogers, Shoemaker, 1971).

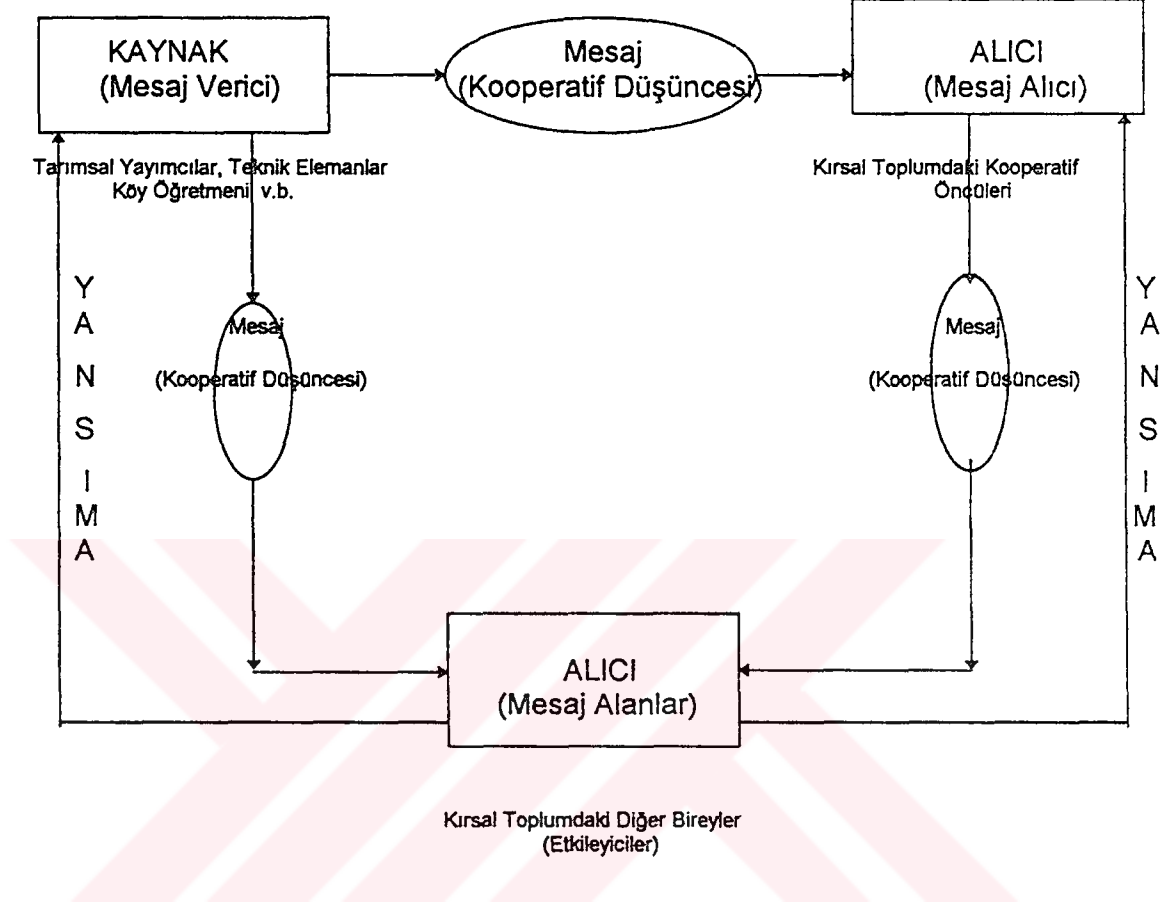
Haberleşme bilindiği gibi, haber kaynağı ile hedef kişiler arasında karşılıklı bilgi akışını gerektirmektedir.

Bu bilgi akışı öncelikle kırsal toplum dışından gelen yayımcılar, teknik elamanlar v.b. bireyler tarafından kırsal toplumda bulunan kooperatif bilincine sahip bireyler yönünde olmaktadır. Bu olgu Çizim 1'de izlenebilir.

Türkiye'de kooperatif hareketinin başlatılmasındaki prosedür yukarıda verilen Çizim biraz daha farklılaştırılarak Çizim 2'de açıklanmıştır.

Çizim 2'de görüldüğü gibi kırsal sistem ile değişme başlatıcı sistem arasındaki ilişkiler kitle iletişim araçları (radyo, tv, kitap, gazete v.b.), politikacılar, yayım elemanları, yayım elemanlarından başka kooperatif kurma çalışmalarını yürüten Tarım İl Müdürlükleri Destekleme Şube Müdürlüğünde çalışan teknik personel ve çiftçi örgütleri (Ziraat Odaları, kooperatifler v.b.) aracılığıyla olmaktadır. Bununla beraber, üreticiler değişme başlatıcı sistemler ile de yüzyüze veya yazılı görüşmeler yapmaktadırlar. Ancak makro bazda teorik olarak ilişkiler, aracı sistem ile olmaktadır.

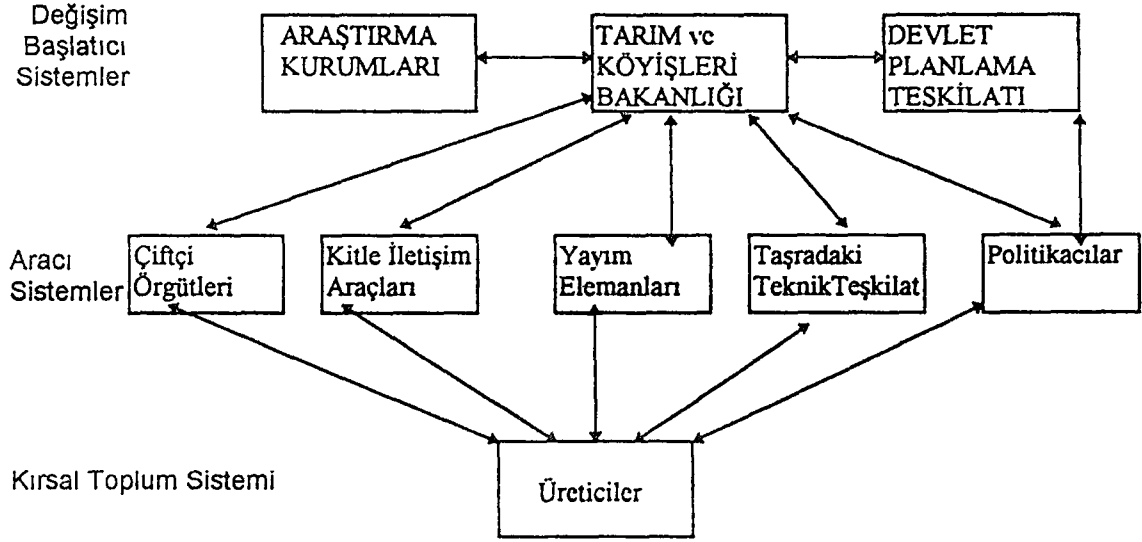
Çizim 1. Kooperatif Hareketi Başlatmakta Haberleşme Olgusu

Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyon ve radyo potansiyel olarak, değişme başlatıcı sistemlerden Tanım ve Köyişleri Bakanlığının kooperatif hareketini üreticilere tanıtmak için yararlanabileceği en önemli araçlar olabilir. Eğitim düzeyi düşük üreticiler için bu araçların göze ve kulağa hitap etmesi dolayısıyla yaygın olarak kullanılması kooperatif düşüncenin yayılmasını kolaylaştırıcı etki yapabilir.

Çiftçi örgütleri, üreticilerin kooperatif konusundaki gereksinimleri, istek ve arzularını kamu görevlilerine ve hükümete duyurmada etkin olabilirler. Ayrıca kooperatif konusunda gerekenin yapılmasını sağlamada önemli bir baskı durumundadırlar. Bununla beraber üreticiler çiftçi örgütlerinden biri olan kooperatiflerin bu konudaki etkinliğini görerek hem kooperatifçilik bilincini geliştirebilirler hem de kooperatif kurma düşüncesini uygulamaya koyabilirler. Çiftçi örgütleri ayrıca değişme başlatıcı sistemlerin yenilik önerilerini üreticilere duyurma ve benimsetmede de önemli görevler yüklenebilirler.

Çizim 2. Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilikte Haberleşme Modeli

Yayım elemanları ve taşrada bulunan diğer birimlerdeki teknik teşkilat, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının taşradaki uzantısıdır. Yayım elemanları tarımsal yeniliklerin benimsenmesinde önemli ve asli görev yapmaktadırlar. Araştırma ile üreticiler arasında bir köprü görevi görmektedirler. Ayrıca, Türkiye'de kooperatifçilik yayım çalışmaları yapılmadığından yayım elemanları özellikle bu konuda bir yayım hizmeti yapmamaktadır. Ancak Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Tarım İl Müdürlükleri bünyesindeki Destekleme Şube Müdürlüğü taşrada kooperatif kurma çalışmalarını sürdürmekte ve yetersiz olmakla beraber eğitim programları kapsamına kooperatifçilik eğitim çalışmaları da alınmaktadır.

Politikacılar ise, yapılan seçimlerde, nüfusun %50'sine yakın bir kesimi oluşturan üreticilerin oylarını alabilmek için onların gereksinimi, istek ve arzularını dinlemek durumundadırlar. Bu gereksinim, istek ve arzuları iktidar veya muhalefet partilerine mensup milletvekilleri, bürokratlara veya üst düzey partilere iletmekte çok etkin olabilirler. Nitekim, Tokat'ta yapılan bir araştırmada beş köye bağlı ayrıca projelendirilen bir kooperatifin o toplumda yetişmiş bir politikacı tarafından kurulmasında önderlik yaptığı elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

4.2.3. Kooperatif Hareketin Yayılması

Bu aşamada, kırsal toplumda liderlik özellikleri gösteren bireylerin çalışmaya başlamasıyla kırsal toplum içinde kooperatif hareket yayılmaya başlamaktadır. Bu tür bireyler kurulacak kooperatifin niteliğini, yapısını ve işlevini köyün sosyal ve ekonomik

yapısına göre değiştirmekte veya yapılacak işleri bir sıralamaya tabi tutmaktadırlar. Buna karşın, kooperatif hareketi köyde başlatan yayımcılar kooperatif hareketin yayılmasında çok nadiren olarak aktif bir görev almaktadırlar. Yani bu aşamada yayımcıların pasif bir rol oynadıkları söylenebilir. Ancak kooperatif hareketin kırsal toplum içinde yayılması için bir destek görevi görmektedirler.

Bazı durumlarda, kooperatif hareketin kısa zamanda kırsal toplum içinde yayılmasını isteyen yayımcılar bu hareketin yayılmasını toplum içinde saygınlık kazanmış ve diğerlerini etkileyici danışmadan gerçekleştirmektedirler. Ancak çoğu kez, sosyal sistemin kendi liderleri kooperatif hareketin etkinliğini, kooperatif hareketin aleyhinde propaganda yaparak ortadan kaldırmaktadırlar. Yayımcılar kooperatif hareketi  yönde olumsuz duruma evirebilmektedirler. Bunlar;

-Toplum içinde kooperatif hareketi kimlerin yayabileceğini bilmezler.

-Toplum içinde kooperatif hareketi başlatanları diğerlerini etkileyici bir özelliğe ve bir otoriteye sahip olmadıklarını bilmeyebilirler.

-Yayımcılar kırsal toplumda kooperatif hareketi başlatmakta ve zaman kaybını önlemek amacıyla acele etmekteiler. Bu durum toplum içinde, kooperatif hareketi yaymaya çalışanlarda bir endişe yaratır, kooperatif hareket yavaşlar ve durur. Kooperatif modeli kırsal toplum içindeki yayılması ve bu yayılmayı etkileyen faktörler çizim 3 ve çizim 4'de de gösterilmiştir.

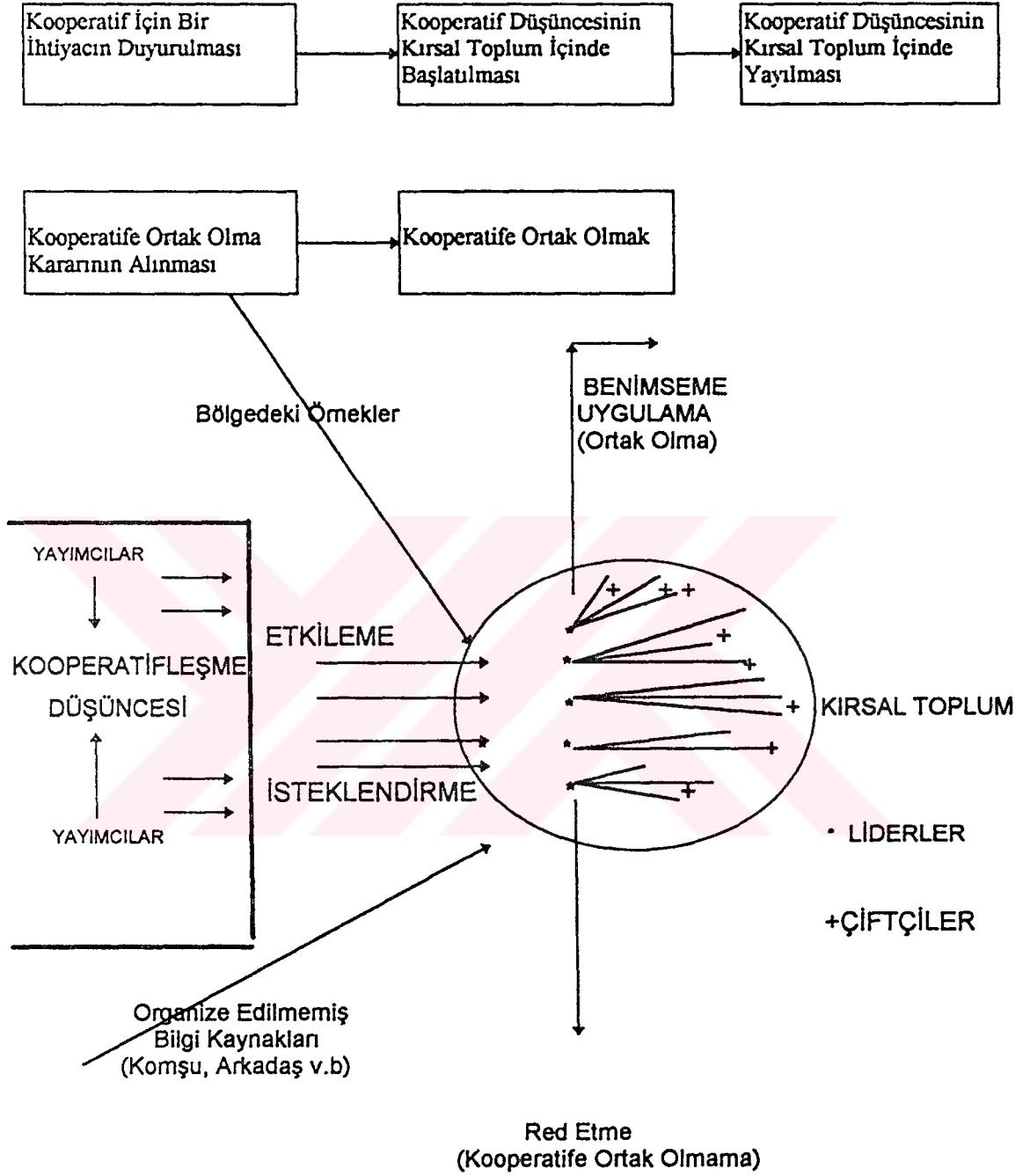
4.2.4. Bireyler Tarafından Kooperatife Ortak Olma Kararının Alınması

Buraya kadar açıklanan aşamalar, kırsal toplumun sosyal sistemi içinde oluşmuştur. Bu son aşama ise birey bazında oluşur ve dört alt aşama içerir. Bu aşamalar, birey kooperatifçilikle ilgili ilk bilgileri ve mesajları almasında başlamakta, kooperatife ortak olma ve olmama kararını vermesine kadar devam etmektedir.

4.2.4.1.1. İletişim

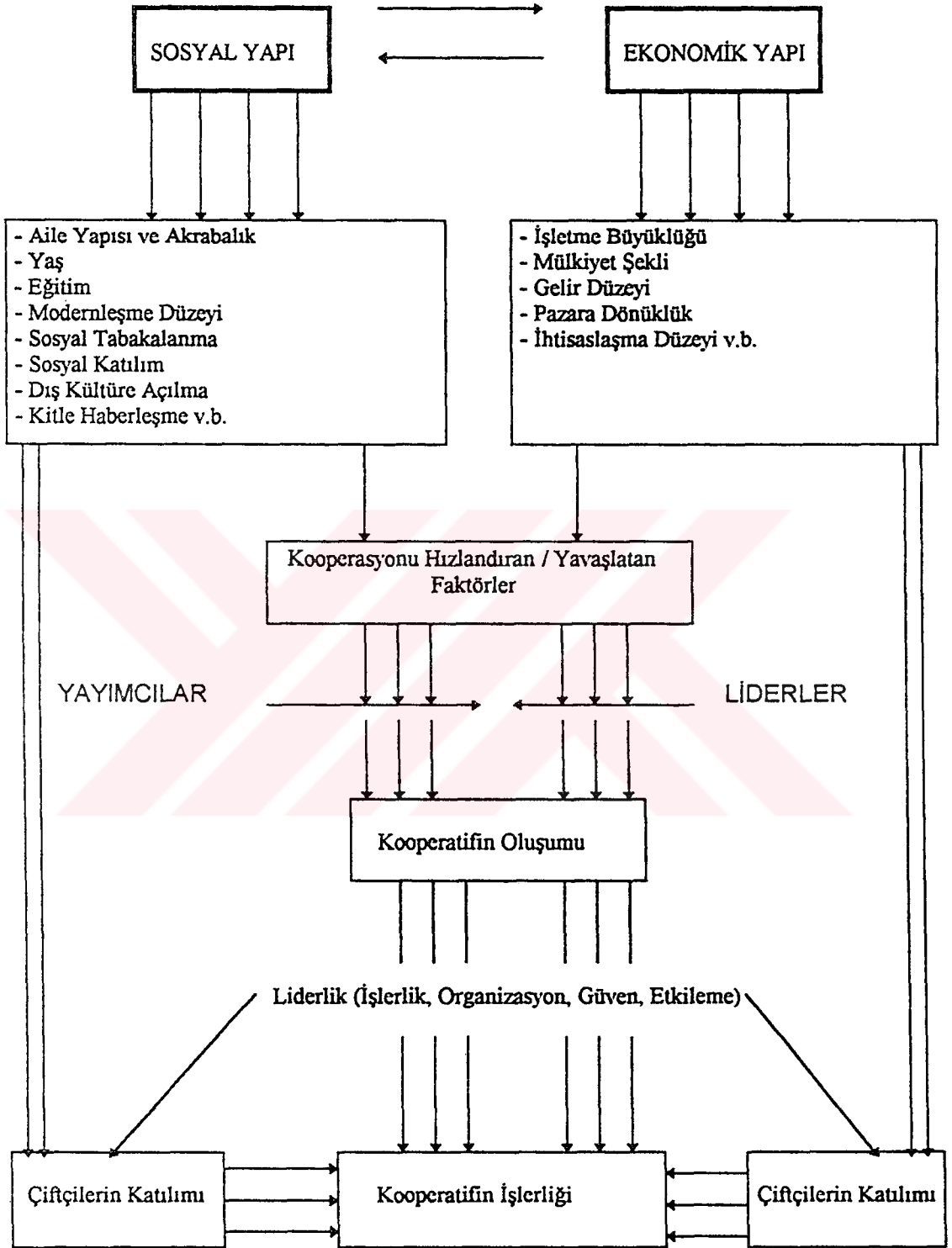
İletişim, bir kırsal topluma sunulacak yeniliklerle ilgili bilgilerin iletimini ifade etmektedir. Kooperatifçilikle ilgili bilgilerin düzenli bir şekilde kırsal alanda yaşayan bireylere ulaştırılması, kooperatiflerin kırsal bireylerce benimsenmesi için gereklidir. Gelişme sisteminde mevcut olan iletişim kanallarının niteliği ve işlevi yerine getirip getirmemesi, kooperatifin kırsal toplumlarda yerleşmesini hızlandırabilir veya yavaşlatabilir. Kamu kuruluşları ile organize edilen iletişim kanalları gelişme sisteminin temel yapılarıdır. Bu kanallar, kitle iletişim programları, eğitim, toplantılar, ziyaretler ve kooperatif yayımcısıyla kırsal toplum arasındaki diğer faaliyetlerdir. Buna ek olarak,

Çizim 3. Kooperatif Modelin Bir Kırsal Toplumda Yerleşme Süreci

Kaynak: DOĞANCA, M.Yılmaz, Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayımcı Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerinde Bir Araştırma, E.Ü.Z.F. Yayın No: 469, İzmir, 1983.

Çizim 4. Kooperatifleşme Olayının Ana Şeması

Kaynak: DOĞANCA, M.Yılmaz, Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayım Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerinde Bir Araştırma, E.Ü.Z.F. Yayın No: 469, İzmir, 1983.

gelişme sisteminin diğer kuruluş ve örgütleri ile ilişkisi olan organize edilmemiş iletişim kaynakları vardır. Bu kaynaklar ise komşular, arkadaşlar v.b. dir. Özellikle, az gelişmiş toplumlarda herhangi bir değişimin söz konusu olabilmesi için kırsal kalkınma örgütlerinde çalışan elemanların, organize olmamış iletişim kaynaklarından geniş ölçüde yararlanmaları gerekmektedir(Lionberger 1968).

4.2.4.2. Etkileme ve Etkileşim

Etkileme ve etkileşim, kooperatifçiliği benimseyip kooperatife ortak olacak şekilde bireyin davranışını değiştime sürecidir (Bertrand, 1971). Gelişme sürecinde etkileme, toplumda otorite (güçlülük) ve etkileme özelliklerini taşıyan diğer bireyler tarafından gerçekleştirilebilir. Bu etkileme kuvvetlerin kooperatife ortak olmayı düşünen veya düşünmeyen birey üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bu aşamada özellikle kurumsal olmayan iletişim kaynakları önemli bir rol oynamaktadır. Bu kaynaklar, kırsal toplum ile kırsal topluma kooperatif hareketi iletmeye çalışan kurumlar arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. Kooperatif hareketin kırsal toplum içinde yayılmasına çalışan yayımcıların kurumsal olmayan iletişim kaynaklarının güç kaynaklarını, diğer bireyleri etkileme şekillerini bilmeleri ve bu konudaki stratejiyi bu bulgulara göre değiştirmeleri gerekmektedir (Rahim, 1968).

4.2.4.3. Karar

Karar, kooperatife ortak olması istenen bireyin, kooperatifi yararlı ve kendi gereksinimleriyle ilgili bularak kooperatife ortak olma ve olmama yolundaki tercihini belirtmesidir. Bu aşamada birey, o zamana kadar kooperatifçilikle ilgili bilgileri, daha önce sahip olduğu deneyimleri, çevre kooperatifinin durumunu gözde geçirmekte ve kararını ortak olma veya olmama yönünde ortaya koymaktadır. Kırsal toplumda bireyler, kooperatife ortak olma veya olmama yönünde kararını verirken içinde bulunduğu çeşitli faktörlerin etkisi altındadır. Sosyal ve ekonomik faktörler buna örnek olarak verilebilir. Birey içinde bulunduğu koşulların da etkisiyle kooperatife ortak olduktan sonra kendisi için ortaya çıkacak yararları gözden geçirmekte ve kararını olumlu veya olumsuz yönde vermektedir.

4.2.4.4. Eylem (Harekete Geçme)

Karar aşamasında, kooperatife ortak olma konusunda olumlu bir karara ulaşan birey, kooperatife ortak olmaktadır. Ortak olmanın kendisine yüklediği sorumlulukların bilincinde olarak onları yerine getirmektedir. Bu sorumluluklardan bazıları, kooperatifin toplantılarına katılma, taahhütleri zamanında ödeme v.b.

sayılabilir. Bu sorumluluklar dikkate alındığında, bireylerin kooperatiflere katılmalarının farklı derecelerde olduğu görülmektedir (Borter ve Doku, 1978). Üreticilerin de bölgelerinde kurulan kooperatiflere olan katılımları onların kooperatif ve kooperatifçilik konusunda tam ve kesin bir bilgiye sahip olmaları ve kooperatifçiliğe olan tutum ve davranışlarına bağlıdır. Bu nedenle, kooperatifçilik hareketini yaymaya çalışan kamu görevlilerinin bu iki faktör üzerinde durmaları ve kooperatifleşme hareketini götürmek istedikleri kırsal alanlardaki sosyal yapıyı iyi tanımları gerekmektedir.

Kısaca, kooperatifleşme düşüncesi kırsal toplumlarda doğmasından başlayarak, kırsal toplumlarca benimsenmiş ve düzenli olarak çalışan bir sosyo-ekonomik örgüt şekline gelmesi, içinde bir dizi aşamayı bulunduran bir süreçtir. Bu sürecin uzunluğu, kısıllığı ve içindeki aşamalar kırsal toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına göre değişiklikler göstermektedir. Bu bakımdan kırsal alanlarda kooperatif hareketi yaymaya çalışan yayımcıların çalışmalarını bu açıdan ele almaları ve bu konularda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

4.3.Kooperatif Eğitim ve Yayım İlişkileri

Kooperatifin felsefe ve yapısından kaynaklanan genel eğitimsel işlevlerine de bu noktada değinmek gereği duyulmuştur. Eğitimsel işlevler;

- Ortak toplantılarında, çoğunluk kuralı ve demokratik işleyiş karar verme sürecinde serbestçe tartışma ve seçimle gelmiş temsilcilerin gruba karşı sorumlulukları gibi konularda ortaklerini bilinçlendirme,

-Yasal konularda; hak sorumlulukları, kooperatifin işleyişini düzenleyen yasaları öğretme,

-Finansman konularında; finansman terimleri, sermaye temini konularında ortakleri bilgilendirme,

-Pazarlama konularında; dereceleme, standardizasyon, ambalajlama, depolama konularında bilgilendirme ve kaliteli ürün üretimine yönlendirme,

-Alım ve tüketim konularında; fiyat, kalite ve ucuz girdi ve tüketim malları sağlama konularında bilgilendirme,

-Kredi konularında; Kredi temini, faiz oranı, kaynakların uygun yer ve biçimlerde kullanılması konularında ortaklerini eğitime,

-Genel olarak da çalışma ve okuma alışkanlıkları, sosyal dayanışma davranışı kazandırma, grup anlayışı ve hoşgörü ortamı yaratma gibi konulardır.

Yukarıda özetlenen eğitimsel işlevler, kooperatifin felsefe ve yapısından kaynaklanan büyük bir eğitimsel gücü ya da potansiyeli olduğunu göstermektedir. Kooperatif eğitimi ile uğraşanların, kooperatifin bu doğal gücünü olanaklar ölçüsünde en iyi biçimde değerlendirmek durumundadırlar.

Eğitim dar anlamda "insan davranışında değişim yaratma işlemidir". Yayım ise "çiftçi ailelerini, yaparak öğrenme ilkesiyle eğiten, onlara kendi sorunlarını anlama ve çözme yolunda yardımcı olan, okul dışı bir eğitim sistemidir"(Şenocak, 1967). Yayım eğitimi, yayım hizmeti ya da yayım çalışması olarak da isimlendirilen bu bilimsel disiplini, eğitimden ayıran en belirgin niteliği, okul dışı bir eğitim sistemi oluşudur. Başka bir anlatımla yayım, eğitimin yaygın olanıdır.

Kooperatif eğitimi, "halkın, sorun ve gereksinmelerini karşılamak, kooperatifçiliğe ilişkin bilgi, beceri ve davranışında değişim yaratmak amacıyla, yaparak öğrenmeye dayanan grupsal ve kitlesel tekniklerden yararlanan, halka bir süreç içinde yardımcı olan hizmet ya da sistem" olarak tanımlanabilir (Leon, 1972). Başka bir anlatımla kooperatif eğitimi, halkın, sorun ve gereksinimlerini karşılama, kooperatifçiliğe ilişkin bilgi, beceri ve davranışlarında bir süreç içinde çeşitli teknik ve yöntemlerden yararlanarak değişim yaratmayı amaçlamaktadır.

Kooperatif eğitimi ilkeleri diğer eğitim türlerinin, özellikle yetişkin eğitiminin aynıdır. Ancak kooperatif eğitim çalışmalarının başarılı bir biçimde yürütülebilmesi için, bu konuda görev alacak kişi ve kurumların sürekli gözönünde bulundurulması gerekli beş temel ilkesi vardır. Bu ilkeler; mevcut bilgi düzeyinden başlama, yaparak öğrenme, ulusal dilde öğretme, eğitimin sürekliliği ve grup tekniklerinden yararlanmadır (Laidlaw, 1971).

Genel eğitim düzeyi düşük olan az gelişmiş ülkelerde, kooperatifçilik eğitimine önem verilmesi ve eğitim çalışmalarının geliştirilmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Az gelişmiş ülkelerin bu niteliği, kooperatifçilik eğitiminin yeni yaklaşım ve yöntemlerle ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum; demokratik yönetim ve denetiminin temel ögesini oluşturan özgürce tartışma deneyimini kazandırması, demokratik eylemin diğer bir özelliği olan, halkın tümünü katılmaya özendirilmesi, örgün eğitimden geçmiş olanlar dahil tüm halkın etkilenmesi, eylemde önce toplumda onay ve anlayış ortamını sağlanması ve örgün eğitim türlerine göre daha ucuz bir yöntem olması gibi üstünlükleri, grup tekniklerinden yararlanmayı gündeme getirmektedir.

Kooperatif yayım çalışmalarını, eğitim çalışmalarından soyutlamak olanaksızdır. Aslında kooperatif eğitim ve yayım çalışmaları içiçe olup, birbirlerinin bütünleyicisidirler. Kooperatif yayımı dar anlamda, "kooperatif davranış türlerinin tümünün çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanılarak eğitim yolu ile insanlar arasında yayılması işlemi yada sürecidir" (Laidlaw, 1971). Kooperatif yayımı da halkın, sorun ve gereksinmelerini karşılama, yaşam düzeyini iyileştirme, kooperatifçiliğe ilişkin bilgi, beceri ve davranışlarında değişim yaratma ve kooperatif yönteminden daha fazla sayıda insanın yararlanmasını amaçlamaktadır.

Kooperatif eğitim ve yayım çalışmaları yerel bölgesel ve ulusal olmak üzere üç düzeyde ele alınmaktadır. Bu çalışmaların çeşitli düzeylerde ele alınması o yörenin özel niteliklerine kooperatif eğitim ve yayım hizmetlerinin yönünü ve biçimini önceden saptanmış olan amaç yada amaçları belirlemektedir. Amaçlarına göre; kooperatif eğitim ve yayım çalışmaları; varolan kooperatiflerin ortak sayılarının artırılması, gereksinme duyulan yörelerde yeni kooperatiflerin kurulması ve kooperatif politikasının oluşturulması ve sorunların çözümlenmesinde ortakların etkin olarak katılmalarına yardımcı olmak gibi amaçlar içinde yapılabilmektedir. Ortakların kooperatiflerine olanaklar içerisinde en geniş ölçüde katılmaları ve kooperatifi tam kapasiteyle kullanmalarını özendirmede önemli etkenlerden biri de kooperatif-ortak haberleşmesidir. Kooperatif-ortak haberleşmesinde; sirküler mektup, ürün tanıtıcı toplantı, fiyat özetleri, pazara ilişkin haber yayınları, gazete, haber bülteni, kurs, seminer, inceleme gezileri, panel, konferans, kişisel temas gibi çeşitli yöntemlerden yararlanılmaktadır.

Öte yandan kooperatif eğitim ve yayım çalışmalarının amacı da yönelmiş olduğu kitleye göre değişmektedir (Mülayim, 1970). Bu çalışmalar çok yönlü olup, halkın kooperatifçilik açısından eğitilmesi, kooperatif ortaklarının eğitilmesi ve kooperatif yönetici ve memurlarının teknik, yönetsel ve muhasebe yönünde eğitilmelerini kapsamaktadır.

Kooperatif eğitim ve yayım çalışmalarında amaç ve kapsam kadar önemli olan diğer bir öge de, bu çalışmaların hangi kurum ya da örgüt tarafından yürütüleceği konusudur. Kooperatif eylemin yayılmasını amaçlayan bu çalışmalar üç biçimde yapılabilmektedir. Bunlar, tarımsal kooperatiflerle ilgilenen ya da kooperatiflerden sorumlu olan kamu kuruluşlarınca, yetişkinlerin genel eğitim düzeyi ile ilgilenen

üniversiteler ve diğer eğitim kurumlarınca ve kooperatiflerin kendi merkezi örgütlerince yürütülebilmektedir.

Türkiye'deki kooperatifçilik eğitim çalışmaları Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından organize edilmektedir. Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından her yıl çiftçi eğitimi ve yayım programlarında kooperatifçilik eğitimi programına da yer verilmektedir. İşte bazı tarımsal amaçlı kooperatiflerde eğitim noksanlığını ortadan kaldırmak için yapılan çeşitli programlar, uygulamaya konmasına rağmen, istenen amaca ulaşamamıştır.

Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından her yıl uygulamaya konulan kooperatifçilik eğitime, tarımsal amaçlı kooperatiflerin yönetici, denetleyici ve ortakları ile köyde ikamet eden ve tarımsal üretimde bulunanların katılmasının sağlanması planlanmaktadır. Ayrıca, bu eğitimde öncelikle en etkin kitle iletişim araçlarından olan radyo ve televizyondan azami ölçüde yararlanılması, mahalli, mülki ve idari amirler aracılığıyla kooperatiflerin bizzat ziyaret edilerek bunları çevreye tanıtılmasının sağlanması amaçlanmıştır (Anonim, 1996).

Bununla beraber, Türkiye için büyük önem taşıyan kooperatifçilik eğitime gerekli ilgi gösterilmemektedir. Türkiye'de kooperatif hareketin kooperatifçilikte ileri gitmiş, başarılı örnekler veren ülkeler düzeyine gelememesinin en önemli nedenlerinden birisi olan kooperatifçilik eğitime, gün geçtikçe gereksinim artmaktadır. Kooperatif eğitimindeki amaç, kooperatif uygulamalarının sağlıklı olması içindir. Bundan dolayı ortaklara ve yöneticilere kooperatif prensip ve yönetimleri öğretilirken, ortak olmayanlara da kooperatifçilik bilinci verilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'de kooperatif ortaklarının bir kısmı, kooperatifçiliğin anlamını bilmeden kooperatife ortak olmaktan ve kooperatif ortaklığının yükümlüklerini bilmeden hareket etmektedir. Bu nedenle, birim kooperatifler ve özellikle de üst teşkilatlar, kooperatif ortaklarını eğitici toplantılarla, kooperatifçiliğin ne olduğu ve kooperatif işletme ekonomisi hakkında aydınlatmak ve işin bilincine varmalarına yardımcı olmalıdır. Ayrıca, kooperatifçilik eğitiminde süreklilik esas olmalı ve periyodik olarak ortaklar eğitilmelidir. Bilgilerin tazelenmesi, yeni ortakların eğitilmesi, değişen şartların ortaklara aktarılması bu sayede mümkün olacak, kooperatife yaşam kazandırılacaktır (Özçelik, 1991).

5. TÜRKİYE'DE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ

5.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Gelişimi

Kooperatif, kişilerin ortak ekonomik ve sosyal gereksinimlerinin, müştereken sahip olunacak ve demokratik kurallarla yönetilecek bir işletme vasıtasıyla karşılamak için gönüllü olarak oluşturdukları özerk bir örgüttür (Mülayim, 1993).

Kooperatifler, ortakların gereksinimlerini daha etkin biçimde karşılamak amacıyla yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde federasyonlar, birlikler ve diğer ortaklıklar biçiminde örgütlenmektedirler (Mac Pherson, 1994).

Tarımsal kalkınma kooperatifleri ise, ortaklarının bütün yönlerden kalkınmasını hedefleyen çok amaçlı kooperatiflerdir. Bu kooperatifler ilk kurulduklarında adları "Köy Kalkınma Kooperatifleri" şeklindedir. Fakat, bu kooperatiflerin adı 1989 yılında Bakanlıkça "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri"ne çevrilmiştir.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Köy Kalkınma Kooperatifleri, Orman Köyleri Kalkındırma, Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama, Çay İstihsal ve Satış Kooperatiflerini içine almaktadır.

Bu kooperatifler 1163 sayılı kanuna göre kurulmuş ve çalışmalarını bu kanuna göre sürdürmektedirler. 1163 sayılı kanuna göre kooperatif tanımının verilmesi asıl konu açısından gerekli görülmektedir.

Bu kanuna göre kooperatif; tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik faaliyetlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu, tüzel kişileriyle özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve demekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküller olarak adlandırılmaktadır (Kooperatifler Kanunu 1163 SK Md 1).

Bu araştırmada, köy kalkınma kooperatifleri yeni adıyla anılmış ve bilgiler bu adla verilmiştir.

Tarımsal Kalkınma Koperatifleri ilk olarak 1965 yılında Türk Ticaret Yasasının Kooperatif Şirketlere ilişkin hükümlerine göre kurulmaya başlamıştır. Daha sonra, 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile bu kooperatifler anılan yasaya uymuşlardır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ilk olarak o zaman var olan Köy İşleri Bakanlığının özendirmesi ile kurulmaya başlamıştır. Hatta bu kooperatifleri geliştirmek üzere Köy İşleri Bakanlığında 1966 yılında bir de Kooperatifler dairesi kurulmuştur.

1965 yılında sayıları 58 olan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, "Bakanlıklar ve ilgili kuruluşlar arası koordinasyon komitesince yurt dışına işçi göndermelerinde, kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi" uyarınca, ortaklarına işçi olarak öncelikle yurt dışına gitme olanağının sağlanması sonunda hızla yurt yüzeyine yayılarak sayıları 1966'da 558'e, 1971'de 2270'e, 1974 yılında ise 6000'e ulaşmıştır. Ortak sayısı, 745 bindir (Çağlar, 1990).

Tabandan gelen harekete dayanan, kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak kendi kendine yardım ve idare esasına göre faaliyet gösteren gönüllü kooperatifçiliğin ilk defa Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin kurulmasıyla başladığı ifade edilmektedir. Yukarıda söylenildiği gibi, bu kooperatiflerin uyguladıkları projelere kaynak temini için "dış ülkelere işçi göndermede kooperatif kuran köylülere öncelik tanıma projesi" gerçekleştirilmiştir. 1965-1974 yılları arasında 1204 kooperatif projesine 42274 kişilik işçi kontenjanı tahsisi yapılarak 23191 kooperatif ortağı yurt dışına gönderilmiştir. Bu uygulama ile 318 540 000 TL sermaye imkanının sağlanması planlanmış ise de 1973 yılından itibaren dış ülkelerin işçi taleplerini kesmeleri nedeniyle sırada bekleyen ortakların gönderilmemesi ve yurt dışına gidenlerin taahhütlerini noksan yerine getirmesi yüzünden daha düşük bir gerçekleşme olmuştur. Daha sonra bu uygulama 10.12.1980 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararıyla kaldırılmıştır. Bu durumda başlatılan kooperatif yatırımlarının büyük bir kısmı yarım kalmıştır. Kırsal alanda kurulan tarımsal amaçlı kooperatiflerin tarımsal üretimi arttırıcı, değerlendirici ve pazarlamaya ilgili projelerin kredi ve hibe yoluyla desteklenmesi amacıyla 1967 yılında tarımsal devlet yardımı yönetmeliği yürürlüğe konmuştur (Figen, 1992).

1989 yılı sonunda kooperatif sayısı 5275, ortak sayısı 468810, birlik sayısı ise 63 olarak gözükmektedir. 1990 istatistiklerinde, Köy Kalkınma Kooperatiflerinin adı değiştirildiğinden, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri adı altında kooperatif sayısı 3520, ortak sayısı 522500, birlik sayısı ise 73 olarak verilmektedir (Çağlar, 1991).

1993 yılı sonunda tarımsal amaçlı kooperatiflerin kooperatif sayısı, ortak sayısı, birlik sayısı Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4'e göre, 1993 yılı sonunda Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri sayısı 3895, ortak sayısı 541218, birlik sayısı ise 32'dir. Bu 32 birliğin yalnızca 15 adedinin köy kalkınma birliği olduğu görülmektedir.

**Çizelge 4. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Türü ve Sayıları
(31.12.1993)**

Kooperatifin Türü	Tabi Olduğu Kanun	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Kooperatif Birliği		Merkez Birliği	
				Birlik Sayısı	Ortak Sayısı	Birlik Sayısı	Ortak Sayısı
Pancar Ekicileri Kooperatifi	1163	28	1 496 853	1	28	--	--
Su Ürünleri Kooperatifi	1163	274	15 215	5	58	--	--
Sulama Kooperatifi	1163	1423	144 962	2	78	--	--
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163	3895	541 218	32(1)	1288(2)	--	--
Tarım Kredi Kooperatifi	1581	2495	1 560 917	16	2495	1	16
Tarım Satış Kooperatifi	3186	416	731 743	13	416	--	--
Tütün Tarım Satış Kooperatifi	1196	28	9500	--	--	--	--
TOPLAM		8559	4 500 408	69	4363	1	16

(1) 15 adedi köy kalkınma kooperatifleri birliği

7 adedi tarım kooperatifleri birliği

8 adedi orman kooperatifleri birliği

2 adedi hayvancılık kooperatifleri birliğidir.

(2) 926 adedi köy kalkınma ve tarım kooperatifleri birliği ortağı

342 adedi orman kooperatifleri birliği ortağı

20 adedi hayvancılık kooperatifleri birliği ortağıdır.

Kaynak: Ziya, ÇAĞLAR, "Türkiye' de Kooperatif Nevileri ve Sayıları" Karınca Dergisi, Sayı:689, Mayıs 1994.

Çizelge 4’de, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa tabi pancar ekicileri, su ürünleri, sulama ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kuruluşu, çalışmalarının düzenlenmesi ve denetimi Tarım ve Köyişleri Bakanlığınınıdır. Çizelgeden de görüldüğü üzere sözü edilen kanuna tabi üreticiler içerisinde en yüksek kooperatif sayısına sahip olan kooperatifler Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir.

Ayrıca Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin şu anda merkez birliği bulunmamaktadır. 1971 yılında Ankara’da Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği (KÖY-KOOP) kurulmuştur. Ancak 1980 yılından sonra KÖY-KOOP olarak anılan merkez birliğinin faaliyeti durdurulmuştur. Yine çizelgeden de anlaşılacağı gibi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri tarımsal amaçlı kooperatifler içerisinde, kooperatif sayısı bakımından %45.50’lik bir paya sahipken, ortak sayısı bakımından %12.03’lük paya sahiptir. Özellikle, ortak sayısı bakımından istenilen düzeye gelmediği söylenebilir. Bunun da en önemli nedeni, ortaklara kooperatifçilik bilinci aşılınmadan kooperatiflerin plansızca kurulmasıdır, denilebilir.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri devletin teşviki ile kurulmuş olmalarına rağmen, tabandan gelen istekle doğduğundan uluslararası kooperatifçilik ilkelerine göre çalışan ve devletin yönetime müdahale etmediği bağımsız kuruluşlardır. Tarımsal

Kalkınma Kooperatifleri, işletmeleri verimli hale getirmek, pazarlamayı düzenlemek, girdi, kredi v.b. ihtiyaçları karşılamak, köy sanayisinin kurulmasını sağlamak gibi birden fazla amacı gerçekleştirmek için kurulmuşlardır (İnan, 1994).

5.2. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Amaçları

Köy Kalkınma Kooperatiflerinin çeşitli amaçları 1163 sayılı yasaya göre hazırlanmış ana sözleşmelerinde şu şekilde belirlenmiştir (Şehirlioğlu, 1983; Hazar, 1990; Er, 1996).

- Madde 6'da kooperatif, çevresinin kalkınmasına yönelik amaçlarla ilgili aşağıdaki konularda çalışır, denilmektedir.

- Yerleşim sahasını düzenlemek, çiftçi işletmelerini verimli hale getirmek ve her türlü ürünlerin ve mamüllerin pazarlanmasını düzenleyerek kazançlı yola koymak.

-Ortakların, mesleki ve gerektiğinde kişisel tüketim gereksinimlerini de karşılamak.

-Tabii kaynaklardan faydalanılması, köy sanayinin kurulmasını sağlayan çalışmalara katılmak.

Yeni ana sözleşmede, Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin amacı şöyle belirtilmiştir:

-Ortakların her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki istihsalini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak;

-Ortakların ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, iş sahası temin etmek;

-Ortakların ekonomik gücünü arttırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almaktır (Er, 1996).

Bu amaçlara erişebilmek için Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin çalışma konuları da ayrıntılarıyla ana sözleşmede belirtilmiştir. Bunlar özetle, tarımsal işletmelerin planlanması, ihtiyaç duyulan taşınır ve taşınmaz malların, araç ve gereçlerin sağlanması, kooperatif malı olarak alınacak alet ve makinelerin üreticilere tahsisi, ürünlerin saklanması, işlenmesi ve pazarlanması, hayvancılığın geliştirilmesi, kooperatifçilik eğitiminin yapılması, el sanatlarının geliştirilmesi, değerlendirilmesi, ortaklara kredi sağlanması, ortaklara her türlü sigorta hizmetlerinin sağlanmasında aracılık edilmesi, turizm faaliyetlerinde bulunma, ortakların taşıma gereksinimlerinin görülmesi, elektrik gereksinimlerinin sağlanması, ortakların kültürel ve sağlık

koşullarını geliştirme, maden ve enerji kaynaklarının geliştirilmesidir (**Köy Kalkınma Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.7**).

1989 yılında Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı "Sınırlı Sorumlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Ana Sözleşmesi" adı altında yeni bir ana sözleşme hazırlanmış ve bu ana sözleşmenin 134. maddesi ile, bu ana sözleşmeden önce yürürlükte olan Köy Kalkınma, Orman Köyleri Kalkındırma, Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama, Çay İstihsal ve Satış Kooperatifleri ile ilgili ana sözleşmeleri yürürlükten kaldırmıştır. Yine aynı sözleşmenin 135. maddesi ile yürürlükten kaldırılan bu ana sözleşmelerin yerine, Tarımsal Kalkınma ana sözleşmesinin kullanılacağı ve bütün bu kooperatiflerin 25.10.1988 tarihinden itibaren iki yıl içinde bu yeni ana sözleşmeye intibaklarının yapılacağı belirtilmiştir. Böylece yukarıda adları sıralanan 4 ayrı tip kooperatifin (Köy Kalkınma Kooperatifleri dahil) "Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" adı altında toplanmaları Bakanlıkça zorunlu kılınmış olmaktadır.

5.3. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Uygulama

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri yönetim ve faaliyetlerinde bağımsız kuruluşlardır. Bu kooperatiflerde devletin rolü, kooperatiflerin kuruluşlarını özendirme, onlara yol gösterme, genel kooperatifçilik ve teknik konularda eğitimlerini sağlamak, kooperatif ve ülke koşullarına uygun yatırım faaliyetlerini sağlamak üzere teknik yardım, danışmanlık yapmak ve bu faaliyetler için gerekli finansman olanaklarının hazırlanmasında yardımcı olmaktır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin bağımsız kooperatifler olarak gelişmeleri, onları finansman güçlüğü içerisinde bırakmıştır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin sermaye birikiminde, kooperatif kuran üreticilerin yurt dışına öncelikle gitmeleri ile ilgili projenin önemli rol oynadığı ifade edilmektedir.

Tarımsal Kalkınma Koperatiflerinin önemli bir özelliği, hepsinin de köyde yatırıma yönelik olmasıdır. Bu kooperatifler sayesinde, köylerde çeşitli fabrikalar, mandıralar, depolar, seralar kurulmuştur, kurulmaktadır. Bu yatırımlar projeye dayalı olarak kurulmaktadır. Bu kooperatifler sayesinde, üreticiler, köylerinde yapılacak yatırımları oluşturmaktadır. Bu kooperatifler, tarım, gıda ve içki, dokuma, orman ürünleri, maden, pişmiş kil ve çimento v.b. proje konularında faaliyet göstermektedirler. Bu yatırımları gerçekleştirirken Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, öz kaynaklarının yetersizliği yanında, bu yatırımları finanse edecek düşük faizli ve uzun vadeli bir kredi kaynağı

bulunmamasıdır. Bu nedenle, bu kooperatiflere, ilk zamanlar Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığınca hibe ve kredi olarak önemli mali yardımlar yapılmıştır. Hibe daha sonraki yıllarda kaldırılmıştır (Mülayim, 1995). Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin projeli yatırımları destekleme görevi, 1980'lerin başlarında Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığının kaldırılması üzerine, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğüne verilmiştir.

Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığının hibe şeklindeki katkısı, proje yatırım tutarının %70'i kadar olabilmektedir. Kooperatifin proje sabit yatırımının ilk %15-20'sini bilfiil kendi öz kaynakları ile gerçekleştirmesi halinde karşılıksız devlet katkısı bunun üzerine konarak, gerçekleşme oranında azar azar kontrollü olarak verilmiştir. Fakat verilecek yıllık hibe miktarı devletin bütçesine konan ödeneklerle sınırlandırılmış olduğundan pek yüksek rakamlara erişememiştir. 1967'den 1989 yılına kadar bu kooperatiflere verilen tüm hibe miktarı 633 milyon lirayı ancak bulmuştur. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine bu hibe dışında, düşük faizli kredi de verilmiştir. Fakat Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin tüm kredi gereksinimlerini karşılamaktan çok uzak kalmıştır (Yüksel, 1990).

Çizelge 5'de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine yıllar itibariyle açılan krediler verilmiştir.

Çizelge 5. Türkiye'de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Açılan Krediler ve Bu Kredilerin Tarımsal Krediler İçindeki Payı (%)

Yıllar	Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Açılan Krediler (Bin TL) (1)	Reel Olarak* (Bin TL)(2)	Tarımsal Krediler (Bin TL) (3)	Reel Olarak* (Bin TL) (4)	5 = 2/4*100
1973	14 995	6335.02	34 379 285	14 524 412.76	0.04
1980	1 282 114	49657.77	401 516 614	15 551 207.02	0.32
1985	6 254 573	53347.09	1 716 669 110	14 641 975.30	0.36
1988	11 362 551	33923.33	7 257 636 999	21 667 951.44	0.16
1989	--	--	11 736 409 470	21 236 335.50	--
1990	--	--	19 393 647 870	23 460 360.63	--
1991	29 616 108	23483.62	29 442 437 550	23 345 909.97	0.10
1992	66 071 743	31344.67	59 151 510 460	28 061 686.91	0.11
1993**	198 241 662	58514.39	95 194 283 760	28 098 206.22	0.21

* 1963=100 TEF'ne Göre Hesaplanmıştır.

**1981=100 TEF'ne Göre Hesaplanmıştır.

Kaynak: ANONİM, DİE, İstatistik Göstergeler (1923-1992), Yayın No: 1682, Ankara, 1994.
ANONİM, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Çizelge 5 incelendiğinde, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine açılan krediler 1973 yılından 1993 yılına kadar reel olarak 11 kat artış gösterirken, tarımsal krediler 52 kat artış göstermiştir. Yine 1973 yılından bu yana Tarımsal Kalkınma

Kooperatiflerine açılan kredilerin tarımsal krediler içindeki payı çok küçük oranda kalmaktadır. 1993 yılı verilerine göre bu pay, %0.21 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1970'li yıllarda Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine açılan kredilerin düşük olmasının kredinin yanında, bu kooperatiflere yapılan hibelerden kaynaklandığı söylenebilir.

Ayrıca, 6.10.1988 gün ve 3476 sayılı kanun ile 1163 sayılı kooperatifler kanununda değişiklik yapılmıştır. 1163 sayılı kooperatifler kanunu değişikliğinden sonra kooperatiflerin desteklenmesi ile ilgili tarımsal devlet yardımı yönetmeliğinde de kapsamlı değişiklikler yapılmış, yapılan bu değişiklikler 30.4.1990 günü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik değişikliği ile getirilen en önemli yenilik; bazı projelerin (süt inekçiliği, seracılık) özellikle hayvancılık projelerinin kooperatif bünyesinde gerçekleştirilmesinin ortak kooperatif ilişkisini sağlamadığı dolayısıyla ristum ilkesiyle bağdaşmadığı saptandığından bu gibi projelerin ortakların mülkiyetinde uygulanmasının daha uygun olacağı görülmüştür. Böylece, ortakların mülkiyetindeki üretim faaliyetlerinin de desteklenmesine olanak sağlanmıştır. Bu projelerde, kooperatifin fonksiyonu; ortakların ihtiyacı olan üretim girdilerini ucuz ve kaliteli olarak temin etmek, ortakların elde ettiği üretimi ise, en uygun fiyatla pazarlamaktır. Yıl sonunda kooperatifin elde etmiş olduğu müsbet fiyat farkı (kar) ortakların kooperatifle yapmış olduğu alışveriş oranında dağıtılacağı için kooperatifçilik ilkelerinden en önemli olan ristum ilkesi işlemler olacaktır (Figen, 1993).

Bundan başka; merkezden her yıl planlanmak suretiyle Tarım İl Müdürlüklerinin uyguladıkları eğitim programları kanalıyla, çiftçilerin ve kırsal alanda kurulan tarımsal amaçlı kooperatiflerin yönetici, denetçi ve ortaklarının kooperatifçilik konusunda eğitimleri gerçekleştirilmektedir.

1996 yılı çiftçi eğitimi ve yayım programında, uzun ve kısa süreli çiftçi kurslarında kooperatifçilik eğitime yer verilmiş olup 2118 kurs açılması 79.377 çiftçinin de katılması planlanmıştır. Bundan önceki yıllarda da bu eğitim programları yapılmıştır (Anonim, 1996).

5.4. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin diğer alanlarda çalışan, faaliyet gösteren kooperatifler gibi birçok sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların çözülmesi için gerekli gayret ve çabaları göstermek son derece önemlidir.

Bu sorunlar alt başlıklar altında aşağıdaki gibi açıklanabilir (Figen, 1993).

5.4.1. Finansman

Kırsal alanda kurulan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde kırsal alanın kit imkanları sebebiyle sermaye birikimi oldukça yavaş ve düşük olmakta bazı hallerde ortaklar yüklendikleri sermayenin tamamını dahi ödeyememektedir. Bu sebeple Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde özkaynak gelişimi düşük olmakta ve dolayısıyla kendi imkanlarıyla ortakların yararına olan yatırımları gerçekleştirmede zorluk çekmektedirler. Bu durumda Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri yatırımlarının dış finansman kaynakları ile desteklenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Özel kanunlarla kurulan Tarım Satış, Tarım Kredi Kooperatifleri ile diğer bazı kooperatiflerin çalışmaları belirli bankalar kanalıyla finanse edilmesine rağmen Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin projeli faaliyetlerini düşük faizli, uzun vadeli ve yeterli kredilerle destekleyen herhangi bir banka mevcut değildir. Bu kooperatiflerin tarımsal üretimi arttırıcı, değerlendirici ve pazarlama ile ilgili projelerini desteklemek bakımından Bakanlığımız bütçesine konan ödenekler de oldukça sınırlı olduğundan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri yatırımlarını gerçekleştirmede güçlük çektiği gibi işletmeye geçen kooperatiflerde işletme sermayesi sıkıntısı ile karşı karşıya kalmaktadır.

Diğer taraftan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri T.C. Ziraat Bankası mevzuatı ve kredi faizlerinin yüksekliği sebebiyle söz konusu bankanın kredilerinden gereği gibi yararlanamamaktadır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin belirtilen finansman sorununun çözümü için yönetim ve finansmanına kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının hakim olacağı "Kooperatifler Bankası" kurulmalıdır. Kısa sürede bu husus mümkün olmadığı takdirde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının bütçe imkanlarının kooperatifleri destekleme yönünden geliştirilmesi yanında, T.C. Ziraat Bankası' nın Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin yatırımlarını düşük faiz ve yeterli kredilerle kolayca destekleyecek düzenlemeye gitmesi gerekmektedir.

5.4.2. Eğitim

Kooperatifleri başyanya ulaştıran en önemli unsurlardan birisi de kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesidir. Bilindiği gibi eğitim, kooperatifçiliğin altı temel ilkesinden birisidir. Özellikle kırsal kesimde eğitim düzeyinin düşüklüğü bu kesimde kurulan kooperatiflerde eğitimin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Kooperatifçilik eğitimi gagesiyle 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 94.Maddesi Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin yıllık bilançolarına göre hasıl olan müsbet gelir-gider farkının %1'ini Tarım ve Köyişleri Bakanlığı emrindeki fona aktarılmasını hükme bağladığından Bakanlıkça yürütülen kooperatifçilik eğitimi hizmetlerinin gelirlerini kooperatiflerden sağlanan bu kesintiler teşkil etmektedir.

Kooperatiflerden %1 nisbetinde yapılan bu kesintilerle oluşturulan fon imkanları ile Merkezden her yıl planlamak suretiyle Tarım İl Müdürlüklerinin uyguladıkları eğitim programları kanalıyla, çiftçilerin ve kırsal alanda kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin yönetici, denetçi ve ortaklarının kooperatif konusunda eğitimleri gerçekleştirilmektedir.

Ancak; Fonda toplanan meblağlar Bakanlığın yürüttüğü kooperatifçilik eğitimi hizmetlerini karşılamaktan uzak olduğu gibi bir de üstelik 1992 yılında kooperatiflerden toplanan meblağın %60'ı, 1993 yılında ise Genel Btçeye dahil etmek suretiyle tamamı hazineye gelir kaydedilmiş bulunmaktadır. Bu durum kooperatifçilik eğitim programlarının uygulanmasını oldukça güçleştirmiştir.

Kooperatifçilik eğitiminde esas arzu edilen Bakanlığın yaptığı eğitime ilaveten Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin güçlü üst kuruluşlarını kurmak suretiyle kendi kendilerine eğitim hizmeti verebilmeleridir. Nitekim 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nu değiştiren 1988 yılında yürürlüğe giren 3476 Sayılı Kanunda; "Kooperatif Merkez Birlikleri kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetler ve bunların eğitim ve ğretim ihtiyaçlarını karşılar" hükmü getirilmiştir.

Kooperatifçilik eğitiminde çağın en etkili iletişim aracı olan televizyondan yararlanılması gerekmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca uygulamaya konan "Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi" (YAYÇEP) dahilinde gelecek yıllarda kooperatifçilik eğitimi programları hazırlanarak televizyondan bir anda geniş bir çiftçi kitlesinin kooperatifçilik konusunda eğitimleri gerçekleştirilmiştir.

Kooperatif eğitiminin etkinliğinin artırılması için;

- Kooperatifçilik eğitimi amacıyla kanunen kooperatiflerin müsbet gelir gider farklarından %1 oranından kesilen ve Bakanlığın fon hesaplarına intikal eden meblağın hazineye gelir kaydedilmesi uygulamasından vazgeçilmelidir.

- Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri bir an evvel Merkez Birliklerini kurmak suretiyle kendi eğitim ihtiyaçlarını karşılar hale gelmelidir.

- Radyo televizyon programlarında kooperatifçilik eğitime önem verilmelidir.

- Tarımsal Kooperatifçilik araştırmaları mali yönden desteklenmelidir.
- Yurt içindeki ve yurt dışındaki eğitimler yoluyla kooperatifçilik konusunda eğitilmiş personel yetiştirilmelidir.

5.4.3. Denetim

Etkili bir denetim kooperatif ortaklarının en büyük güvencesidir. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Genel Kurulca seçilen denetçiler ana sözleşmelerinde yer alan denetim görevlerini genellikle yerine getirememektedirler. Bu ihtiyaç dikkate alınarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının denetimine ilaveten kooperatiflerde kendi kendine denetim sisteminin kurulabilmesi için 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nu değiştiren 3476 Sayılı Kanunda, kooperatif merkez birliklerinin kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetleyeceği, merkez birliği kurulması tamamlanmadığı hallerde birliklerin kendisine bağlı kooperatifleri denetleyeceği hükmü getirilmiştir.

Kırsal alanda belli bir eğitim seviyesine sahip kimselerce kurulan kooperatiflere hizmet götürürken denetim hizmetleri oldukça önem kazanmaktadır. Kırsal alanın bu özelliği dikkate alınarak Bakanlıkça yapılan denetimlerde daima yerinde eğitici ve yol gösterici olunmaktadır.

Çeşitli ihbarlar değerlendirilerek önemli görülen ihbar konuları mahallinde denetime tabi tutulmaktadır. Kredi yardımı ile desteklenmeleri yönünden yıllık programlarımızda olan kooperatifler hakkında idari, mali ve hukuki durumlarının uygunluğuna dair denetim raporları bulunmadan kredi yardımları mahalline tahsis edilmemektedir.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde denetim etkinliğinin artırılarak sorunun çözüme kavuşturulması için;

- Kooperatiflerin bir an evvel üst örgütlenmelerini tamamlayarak kendi kendilerinin denetim ihtiyaçlarını karşılar hale gelmelidir.
- Bakanlık tarafından kontrolör sayısı ihtiyaca cevap verecek şekilde artırılmalıdır.
- Kooperatif denetçileri için eğitim programları düzenlenmelidir.

5.4.4. Örgütlenme

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 1969 yılında yürürlüğe girmesinden sonra Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve üst kuruluşları süratle ve kolayca kurulmaya başlamıştır.1970'li yıllarda kooperatifler kanununa göre kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatif sayıları 11.000'in üzerine çıkmış, bunların 100'ün üzerinde birliği ve 2'de

merkez birliği kurulmuştur. Kurulan bu kooperatif ve üst birliklerin bir çoğu kooperatif bilincinden uzak olarak kuruldukları için ortaklarına yararlı olamamış, hatta bazıları da ortaklarının hak ve menfaatlerini kötortak kullanmıştır. Ekonomik yönden güçsüz ve herhangi bir faaliyeti bulunmayan kooperatifler uzun süre hukuki varlıklarını devam ettirmiştir. Bu durum kooperatifçilik açısından kötü örnek teşkil ederek gelişip yaygınlaşmasını engellemiştir.

Kooperatif birlikleri bölgesel ve büyük ölçekli kurulup geliştikleri takdirde ekonomik ve sosyal yönden güçlü bir yapıya kavuşup hizmetlerde etkinlik artacak, kendisine bağlı ortaklar için yararlı çalışmalar yapabileceklerdir. Buna rağmen ilçe seviyesinde dahi birlik kuruluşuna gidilmiş bunun sonucu olarak kurulan birlik sayısı 100'ün üzerine çıkmıştır. Bu şekilde kooperatifçilik bilincinden uzak olarak çok sayıda birlik kuruluşuna gidilmesi kurulan birliklerin sosyal ve ekonomik yönden güçsüz olmasına sebep olduğu gibi kendi aralarında rekabete düşmelerine meydan vermiştir. Diğer taraftan birlik kuruluşuna geçilen yörelerde birliklere girmemiş kooperatif sayısı da oldukça fazla olmuştur.

Ayrıca, Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri; "Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği" ünvanı altında çok amaçlı kurulmuştur. Bu durumda birlikler bünyesinde Ormancılık, Sulama, Hayvancılık, El sanatları v.s. gibi değişik konularda faaliyet gösteren kooperatifler yer almıştır.

Tabi ki bünyesinde çok değişik faaliyetleri bulunan kooperatifleri barındıran birliklerin, günümüz şartlarında her birinin çalışma konuları ile ilgili meselelerine çözüm getirmesi mümkün olmamıştır. Dolayısıyla kurulan birlikler güçsüz kalmış ve kuruldukları yörelerde birliklere katılan kooperatif sayısı oldukça düşük olmuştur.

İşte örgütlenmede görülen bu aksaklıklar dikkate alınarak 1988 yılında yürürlüğe giren, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nu değiştiren 3476 Sayılı Kanunun 72'nci Maddesine "İlgili bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde bu bölgelerde aynı çalışma konularına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamaz", 76'ncı Maddesine de "Aynı çalışma konularına sahip kooperatif birlikleri birden fazla kooperatif merkez birliği kuramazlar" hükümleri getirilmiştir.

Bu hükümler ile kooperatif üst kuruluşlarının daha güçlü yapıya kavuşabilmeleri bakımından bölgesel olarak ve çalışma konularına göre kurulmaları hususu getirilmiştir.

3476 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılan düzenlemeler ile kooperatifleri dağınlıktan kurtarabilmek için 9 çeşit kooperatifin ana sözleşmesi yeniden gözden geçirilerek Tarımsal Kalkınma, Sulama, Pancar Ekicileri ve Su Ürünleri Kooperatifleri adı altında 4 çeşit örnek ana sözleşme geliştirilmiştir.

3476 Sayılı Kanun birlik ve merkez birliklerinin konu bazında teşkilatlanmalarını öngördüğünden Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Elsanatları, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri olmak üzere 7 konuda kurulacak birlikler için örnek ana sözleşmeler geliştirilmiştir.

Çalışma konuları ile ilgili potansiyel dikkate alınarak Birliklerin bölge merkezi olan İl ve bağılı iller belirlenerek Tarım İl Müdürlüklerine kuruluş esasları ile birlikte intikal ettirilmiştir.

Yapılan bu düzenlemeler ile ortaklarına yararlı olmayan, amacından uzaklaşmış kooperatif ve birlikler dağılmış, dolayısıyla hukuki varlıkları ortadan kalkmıştır. Nitekim 11.000'in üzerinde olan birim kooperatif sayısı 5.512'ye, 100'ün üzerinde olan birlik sayısı ise 40'a düşmüştür.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin örgütlenme sorununun çözüme kavuşması için yapılan yeni düzenleme ile getirilen çalışma konularına göre birlik ve merkez birlikleri teşkilini bir an evvel gerçekleştirerek, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği bünyesinde bütünleşmeleri gerekmektedir.

5.4.5. Mevzuat

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin başarı koşulları Türkiye'de kooperatifçilik sorunlarının çözümünden ayrı düşünülmemektedir. Avrupa Birliği bünyesindeki kooperatifçiliğe uyum sağlanarak Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerden beklenen faydanın temini için bazı yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Bugün Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin kuruluş ve gelişmeleri dört değişik kanun ile düzenlenmektedir.

Değişik kooperatif kanunları, kooperatifçilik politikası açısından farklı kooperatif tiplerini öngördüğünden bu durum karışıklığa ve kaynak israfına sebep olmaktadır. Çiftçiler de bu yüzden çelişkiye düşmekte, hangi kooperatif tipine sarılacağını bilememektedir. Hükümetlerce de kooperatifçilik politikalarının tek bir yönde birleştirilmesi yönünden zorluk çekilmektedir.

Diğer taraftan özel yasalar kendi kooperatiflerine bazı ayrıcalıklar (örnek olarak sınırsız vergi muafiyeti) tanımalarına rağmen genel hükümlere göre kurulan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri bu ayrıcalıklardan yararlanamamaktadır.

Ayrıca, Türkiye'deki tarımsal kooperatiflerin önemli bir kısmında kendi kendine yönetim ilkesinin uygulanmaması Avrupa Birliğine uyum yönünden önemli bir problem oluşturmaktadır.

Bu sebeplerle Türkiye'de bütün tarımsal kooperatifleri kapsayacak tek bir kanun çıkarılmalı ve kooperatiflerin teşkilatlandırılması tek bir kamu kuruluşu bünyesinde toplanmalıdır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine hiçbir şekilde devlet müdahalesi söz konusu olmamalıdır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde devlet kooperatif ilişkileri demokratik anlayış içerisinde karşılıklı yardımlaşmaya dayanmalıdır. Devlet daima yol gösterici olmalıdır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin de diğer kooperatiflerde olduğu gibi en önemli darboğazı finansman güçlüğü ve sermaye temini konusudur. Bu konuda kooperatif kuran çiftçilerin yurt dışına öncelikle çıkışları önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Bu kooperatiflerin pek çoğu hazırladığı bir projeyi Tarım ve Köyişleri Bakanlığına sunmakta ve uygun görülen projeler ucuz kredi ile desteklenmektedir.

Ayrıca, kooperatif ortaklarının bilinçlendirilmemesi, kooperatif kurarken ön araştırmanın yapılmaması bu kooperatiflerin sorunlarını da birlikte getirmiştir, denilebilir.

6. TOKAT'TAKİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma yöresindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin, kooperatif başkanlarıyla yapılan yüzyüze görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ışığında, tanıtımı yapılmıştır. Çizelge 6'da Tokat'ta Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı kooperatifler, kooperatif sayıları, ortak sayıları ve sermayeleri verilmiştir.

Çizelgeye göre, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı kooperatifler içerisinde kooperatif sayısı bakımından tarımsal kalkınma kooperatifleri önde gelmektedir. Ortak sayısı ise, kooperatifler içerisinde %1.55 lik bir pay almaktadır.

Çizelge 6. Tokat İlinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığına Bağlı Kooperatifler, Kooperatif Sayıları, Ortak Sayıları ve Taahhüt Edilen Sermayeleri

Kooperatifin Türü	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Taahhüt Edilen Sermaye (TL)
Tarımsal Kalkınma	22	2134	3 090 072 000
Sulama	18	2055	748 252 000
Su Ürünleri	1	20	52 744 000
Pancar Ekicileri	1	133 766	31 374 129 000
GENEL TOPLAM	42	137 975	35 265 197 000

Kaynak: Anonim, TKB Tokat Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Tokat, 1995.

Çizelge 7'de Tokat Merkez İlçedeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kuruluş tarihleri, faaliyet alanları, ortak sayıları ve sermayeleri verilmiştir. Çizelgede verilen taahhüt edilen sermayenin tümü ödenmiştir.

Çizelge 7. Tokat Merkez İlçedeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Kuruluş Tarihi, Ortak sayısı, Faaliyet Alanı ve Taahhüt Edilen Sermayeleri (1995)

Kooperatifin Adı	Kuruluşu	Faaliyet Alanı	Ortak Sayısı	Taahhüt Edilen Sermaye (TL)
Çat ve Çevre Köyleri Tarımsal Kalkınma Koop.	1980	Halıcılık	192	38 400 000
Kömeç Tarımsal Kalkınma Koop.	1989	Arıcılık	53	25 585 000
Günevi Tarımsal Kalkınma Koop.	1972	Tüketim Mağazacılığı	122	115 000 000
Oğulcuk Tarımsal Kalkınma Koop.	1975	Meyve-Sebze Pazarlama	168	224 134 000
Akbelen Tarımsal Kalkınma Koop.	1968	Tüketim Mağazacılığı	96	96 000 000

Kaynak: Anonim, TKB Tokat Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Tokat, 1995.

Kooperatifler detaylı olarak aşağıda tanıtılmaktadır.

6.1. Çat ve Çevre Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Çat ve köyleri tarımsal kalkınma kooperatifi 1981 yılında kurulmuştur. Kooperatife beş köy bağlıdır. Çat kasabası çevresindeki bu köyler Semerci, Sevindik, Hanpınar, Aluç'ta ikamet eden üreticiler 1980 yılında biraraya gelerek kooperatifi kurma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bu köyler tipik bir dağ ve orman köyleri olup halkının tamamına yakını geçimini hayvancılıkla ve büyük şehirlerde mevsimlik işçi olarak sağlamaktadır. Arazinin dağlık ve engebeli olması nedeniyle tarla ziraatı yok denecek kadar azdır.

1980 yılında Çat ve çevre köylerinde yaşayan kimselerin her türlü tarımsal gereksinimlerini sağlamak, sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, ekonomik güçlerini artırmak ve özellikle yöre halıcılığını geliştirmek amacıyla yedi müteşebbis biraraya gelerek o zamanki Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığının 27.4.1981 gün ve 1026 sayılı onayı ile S.S. Çat Köyü Orman Köylerini Kalkındırma Kooperatifini kurmuşlardır. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununu değiştiren 3476 Sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile bu kanuna ana sözleşmesinin intibakını yaptırmış ve Çat Çevre Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ünvanını almıştır.

Kooperatifin ortak sayısı 192'dir. Sermayesi 38 400 000 TL olup, bunun tamamı tahsil edilmiştir. Kooperatifin ortakları Çat, Semerci, Hanpınar, Sevindik ve Aluç Köylerinde ikamet etmekte olup, kooperatifin çalışma alanı bu köyleri kapsamaktadır. Çat Köyü şu anda kasaba olmuştur.

Kooperatif 50 tezgahlık Halıcılık Projesini uygulamaya koymuş, bu tezgahların 36'sı atölye, 14'ünün evlerde olması öngörülmüştür. Proje konusu ile ilgili olarak Orman Köylüleri kalkındırma Fonundan 12 646 052 TL kredi kullanmıştır. Daha sonra 1983 yılında kooperatif kapasitesini 75 tezgaha çıkarmıştır. Devletten almış olduğu bu kredinin 3 251 000 TL'lik bölümünü sabit yatırım giderleri için kalan 9 395 052 TL işletme kredisi olarak kullanılmıştır. Devletten aldığı bu kredileri ödeme planı içerisinde tamamen geri ödemiştir. Kooperatifte halen 8 usta ile 102 civarında kooperatif ortaklarının kızları çalışmaktadır.

Kooperatif ortaklarının imal ettiği halıların yün ve pamuk ipi ihtiyacını kooperatif iç piyasadan temin etmektedir. Kooperatifin Tokat Merkezde 36 m² lik bir yün deposu ile 14 m² lik bir adet çalışma bürosu, yine Çat Kasabasında da 36 tezgah kapasiteli bir atölyesi ile lojmanı bulunmaktadır. Dokunan halılar yurt içi piyasasında, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünün sergi ve satış reyonunda piyasaya arz edilmektedir. Kooperatif yaptığı çalışmaları yeterli görmekte halıcılık ve yün ipi konusunda yatırıma geçmeyi planlamaktadır. Özellikle Tokat İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının kök boya atölye malzemeleri ile demirbaş eşyalarını satın almayı planlamış ancak şu andaki sermaye yetersizliği nedeniyle bu tesisin kooperatife kazandırılması sağlanmıştır.

Ayrıca kooperatifte çalışanlara meslek içi eğitimler verilmekte, bu kimseler kooperatifçilik konusunda eğitilmektedir. Kooperatifin köyde veya köye yakın bir yerde kurulması ortak olanlara bir çok yararlar sunmaktadır. Bunlar; halı tezgahlarının köye

taşınması kişilerin masraflarını düşürmekte, kooperatif ortaklarıyla daha rahat haberleşme sağlamakta, ortakların kooperatife gelmelerini kolaylaştırmaktadır. Bundan başka; ortakler kooperatifi devamlı gözlediklerinden yeni gelişmelerden anında haberdar olmakta, ortaklardan birinin kooperatiften faydalanması diğerlerini teşvik etmekte, isteklerini rahatça iletebilmektedir. Ayrıca, ortaklarına maddi destek sağlamakta, okul yapımında, Kur'an kursu yapımında bazı malzemeleri kooperatif karşılamaktadır.

Kooperatif ortaklarına ayrıca bazı hizmetler de sunmaktadır. Bunlar;

-Gelişmiş teknikleri uygulayan üreticilerden almış olduğu bilgileri diğer üreticilere aktarılmaktadır.

-Yeniliklerin hangi tip üreticilere öncelikle ulaştırılması gerektiği konusunda yayımcı kuruluşlara rehberlik etmektedir.

-Kooperatif ortakları daha iyi tanıdığından yenilikleri öncelikle benimseyebilecek öncü üreticilerin seçiminde yardımcı olmaktadır.

-Kurslar açmaktadır.

Kooperatif başkanı üniversite mezunu olup, kooperatifle ilgili kurs ve seminerlere katılmaktadır. Kooperatifin muhasebe kayıtları ilden bir serbest mali müşavir tarafından ücret karşılığında tutulmaktadır .

Çat ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi yukarıda belirtilen çalışmalarını ile üreticilere istihdam olanağı sağlama ve ek gelir temini yönünde yararlı olmaktadır.

6.2. Kömeç Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Kömeç Köyü, Tokat İli Merkez İlçeye bağlı bir köydür. Halkının tamamına yakını geçimini meyvecilik, tarla tarımı ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Köyde özellikle gençler öğrenimlerini devam ettirdiklerinden köyün genel olarak eğitim düzeyi yüksektir. Göç düşük düzeydedir.

Kömeç Köyündeki Tarımsal Kalkınma Kooperatifi köyün öğretmenlerinin öncülüğünde üreticilerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Kooperatif ortaklarının içerisinde köy öğretmenleri de yer almaktadır.

Kooperatifin ortak sayısı 53'tür. Sermayesi 25 585 000 TL olup, bunun tamamı tahsil edilmiştir. Kooperatif ortakları Kömeç Köyünde ikamet etmekte olup, kooperatifin çalışma alanı bu köyü kapsamaktadır.

Kooperatif 1000 kovanlık Arıcılık Projesini 1992 yılında uygulamaya koymuştur. Bu proje için devletten 650 000 000 TL kredi alınmıştır. Bu kredi %18 faizle 2 yıl

ödemesiz 5 yıl ödemeli olarak alınmıştır. Bu kredi kooperatifin çalışma konusu itibarıyla gerekli olan girdilerin yanında başka gereksinimleri için kullanılmıştır. Devletten alınan bu kredi ödeme planı içerisinde geri ödenmeye başlanmıştır.

Kooperatifin başkanı üniversite mezunu olup, yönetimdeki kişiler de üniversite mezunudur. Kooperatifin Tokat Merkezde 10 m² lik bir çalışma bürosu bulunmaktadır. Ayrıca Kömeç Köyünde bal paketleyip pazarlayabilmek amacıyla bir tesisin temelini atılmış bulunduğu belirtilmiştir.

Kooperatif ortaklarının üreteceği balların kovan, mum, şeker, arı malzemesi v.b. gereksinimlerini kooperatif iç piyasadan sağlamaktadır. Üretilen ballar yurt içi piyasasında pazara arz edilmektedir.

Ayrıca, inşaatı başlatılan bal paketleme tesisiyle köyde yeni bir istihdam olanağı yaratılacağı, pazarlama koşullarının daha iyi olacağı ve pazarın genişleyeceği ifade edilmektedir.

6.3. Günevi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Günevi Köyü, Tokat İli Merkez İlçeye bağlı bir orman köyüdür. Halkın geçim kaynağı, hayvancılık ve tarla tarımıdır.

Günevi Köyünde yaşayan üreticilerin tarımsal gereksinimlerini temin etmek, istihdam olanağı yaratmak, sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak amacıyla 1972 yılında kooperatif kurulmuştur. Kooperatif ilk kurulduğu yıllarda üreticilerin gübre, mazot, tohum gibi girdi gereksinimleri Köy-Koop aracılığı ile sağlanmıştır. Ayrıca 1977 yıllarında kooperatif aracılığıyla üreticilere traktör pazarlanmıştır.

Günümüzde kooperatifin çalışma konusu tüketim mağazacılığıdır. Tüketim mağazacılığı derken çalışma konusunun üreticilerin içinden ipliğe her türlü gereksinimlerini karşılayan bir kuruluştan söz edilmektedir. Kooperatifin uyguladığı herhangi bir proje bulunmamaktadır. Kooperatifte iki kişi çalışmaktadır. Kooperatifin muhasebe kayıtları ilde ücretle çalıştırılan bir serbest mali müşavir tarafından tutulmaktadır. Kooperatifte herhangi bir meslek içi eğitimin yapılmadığı ifade edilmektedir.

Bu köyde kooperatifin çalışma konusunun tüketim mağazacılığı olmasının nedeni, köyde tüketim amaçlı bir bakkalın bulunmamasının ve bakkalların fahiş fiyatla mal satmalarının bir etken olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kooperatifin iyi çalışması, başarılı olmasının da etkisinin olduğu söylenmektedir.

Kooperatifin ortak sayısı 122'dir. Sermayesi 115 000 000 TL olup, bunun tamamı tahsil edilmiştir. Kooperatifin bir adet minibüsü olup, şehre gidiş-gelişlerde köy halkına hizmet vermektedir. Buradan elde edilen gelir de yine kooperatifin sermayesine eklenmektedir.

Kooperatifin ilk yıllarda üreticilere traktör pazarlaması köyde makinalaşmayı artırdığından göçü engellediği ifade edilmektedir.

Kooperatif ortaklarının kooperatifle ilgilerinin büyük olduğu bildirilmektedir. Genel kurullara katılma oranının %90'dan aşağı düşmediği söylenmektedir. Kooperatifin yıllık cirosunun 3.5 milyar TL olduğu, kar marjının ise %15 olduğu ifade edilmiştir.

6.4. Oğulcuk Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Oğulcuk Köyü, Tokat İli Merkez İlçeye Bağlı bir ova köyüdür. Halkın tamamı geçimini meyvecilikle sağlamaktadır. Tokat İline çok yakın olması dolayısıyla şehirde mevsimlik ve daimi işlerde çalışanların oranı da yüksektir.

Oğulcuk Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 1975 yılında kurulmuştur. Kooperatife Oğulcuk ve Akyamaç olmak üzere iki köy bağlıdır. Kooperatifin ortak sayısı 168'dir. Sermayesi 224 134 000 TL olup, tamamı tahsil edilmiştir. Kooperatifin kuruluş nedeni, araçlara gereksinim duyulmadan üretilen meyve-sebze pazarlamasını kooperatif aracılığıyla yapmaktır.

Kooperatifin çalışma konusu meyve-sebze pazarlamadır. Ayrıca kooperatifin kendi öz varlığı, akaryakıt istasyonu bulunmaktadır. Bununla beraber, kooperatif ilk kurulduğu yıllarda üreticilerin üretim girdilerini de (gübre, zirai ilaç v.b.) arz etmekte iken son yıllarda yalnızca üreticilerin ürünlerini pazarlamaktadır.

Kooperatifin herhangi bir proje uygulamasının olmadığı bildirilmektedir. Kooperatifin muhasebe kayıtları ilde bulunan serbest mali müşavir tarafından tutulmaktadır. Ayrıca, şehirde meyve-sebzenin pazarlanması için kooperatifin satış mağazasında bir kişi ücretli olarak çalışmaktadır.

Üretilen ürünler kooperatif aracılığıyla yurt içi piyasasına pazarlanmakta, aracı karı kooperatife dolayısıyla üreticilere kalmış olmaktadır. Kooperatifin bu yönüyle üreticilere yarar sağladığı ifade edilmektedir.

6.5. Akbelen Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Akbelen Köyü, Tokat İli Merkez İlçeye bağlı bir köydür. Halkının geçim kaynağı, tarla-bahçe tarımı ve hayvancılıktır.

Akbelen Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 1968 yılında kurulmuştur. Kooperatifin ortak sayısı 96'dır. Sermayesi 96 000 000 TL olup, tamamı tahsil edilmiştir. Kooperatife Akbelen ve Boyalı olmak üzere iki köy bağlıdır. Kooperatifin kuruluş nedeninin, birlik oluşturmak, güçlenmek olduğu ifade edilmektedir. Kooperatif ilk kurulduğu yıllarda 30 başlık Süt Hayvancılığı Projesi uygulamıştır. O yıllarda devletten bir miktar kredi alınmıştır. Proje uygulamaya başlandıktan sonra devletten alınan kredinin bir miktarı ile de değirmen kurulmuştur. Kurulduğu yıl 1976 yılı olarak bildirilmiştir. Ayrıca kooperatif 1971 yılında dekarı 2000 TL'den tarla satın almıştır. Ancak, son yıllara gelindiğinde tarla, ahır, değirmen kooperatifin yalnızca demirbaşı olarak kalmış olup, kiraya verilerek işletilmektedir.

Kooperatifin şu anda çalışma konusu tüketim mağazacılığıdır. Üreticilerin zorunlu tüketim mallarını karşılamaktadır. Kooperatifte kooperatif başkanı ve satış memuru olmak üzere iki kişi çalışmaktadır. Her iki çalışanda ilkokul mezunudur. Ayrıca kooperatifin muhasebe kayıtlarını Tokat İlinde ücretle çalıştırılan bir serbest mali müşavir tutmaktadır.

Kooperatifin çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatifi olmasının yöre açısından gerekli olduğu ifade edilmektedir. Kooperatifin bu yönleriyle ortaklarına yarar sağlamakta olduğu söylenmektedir. Bundan sonraki yıllarda, değirmen, ahır ve tarlaların kooperatif ortakları tarafından işletileceği, hatta bir besi sığırcılığı projesinin uygulamasına geçilmek istendiği belirtilmektedir.

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

7.1. Kooperatifleşme Süreci

Günümüzde teknoloji hızla değişmektedir. Bu hızlı teknolojik değişim tarıma da yansımaktadır. Üretim teknik ve yöntemleri sürekli gelişmektedir. Yeni tarımsal teknolojinin üretici kitlesine tanıtılması, benimsetilmesi tarımsal yayım çalışmalarının temel görevidir. Tarımsal yayımın amacı, tarımda verimliliği ve üretimi arttırmak, kırsal halkı daha iyi bir yaşam standardına ulaştırarak tarımsal kalkınmayı sağlamaktır.

Tarımsal kalkınmanın sağlanabilmesi için de, tarımsal üretimin sürekliliği ve gittikçe standartlara yaklaşımı bir koşuldur.

Dünya ve ülke düzeyinde rekabet edebilmek için ticari ve sınai hizmetleri en ucuza sağlama yöntemlerinin bulunması, tarım kesimine ticari ve sınai kesimde kalan tarımla ilgili katma değerlerin bir kısmının aktarılması, tarımsal üretimin sürekliliği açısından son derece önemlidir. İşte bunun gerçekleşmesinde tüm dünya ülkelerinin üzerinde birleştiği en önemli araç "kooperatif yöntemidir". Kooperatif yöntemden üretimin ve pazarın özelliğine göre çeşitli aşamalarda veya tüm aşamalarda yararlanmak mümkündür.

Gelişmiş ülkelerin bir çoğunda bazı önemli bilgi ve tekniklerin kooperatifler yoluyla yayıldığı gözlenmektedir. Ancak Türkiye'de kooperatifler henüz girdi temini ve çıktı pazarlama ve değerlendirme aşamasını tamamlama süreci içindedir. Yeni bilgi ve tekniklerin üretilmesi ve yayılması görevi genelde kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilmektedir (Çıkin, 1983). Hatta Türkiye'de bırakınız yeni bilgi ve tekniklerin kooperatifler yoluyla yayılmasını, kooperatiflerin tam anlamını bulamadığı, kooperatifçilik bilincinin yerleştirilemediği görülmektedir. Bunun için öncelikle Türkiye'de üreticilerin kooperatif kurma çabalarının yaygınlaştırılması, kooperatiflere katılma eğilimlerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Yeni bilgi ve tekniklerin üreticilere kooperatifler aracılığıyla benimsetilmesi bundan sonra düşünülmesi gereken bir olgudur. Bu bağlamda, tarım kesimindeki bireyler kooperatifle ilgili bilgilere gereksinim duymaktadırlar. Kooperatifçilik yayım hizmetlerinin ülke yararı göz önünde tutularak en kısa zamanda başlatılması zorunlu görülmektedir.

Diğer tarımsal yeniliklerin yayılmasında olduğu gibi, kooperatifçilik yayımında da bilgi kaynağı çok önemlidir. Üreticilere verilecek tarımsal bilgi ve kooperatifle ilgili bilgi onlar için üretim faktörleri gibi önemli bir kaynak durumundadır. Kooperatiflerin

kurulma aşamasında, bilgi noksanlığı ya da yanlışlığı kooperatiflere gerekli ilginin az olmasına neden olabilir.

Bilginin yetersiz olması üreticilerin kooperatif hakkında rasyonel karar vermelerini ve değerlendirmelerini güçleştirmektedir. Bu nedenle her bilginin materyal boyutu yanında bir de bilgi boyutu vardır. Örneğin; yüksek verimli tohumluk, gübre, kimyasal ilaçlar gibi girdilerin elle tutulan gözle görülen fiziksel kısmı yanında, uygulanması için gerekli bilgi ve beceriler ile belli üretim ortamları ve üretim amaçları için uygun kullanım bileşimlerini ve olası etkilerini bildiren bir bilgi boyutu vardır. Bilgi boyutu olmayan hiçbir teknoloji söz edilmemektedir. Buna karşılık bir çok teknoloji materyal boyutu olmaksızın salt bilgi boyutundan oluşur. Buna ekim nöbeti sistemleri, örnek olarak verilebilir. Buna göre tarım kesiminde bilginin elde edilmesi, geliştirilmesi, paylaşılması ve kullanımını birlikte incelemek için "tarımsal bilgi sistemi " olarak belirtilen ve tanımında bilgiye ilişkin her türlü etkinliğin ve oluşumun belli bir bütünsellik içinde ele alınıp incelendiği araçtan yararlanılabilir. Böylece kooperatifleşme sürecinde kırsal topluma ulaşan bilgilerin hangi kaynaklar tarafından oluşturulduğunun ortaya konması önemli olacaktır.

Tarımsal bilgi sisteminin başlıca öğeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Taluğ, 1990).

Mevcut Bilgi Birikimi: Belli bir bilgi sisteminde, belli bir zaman kesitinde birikmiş olan bilgilerin tümüdür. Bu birikimin iki ana kaynağı vardır. Bunlar çiftçi uygulamaları ve deneyimlerden gelen bilgilerdir. Bütün bilgiler yerel koşullarda ortaya çıkan sorunları çözümlenmek üzere kırsal alanda deneyerek elde edilmiştir (Fitz Herbert, 1983). Bunlar üreticinin kendisi, akraba, komşuları, önder çiftçiler gibi yerel kaynaklardır (Aksoy, ve Tatlıdil, 1983). İkincisi ise, bilimsel araştırma-geliştirme çabalarının ürünleridir. Bu birikim kütüphanelerde, bilgi bankalarında, çiftçi uygulamaları ve belleklerinde saklıdır.

Bilginin Genişletilmesi ve Geliştirilmesi: Tarımsal araştırma-geliştirme etkinliklerinin ana görevi, yeni bilgilerin elde edilmesi ve yeni ile mevcut bilgilerin pratikte kullanılabilir hale getirilmesidir. Kuşkusuz çiftçilerin kendileri de yeni bilgilerin elde edilmesi ve özellikle verimlilik artıncı tekniklerin yerel koşullara uyumlandırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Bilgiye Erişim, İletim ve Eğitim: Mevcut ve Yeni bilgiler bunlardan yararlanacak olanlar için erişebilir biçimde düzenlenmeli ve saklanmalı, istenilen

zamanda ve uygun biçimde iletilmeli ve bilgilerin uygulanması için gerekli öğretim sağlanmalıdır. Tarımsal yayım bu çerçevede içinde, bilgilerin çiftçilere iletilmesi ile ilgili iletişim çabalarını onların bu bilgileri kendi üretim ortamlarında ve amaçları doğrultusunda en uygun biçimde uygulamaları için gerekli okul dışı eğitim hizmetlerini kapsar. Bilgi sisteminin bu ögesi çerçevesinde, tarımsal yayım yanında, tanma hizmet veren meslek adamlarını yetiştirmeye yönelik formal eğitim ve çiftçi dışındaki diğer kullanıcıların bilgi gereksinmesini karşılamaya yönelik bilgi depolama, işleme ve iletim hizmetleri de yer alır.

Bilginin Kullanımı: Verimlilik artırıcı tekniklerin (tarım teknolojilerinin) çiftçi işletmelerinde üretime sokulması bilgi sistemindeki tüm etkinliklerin ortak ve nihai amacıdır. Kuşkusuz bunun gerçekleşmesinin iki ön koşulu vardır. Birincisi, araştırma-geliştirme sonucu ortaya çıkan ürünler çiftçilerin agro-ekolojik ortamlarına ve sosyo-ekonomik konumlarına uygun olmalıdır. İkincisi, çiftçiler bu tekniklerin varlığından haberdar edilmeli ve uygulama için gerekli bilgi ve becerilerle donatılmalıdır. Ancak unutmamak gerekir ki, bilgi dışındaki kimi diğer etmenlerin de, çiftçilerin bu bilgileri kendi işletmelerinde uygulamaya koymalarında önemli rolü vardır. Bu etmenlerin başlıcaları olarak, pazar durumu, kredi olanakları, girdi sağlama hizmetleri sayılabilir. Bu nedenle, bilgi sistemini çevreleyen diğer kalkınma araçları ve politikalarının üreticileri verimlilik artırıcı teknikleri uygulamaya yöneltici ve özendirici olması gerekmektedir.

Tarımsal yayımın örgün eğitime göre eğitsel açıdan önemli bir farkı verilen bilgilerin, üreticinin güncel yaşantısında hemen yararlanılabilir bir işlevinin olmasını gerektirmesidir. İstenen yönde davranış değişikliği yaratmaya yönelik olmayan bilginin tarımsal yayımda yeri yoktur ve verilen bilginin kırsal yaşamın sorunlarını çözümlenmede yöneldiği bireye yardımcı olacak bir işlevi de taşıması gereklidir (Taluğ, 1987).

Bir yeniliğin kaynağından çıkarak ondan yararlanacak olan üreticilere ulaşılmasında çeşitli bilgi kaynakları (haberleşme kaynakları) etkili olmaktadır. Bir üretici, bir tarımsal uygulamaya ilişkin bilgileri çeşitli bilgi kaynaklarından elde etmektedir. Bunlar arasında; yayım elemanları, köy içinde ya da dışındaki diğer üreticiler, radyo, basılı yayınlar v.b. sayılabilir. Üreticilerin bilgi kaynaklarından hangi bilgiyi nerede ve hangi koşullar altında yararlanacaklarının bilinmesi, tarımda geliştirilen üretim teknik ve yöntemlerini, yenilikleri, üreticilere benimsetmekle görevli kurum ve

kişiler için çok önemlidir (Aksoy ve Tatlıdil, 1983). Aynı şekilde kooperatifçilik yayımı yapacak kurum ve kişilerin de bilgi kaynakları hakkında fikir sahibi olması gerekmektedir.

Üreticilerin yeniliklerden haberdar olmada kullandıkları kanalların türü, sayısı ve ne ölçüde yararlandıkları o toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına bağlıdır (Aziz, 1982). Ayrıca bilgi kaynaklarının gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelere göre de farklı önlemlere sahip olduğu ileri sürülmektedir (Rogers, 1971). Bilgi kaynakları değişik biçimlerde sınıflandırılabilir. İçi ve dış kaynaklar olarak sınıflandırma yapılabilir. Ayrıca bilgi kaynağının haberleşme durumuna göre kişiler arası ve kişisel olmayan bilgi kaynakları olabilir. Bir başka ayrıma göre ise, kurumsal ve kurumsal olmayan kaynaklar olarak sınıflandırılmaktadır (Taluğ ve Tatlıdil, 1993).

Bu düşüncelerden hareketle, araştırmanın bu bölümünde, üreticilerin kooperatiflerle ilgili bilgileri hangi kaynaklardan öğrendiği, bu kaynaklara göre kooperatiflere katılım düzeyleri incelenmiştir. Ayrıca kooperatifleşme sürecinin çeşitli aşamalarında karşı karşıya kaldıkları bir problemde başvurdukları bilgi kaynaklarının belirlenmesi yoluna gidilmiştir.

Kooperatifleşme süreci içinde, iletişim, etkileşim, karar ve eylem aşamaları ele alınmıştır. Bu aşamalar aşağıda ayrı ayrı incelenecektir.

7.1.1. İletişim Aşaması

Kırsal toplumun kooperatifin varlığı ile karşılaştığı ve ona ilişkin bazı bilgileri edindiği zaman iletişim aşaması başlamaktadır. Bu aşamada kooperatif kurma düşüncesi kırsal topluma aşılanmaktadır. Kooperatif kelimesinin duyulması, kooperatifleşme olgusunun algılanması yine bu aşamada oluşmaktadır. Birey kooperatifleşme olgusunu algılamasıyla, sorunlarının çözümünde yardımcı olacağını hissedebilir. Ayrıca, kırsal toplumda daha yüksek bir yaşam düzeyi, değişime karşı olumlu bir tutum belirginleşebilir.

Bu aşamada, birey, kooperatif hakkında ilk bilgileri çeşitli kaynaklardan almaktadır. Üreticilerin bilgi edinme kaynakları kooperatifleşme bilincini etkilemektedir. Ayrıca bireylerde oluşması beklenen tutum ve davranış değişimleri üzerinde de rol oynamaktadır. Bazı bilgi kaynakları kooperatifleşme sürecinin herhangi bir aşamasında önemli konumdayken başka bir aşamada etkin olmayabilir.

Araştırma yöresinde kooperatifle ne zaman tanıştıklarını belirlemek, iletişim aşamasında kooperatifleşme olgusunu algılama kaynaklarını ortaya koymak ve

kooperatiflere farklı katılım düzeylerine göre bu kaynakların dağılımını vermek, açıklanan nedenlerden dolayı incelenmiştir.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilere kooperatif kelimesini kaç yıl önce duydukları sorulmuştur. Bu soruya kooperatiflere ortak olanlar ortalama 21.82 yıl, ortak olmayanlar ise 19.92 yıl cevabını vermişlerdir. Kooperatiflere ortak olanların kooperatiflere ilgi duymalarından, hemen ve kısa bir bilgi topladıktan sonra ortak olmalarından dolayı, kooperatif kelimesini daha önce duyduklarını söylemek mümkündür. Kooperatiflere ortak olmayan üreticiler için; kooperatif duyulmayan gereksinimler olarak nitelendirilebileceği gibi, çok çeşitli faktörlerin ortak olmayı engellediği ifade edilebilir. Bu faktörler yayım elemanlarının başarısızlığı, kooperatifin iyi tanıtılmaması ve algılanamaması, bilgi kaynaklarının güvenilir olmaması veya üreticilerin kendilerini bir belirsizlik içine atmamayı istemeleri olabilir. Üreticilerin böyle bir yeniliğe açık olmamaları da başka bir faktör olarak ele alınabilir.

Kooperatife farklı katılım düzeylerinde ortak olanlar ile olmayan üreticilerin kooperatif olgusundan haberdar olma kaynakları katılım Çizelge 8'de verilmiştir.

Kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyi gösterenlerden kooperatiflere düşük düzeyde katılanların kooperatifleşme olgusunu %25'i arkadaş ve akraba grupları, %75'i kooperatif öncülerinden haber aldıklarını belirtmişlerdir. Kooperatiflere orta düzeyde katılanların %40'ı arkadaş ve akraba grupları, %60'ı kooperatif öncüleri ve teknik elemanlardan kooperatif olgusunu haber almışlardır. Kooperatife yüksek düzeyde katılan ortakların %17.95'i arkadaş ve akraba gruplarından kooperatifle ilgili bilgi edinirken, %82.05'i kooperatif öncüleri ve teknik elemanlardan yararlanmışlardır.

Kooperatiflere ortak olanlar katılım düzeyi aranmaksızın genel olarak değerlendirildiğinde, %23 arkadaş ve akraba grupları, %77 kooperatif öncüleri, teknik elemanlar ve köy öğretmeninden kooperatifleşme olgusunu haber aldıkları ortaya çıkmıştır.

Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin kooperatifleşme olgusundan haberdar olma kaynakları; %80.30 kurumsal olmayan, %19.70 ise kurumsal kaynaklardır.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin haberdar olma kaynakları, %83.47 kurumsal olmayan kaynaklar iken, %16.53'ü kurumsal kaynaklardır.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatif kelimesini öğrenme kaynağının, kooperatif öncüleri, teknik elemanlar, televizyon gibi kaynaklar olması,

Çizelge 8. İletişim Aşamasında Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerinde Ortak Olanlar ile Olmayan Üreticilerin Kooperatif Olgusundan Haberdar Olma Kaynakları

HABERDAR OLMA KAYNAKLARI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Arkadaşları	1	8.33	2	20.00	4	10.26	7	11.48	17	25.76	24	18.90
Akraba Grupları	2	16.67	2	20.00	3	7.69	7	11.48	16	24.24	23	18.11
Köy Öğretmeni	-	-	-	-	5	12.82	5	8.19	6	9.09	11	8.66
Televizyon	-	-	-	-	-	-	-	-	4	6.06	4	3.15
Köy Muhtarı	-	-	-	-	-	-	-	-	4	6.06	4	3.15
Teknik Elemanlar	-	-	2	20.00	1	2.56	3	4.92	3	4.55	6	4.72
Kooperatif Öncüleri	9	75.00	4	40.00	26	66.67	39	63.93	16	24.24	55	43.31
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00

kooperatifçilik olgusunun yaygınlaşmasında sağlam bir zemin oluşturmuştur. Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin bu kaynaklardan elde ettikleri bilgiler çok fazla etkinlik oluşturmamıştır. Bu ortak olmayan üreticilerin; detaylı bilgi alamamaları, çekimser kalmaları, yeniliğe hemen cevap vermeme gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmış bir sonuç da olabilir. Ortak olmayan üreticilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel faktörler nedeniyle kurumsal kaynaklardan yeterince yararlanamadığı da söylenebilir. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki; yörede kooperatifçilik ile ilgili yayım çalışması yapılmamıştır. Kooperatiflerin kurulması devlet kanalıyla olmuş, devletin görevlendirdiği elemanlar kooperatifçilik bilincini aşılardan ziyade kooperatifi fiilen kurmakla görevlendirilmiştir. Bununla beraber, kooperatiflerle ilgilenen bireyler detaylı bilgi elde edebilmek, bu konuda bilgi düzeyini genişletmek için çoğunlukla kurumsal bilgi kaynaklarını tercih etmişlerdir.

Aynı zamanda kurumsal olmayan kaynakların araştırma kapsamındaki üreticilerde yadsınamayacak oranı, üreticiler arasında kooperatif hakkındaki olumlu veya olumsuz yönleri tartışma olanağını beraberinde getirmekten kaynaklanmaktadır.

Bu sonuçlara dayanarak; araştırma kapsamındaki üreticilerin kooperatifle ilgili ilk bilgileri gerek kırsal toplumun sosyal sistemi gerekse sistem dışından algıladıkları ortaya konabilir.

Kooperatifle ilgili ilk bilgiler alındıktan sonra bireyler kooperatifin yararları veya olumsuz yönleri hakkında birbirleriyle tartışmaktadırlar. Bu durum kooperatiflere ortak olanlar, ortak olmayanlar ve ortak olup da farklı katılım düzeylerine sahip olanlar yönünden incelenmiştir.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatifçilik olgusundan haberdar olduktan sonra kooperatif hakkında daha fazla bilgi almak için başvurdukları bilgi edinme kaynaklarını belirleyebilmek amacıyla Çizelge 9 düzenlenmiştir.

Çizelgeden de izlenebileceği gibi, kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyleri gösteren üreticiler arasında daha fazla bilgi toplayanlar kooperatiflere yüksek düzeyde katılan ortaklardır. Kooperatifler hakkında bilgi toplamaları bireyleri kooperatife ortak olmaya iten neden olmuştur.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin %66'sı kooperatifler hakkında bilgi toplarken, ortak olmayanların yalnızca %17'si bilgi toplamıştır.

Çizelge 9. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kooperatifçilik Olgusundan Haberdar Olduktan Sonra Kooperatif Hakkında Daha Fazla Bilgi Almak İçin Başvurdıkları Bilgi Edinme Kaynakları

BİLGİ EDİNME KAYNAKLARI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Arkadaşları	--	--	--	--	--	--	--	--	2	3.03	2	1.57
Akraba Grupları	2	16.67	1	10.00	2	5.13	5	8.20	2	3.03	7	5.51
Köy Öğretmeni	--	--	--	--	--	--	--	--	2	3.03	2	1.57
Köy Muhtarı	--	--	--	--	--	--	--	--	1	1.52	1	0.79
Teknik Elemanlar	--	--	1	10.00	1	2.56	2	3.27	1	1.52	3	2.36
Kooperatif Öncüleri	3	25.36	4	40.00	26	66.67	33	54.10	3	4.54	36	28.35
Yeterli Bilgi Alanlar	5	41.67	6	60.00	29	74.36	40	64.57	11	16.67	51	40.16
Yetersiz Bilgi Alanlar	7	58.33	4	40.00	10	25.64	21	34.43	55	83.33	76	59.84

Kooperatifin işleyiş mekanizması, gönüllülük, işbirliği gibi bir takım ilkeler ve üreticilerin çıkarlarını koruyan bir sistem olduğu hakkında bilgi alan üreticilerin kooperatiflere ortak oldukları görülmektedir. Bununla beraber, bu bilgilerin neler olduğunu öğrenmek yanında, alınan bilgi kaynaklarının üreticilerin güvenini kazanmış olması gerekmektedir. Taahhüdü ödeyememe, yaşlılık, eğitimsizlik v.b. çeşitli nedenlerle ortak olmak istemeyen üreticiler bilgi almak istememektedirler. Ancak, kooperatiflere ortak olmayanların %17'sinin bilgi aldıkları ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleri arasında da; kooperatiflere daha sonra ortak olmak isteği, ilgi duyma, merak etme, yeniliklere açık olma v.b.nedenler sayılabilir.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde; kooperatifleşme düşüncesinin topluma iletilmesinden ve haberdar edilmesinden sonra kooperatifin yararları hakkında yeterli bilgi alanların oranı %40 iken, yetersiz bilgi alanların oranı %60'dır. Diğer bir deyişle, araştırma bölgesinde üreticilerin ancak yaklaşık yarısı kooperatif modelin yararları hakkında yeterince bilgi almak için çaba göstermişlerdir.

Kooperatif hakkında daha fazla ve ayrıntılı bilgi alma kaynakları araştırıldığında, bilgi kaynakları açısından kooperatif ortakları ve ortak olmayanlar arasında büyük farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Şöyle ki; kooperatif ortaklarından kooperatifçilik hakkında ayrıntılı bilgi almak isteyenler daha ziyade, kırsal topluma kooperatifçiliği getirenlere başvurmuşlardır. Kooperatiflere ortak olmayanlar ise, çok düşük oranlarda kurumsal ve kurumsal olmayan bilgi kaynaklarına bir bakıma tesadüfi olarak başvurmuşlardır.

Ayrıca kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeylerine sahip olan üreticilerden, kooperatiflere düşük katılım gösterenlerin kooperatifle ilgili ayrıntılı bilgi kaynaklarını daha yüksek olmayan oranlarda kurumsal olmayan kaynaklar oluşturmaktadır. Kooperatiflere orta ve yüksek düzeyde katılan üreticilerin de, kurumsal olmayan bilgi kaynaklarına başvurdukları gözlenmiştir. Bu sonuç, kooperatiflerin gereklerini tam olarak yerine getiren üreticilerin başlangıç aşamasında tam, doğru ve ayrıntılı bilgi almak istemelerini göstermektedir.

Bu bulgulara dayanarak, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatif model ile ilgili bilgi alma kaynaklarının, kooperatiflere ortak olmayanlara göre, daha kurumsallaşmamış ve çok daha etkin bir biçim gösterdiği söylenebilir.

Kooperatife katılmadan önce, kooperatif düşüncesinden haberdar olunması ve kooperatif hakkında bilgi edinme kaynakları konusunda; bölgede kooperatifçiliği yaymakla görevli kamu kuruluşlarının etkinliğinin pek olmadığını ve üreticilerin genellikle kooperatif öncülerinden veya kurumsal olmayan kendi sosyal sistemleri içinden kooperatifçilikle ilgili bilgi aldıkları ortaya konmuştur. Ancak, kooperatif modeli bölgeye getiren kooperatif öncüleri hem bilgi verme hem de üreticileri kooperatiflere ortak olma konusunda etkileme şansına sahip bulunmaktadır.

7.1.2. Etkileşim Aşaması

İletişim aşamasında kooperatifçilikle ilgili ilk bilgileri alan üretici kooperatife katılma kararını vermeden önce kooperatif hakkında daha fazla ve ayrıntılı bilgi alma gereksinimi duymaktadır. Üreticinin başvurduğu bilgi kaynaklarına güven bireyin tutumunu etkilemektedir. Ayrıca kaynağın, kooperatife katılma konusunda inandırıcılığı ve üreticiyi etkileme derecesi bireyin kooperatife olan tutumunu olumlu veya olumsuz yönde belirlemektedir. Bu aşamada temel düşünce tipi duygudur. Birey, kooperatifçiliğe ilişkin ayrıntılı bilgileri edinmeden doğal olarak ona karşı bir tutum oluşturmaya başlayamamaktadırlar.

Birey kooperatif modele karşı olumlu ya da olumsuz bir tutum geliştirirken, deneyip denememeye karar vermeden önce, yeni düşüncüyü, varolan ya da gelecekte umduğu durumu zihinsel olarak uygulayabilir. Bu durumda zihinsel kapasite ön plana çıkmaktadır. Çünkü, varsayımlı olarak düşünme yeteneği, geleceği tasarlama, gelecekle ilgili planlama, etkileşim aşamasında önemli olmaktadır.

Kooperatif model kırsal toplum için bir yenilik olduğundan, birey bazında, kooperatife katılımı subjektif risk taşımaktadır. Birey kooperatif hakkındaki ilk bilgiler elde etmekte ve yeni düşüncesine karşı tutumunu destekleyici eyleme gereksinim duymaktadır. Başvuracağı bilgi kaynakları aracılığı ile düşüncesinin doğru olduğuna ilişkin kanaat arama eğilimindedir.

Etkileşim aşamasında bilgisine başvuru kimseler (etkileyiciler) kırsal toplumda kooperatifleşme hareketinin başyana ulaşmasında önemli rol oynamaktadırlar.

Bu amaçla, kooperatiflere ortak olan üreticilerin etkileşim aşamasında ayrıntılı bilgi edinme ve etkilenme kaynaklarına göre kooperatife katılım düzeyi incelenmiştir. Ayrıca, kooperatiflere ortak olurken, ortak olmak için hemen veya bilgi toplandıktan sonra harekete geçip geçmedikleri araştırılmış ve Çizelge 10 oluşturulmuştur.

Çizelge 10. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Etkileşim Aşamasında Ayrıntılı Bilgi Edinme ve Etkilenme Kaynaklarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi

Ayrıntılı Bilgi-Edinme ve Etkilenme Kaynakları	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ							
	Düşük Katılım		Orta Düzeyde Katılım		Yüksek Katılım		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Köy Öğretmeni	2	16.67	1	10.00	4	10.26	7	11.47
Kooperatif Öncüleri	8	66.66	9	90.00	34	87.18	51	83.61
Teknik Elemanlar	--	--	--	--	1	2.56	1	1.64
Köy Muhtarı	2	16.67	--	--	--	--	2	3.28
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00
Kooperatif Kurulduğunda Ortak Olmaya Hemen Karar Veren	8	66.67	5	50.00	24	61.54	37	60.66
Bilgi Topladıktan Sonra Karar Veren	4	33.33	5	50.00	15	38.46	24	39.34

Kooperatif model ile ilgili ilk bilgiler alındıktan sonra, kooperatiflere ortak olan üreticilerin %61'i kooperatif kurulacağını duyunca hemen ortak olmayı düşünmüşlerdir. Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin büyük bir çoğunluğu ise, bu aşamada kooperatiflere ortak olmayı hiçbir zaman istemediklerini belirtmişlerdir. Görülüyor ki; kooperatiflere ortak olan üreticilerin büyük bir çoğunluğu köylerinde kurulacak kooperatife hemen ortak olmak istemişlerdir. Bunun yanında; kooperatiflere ortak olan üreticilerin %39'u ortak olmadan önce kooperatif hakkında bilgi toplamaya çalışmışlardır. Bilgi topladıktan sonra ortak olmaya karar verenlerin ciddi ve olumlu bir gelişme seyri gösterdiğini söylemek mümkündür. Kooperatife ortak olmaya hemen karar verenlerin bu tutumu ise; kooperatif kurucularına ve kooperatife olan inanç ve yenilikçilik olarak nitelendirilebilir.

Kooperatifler hakkında daha fazla bilgi edinme kaynakları araştırıldığında kooperatife ortak olan üreticilerin çoğunluğunun kooperatif hakkında ayrıntılı bilgileri kooperatif öncülerinden ve köy öğretmeninden aldığı ortaya çıkmıştır. Ancak, köy öğretmenin, üreticileri kooperatife katılma ve kooperatifi destekleme konusundaki etkileme derecesi sınırlı kalmıştır. Ayrıca kırsal toplum içinde kurumsal olmayan

kaynaklar kooperatif hakkında bilgi alma ve kooperatife katılımında etkileme yönünden pasif kalmışlardır. Bununla beraber, özellikle tarımsal yenilikleri yaymakla görevli olan teknik elemanların etkileşim aşamasında etken olmadıkları görülmektedir.

Kooperatifçilik yayımının başarıya ulaşmasında, kooperatif öncülerıyla teknik elemanlar arasında işbirliğinin bulunması gereklidir. Kooperatifi kurmak demek o toplumdaki bireylerin tam anlamıyla davranışlarında bilinçli olarak bir değişim yaratmak değildir. Böyle olunca sağlıklı ve sağlam temeller üzerine kurulmuş bir kooperatiften söz etmek mümkün olmamaktadır. Nitekim; araştırma bölgesinde kooperatif öncülerinin önemli oranlarda etkileşim dereceleriyle kurulan bir çok kooperatifin fesh edilmesi bunun bir sonucudur, denilebilir. Kooperatif öncülerıyla, kooperatifçiliği yaymaya çalışan kamu görevlileri arasındaki sıkı ilişkiler; sağlıklı ve güvenilir bilgi düzeyinin doğmasına yol açabilmektedir. Fakat araştırma bölgesinde kooperatifçilik yayım çalışmaları da yapılmamaktadır. Kooperatifleri tam olarak algılayamayan, tanımayan üreticiler ise, bilgi düzeyinin yetersizliğinin bir sonucu, kooperatiflere sahip çıkmamakta, destek olmamaktadır. Çünkü; yayım eğitiminin temel ögesi, bireylerin davranışlarında bilinçli ve olumlu yönde bir değişimin yaşanmasıdır. Bunun için kooperatifi kurmanın yanında; üreticiler bazına inerek daha sağlıklı bilgileri, en iyi şekilde eğitimini yapacak olan kaynaktan vermek gerekmektedir.

Kırsal toplumlarda üreticilerin; tarımsal uğraşlarında, yeni tarımsal teknolojiyi benimseme ve uygulamasında, kooperatiflere katılmasıyla ilgili durumlarda karar vermeden önce çeşitli kaynaklarla tartıştığı söylenebilir. Bu kaynaklar kurumsal ve kurumsal olmayan kaynaklar olabilir. Özellikle, tartışma kaynaklarının aile bireyleri, akrabaları, arkadaşları gibi kurumsal olmayan kaynaklar olduğu ileri sürülebilir.

Kooperatif hakkındaki tartışmalar; bireylerin olumlu bir davranış gelişiminde olduğunu göstermektedir. Değişime yönelik olan bireyler kendilerine güvenmekte, yeniliklere açılmakta ve kendileri için bir yenilik olan kooperatifleri aktif olarak soruşturmaktadırlar. Bu soruşturmanın; her aşamasında tartışma ortamı görülmekte olup, soruşturmanın sonunda birileriyle tartışıp kooperatife katılma veya katılmama karar verilmektedir.

Etkileşim aşamasında tartışma kaynakları da önemli olduğu için Çizelge 11 düzenlenmiştir. Çizelge 11'de kooperatife farklı katılım düzeylerindeki kooperatif ortaklarının etkileşim aşamasında konuyu tartıştığı kaynaklara göre dağılımı verilmiştir.

Çizelge 11. Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerindeki Kooperatif Ortaklarının Etkileşim Aşamasında Konuyu Tartıştığı Kaynaklara Göre Dağılımı

Konuyu Tartışma Kaynakları	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ							
	Düşük Katılım		Orta Düzeyde Katılım		Yüksek Katılım		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aile Bireyleri	4	33.33	7	70.00	14	35.90	25	40.98
Kooperatif Öncüleri	5	41.67	1	10.00	14	35.90	20	32.79
Akrabaları	2	16.67	--	--	1	2.56	3	4.92
Arkadaşları	1	8.33	2	20.00	9	23.08	12	19.67
Köy Öğretmeni	--	--	--	--	1	2.56	1	1.64
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00

Çizelgeden de izlenebileceği üzere, üreticilerin kooperatlflere ortak olmadan önce, kooperatife katılma konusunu aile bireyleriyle tartışması ve etkilenmesi yüksek oranda bulunmuştur. Kooperatlflere ortak olan üreticilerin %41'i kooperatife katılma kararı vermeden önce konuyu aile bireyleriyle konuşup tartıştıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda %33'ü kooperatif öncülerini seçerken, %20'si arkadaşlarını seçmişlerdir. Buna göre, tartışma kaynaklarının çoğunlukla kırsal toplumun kendi sosyal sistemi içinde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle de aile bireylerinin kooperatife katılmadan önce tartışma ve etkileme derecesi yüksektir.

Ayrıca, kooperatlflere ortak olan üreticilerin etkileşim aşamasında yakın çevredeki kalkınma kooperatflerinin çalışmalarını görme hatta bu kooperatflerin ortaklarıyla görüşmelerinin köylerindeki kalkınma kooperatflerine ortak olma kararını etkileyebileceği düşünülmüştür.

Yakın çevredeki bir başka kalkınma kooperatflinin çalışmalarına ilişkin olumlu bir deneyim, ortaklarının olumlu görüşleri, köylerinde kurulacak kooperatifle ilgili olumlu bir değerlendirmeyi, geliştirici ve kolaylaştırıcı olabilir. Bir başka deyişle; değişime karşı genel olumlu bir tutumun oluşmasına neden olabilir. Bunun aksi halinde ise, önceden yakın çevrede kurulmuş kooperatife ilişkin olumsuz bir deneyim ve olumsuz bir görüş, gelecekte kendi köylerinde kurulacak kooperatlflere karşı direncin oluşmasına yol açabilir. Bu nedenle; kooperatifçilik yayım çalışmalarının etkin bir şekilde başlatılması, üreticinin kooperatlflere sahip çıkıp, kooperatflerin rasyonel olarak yürütülmesi zorunluluğu vardır. Bu ise, değişime karşı genel olumlu bir tutumun yaratılmasına yardımcı olabilecek ve gelecekte topluma sunulacak kooperatif v.b. diğer yenilikler için yolları açabilecektir.

Araştırmada bu varsayımı irdelemek amacıyla Çizelge 12 düzenlenmiştir.

Çizelge 12. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Etkileşim Aşamasında Yakın Çevredeki Kalkınma Kooperatiflerinin Çalışmalarını Görme ve Bu Kooperatiflerin Ortaklarıyla Görüşme Durumları

Yakın Çevredeki Kooperatiflerin Çalışmalarını Görme ve Ortaklarıyla Görüşme	Kooperatifin Çalışmalarını Görme		Kooperatif Ortaklarıyla Görüşme	
	Sayı	%	Sayı	%
EYET	27	44.26	23	37.70
HAYIR	34	55.74	38	62.30
TOPLAM	61	100.00	61	100.00

Kooperatif ortaklarının %44'ünün kooperatiflere katılma kararı vermeden önce yakın çevrelerindeki kalkınma kooperatiflerinin çalışmalarını görmüş oldukları ve %38'inin ise bu kooperatifin ortaklarıyla görüşme yaptıkları Çizelge 12'den izlenmektedir. Başka bir anlatımla, üreticilerin köylerindeki kooperatife katılma kararı almalarında, yakın çevrelerindeki kalkınma kooperatiflerinin çalışmalarının görme %44 ve ortakları ile görüşme ise, %38 olarak bulunmuştur.

7.1.3. Karar Aşaması

Karar verme aşamasında, birey kooperatiflere katılıp katılmayacağı konusunda tercihini belirtmektedir. Karar verme aşamasında yapılacak seçim, ya red etme ya da kabul etme yönündedir.

Bireyler bu aşamada herhangi bir tarımsal yeniliğin kendi koşullarında yararlılığını belirlemek için deneme yapmak isteyebilir. Yapılacak bu küçük deneme, tarımsal yeniliğin benimseme kararının bir parçası olup, benimseyen için yeniliğin algılanmış rizikosunu azaltmanın da bir aracı olarak önem taşımaktadır. Deneme yapabilmek için bölünebilir olan yenilikler genellikle hızla benimsenmektedir. Yeniliğin denenmesini kolaylaştıran yöntemler, benimseme oranını arttırmaktadır. Ancak, insanların çoğu, yeniliğin kendi koşullarında yararlılığını benimsemek için sınırlı ölçüde de olsa bir deneme yapmadan benimseyecektir (Taluğ ve Tatlıdil, 1993).

Kooperatifçilikte; deneme söz konusu olamayacağı için genellikle seçim kabul ya da red yönünde olmaktadır. Belki ortak olmadan kooperatifle iş yapma, ürün verme, girdi alma deneme sayılabilir. Zaten, kooperatifçilik yayımı yapan kişilerin vereceği bilgiler, kooperatifçiliğin yararları, her kırsal toplum için bir deneme niteliğinde olabilir. Ayrıca yakın çevrelerindeki kalkınma kooperatiflerinin çalışmaları da aslında onlar için bir denemedir. Bununla beraber, her kırsal toplumun örgütlenip bir arada hareket

etmesi için, toplumun yarar ve çıkarlarının ön plana çıkarılabilmesi için, kooperatife gereksinim vardır. Eğer kooperatifçilikle ilgili bilinç düzeyi yeterince yükseltilebilirse kooperatife katılma oranının da yükseleceği söylenebilir. Bu yüzden kooperatife katılma kararı verirken etkileme kaynakları önemli görülmektedir. Çünkü, bu aşamada kooperatife katılma kararı iki yönlü seçimi içermektedir.

Bu araştırmada, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife ortak olma kararı verirken "kimler" tarafından etkilendiği araştırıldığında, ortakların çoğunluğunun (%62.30'unun) kooperatif öncüleri tarafından etkilendiği ortaya çıkmıştır (Çizelge 13). Kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin, kooperatiflere düşük düzeyde katılanların %58.34'ü, orta düzeyde katılanların %70'i, yüksek düzeyde katılanların ise, %61.54'ü kooperatif öncüleri tarafından etkilenmiştir. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin, arkadaşlarının, öğretmenin, akrabaların, teknik elemanların, aile bireylerinin kooperatiflere ortak olmanın karar aşamasında etkinlikleri sınırlı kalmıştır. Kooperatiflere yüksek düzeyde katılım gösteren üreticilerin, arkadaşlarından ve akrabalarından diğer katılım düzeylerine göre etkilenme dereceleri yüksektir.

Üreticilerin kooperatiflere katılımını etkileyen en önemli unsur, üreticinin kooperatife katılma ile sağlayacağı yararlar hakkındaki beklentileridir. Bu beklentiler, kooperatifin niteliğine, üreticinin durumuna, gereksinim duyduğu konulara ve kırsal toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapıya göre farklılıklar göstermektedir.

Çizelge 13. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatifleşme Sürecinin Karar Aşamasında Etkileme Kaynaklarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi

Etkileme Kaynakları	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ							
	Düşük Katılım		Orta Düzeyde Katılım		Yüksek Katılım		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aile Bireyleri	3	25.00	2	20.00	2	5.13	7	11.48
Kooperatif Öncüleri	7	58.34	7	70.00	24	61.54	38	62.30
Arkadaşları	--	--	--	--	6	15.38	6	9.83
Köy Öğretmeni	1	8.33	--	--	2	5.13	3	4.92
Teknik Eleman	--	--	--	--	1	2.56	1	1.64
Akrabaları	1	8.33	1	10.00	4	10.26	6	9.83
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00

Araştırma kapsamındaki kooperatiflere ortak olan üreticilerin, kooperatiflere ortak olurken ne gibi beklentilerinin olduğu araştırılmış ve bu amaçla Çizelge 14 düzenlenmiştir.

Çizelge 14. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Ortak Olurken Kooperatif Hakkındaki Beklentilerine Göre Kooperatife Katılım Düzeyi

Kooperatif Hakkındaki Beklentiler	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ							
	Düşük Katılım		Orta Düzeyde Katılım		Yüksek Katılım		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1	10	83.33	10	100.00	37	94.87	57	93.44
2	5	41.67	8	80.00	31	79.49	44	72.13
3	11	91.67	10	100.00	38	97.44	59	96.72
4	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00
5	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00

1. Kooperatif aracılığı ile üretim girdilerini ucuz ve kolayca temin etmek
2. Yurt dışına gitmek
3. Gelirini yükseltmek
4. Köyde iş olanaklarını arttırmak
5. Kooperatifçiliğe olan inanç

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin, en önemli beklentilerinin köyde iş olanaklarını arttırmak ve kooperatifçiliğe olan inanç olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat, gelirlerini yükseltmek, kooperatif aracılığı ile üretim girdilerini ucuz ve kolayca temin etmek de önemli beklentileri arasında sayılabilir. Ayrıca yurt dışına gitmek de diğer beklentilerinin yanında aynı öneme sahip olmasa da önemli bir beklenti olarak ortaya çıkmıştır. Kooperatife ortak olanların en önemli beklentilerinin köyde iş olanaklarını arttırmak ve kooperatifçiliğe olan inanç olması, bu üreticilerin kooperatifleşmenin yararları konusunda bilinçli oldukları anlamına gelebilir. Aynı zamanda karar aşamasına gelmeden önce, bu üreticilerin ilk bilgi edinme kaynaklarının etkili, güvenilir ve sağlam bir zemin üzerine oturtulmuş bilgilerin verildiğini de söylemek mümkündür. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde de, kooperatif hakkındaki beklentilerinde önemli bir farklılık yoktur. Kooperatifçilik hakkında duyulan olumlu yöndeki inanç kooperatife katılımın bir nedeni olarak, önemli bir beklenti olarak gösterilmiştir.

Kooperatifleşme sürecinin karar aşamasında bazı bireyler kooperatif hakkında topladıkları bilgilerin ve toplumdaki etkileyicilerin de ters yönde etkisiyle kooperatife katılmayabilirler. Bu tür üreticilerin; potansiyel ortak durumunda bulduklarından neden kooperatiflere katılmadıklarını belirlemek, kooperatifçilik yayımı açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, kooperatiflere katılmayanların neden ve hangi nedenlerle kooperatiflere katılmadıkları, kooperatiflere ortak olma hakkındaki görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Böylece Çizelge 15 ve Çizelge 16 oluşturulmuştur.

Çizelge 15'de kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin ortak olma hakkındaki görüşleri ortaya konmuştur.

Çizelge 15. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Karar Aşamasında Ortak Olma Hakkındaki Görüşleri

İşletme Büyüklük Grupları	Kooperatife Ortak Olma Hakkındaki Görüşleri							
	İleriki Zamanlarda Düşünürüm		En Kısa Zamanda Düşünürüm		Hiç Düşünmem		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I.GRUP	2	5.26	9	23.68	27	71.05	38	100.00
II.GRUP	1	5.88	5	29.41	11	64.71	17	100.00
III.GRUP	–	–	3	27.27	8	72.73	11	100.00
GENEL	3	4.55	17	25.76	46	69.69	66	100.00

Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin ileri zamanlarda ortak olmayı düşünenlerin oranı %5'dir. Kooperatiflere ortak olmayı en kısa zaman içinde düşünen üreticilerin oranı ise %26 olup, %70'i kooperatiflere ortak olmayı düşünmemektedirler. Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin kooperatifler katılmama nedenlerini ortaya koyabilmek amacıyla Çizelge 16 düzenlenmiştir.

Çizelge 16. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Kooperatife Katılmama Nedenleri

İşletme Büyüklük Grupları	Kooperatife Katılmama Nedenleri							
	1		2		3		4	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I.GRUP	16	42.11	14	36.84	11	23.95	3	7.89
II.GRUP	8	47.06	4	23.53	5	29.41	2	11.76
III.GRUP	8	72.72	–	–	7	63.64	–	–
GENEL	32	48.49	18	27.28	23	34.85	5	7.58

1. Kooperatifin Yararına İnanmama
2. Taahhüdü Ödeyememe
3. Yöneticilere Olan Güvensizlik
4. Akraba Baskısı

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin, kooperatiflere katılmama nedenleri arasında en önemli faktörlerin, kooperatifin yararına inanmama, yöneticilere olan güvensizlik ve taahhüdü ödeyememe olduğu belirlenmiştir. Kooperatifçilik yayım çalışmalarının bu faktörler göz önünde bulundurularak etkin bir şekilde başlatılması gerekmektedir. Üretici örgütlenmesinde önemli işlevleri olan kooperatiflerin, özellikle köyünde çok amaçlı kurulan kooperatiflerin yararlarına inanmama, bu konuda bilinçli

bir kooperatifçilik bilgisinin yayılmaması üreticiler açısından önemli kayıplara yol açmaktadır. Kooperatifler sahip çıkan, destekleyen insanların giderek azalması hatta ortakların dahi bu yöndeki davranışları kooperatiflerin sayılarının, faaliyetlerinin, etkinliklerinin düşmesine neden olmakta, başarısızlığa sürüklemektedir. En kısa zamanda bu konunun devlet eliyle çözümü gerekmektedir.

7.1.4. Eylem Aşaması

Eylem aşamasında, birey kooperatife tamamen katılmaktadır. Kooperatif modeli ilk algılandığından itibaren kooperatif hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi toplayan ve çeşitli etkileyicilerin etkisinde kalan üretici, karar aşamasında kooperatife katılma veya katılmama kararını vermektedir. Birey eğer kooperatife katılma kararı vermişse bu durumda ortaklık sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Bu sorumluluklardan bazıları, kooperatife olan taahhüdlerin zamanında ödenmesi, kooperatifin genel kurullarına katılması, kooperatifin ana sözleşmesini okuması, anlaması, kooperatifin yararlarına inanarak yöneticilere güven duyması ve yardımcı olmasıdır. Böylece kooperatife ortak olan birey, kooperatife sahip çıkarak desteklemiş olmaktadır. Kooperatif ortakları, kooperatife ne kadar çok destek olur, sahip çıkarlarsa; o kadar kooperatif işlevlerini yerine getirebilir. Kooperatif ortaklarının aktif olması, kooperatifin ayakta durabilmesine, amaçlarını yerine getirebilmesine, topluma sağlayacağı yararların yerine ulaşmasına neden olmaktadır. Bunun için kooperatife ortak olan üreticiler, kooperatife ortak olmaya karar verip ortak olduktan sonra kooperatifin çalışmalarına aktif olarak katılıp, kooperatifi yakından izlemelidir.

Kooperatife bağlılığın ilk göstergesi olan kooperatife olan taahhütlerini ödeme durumu incelendiğinde; kooperatife ortak olan üreticilerin büyük bir kısmı (%98.36) taahhüdünü ödemesine karşın, %1.64'ünün taahhütlerini ödemedikleri anlaşılmıştır. Kooperatife olan taahhütlerini ödemeyenlerin ödememe nedeni olarak; maddi olanaksızlık gösterilmiştir.

Ayrıca kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatifin en son genel kuruluna katılma ve ana sözleşmeyi okuma durumları irdelenmiş, bu amaçla Çizelge 17 oluşturulmuştur.

Tarımsal kooperatiflerin yıllık genel kurulları, ortaklarını bilinçlendirme ya da bilgilendirmenin önemli araçlarından birisidir. Bununla birlikte, kooperatif ortaklarının, kooperatiflerine ilgilerini belirleyen faktörlerden birisi de, kooperatifin ana sözleşmesini

okuyup okumama konusudur. Ana sözleşmenin okunması, okuma-yazma bilmeyen üreticilere başkasına okutup, dinleme şeklinde dikkate alınmıştır.

Çizelge 17. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatifin En Son Genel Kuruluna Katılma ve Ana Sözleşmeyi Okuma Durumu

En Son Genel Kurula Katılma ve Ana Sözleşmeyi Okuma	En Son Genel Kurula Katılma		Ana Sözleşmeyi Okuma	
	Sayı	%	Sayı	%
EVET	45	73.77	38	62.30
HAYIR	16	26.23	23	37.70
TOPLAM	61	100.00	61	100.00

Çizelge 17 incelendiğinde; kooperatif ortaklarından %73.77'sinin kooperatifin en son genel kuruluna katıldığı görülmektedir. Ayrıca yine Çizelge 17'den izleneceği gibi, kooperatif ortaklarının %62.30'u kooperatifin ana sözleşmesini okuduklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar, kooperatif ortaklarının yarısından çoğunun kooperatifin en son genel kuruluna katıldığını ve ana sözleşmeyi okuduğunu göstermektedir. Ancak, kooperatifin işlevlerini yerine getirmesi için bu oranların daha da artması gerekmektedir. Çünkü, bu yargıya anket aşamasında da ulaşılmıştır. Bunun için de, kooperatifçilik hakkındaki bilgi düzeyinin yükseltilmesinin ivedilik kazanması gerekir. Kooperatife katılmayı inceleyen Beal, araştırmasında; diğer faktörlerin arasında katılımda, ortakların kooperatifin örgüt ve işleyişine ilişkin temel bilgi ve anlayışının en etkin etmen olduğunu saptamıştır (Beal, 1954).

Araştırma yöresinde kooperatif ortaklarını bilinçlendirme işlevini de kapsayan yıllık genel kurula, ortakların katılma durumunu saptamak amacıyla Çizelge 18 düzenlenmiştir.

Çizelge 18. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Kooperatifin Yıllık Genel Kurullarına Katılma Durumu

İşletme Büyüklük Grupları	Kooperatifin Yıllık Genel Kurullarına Katılma									
	Hepsine		Çoğuna		Yarınsına		Çok Azına		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I.GRUP	20	64.52	6	19.35	3	9.68	2	6.45	31	100.00
II.GRUP	9	56.25	1	6.25	2	12.50	4	25.00	16	100.00
III.GRUP	11	78.57	3	21.43	--	--	--	--	14	100.00
GENEL	40	65.57	10	16.39	5	8.20	6	9.84	61	100.00

Kooperatif ortaklarının %65.57'sinin genel kurulların hepsine, %16.39'unun çoğuna, %8.20'sinin yarınsına, %9.84'ünün ise çok azına katıldıkları Çizelge 18'den anlaşılmaktadır.

7.2. Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörlere Genel Bir Bakış

Yayım eğitiminin, yayım hizmetinin sunulduğu kitlenin sahip olduğu özellikler ve içinde bulunduğu sosyo-ekonomik düzey dikkate alınarak, üreticilerin olanaklarına uygun yaklaşımlarla gerçekleştirilmesi ifade edilmektedir(Şenocak,1967; Taluğ,1977).

Toplumun kültürü, sosyal ve ekonomik yapısı dikkate alınarak, onların adet ve geleneklerine saygı göstererek, öğretim amacına ulaşmak olasıdır. Buna göre yürütülecek yayım faaliyetlerinin içeriğinin belirlenmesinde, doğa koşulları, teknolojik düzey ve üreticilerin sahip oldukları sosyo-ekonomik unsurlar belirleyici etkiler yapmaktadır(Gürgen,1989a). Bu durumda, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin sosyo-ekonomik niteliklerinin ortaya konulması, üreticilere daha etkin bir kooperatifçilik ve diğer konularda yayım hizmeti götürmek için gereklidir. Etkin bir yayım hizmeti için elde edilen bulguların kullanılması da önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, üreticilerin sosyo-ekonomik nitelikleri kooperatiflere farklı katılım düzeylerini de etkilemektedir. Temel olarak katılım, gelişme sürecinde kırsal toplumun gerek kendilerince, gerekse kamu elemanlarınca kırsal toplumun yararına hazırlanan kooperatif, eğitim v.b. gibi gelişme projelerinin uygulanmasında kırsal toplumun aktif olarak görev almasıdır. Söz konusu gelişme projelerine katılım ile kırsal toplumdaki otoritenin kırsal toplumun yoksul ve güçsüzleri tarafından kullanılması sağlanmış olur. Bu nedenle, gelişme projelerinin başarıya ulaşması için kırsal toplumun bu tür projelere katılımlarının sağlanması gerekir. Gelişme projelerine katılım; eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkin olarak yerine getirilmesi ve bazı teşvik ve kolaylıklarla gerçekleştirilebilir. Bu alandaki eğitim ve yayım faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi için de söz konusu projelere katılımı etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerin neler olduğunun bilinmesi gerekir. Bu amaçla; araştırmanın bu bölümünde, araştırma bölgesindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine farklı düzeylerde katılanların sosyo-ekonomik nitelikleri ortaya konulmuştur.

Kırsal toplum bireylerinin gelişme projelerine katılımı dört şekilde ortaya çıkabilir (Doğanca, 1983).

- Üreticinin hiçbir örgüte ve gelişme projesine katılmaması, ilgisiz olması tamamen pasif olma durumunu ifade etmektedir.

- Üreticinin gelişme projesinin kendine olan yararının farkında olup buna kısmi olarak katılması kısmi katılım düzeyini göstermektedir.

- Katılım durumu, üreticinin tamamen katılım nedeninin bilincine sahip olarak sözkonusu projelere ve örgütlere katılımıdır.

- Projelere ve örgütlere katılımın en yüksek bilinç düzeyi ise, tam katılımı ifade etmektedir. Proje ve örgütlerle ilgili tüm toplantı ve faaliyetlere katılım ve aktiflik üreticilerde gözlenen davranışlar olarak değerlendirilmektedir.

Kırsal toplumlarda bireylerin kooperatiflere katılımının ölçülmesi çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Le Vay (1975), üreticilerin kooperatiflere olan katılımını, kooperatif hizmetlerinden yararlanma derecesine göre ölçmüştür. Foxall ve Mc Connell-Wood (1976), bireyin kooperatifle iş yapma biçimine ve ortağın kooperatife karşı duyduğu sorumluluk bilinç düzeyine göre belirlemiştir. M.S.Yacoub ve A.Haddad (1970), kooperatif aracılığı ile pazarlanan üretim miktarı, toplantılara katılma, kooperatif organlarında görev alma gibi faktörleri birleştirerek kooperatiflere katılım düzeyini ölçmeye çalışmıştır. Doğanca (1983) ise, kooperatiflere katılım düzeyini belirlemek için, kooperatife olan taahhüdünü ödeme durumu, kooperatif toplantılarına katılma düzeyi ve kooperatif organlarında görev alma gibi faktörlere dayanarak bir katılım indeksi geliştirmiştir.

Bu araştırmada ise, kooperatifin ana sözleşmesini okuyup-okumama durumu, kooperatifin yıllık ve en son genel kurullarına katılma düzeyi, kooperatife olan taahhüdü ödeme durumu, kooperatif organlarında görev alma gibi bir takım faktörler gözönüne alınarak kooperatife katılım düzeyi belirlenmiştir.

Böylece araştırma bölgesinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin bulunduğu köylerde kooperatife ortak olan ve olmayanların kooperatife katılımı; kooperatife hiç katılmayanlar, kooperatife düşük düzeyde katılanlar, kooperatife orta düzeyde katılanlar ve kooperatife yüksek düzeyde katılanlar şeklinde dört ayrı düzeyde incelenmiştir. Buna ilişkin puanlama Ek 1'de verilmiştir.

7.2.1. Üreticilerin Kooperatiflere Katılımını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Kooperatife Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerine Göre Karşılaştırmalı Analizi

7.2.1.1.Yaş

7.2.1.1.1.Üreticilerin Yaş Durumu

Kooperatife katılımdaki olası etkileri nedeniyle, hedef kitle, başka bir deyişle tarımsal yayım hizmetinin sunulacağı kesimi oluşturan üreticilerin yaşlarının bilinmesi önemli bilgiler vermektedir.

Bireyin yaşı; işletmede alınan kararları ve eylemleri etkileyen kişisel faktörlerden biridir.Çünkü, bireyin düşüncelerinin, davranışlarının ve gereksinimlerinin onun yaşı ile ilgisi vardır (Aydın, 1992).Genellikle aynı yaşta olan bireyler benzer ilgi ve davranışlara sahiptir.Genç insanlar, yaşlılardan farklı olarak değişik değer, davranış ve amaçlara sahip olmaktadır (Oakley ve Garforth, 1988). Üreticilerin kooperatife katılımları ile yaşları arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi hakkında yapılan araştırmaların genellikle genç çiftçilerin yaşlı çiftçilere oranla katılım düzeyleri yüksek bulunmuştur. Buna karşın, bazı çalışmalarda tam tersi ilişkiye, diğer bir ifadeyle, yaşlı çiftçilerin gençlere oranla katılım düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Doğanca, 1983). Kooperatife katılım ile üreticilerin yaşı arasında yapılan bir başka çalışma, genç çiftçilerin daha fazla katıldıklarını ve aradaki ilişkinin anlamlı olduğu bulunmuştur(Tatlıdil, 1978).

Yaşın kooperatife farklı katılım düzeyi ile olan ilişkisi ve üreticilerin hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin yaş durumlarına ilişkin bilgiler Çizelge 19'da verilmiştir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin ortalama yaşı 45.61 olup, kooperatife düşük katılım gösterenlerin 52.25, orta düzeyde katılım gösterenlerin 38.90, yüksek katılım gösterenlerin ise 45.28'dir.Ayrıca, kooperatife ortak olanların yaş aralığı 24-77'dir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ortalama yaşı 45.12 olup, yaş aralığı 21-75'dir. Kooperatife ortak olan üreticilerin yaş grupları genel olarak incelendiğinde %42.62'si 36-50 yaş grubunda orta yaşlı, %36.07'si 51 ve üzeri yaş grubunda yaşlı, %21.31'i 35'ten küçük genç üreticilerden oluşmaktadır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise; %40.91'i yaşlı, %34.85'i genç, %24.24'ü orta yaşlı yaş grubundadır.

Çizelge 19 genel olarak incelendiğinde ise, araştırma bölgesinde %38.58'inin yaşlı, %33.07'sinin orta yaşlı, %28.35'inin genç üreticilerden oluştuğu görülmektedir.

Aynı zamanda kooperatife düşük düzeyde katılanlar arasında yaşlı sayılabilecek (51'den fazla) kimselerin oranı gençlere göre yüksektir.Orta düzeyde ve yüksek katılım gösteren üreticilerin ise orta yaşlı olanlarının oranı yüksektir.

Bu bağlamda, kooperatife ortak olmayanlarla kooperatife ortak olanlar arasında yaş grubu yönünden oransal olarak önemli sayılabilecek farkların olmadığı ortaya çıkmıştır.

Çizelge 19. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

YAŞ GRUPLARI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I.GRUP (35'den Küçük)	2	16.67	3	30.00	8	20.51	13	21.31	23	34.85	36	28.35
II.GRUP (36- 50)	4	33.33	6	60.00	16	41.03	26	42.62	16	24.24	42	33.07
III.GRUP (51+)	6	50.00	1	10.00	15	38.46	22	36.07	27	40.91	49	38.58
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
YAŞ ARALIĞI (YIL)	24-77	-	25-58	-	25-65	-	24-77	-	21-75	-	21-77	-
YAŞ ORTALA (YIL)	52.25	-	38.90	-	45.28	-	45.61	-	45.12	-	45.35	-
SD:4 $X^2=2.311$ P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD: 2 $X^2=5.481$ P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

Buna rağmen, Çizelge 19 incelendiğinde, kooperatife ortak olan üreticilerin, olmayan üreticilere göre orta yaşlı ve yaşlı grubun -fark küçük olmasına karşın- oranını daha fazla olduğu görülür. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin ilk kurulduğu yıllarda, dış ülkelere işçi göndermede kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi uygulamaya konulmuştur. Bu projeye dayanarak, yurt dışına işçi olarak gitme isteğinde bulunan genç üreticiler bu amaca ulaşmak için kooperatife ortak olmuşlardır. O yılda ortak olan genç çiftçiler şu anda orta yaşlı ve kısmen yaşlı grubu oluşturmaktadır. Bununla birlikte yaşlı grubun bir kısmı da kurulduğu yıllarda yaşlı ve orta yaşlı grubuna giren insanlardır. Bu insanların bir amacı da; köylerinin kooperatif aracılığıyla gelişmesini ve kooperatiflerin yurt dışına işçi gönderme olanağından yararlanmayı sağlamaktır. Genç çiftçilerin kooperatife ortak olma oranının düşük olması ise, kooperatiften beklenen yararın sonuçlarına ulaşamamasına bağlanabilir.

Bununla birlikte, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife farklı katılım düzeylerinde yaş gruplarının bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Khi-Kare analizi uygulanmıştır. Yapılan analizde, gruplar arasındaki farkın $P < 0.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuca göre, kooperatife farklı katılım düzeylerinde üreticilerin yaşının belirleyici etmen olmadığı anlaşılmıştır.

Ayrıca, kooperatife ortak olan üreticiler ile kooperatife ortak olmayan üreticilerin yaş grupları bakımından gruplar arasında bir farklılığın söz konusu olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

7.2.1.1.2. Üreticilerin Hanehalkı Nüfusunun Yaş Durumu

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla hanehalkı nüfuslarının yaş gruplarına göre dağılımı incelenmiş ve ailedeki ortalama işgücü erkek işgücü birimi (EİB) cinsinden hesaplanmıştır.

Çizelge 20'de kooperatife ortak olan üreticilerin hanehalkı nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı ve ortalama aile işgücü varlığı verilmiştir. Buna göre nüfusun %31.21'i 15 yaşın altında (çocuk), %52.17'si 15-49 yaş grubunda (genç ve orta yaşlı), %16.62'si ise 50 yaşın üzerinde (yaşlı) dir. Ortalama nüfus sayısı en yüksek olan grup II. Grup (21-50) olup, genel olarak 6.92 bulunmuştur. Ortalama aile işgücü varlığı 4.47 Erkek işgücü birimidir.

Çizelge 20. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Hanehalkı Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı(Ortalama Sayı ve %) ve Aile İşgücü Varlığı (EİB)

İŞLETME BÜYÜKLÜK GRUPLARI	YAŞ GRUPLARI										ORTALA. AİLE İŞGÜCÜ (EİB)
	0-6		7-14		15-49		50+		TOPLAM		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
I.GRUP	1.06	16.69	1.10	17.32	3.19	50.24	1.00	15.75	6.35	100.00	3.95
II.GRUP	1.06	12.49	1.56	18.37	4.81	56.65	1.06	12.49	8.49	100.00	5.69
III.GRUP	0.64	10.19	0.93	14.81	3.14	50.00	1.57	25.00	6.28	100.00	4.21
GENEL	0.98	14.16	1.18	17.05	3.61	52.17	1.15	16.62	6.92	100.00	4.47

Çizelge 21'de kooperatife ortak olmayan üreticilerin hanehalkı nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı ve ortalama aile işgücü varlığı görülmektedir.

Çizelge 21. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Hanehalkı Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı(Ortalama Sayı ve %) ve Aile İşgücü Varlığı (EİB)

İŞLETME BÜYÜKLÜK GRUPLARI	YAŞ GRUPLARI										ORTALA. AİLE İŞGÜCÜ (EİB)
	0-6		7-14		15-49		50+		TOPLAM		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
I.GRUP	0.63	11.45	1.16	21.09	2.32	42.18	1.39	25.28	5.50	100.00	3.44
II.GRUP	1.35	17.93	1.47	19.52	3.65	48.47	1.06	14.08	7.53	100.00	4.62
III.GRUP	2.09	18.54	2.09	18.54	5.45	48.36	1.64	14.56	11.27	100.00	6.89
GENEL	1.06	15.19	1.39	19.91	3.18	45.56	1.35	19.34	6.98	100.00	4.32

Çizelge genel olarak incelendiğinde, %35.10'u 15 yaşın altında (çocuk), %45.56'sı 15-49 yaş aralığında (genç ve orta yaşlı), %19.34'ü ise 50 yaşın üzerinde (yaşlı) dir.Ortalama nüfus III.grup (51+) işletmelerde en yüksek olup, genel ortalama nüfus 6.98 dir.Ortalama aile işgücü varlığı ise 4.32 EİB olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 22' de kooperatife ortak olan ve olmayanların hanehalkı nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı, iki grubun karşılaştırılması için hazırlanmıştır. Çizelge 22 genel olarak incelendiğinde, araştırma bölgesinde incelenen işletmelerin hanehalkı nüfusunun %33.19'u 15 yaşın altında (çocuk), %48.85'i 15-49 yaş aralığında, %17.96'sı 50 yaşın üzerindedir. Kooperatife ortak olan üreticilerle, ortak olmayan üreticilerin hanehalkı nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımında oransal olarak önemli farklılıkların bulunmadığı saptanmıştır.

Çizelge 22. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayanların Aile Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %)

YAŞ GRUPLARI	KOOPERATİFE ORTAK		KOOPERATİFE ORTAK OLMAYAN		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-6	0.98	14.16	1.06	15.19	1.02	14.66
7-14	1.18	17.05	1.39	19.91	1.29	18.53
15-49	3.61	52.17	3.18	45.56	3.40	48.85
50+	1.15	16.62	1.35	19.34	1.25	17.96
TOPLAM	6.92	100.00	6.98	100.00	6.96	100.00

Çizelge 20 ve 21'den Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

7.2.1.2. Mesleki Deneyim

Kooperatife katılımı üreticilerin mesleki deneyimlerinin de önemli bir faktör olacağı gözönüne alınarak kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde ve kooperatife ortak olmayan üreticiler açısından incelenmiştir. **Doğanca (1983)** yaptığı çalışmada deneyimli çiftçilerin kooperatife oransal olarak daha yüksek katılım gösterdiklerini ancak istatistiksel anlamda gruplar arasındaki farkın önemli olmadığını ortaya koymuştur.

Çizelge 23, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin mesleki deneyimlerine göre kooperatife farklı katılım düzeylerini göstermektedir. Çizelgeye göre, düşük, orta ve yüksek katılım düzeylerine sahip olan üreticilerin deneyimli oldukları görülmektedir. Bu oran, düşük katılım düzeyinde %53.33, orta düzeyde katılımı %40.00, yüksek katılım gösteren üreticilerde ise %56.41'dir. Bu üreticilerin 20 yıldan fazla çiftçilikle uğraştıkları kabul edilmektedir. 11-20 yıldır çiftçilikle uğraşan üreticiler orta düzeyde deneyimli çiftçi olarak dikkate alındığında; kooperatife katılım düzeylerinde aldıkları oran fazladır. Buna rağmen, yeni çiftçilerin kooperatife katılımının düşük olduğu görülmektedir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin mesleki deneyimlerinin kooperatife farklı katılım düzeyleri bakımından bir ayrım gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Khi-Kare analizinde $P < 0.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak ayrım gösteren bir grubun olmadığı saptanmıştır.

Bu sonuca göre, kooperatife katılım düzeylerinin çeşitli mesleki deneyimler için aynı derecede önemli olduğu ifade edilebilir.

Çizelge 23. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Mesleki Deneyimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

MESLEKİ DENEYİM	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yeni Çiftçi	—	—	3	30.00	2	5.13	5	8.20	8	12.12	13	10.24
Orta Düzeyde Deneyimli Çiftçi	5	41.67	3	30.00	15	38.46	23	37.70	16	24.24	39	30.71
Deneyimli Çiftçi	7	58.33	4	40.00	22	56.41	33	54.10	42	63.64	75	59.05
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $X^2= 5.956$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $X^2= 2.836$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

Çizelge 23'de araştırma bölgesi genel olarak incelendiğinde %59.05 deneyimli çiftçi, %30.71'i orta düzeyde deneyimli çiftçi ve genç çiftçilerin oranı ise %10.24'tür. Kooperatife ortak olan üreticiler genel olarak incelendiğinde; %54.10 deneyimli çiftçi, %37.70 orta düzeyde deneyimli, %8.20'sinin ise, yeni çiftçilerden oluştuğu görülür. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise; %63.64'ünün deneyimli, %24.24'ünün orta düzeyde deneyimli ve %12.12'si yeni çiftçidir.

Kooperatife ortak olan ve ortak olmayan üreticilerin sahip oldukları mesleki deneyimleri bakımından bir farklılığın sözkonusu olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel anlamda önemli olmadığı saptanmıştır.

7.2.1.3. Eğitim

Eğitim; bireylerin bulunduğu toplumsal koşullara uyum sağlayabilmesi, gereksinimlerine teorik ve pratik çözümler bulabilmesi ve davranışlarını rasyonel bir şekilde biçimlendirmesi için onlara bazı yeteneklerin kazandırıldığı sistematik bir süreçtir (Yıldırak, 1982).

Eğitim, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Eğitim, çeşitli yaş ve toplumsal kümelerde, toplumsal ve ekonomik değişimleri gerçekleştirmek, bireysel ve ulusal düzeyde toplumun gelişmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla, davranış ve becerileri geliştirmek ve bilginin uygulanmasını sağlamak için gönüllü ve örgütlenmiş eylemlerin tümünü kapsamaktadır (Adem, 1977).

Toplumsal ve ekonomik kalkınma; yalnızca modern teknolojilerin yoğun olarak kullanılması ve sermaye birikimiyle mümkün olmamaktadır. Bu teknolojiyi kullanacak olan insan kaynağının geliştirilmesi, belli bilgi ve becerilerle donatılması gerekmektedir. Bu sağlanabildiği takdirde, diğer üretim faktörleri etkin bir şekilde kullanılabilir.

Birey açısından eğitim, bireyin sahip olduğu gizli güçlere işlerlik kazandırılarak, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve bilinçli olarak arzu edilen yönde değişimler meydana getirme sürecidir (Taluğ ve Tatlıdil, 1993). Bu sürecin, bireyin çevresindeki gelişmeleri izlemeye, sorunlarını kavrama ve çözmede kendisine yardımcı olacağı söylenebilir.

Eğitim toplumsal yapı içerisinde yatay mobilitayı artırdığı için, kapalı toplumların dışa açılmasını sağlar. Eğitim, bireyleri çevreleri konusunda daha duyarlı hale getirir,

onları geleneklere bağılı olmaktan kurtarır. Gerek kentsel, gerekse kırsal toplumlarda eğitim, toplumsal değişimin aracı olmaktadır. Eğitim geçmiş kuşaklardaki bilgi birikimini yeni kuşaklara aktarırken, aynı zamanda yeni değer yargılarını, bilgi ve becerileri geliştirir, bunları yayar. Eğitilmiş birey, toplumsal değişmeye açıktır ve bağımsız hareket eder. Bu nedenle bir toplumun eğitim düzeyi toplumsal değişimin en belirgin göstergesidir (Akın, 1983).

Kültürel varlığın yeni kuşaklara kurumsal olarak aktarılma süreci olarak kabul edilen eğitim, kırsal toplumların gelişme sürecinde yeni sosyal ve ekonomik organizasyonlara ve kurumlara -örneğin kooperatifler- sahip olmasında ve yürütülmesinde önemli bir işleve sahiptir.

Bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça daha girişken olmakta ve gerek resmi, gerekse gayri resmi nitelikte sosyal faaliyetlere katılımı daha kolay olmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalarda genellikle, eğitim düzeyi yüksek olan çiftçilerin, bölgelerinde kurulan kooperatiflere katılımının diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Toplumsal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması, örgütlenmenin motive edilmesi için, gelişmekte olan toplumlarda kırsal alanda yaşayanlara eğitim hizmetinin sunulmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, bu toplumlarda her yaştaki bireyin eğitime olan gereksinimleri gözönüne alındığında ne kadar öneme sahip olduğu görülebilir.

Kırsal toplumda yaşayan insanlara götürülecek tarımsal yayım hizmetlerinin yönlendirilmesinde de hedef kitlenin eğitim düzeyinin bilinmesi ve eğitim durumu ile ilgili diğer verilerin elde edilmesi olumlu katkılar sağlayacaktır.

Tarımsal yayım, kırsal toplumdaki bireylerin kendilerini geliştirmelerini sağlamak amacıyla yönelik okul dışı bir eğitim sistemidir. Tarımsal yayım eğitiminin özelliklerinden kendi kendine yardım ilkesinin başarıya ulaşmasında da okul içi eğitim sisteminin rolü önemlidir. Bu nedenle, üreticilerin bilinçlenmelerinde, kooperatif gibi sosyal ve ekonomik organizasyonlara katılımı ve kurulmasında eğitimin yararları gözönünde tutulmalıdır.

Aynı zamanda, tarımsal yayım faaliyetlerinin yetişkinlere yönelik olması, tarımsal yayım eğitiminin, yayım hizmetinin ulaştırılacağı kişilere, doğruluğu kanıtlanmış güvenilir bulgu ve bilgilerin belirli bir formda bilinçli olarak iletilmesini gerektirmektedir (Van Den Ban ve Hawkins, 1988).

Yapılan çeşitli araştırmalarda eğitim düzeyi ile teknik, ekonomik ve sosyal gelişme bakımından olumlu ilişkiler saptanmıştır. **Tatlıldil (1978)**, eğitim düzeyi ile kooperatifi benimseme davranışı arasında olumlu bir bağıntı olduğunu, ayrıca istatistiksel olarak da aradaki ilişkinin anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. **Doğanca (1983)**, eğitim düzeyi ile kooperatiflere farklı katılım düzeyi arasında oransal olarak olumlu bir ilişki bulunduğunu, bununla birlikte istatistiksel anlamda bir farkın olmadığını belirtmiştir. **Aksoy ve Tatlıldil (1983)** yenilikleri erken benimseyenleri, geç benimseyenlere göre daha eğitilmiş olduklarını, **Gürgen (1989b)**, fazla miktarda tarımsal girdi kullananların, kullanmayanlara göre daha az eğitilmiş kimseler olduklarını ortaya çıkarmışlardır. **Rogers (1969)**, tarımsal yeniliklerin benimsenmesinde eğitim düzeyinin etkisi konusunda yapılan 275 araştırmanın yaklaşık %74'ünde yeni, 203'ünde eğitim düzeyi ile benimseme davranışı arasında olumlu bir ilişkinin saptandığını belirtmiştir. **Ceylan (1983)** ise, televizyondaki tarımsal programlardan yeni bir tarım tekniği öğrenenlerin daha eğitilmiş olduklarını ve istatistiksel olarak ilişkinin anlamlı olduğunu ifade etmiştir.

7.2.1.3.1. Üreticilerin Eğitim Durumu

Eğitim, hem bireyler bazında yüksek bir yaşama düzeyi elde etmenin hem de toplum olarak gelişme ve ilerlemenin, ileri ülkeler arasında yer almanın başlıca yolu sayılmaktadır. Ayrıca ülkede demokratik bir siyasal ve toplumsal yaşamı gerçekleştirmenin temel bir yolu olarak da ifade edilmektedir (**Ozankaya, 1982**). Bu ve sözü edilen diğer nedenlerden dolayı araştırmada hedef alınan kırsal toplum bireylerinin ve aile nüfusunun eğitim durumları incelenmiştir. Çizelge 24'de kooperatife farklı düzeylerde katılan ortaklar ve ortak olmayan üreticilerin eğitim düzeylerine göre dağılımları verilmiştir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerden kooperatife ortak olanların %9.84'ü okuma yazma bilmemekte, %8.19'u okur-yazar (resmi eğitim görmemiş kendi çabasıyla okuma yazmayı sınırlı öğrenmiş) olup, %73.77'si ilkokul, %1.64'ü ortaokul, %4.92'si lise ve %1.64'ü ise yüksekokul mezunudur. Bu sonuçlara göre ilkokul sonrası bir öğretim kurumundan mezun olanlar düşük oranda bulunmaktadır.

Yine çizelge incelendiğinde kooperatife ortak üreticilerden resmi eğitim görmemiş olanların kooperatife düşük katılım gösterdikleri, ilkokul mezunlarının ise %71.79 oranında yüksek katılım gösterdikleri anlaşılmıştır. Bununla birlikte, ilkokul sonrası eğitim alanlarının yani %12.83'ü yüksek katılım göstermektedir.

Çizelge 24. Kooperatife Farklı Düzeylerde Katılan Ortaklar ve Ortak Olmayan Üreticilerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları

EĞİTİM DURUMU	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar Değil	3	25.00	-	-	3	7.69	6	9.84	8	12.12	14	11.03
Okuryazar	2	16.67	-	-	3	7.69	5	8.19	6	9.09	11	8.66
İlkokul	7	58.33	10	100.00	28	71.79	45	73.77	44	66.66	89	70.08
Ortaokul	-	-	-	-	1	2.57	1	1.64	5	7.58	6	4.72
Lise	-	-	-	-	3	7.69	3	4.92	3	4.55	6	4.72
Yüksekokul	-	-	-	-	1	2.57	1	1.64	-	-	1	0.79
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
ORT.EĞİTİM SÜRESİ (YIL)	3.00	-	2.00	-	2.05	-	4.70	-	4.45	-	4.57	-
SONUÇ: Beklenen Değerlerde 1'den Fazla 1 ve 5'den Küçük Değer Bulunduğundan Khl-Kare Değer Yorumlanamamıştır. SD: 5 X ² = 5,481 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.												

Kooperatife ortak olan ve kooperatife farklı düzeyde katılım gösteren üreticilerin almış oldukları eğitim düzeyleri bakımından bir farklılığın söz konusu olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, beklenen değerlerde birden fazla, 1 ve 5 den küçük değer bulunduğundan Khi-Kare değeri yorumlanamamıştır.

Çizelgede kooperatife ortak olmayan üreticilerin %12.12'sinin okuma yazma bilmediği, %9.09'unun okur-yazar, ilkokul mezunu olanların oranı ise %66.66 olduğu görülmektedir. İlkokul sonrası öğretim görenlerden ortaokul mezunu olanlar %7.58 iken lise mezunu %4.55 dir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerden yüksek okul mezunu olan yoktur.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde ise, okuma yazma bilmeyenlerin oranı %11.03, okur-yazar %8.66, ilkokul %70.08, ortaokul ve lise %4.72, yüksek okul ise %0.79'dur. Buna göre üreticilerin %19.69'unun resmi (örgün) eğitim görmemiş olması ve %70.08'inin ilkokul mezunu olmaları tarımsal yeniliklerin ve kooperatifçilik yayım hizmetinin götürülmesinde belli başlı sınırlamalar ortaya koymaktadır. Bu sınırlamaların başında; yazılı araçlarla (dergi, broşür v.b) bu kesime verilmek istenen şeylerin zor anlatılması gelmektedir. Bu sınırlılık, basılı araçların hazırlanmasında görsel unsurların resimlerle ön plana çıkarılarak, koyu ve büyük harflerin kullanımı ve anlatımın basit olması ile aşılabilir. Kooperatifçilik yayımında, belirlenen eğitim düzeyine uygun diğer öğretim tekniklerinden de yararlanılabilir. Kooperatifçilik yayım hizmetini sunarken anılan nedenden dolayı araçların hazırlanmasında birimlerin dikkatli olması ve belirtilen esaslara uymaları gerekmektedir. Bu şekilde daha etkin bir kooperatifçilik yayımından söz edilebilir.

Üreticilerin ortalama eğitim süreleri 4.57 yıldır. Bu üreticilerden kooperatife ortak olanların ortalama eğitim süresi 4.70 yıl, ortak olmayanların ise 4.45 yıldır. Ortalama eğitim süresi; kooperatife düşük katılım gösterenlerde 3, orta düzeyde katılım gösterenlerde 2, ve yüksek katılım gösterenlerde ise 2.05 yıl olarak saptanmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticiler ile kooperatife ortak olmayan üreticilerin eğitim düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın söz konusu olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi uygulanmıştır. Ulaşılan analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler arasında eğitim düzeyi bakımından farkın önemli olmadığı ifade edilebilir.

7.2.1.3.2. Hanehalkı Nüfusunun Eğitim Durumu

Hanehalkı nüfusunun cinsiyet ve yaş gruplarına göre sahip olduğu özellikleri üreticilerin kooperatiflere katılımlarında ailenin de etkisinin olacağı düşünülererek incelenmiştir. Ailede eğitim gören bireylerin bulunmasının üreticilerin kooperatife katılımlarında olumlu etki yapabileceği varsayılmıştır.

Ayrıca hanehalkı nüfusunun eğitim durumunun bilinmesi, kooperatifçilik yayımı hizmetlerinde önem taşımaktadır. Çünkü; 15-49 ve 50 yaşın üzerindeki nüfus, kooperatif yayım hizmetlerinin alıcısı durumundadır. Bununla birlikte; 15-30 yaş arasındaki erkek nüfusun, gelecekte işletmeci konumunda olacağı da doğal sonuçtur. Bu nedenlerle; kooperatifçilik yayım hizmetlerinin etkin bir şekilde götürülebilmesi için işletme nüfusunun eğitim durumunun bilinmesi gerekmektedir. Gerek gelecekteki kooperatifçilik yayım hizmetlerinin düzenlenmesinde, gerekse gelecekte yayımın karşısında bulacağı kitlenin bugünkü kitleye oranla eğitim düzeyi bakımından ne gibi farklılıklara sahip olacağını (erkek ve kadın olarak) belirlemek işletme nüfusunun eğitim durumunu ortaya koymakla mümkün olabilir.

Çizelge 25'de kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden 6 yaşın üzerindeki erkek nüfusun yaş gruplarına göre eğitim durumları verilmiştir. Bu çizelgede, geleceğin potansiyel üreticisi genç ve çocuk nüfus ile yetişkin nüfusun eğitim düzeyi bakımından farklılıkları, işletmeler ortalaması ve oransal olarak ifade edilmiştir. Buna göre, işletmelerdeki 7-14 yaş grubundaki erkek nüfusun %100'ü resmi eğitim kurumlarında eğitimlerini tamamlamış veya eğitimlerine devam etmektedirler.

15-49 yaş grubundaki erkek nüfusun %97.36'sı örgün eğitim (resmi eğitim kurumlarında eğitim) görmüş, %2.64'ü ise görmemiştir. Bunların %1.59'u hiç okuma yazma bilmemekte, %1.05'i ise kendi gayretleriyle sınırlı okuma-yazma (okur-yazar) bilmektedir. Bu gruptaki erkek nüfusun, %70.53'ü ilkokul, %7.89'u ortaokul, %17.89'u lise, %1.05'i yüksekokul mezunu veya halen devam etmektedirler.

50 yaş ve yukarı yaş grubundaki nüfusun eğitim durumu incelendiğinde, bu gruptaki bireylerin %44.07'sinin bir resmi eğitim kurumundan mezun olmadıkları, %55.93'ünün örgün eğitim gördükleri anlaşılmıştır.

Çizelge 25. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %) (1)

YAŞ GRUPLARI	EĞİTİM DURUMLARI													
	Okuyazar Değil		Okuyazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7-14	--	--	--	--	0.43	70.49	0.15	24.59	0.03	4.92	--	--	0.61	100.00
15-49	0.03	1.59	0.02	1.05	1.34	70.53	0.15	7.89	0.34	17.89	0.02	1.05	1.90	100.00
50+	0.16	27.12	0.10	16.95	0.33	55.93	--	--	--	--	--	--	0.59	100.00
GENEL	0.19	6.13	0.12	3.87	2.10	67.74	0.30	9.68	0.37	11.94	0.02	0.64	3.10	100.00

(1) Eğitime Devam Edenler veya Mezunlar

Çizelge genel olarak değerlendirildiğinde kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden 6 yaşın üzerindeki erkek nüfusun %10'u örgün eğitim görmemiş, %90'ının ise, örgün eğitim görmüş oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 26'da ise kooperatife ortak olmayan üreticilerin aile bireylerinden 6 yaşın üzerindeki erkek nüfusun yaş gruplarına göre eğitim durumu verilmiştir.

Çizelgeye göre, 7-14 yaş grubundaki bireylerin %100'ünün örgün eğitimden geçmiş oldukları saptanmıştır. 15-49 yaş grubundaki erkek nüfusun %1.21'i örgün eğitim görmemiş, %98.79'u örgün eğitim görmüştür. Örgün eğitim görmemiş olan erkek nüfus yani %1.21 hiç okuma-yazma bilmemektedir. Bununla birlikte; %62.42'si ilkokul, %18.19'u ortaokul, %16.36'sı lise, %1.82'si ise yüksekokul mezunu veya devam edenlerden oluşmaktadır.

50 yaş ve yukarı yaş grubundaki erkek bireylerin eğitim durumlarına bakıldığında %58.46' sının resmi eğitim kurumlarında eğitim görmediğini %41.54'ünün resmi eğitim gördükleri anlaşılmaktadır.

Çizelge 26 genel olarak incelenirse; %13.33'ünün örgün eğitim görmemiş, %86.67'sinin ise örgün eğitim gördükleri saptanmıştır.

Ayrıca Çizelge 25 ve Çizelge 26'dan yararlanarak Çizelge 27 hazırlanmıştır. Çizelge 27'de kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile bireylerinden erkek nüfusun eğitim durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Çizelge 27. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Erkek Nüfusun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %)

EĞİTİM DURUMLARI	KOOPERATİFE ORTAK		KOOPERATİFE ORTAK OLMAYAN		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar	0.19	6.13	0.25	8.33	0.22	7.21
Değil						
Okuryazar	0.12	3.87	0.15	5.00	0.14	4.59
İlkokul	2.10	67.74	1.85	61.67	1.98	64.92
Ortaokul	0.30	9.68	0.42	14.00	0.36	11.80
Lise	0.37	11.94	0.30	10.00	0.33	10.82
Yüksekokul	0.02	0.64	0.03	1.00	0.02	0.66
TOPLAM	3.10	100.00	3.00	100.00	3.05	100.00

Çizelge 25 ve Çizelge 26'dan Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Çizelge 26. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Erkek Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %) (1)

YAŞ GRUPLARI	EĞİTİM DURUMLARI													
	Okuyamaz Değil		Okuyamaz		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7-14	--	--	--	--	0.55	78.57	0.12	17.14	0.03	4.29	--	--	0.70	100.00
15-49	0.02	1.21	--	--	1.03	62.42	0.30	18.19	0.27	16.36	0.03	1.82	1.65	100.00
50+	0.23	35.38	0.15	23.08	0.27	41.54	--	--	--	--	--	--	0.65	100.00
GENEL	0.25	8.33	0.15	5.00	1.85	61.67	0.42	14.00	0.30	10.00	0.03	1.00	3.00	100.00

(1) Eğitime Devam Edenler veya Mezunlar

Çizelge genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma kapsamındaki bireylerin ailedeki erkek nüfusunun %11.80'i örgün eğitim görmemiş, %88.20'sinin örgün eğitim gördükleri saptanmıştır. Yine kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden erkek nüfusun ortalama 2.91'i eğitilmiş iken (resmi veya resmi olmayan), kooperatife ortak olmayan üreticilerin aile nüfusu içindeki erkek nüfusun işletme başına ortalama eğitilmiş (resmi veya resmi olmayan) sayısı 2.75'dir. Araştırma kapsamına alınan üreticilerin erkek nüfusunun ise ortalama eğitilmiş sayısı 2.83'dür.

Bu sonuçlara göre eğitim düzeyi yükseldikçe kooperatifçilik yayım faaliyetleri bundan olumlu yönde etkilenebilecektir. Gerek bu faaliyetlerin üreticilere etkin bir biçimde ulaştırılması gerekse yazılı araçların kullanımı bakımından olumlu gelişmelere neden olabilir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden altı yaşın üzerindeki kadın nüfusun yaş gruplarına göre eğitim durumu Çizelge 28 'de verilmiştir.

Buna göre kooperatife ortak olan üreticilerin kız çocuklarının %100'ü örgün eğitim görmüş ve görmeye devam etmektedir.

15-49 yaş grubundaki kadın nüfusun %20.69'u örgün eğitim görmemiş, %79.31'i örgün eğitim görmüştür. Bu oranın %70.71'i ilkokul, %1.73'ü ortaokul, %2.87'si ise lise mezunudur. Hiç okuma yazma bilmeme oranı %14.94 olup erkek nüfusa göre yüksek bulunmuştur.

50 yaş ve üzerindeki kadın nüfusun %68.97'si örgün eğitim görmemiş, %31.03'ü örgün eğitim görmüştür. Örgün eğitim yalnızca ilkokul mezunu olanlardan oluşmaktadır. Hiç okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise yüksektir.

Çizelge 29'da ise, kooperatife ortak olmayan üreticilerin aile bireylerinden altı yaşın üzerindeki kadın nüfusun yaş gruplarına göre eğitim durumu verilmiştir.

Çizelgeye göre kooperatife ortak olmayan üreticilerin aile nüfusunda 7-14 yaş grubundaki kız çocuk nüfusun %100'ü örgün eğitim görmüştür. Bunların %88.06'si ilkokul, %7.46'si ortaokul, %4.48'i lise mezunu veya eğitime devam etmektedirler.

15-49 yaş grubundaki nüfusun %17.83'ü örgün eğitim görmemiş, %82.17'sinin ise örgün eğitim görmüş oldukları belirlenmiştir. Bu nüfusun %14.65'i hiç okuma yazma bilmemektedir. Örgün eğitim görmüş olanların, %72.62'si ilkokul, %3.18'i ortaokul, %5.10'u lise, %1.27'si yüksekokul mezunu veya eğitime devam edenlerden oluşmaktadır.

Çizelge 28. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Kadın Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %) (1)

YAŞ GRUPLARI	EĞİTİM DURUMLARI											
	Okuyazar Değil		Okuyazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7-14	--	--	--	--	0.44	81.48	0.05	9.26	0.05	9.26	0.54	100.00
15-49	0.26	14.94	0.10	5.75	1.30	74.71	0.03	1.73	0.05	2.87	1.74	100.00
50+	0.38	65.52	0.02	3.45	0.18	31.03	--	--	--	--	0.58	100.00
GENEL	0.64	22.38	0.12	4.20	1.92	67.13	0.08	2.80	0.10	3.49	2.86	100.00

(1) Eğitime Devam Edenler veya Mezunlar

Çizelge 29. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Altı Yaşın Üzerindeki Kadın Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu (Ortalama Sayı ve %) (1)

YAŞ GRUPLARI	EĞİTİM DURUMLARI													
	Okuyazar Değil		Okuyazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7-14	--	--	--	--	0.59	88.06	0.05	7.46	0.03	4.48	--	--	0.67	100.00
15-49	0.23	14.65	0.05	3.18	1.14	72.62	0.05	3.18	0.08	5.10	0.02	1.27	1.57	100.00
50+	0.48	65.75	0.08	10.96	0.17	23.29	--	--	--	--	--	--	0.73	100.00
GENEL	0.71	23.91	0.13	4.38	1.90	63.97	0.10	3.37	0.11	3.70	0.02	0.67	2.97	100.00

(1) Eğitime Devam Edenler veya Mezunlar

50 yaş ve üzerindeki kooperatife ortak olmayan üreticilerin hanehalkı nüfusundaki kadın nüfusun %76.71'i örgün eğitim görmemiş olup, %23.29'u ilkokul mezunudur.

Çizelge genel olarak değerlendirildiğinde ise, kadın nüfusun %63.97'si ilkokul, %23.91'i okur-yazar, %3.70'i lise, %3.37'si ortaokul, %0.67'si ise yükseköğretim eğitimi almış veya almaya devam etmektedirler.

Bu durumda eğitim düzeyi bakımından kız çocuk nüfusun oransal olarak daha iyi durumda bulunmasına rağmen yeterli değildir. Halen kooperatifçilik yayım ve diğer tarımsal yayım hizmetinin hitap edeceği kitlenin yayım hizmetlerinin sunulmasında 15-49 ve 50 yaş üzerindeki nüfusun eğitim düzeyindeki yetersizlik önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 30'da kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile bireylerinden kadın nüfusun eğitim durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Çizelge 30. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Bireylerinden Kadın Nüfusun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (Ortalama Sayı ve %)

EĞİTİM DURUMLARI	KOOPERATİFE ORTAK		KOOPERATİFE ORTAK OLMAYAN		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar Değil	0.64	22.38	0.71	23.91	0.67	22.95
Okuryazar	0.12	4.20	0.13	4.38	0.13	4.45
İlkokul	1.92	67.13	1.90	63.97	1.91	65.41
Ortaokul	0.08	2.80	0.10	3.37	0.09	3.08
Lise	0.10	3.49	0.11	3.70	0.11	3.77
Yükseköğretim	–	–	0.02	0.67	0.01	0.34
TOPLAM	2.86	100.00	2.97	100.00	2.92	100.00

Çizelge 28 ve Çizelge 29'dan Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Buna göre, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile nüfuslarının kadın nüfusu bakımından oransal olarak büyük farklılıklar göstermediği belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki üreticilerin kadın nüfusu genel olarak değerlendirildiğinde, %65.41'inin ilkokul, %3.77'sinin lise, %3.08'inin ortaokul, %0.34'ünün yükseköğretim eğitimi aldıkları saptanmıştır. Bununla birlikte, örgün eğitim görmemiş olanların oranı %27.40'dır.

Ayrıca Çizelge 30'a göre, kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden kadın nüfusun ortalama 2.22'si eğitilmiş (resmi ve resmi olmayan), kooperatife ortak

olmayan üreticilerin kadın nüfusunun ise, ortalama 2.26'sı eğitilidir. Araştırma kapsamına alınan üreticilerin kadın nüfusunun ise ortalama eğitilmiş sayısı 2.25'dir.

Genel anlamda, yaş gruplarına ve cinsiyete göre incelenen eğitim düzeyi verilerine göre, 7-14 yaş grubunda olanlardan örgün eğitim görenlerin %100 olması ve 15-25 yaş grubunda olanların büyük çoğunluğunun okuyor olması, gelecekte şu andaki potansiyele göre eğitim düzeyi daha yüksek bireylerle çalışılacağını göstermektedir. Ancak mevcut düzey, daha çok etkin bir kooperatifçilik yayım hizmeti götürmek için yeterli değildir. Bunun için genel eğitim düzeyinin yükseltilmesine, ilkokul sonrası eğitime ve kadınların eğitimine ağırlık verilmelidir.

Elde edilen bulgular ışığında, kooperatif yayımına hedef kitlenin özelliklerine göre uygun yöntem ve araçların kullanılması gereklidir. Çünkü, eğitim düzeyi yüksek toplumlara düşük toplumlara götürülecek yayım hizmetinin içeriğinin farklı olması gerekmektedir. Eğitimin işlevi; eğitim sürecinde bireyin davranışlarını şekillendirmek, sorunları kavrama ve çözüme yardımcı olmaktır. Bunun için eğitim düzeyi yüksek toplumlar; çeşitli kavramları daha çabuk algılayıp sentez edebilir ve sonuçlarını ortaya koyabilir. Fakat eğitim düzeyi düşük toplumlara yayım hizmeti götürülürken, yazılı materyallerin görsel unsurlarla desteklenmesi, harflerin büyük yazılması, anlatımda anlaşılabilir ve yerel deyimlerin kullanılması, teknik terimlerden uzak bir dille anlatımı gerekebilir.

7.2.1.4. Ailedeki Otorite Durumu

Birey ve toplum arasında olumlu ve uyumlu ilişkiler aile aracılığı ile kurulabildiğinden aile temel bir toplumsal kurumdur (Kasapoğlu, 1990). Şüphesiz, aile, toplumun temel kurumlarından biri olarak bir ülkenin toplumsal örgütlenmesinde önemli bir yer tutar. Ayrıca, aile, farklı statü ve rollere sahip bireylerin oluşturdukları küçük bir topluluktur. Aile içindeki bireylerin rolleri ve bu rollere bağlı olarak sahip olduğu statüsü bireyin hiyerarşik kademedeki yerini belirtir. Özellikle kırsal alanlarda aile reisinin otorite yetkisinden sözedilebilir. Otorite yetkisi, aile biçimlerine göre değişmesine rağmen, aile içerisinde stratejik yeri olan kişiye verilir. Otorite yetkisine sahip kişinin geliri, eğitim düzeyi ve mesleğine bağlı olarak, otorite yetkisini kullanması da değişir (Merter, 1990).

Otorite, bir diğerinin davranışını değiştirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Ailede, ailenin ekonomik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan kişi, ailenin diğer ortakleri üzerinde otorite kurabilme şansına sahiptir (Serim, 1972).

Genellikle, az gelişmiş kırsal toplumlarda, kırsal ailenin bireyleri tam bir disiplin içerisinde birbirini etkileyerek kararlar oluşturmaktadırlar. Bu karar alma zincirinin odak noktası aile reisi dir. Aile reisi tarımsal işlerin aile bireyleri arasında dağılımından, bireylerin evlenmelerine kadar olan işleri kontrol altında tutar. Aile reisinin otoritesi mutlaktır. Böyle bir otoritenin, kırsal aile içerisinde mutlak bir şekil alması, ailenin bireylerinin çeşitli sosyal faaliyetlere ve kırsal toplumda oluşturulan kooperatif gibi örgütlere katılmasını ve yeni teknikleri benimsemelerini etkiler. Bu gibi ailelerde mevcut olan otorite yapısı, ataerkildir. Buna karşın aile yapısı içinde, kararların aile bireylerinin çoğunluğu tarafından oluşturulduğu ailelerde ise, otorite şekli demokratiktir (Leslie, 1967).

Bu bağlamda; otorite paterninin kırsal toplumlarda kooperatif gibi çeşitli organizasyonların yerleşmesinde, bu toplumların gelişme çizgilerinde ve toplumsal değişimlerinde rol oynadığı öne sürülebilir.

Doğanca (1983), ailedeki otorite şekline göre kooperatife katılım düzeylerini incelediğinde, kooperatife yüksek düzeyde bir katılıma sahip olanların daha demokratik bir otorite şekli gösterdiklerini ortaya koymuştur. Ancak yapılan istatistiksel analizde kooperatiflere farklı düzeyde katılanların ailelerdeki otorite şekilleri arasında istatistiksel bakımdan bir fark bulunamamıştır.

Başka bir araştırmada, aile içindeki karar alma yetkisinin aile reisinde olduğu aile bireylerinin, kararlarının aile bireyleri tarafından alındığı ailelere nazaran tarımsal yenilikleri benimseyip uygulamakta güçlük çektikleri ifade edilmektedir (Doğanca, 1975).

Bu söylenenler doğrultusunda, araştırma kapsamındaki üreticilerin ailelerindeki otorite şeklini belirlemek ve kooperatife farklı düzeylerdeki katılımlarında hangi otorite şeklinin daha dominant olduğunu saptayabilmek amacıyla Çizelge 31 düzenlenmiştir.

Çizelge 31'e göre; kooperatif ortaklarının kooperatife farklı düzeylerdeki katılımlarında otorite şeklinin demokratik olduğu görülmektedir. Bu oranlar; kooperatife düşük katılım gösterenlerde demokratik otorite şekli %75, ataerkil otorite şekli %25 olup, orta düzeyde katılım gösterenlerde demokratik %80, ataerkil %20'dir. Kooperatife yüksek katılım gösterenlerde ise; demokratik otorite şekli %82.05 iken ataerkil otorite şekli %17.95'tir. Ailedeki otorite şekli ile kooperatife farklı düzeylerde katılım gösterenler arasında oransal olarak önemli farklılıklar görülmekte, demokratik otorite şeklinin egemen olduğu göze çarpmaktadır.

Çizelge 31. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Ailedeki Otorite Durumuna Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

AILEDE OTORİTE ŞEKLİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
DEMOKRATİK	9	75.00	8	80.00	32	82.05	49	80.33	31	46.97	80	62.99
ATAERKİL	3	25.00	2	20.00	7	17.95	12	19.67	35	53.03	47	37.01
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD: 2 $X^2= 0.235$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD: 1 $X^2= 15.132$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

Ancak, kooperatife farklı düzeylerde katılan üreticilerin ailedeki otorite şekilleri bakımından sözkonusu farklılıkları test etmek amacıyla yapılan Khi-Kare analizi sonucuna göre, sözkonusu oransal farklılıkların $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli olmadığı ortaya konulmuştur. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olan üreticilerin kendi aralarında hangi katılım düzeylerinde bulunurlarsa bulunsunlar ailede sahip olunan otorite şekilleri bakımından ayırım gösteren bir grubun olmaması açısından önemli olarak görülebilir.

Yine Çizelge 31'de araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde; %62.99'unun demokratik otorite şekli, %37.01'inin ise ataerkil otorite şekline sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ailedeki otorite şekillerinde farklılık olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre, kooperatife ortak olan üreticilerin %80.33'ünün demokratik, %19.67'sinin ataerkil otorite şekli gösterdiği ortaya konulmuştur. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, %46.97'sinin demokratik, %53.03'ünün ise ataerkil otoriteye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, kooperatiflere ortak olan üreticilerle ortak olmayan üreticiler arasında oransal olarak önemli farklılıklar görülmektedir.

Bununla birlikte; kooperatife ortak olan üreticiler ile kooperatife ortak olmayan üreticilerin ailedeki otorite şekilleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre farklılık, kooperatife katılan üreticilerin ailedeki otorite şeklinin çoğunlukla demokratik kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, ataerkil otorite şekline sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

7.2.1.5. Aile Genişliği

Teknolojik ve ekonomik kökenli bir değişimin egemen olduğu bir ortamda, herhangi bir toplumsal kurumun bu değişimden etkilenmemesi düşünülememektedir. Yeni teknolojinin getirdiği bu "Evrenselleşme süreci"nin de katkısıyla aile içi ilişkilerin daha yumuşak, hoşgörülü ve hatta demokratik bir nitelik kazanmaya başladığı yadsınamaz (Tolan,1990). Bununla birlikte; ailede görülen çözümlerin teknolojik gelişmeyle arttığı söylenebilir. Bu durumda; aile genişliği gittikçe küçülmektedir.

Ancak, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde, erkek çocuk sahibi olma, erkek çocuk sayısını arttırmanın bir çeşit sosyal güvence ve aile saygınlığı olarak görülmesi (Soyсал

ve Ark.,1992) özellikle kırsal toplumda yaşayan insanların aile nüfusunun artmasına neden olmaktadır.

Bu araştırmada aile genişliğinin,kooperatifçilik yayım hizmetini benimseme ve kooperatife katılma kararı vermede etkili olduğu düşüncesinden hareketle,kooperatife farklı düzeyde katılım ile aile genişliği karşılaştırılmıştır. Ailedeki birey sayısının fazla olması bunlardan herhangi birinin çevreden herhangi bir yeniliği algılayarak diğer bireyleri de bundan haberdar etmek suretiyle kooperatife katılma sürecini hızlandırabilir.

Nitekim Doğanca(1983) kooperatife yüksek düzeylerde katılanlardan 5 kişiden daha fazla genişlikte aileye sahip olanların oranını, kooperatife ortak olmayanlara göre yüksek oranda bulmuştur.Bununla birlikte istatistiksel anlamda bir farkın olmadığını ortaya koymuştur.

Bir başka araştırma,doğrudan aile içi nüfusu göstermese de bununla ilgili makro bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Tuncer(1976), nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu illerde, özellikle büyük kentlerin bulunmaması durumunda, nüfus yoğunluğunun sosyal ilişki ve hareketliliği arttırıcı bir faktör olduğundan hareket etmiştir. Ayrıca araştırmada, her konuda bilgi ve uygulamanın daha kolaylıkla yayılmasını sağlayabileceği belirtilmiştir.

Bu araştırmalar doğrultusunda, aile genişliğinin kooperatife farklı katılım düzeylerindeki etkisi incelenmeye değer bulunmuştur.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile genişliğine göre kooperatife farklı katılım düzeyleri Çizelge 32'de gösterilmiştir.

Çizelgeye göre, kooperatife katılan üreticilerin %57.37'si çok bireyli (6+), %31.15'i orta sayıda bireyli (4-5), %11.48'i az bireyli (1-3 aile)'dir. Bu oranlar kooperatife düşük katılım gösterenlerde %58.34 çok bireyli (6+), %33.33 orta sayıda bireyli (4-5), %8.33 'ü az bireyli (1-3) aile niteliğindedir.Orta düzeyde katılım gösterenlerden %50.00 orta sayıda bireyli (4-5), %40.00 çok bireyli (6+), %10.00 az bireyli (1-3) ailedir. Yüksek katılım gösterenlerde ise, çok bireyli %61.53, orta sayıda bireyli %25.64, az bireyli %12.83 oranında ailelerden oluşmaktadır.

Yapılan analiz sonucuna göre, yani kooperatife farklı katılım düzeylerinde bulunan bireylerin aile genişliği bakımından gruplar arasında bir farkın olup olmadığının test edilmesinde Khi-Kare testi kullanılmıştır. Bu test sonucunda; $P < 0.05$

Çizelge 32. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Genişliğine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

AİLE GENİŞLİĞİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
AZ BİREYLI (1-3)	1	8.33	1	10.00	5	12.83	7	11.48	13	19.70	20	15.75
ORTA SAYIDA BİREYLI (4-5)	4	33.33	5	50.00	10	25.64	19	31.15	11	16.67	30	23.62
ÇOK BİREYLI (6+)	7	58.34	4	40.00	24	61.53	35	57.37	42	63.63	77	60.63
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
ORT. AİLE GENİŞLİĞİ	9.25	--	5.80	--	6.46	--	6.90	--	6.98	--	6.94	--
SD:4 X ² = 1.839 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD: 2 X ² = 4.380 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

önem düzeyinde, kooperatife farklı katılım düzeyine sahip üreticilerin aile genişliği bakımından aralarında bir ayrımın olmadığı saptanmıştır.

Yine Çizelge 32 incelendiğinde, kooperatife ortak olmayan üreticilerin %63.63'ü çok bireyli, %16.67 orta sayıda bireyli, %19.70'i az bireyli ailedir. Kooperatife ortak olan üreticiler ise; %57.37 çok bireyli, %31.15 orta sayıda bireyli, %11.48 az bireyli aileden oluşmaktadır.

Bununla birlikte araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde, %60.63'ünün çok bireyli, %23.62 sinin orta sayıda bireyli, %15.75'inin ise az bireyli ailelerden oluştuğu görülmektedir. Üreticilerin ortalama aile genişliği 6.94 kişidir. Kooperatife ortak olan üreticilerin ortalama nüfusu 6.90 kişi olup, bu, kooperatife düşük katılım gösterenlerde 9.25, orta düzeyde katılım gösterenlerde 5.80, yüksek katılım gösterenlerde 6.46 kişi olarak bulunmuştur. Ayrıca, kooperatife ortak olmayan üreticilerin ortalama nüfusu 6.98 kişidir.

Yapılan Khi-Kare analizinde, aile genişliği ile kooperatife ortak olup olmama bakımından, $P < 0.05$ önem düzeyinde ayrım gösteren bir grubun olmadığı saptanmıştır. Bu sonuca göre işletmelerin nüfusunun kooperatife katılıp katılmama kararında etken olmadığı ifade edilebilir.

7.2.1.6. Aile Şekli

Özellikle ekonomileri tarıma dayalı olan az gelişmiş ülkelerde, tarım kültürlerinin belirgin niteliği olan birincil (asli) grup ilişkileri, diğer bir deyişle "ailesel" ilişkiler, toplumsal örgütlenmenin en önemli öğeleri arasındadırlar. Bu ülkelerde gerek bireylerin tutum ve davranışlarının denetlenmesinde gerekse toplumsal etkinliklerin türlü düzeylerinde aile çok önemli rol oynar. Fakat az gelişmiş ülkeler, sanayileştikçe ve kalkındıkça toplumsal yapı farklılaşmaktadır. Bütün sosyal kurumlar gibi aile de, toplumun tüm kurumsal düzeninden etkilenirler. Bu etkilenme nedeniyle farklı gelişme düzeylerinde olan toplumlarda farklı aile şekillerine rastlanır (Kongar, 1970).

Kırsal toplumlarda aile şeklinin yapısında taşıdığı karar alma deseni ile kalkınma projelerinin başarıya ulaşmasında, yeni kurumların desteklenmesinde belirleyici rol oynar. Özellikle yeni yöntem ve tekniklerin benimsenmesinde, yeni organizasyonlara katılmada kararın tek bir kişi tarafından alındığı aile yapısıyla, ortaklaşa karar veren aile yapısı arasında farklı etkileşimler olabilir. Bu nedenle, kırsal alanlarda aile yapısı kırsal kalkınma projelerinin başarısını bazen önleyici bir engel bazen de kolaylaştırıcı bir faktör olabilir.

Aile şekli, farklı literatürlerde çeşitli ayrımlarla incelenmiştir. Bu araştırmada bölgenin tipik aile yapısına uygun ayırım tercih edilmiştir. Bu bağlamda, araştırmada aile şekli; geniş aile olarak nitelendirilebilecek ataerkil geniş ve geçici geniş aile ve çekirdek aile şeklinde ele alınmıştır.

Ataerkil geniş aile; aile reisinin eşi, evli oğullar, evli oğulların eşleri ve çocuklarından ve aile reisinin evlenmemiş erkek ve kız çocuklarından oluşan aile şeklidir. Bu aile şeklinde, ailenin en yaşlı erkek ortaksi aile reisidir. Aileyi idare etme sorumluluğu taşır. Aile kuvvetli bir zümre karakteri gösterir. Birinci derecede önemli olan ailedir. Kişiler ikinci planda kalmaktadır. Kişinin hareketleri grubun kontrolü altındadır. Mensup olunan zümrenin normları çerçevesinde yaşamak zorunluluğu vardır.

Geçici geniş aile; aile reisinin kendisi, eşi, çocukları, aile reisinin anası, babası, bekar kardeşleri veya karısının bu tür yakınları ya da her ikisinin de diğer akrabalarının birarada yaşamasından oluşan bir aile şeklidir.

Çekirdek aile veya küçük aile, anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan, kuşak genişliği dar olan bir aile şeklidir (Merter, 1990).

DPT'nin yaptığı bir araştırmada, Türkiye'de bölgeler arasında küçük farklılıklar olmasına rağmen, çekirdek aile tipinin görüldüğü belirlenmiştir (Anonim, 1970).

Mangır ve Çağatay (1990) ve Soysal ve ark (1992), yine Türkiye'de çekirdek aile şeklinin yaygın olduğunu ortaya koymuşlardır.

Buraya kadar söylenenler ışığında; aile şekli, bir takım kararlar alınırken önemli olduğuna göre, kooperatife katılım da etkili olacaktır. Bu nedenle; yayım örgütünün kooperatifçilik yayım ve diğer yayım hizmetlerine başlamadan önce aile şeklini araştırması gerekmektedir. Böylece, yayım faaliyetlerinin yönü olumlu şekilde belirlenebilecek, etkilenmesi gerekli bireyler saptanabilecektir. Bu doğrultuda, tarımsal yayımın eğitimsel süreci içinde hangi bireylerde bilinçli davranış değişikliği oluşturabileceği, kooperatifçilik yayım eğitiminin kimlere götürülürse etkili olabileceği belirlenebilir.

Bu bağlamda, kooperatifçilik yayımına ışık tutacak araştırma bölgesindeki aile şeklini ortaya koymak ve farklı aile şekillerinde kooperatife katılım düzeylerini incelemek amacıyla Çizelge 33 oluşturulmuştur.

Çizelge 33'de tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortak olan ve olmayan üreticilerin aile şekline göre kooperatife farklı katılım düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 33. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Aile Şekline Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

AİLE ŞEKLİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
ATAERKİL GENİŞ AİLE	4	33.33	3	30.00	14	35.90	21	34.43	21	31.82	42	33.07
GEÇİÇİ GENİŞ AİLE	4	33.33	3	30.00	10	25.64	17	27.87	17	25.76	34	26.77
ÇEKİRDEK AİLE	4	33.33	4	40.00	15	38.46	23	37.70	28	42.42	51	40.16
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00

SD:4 $X^2=0.191$ $P<0.05$

SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.

SD: 2 $X^2=0.294$ $P<0.05$

SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.

Çizelgeye göre, araştırma bölgesinde %40.16 oranında çekirdek aile şekli yaygın iken, %33.07 ataerkil aile ve %26.77 geçici geniş aile şekli görülmektedir.

Kooperatife farklı katılım düzeylerinde, yine çekirdek ailenin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Buna göre, kooperatife düşük katılım gösterenlerin her üç aile şeklinin oranı %33.33'dür. Kooperatife orta düzeyde katılım gösterenlerden çekirdek aile %40, ataerkil ve geçici geniş ailelerin oranı %30 olup, kooperatife yüksek katılımında çekirdek aile %38.46, ataerkil geniş aile %35.90, geçici geniş aile ise, %25.64 bulunmuştur.

Kooperatife farklı düzeylerde katılım gösteren üreticilerin sahip buldukları aile şekilleri arasında bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan Khi-Kare analizinde $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olmadığı saptanmıştır.

Ayrıca Çizelge 33'de kooperatife ortak olan üreticilerin çekirdek aile şekli %37.70, ataerkil geniş aile %34.43, geçici geniş aile %27.87 olarak belirlenmiştir. Kooperatife ortak olmayanların oranı ise, aynı sırayla; %42.42, %31.82 ve %25.76'dır.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile şekilleri bakımından ayrım gösteren grubun sözkonusu olup olmadığının tesbiti için yapılan Khi-Kare analizinde $P < 0.05$ önem düzeyinde farklılık göstermediği saptanmıştır. Bu sonuca göre; çekirdek aile, ataerkil geniş aile veya geçici geniş aile şekline sahip olma ile kooperatife katılım arasında istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığı anlaşılmıştır.

7.2.1.7. Sosyal Statü

Hemen her toplumda prestijin, gücün ve zenginliğin adaletli bir biçimde dağılmadığı görülmektedir. Bazı toplumlarda kimi insanların zengin, kimilerinin yoksul, kimilerinin toplum içindeki saygınlığının ve gücünün daha yüksek, kimilerinin ise hiç olmadığı izlenmektedir. Böylece, hemen her toplumda tabakalaşmanın varlığı hissedilmektedir. Tabakalaşma, toplumdaki bireylerin farklı kategorilerde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Toplumbilimciler tabakalaşma sistemi içerisinde insanların sahip oldukları pozisyonun onların yaşantılarında çok etkili olduğunu saptamışlardır. İnsanların bütün sosyal yaşantıları ve davranış şekilleri bu pozisyon tarafından etkilenmektedir. Dünyada farklı biçimlerde ortaya çıkan tabakalaşma sistemleri bulunur. Bunlar mal mülk sahipliğinden, politik güce, ırka, konuşulan lisana, prestije hatta cinslere göre bile farklılık taşımaktadır (Özkalp, 1992).

Bunlar ve daha bir çok özelliklere sahip olan, olmayan veya az sahip olanlar birbirlerini toplum içinde sıralandırırlar ve bu sıralamaların toplumun sosyal sistemi içinde belirgin hale gelmesiyle sosyal tabakalar oluşur (Littlejon, 1972). Kırsal bireyin içinde yaşadığı kırsal toplumda sosyal tabakalardan hangisine ait olduğu hakkındaki bilinç düzeyi, o kırsal toplumun dinamik bir toplum haline gelmesini etkileyen önemli bir faktördür. Sosyal tabakalanma bilincinin var olduğu kırsal toplumlarda, kırsal toplumun daha iyi bir yaşam standardına kavuşması için yeni tekniklerin benimsenmesi, örgütlenme gibi toplumun yararına olan yeniliklerin ve girişimlerin başlatılmasının, yürütülmesinin ve yerleşmesinin diğer kırsal toplumlara göre daha kolay olduğu ifade edilebilir.

Bu düşüncelerden hareketle, araştırma bölgesinde sosyal tabakalanmanın varlığı incelenmiştir. Araştırma bölgesinde incelenen üreticiler köylerinde sosyal tabakalanmanın olduğunu belirtmişlerdir. Bu üreticilerden kooperatife ortak olanların %83.61'i köylerinde sosyal tabakalanma olduğunu, %16.39'u ise, sosyal tabakalanma olmadığını ifade etmişlerdir. Kooperatife ortak olanların %75.76'sı köylerinde sosyal tabakalanmanın olduğunu, %24.24'ü ise sosyal tabakalanmanın olmadığını söylemişlerdir. Bu sonuçlara göre, araştırma kapsamındaki bölgenin sosyal tabakalanma bilincinin yerleşmiş olduğu ifade edilebilir. Böylece, bu yörede kooperatifçilik yayım hizmetlerinde, yayım örgütünün daha kolay bir şekilde hizmet götürebileceği sonucuna varılabilir.

Bireyin sosyal tabakalar içindeki yerini belirleyen kişilerin bir takım unsurlarından dolayı sağladığı saygınlık, sosyal statü düzeyini vermektedir. Sosyal statü düzeyi ile kooperatiflere katılım düzeyi arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, sosyal statüsü yüksek olan bireylerin bölgelerinde kurulan kooperatiflere yüksek düzeyde katıldıkları ve kooperatifin yönetiminde görev aldıkları belirtilmiştir (Scott, 1957; Brown, 1953; Whittenbarger, 1970).

Doğanca (1983) yaptığı çalışmada, kooperatiflere katılımı yüksek olan üreticilerin alt ve orta düzeyde sosyal statüye sahip olanlardan oluştuğunu ortaya koymuştur. Analiz sonuçlarına göre de; kooperatiflere farklı düzeylerde katılanların sosyal statüleri arasındaki farkın istatistiksel anlamda önemli olduğunu göstermiştir.

Araştırma kapsamına alınan üreticilerin de sosyal statü düzeyi ile kooperatife farklı düzeylerdeki katılımları arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla, Çizelge 34 düzenlenmiştir. Çizelge 34'e göre; kooperatife düşük, orta, yüksek katılım gösteren

Çizelge 34. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Sosyal Statü Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

SOSYAL STATÜ DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İLERİ	--	--	1	10.00	9	23.08	10	16.39	3	4.55	13	10.24
ORTA	9	75.00	8	80.00	28	71.79	45	73.77	38	57.58	83	65.35
DÜŞÜK	3	25.00	1	10.00	2	5.13	6	9.84	25	37.87	31	24.41
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $X^2= 4.428$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $X^2= 15.832$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

üreticilerin orta düzeyde bir statüye sahip oldukları görülmektedir. Orta düzeyde statüye sahip olan üreticilerin; %75'i düşük katılım, %80'i orta düzeyde katılım, %71.79'u ise yüksek katılım göstermektedir.

Kooperatife farklı düzeylerde katılıma sahip olan üreticilerin sosyal statü düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın söz konusu olup olmadığını test etmek amacıyla Khi Kare analizi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife farklı düzeylerdeki katılımlarında sosyal statü düzeylerinin önemli olmadığı söylenebilir.

Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin sosyal statü düzeyleri genel olarak incelendiğinde ise; kooperatife ortak olanların %90.16'sının ileri ve orta düzeyde sosyal statüye; ortak olmayanların % 95.45' inin ise orta ve düşük sosyal statü düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Bununla birlikte, araştırmaya kapsamındaki tüm üreticilerin % 65.35'i orta düzeyde, % 24.41'i düşük düzeyde, % 10.24'ü ise, ileri düzeyde sosyal statüye sahip bulunmaktadır.

Kooperatife ortak olan üreticiler ile kooperatife ortak olmayan üreticilerin sosyal statü düzeyleri bakımından gruplararası bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için Khi-Kare analizi yapılmıştır. Khi-Kare analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olup olmama durumunda sosyal statü düzeyinin önemli olduğu ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular ışığında, kooperatife ortak olanların ortak olmayanlara oranla daha yüksek düzeyde sosyal statüye sahip oldukları ifade edilebilir.

Her kırsal toplumda bazı bireyler diğerlerine göre daha fazla sayılırlar ve istekleri yerine getirilir ve bu tür bireylerin diğer bireyleri etkileme ve onlar üzerinde bir güçlülük(otorite) yaratma nitelikleri vardır. Bu güçlülük ve etkileşim yapısının kaynağı kırsal toplumların kültürel yapısına, ekonomik gelişme çizgisinde geldiği aşamalara göre bir değişim gösterir. Bazı toplumlarda güçlü olmanın kaynağı toprak mülkiyeti, dini bilgi, yaşlılık, belirli soylardan gelme ve başka faktörler olabilir (Loomis, 1957). Köy liderleri olarak nitelendirilebilecek bu tür bireyler, köy içinden ve dışından gelen her türlü sosyal ve ekonomik girişimleri, örgütlenmeleri kontrol altında tutarlar. Bu bakımdan köye yönelik gelişme programlarının başarılı veya başarısız olması büyük

ölçüde köy liderlerinin bu programlara sahip çıkmasına bağlıdır. Yine DPT tarafından yapılan bir çalışmada; köye yönelik gelişme programları üzerinde köy liderlerinin önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Bu bakımdan, araştırma kapsamındaki üreticiler; kooperatife ortak olan ve olmayanlar olarak, iki yönlü şekilde ele alınmıştır. Kooperatife ortak olan üreticilerin %24.59'u köyde eğitim görmüş (Üniversite mezunu) kişileri, %11.48'i kooperatif başkanını, % 14.75'i ise, köy öğretmenini güçlü olarak görmektedir. Başka bir deyişle, kooperatif bu kişilere her konuda sözü dinlenen, saygı değer, bilgili gözünü bakmaktadır Ancak bunun yanında ortak olan üreticilerin %49.18'i ise, bu konuda herhangi bir görüşlerinin olmadığını ifade etmişlerdir..

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, %24,24'ü köy muhtarını, %12.12'si köy öğretmenini, %1.5'i kooperatif başkanını güçlü olarak görmektedir. Yine ortak olmayan üreticilerden %62.14'ü de bu konuda bir görüşlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin ortak olmayanlara göre kooperatif başkanını daha güçlü olarak görmeleri kooperatife ortaklıklarını devam ettirmeleriyle de bağlantılı olabileceği düşünülebilir.

Ayrıca bu kırsal toplumun yapısı , etkileme kaynakları ve etkilenme dereceleri dikkate alınarak; gelişme projelerine örneğin kooperatifçilik yayım çalışmalarına yeni bir ivme kazandırabilir. Üreticilerin bilgili olarak gördükleri kişileri bilinçlendirip belli bir motivasyon yaratılabilirse; bunu diğer üreticilere yansıtacağı da varsayılabilir.Bu varsayımla; üreticilerin etkilendikleri otorite kaynakları kooperatifçilik yayımının hangi bireylerden başlatılıp, devam ettirilmesi konusunda yayım örgütünü aydınlatılabilir.

Kırsal toplumda kooperatifin kurulması, amaçlarına ulaşabilmesi ve gelişebilmesi için, diğer bütün yayım programlarında olduğu gibi, çiftçi katılımının sağlanması gerekmektedir.İşte, üreticilerin kooperatife ortak olmasında, kooperatifin faaliyetlerine katılmasında, yönetimde görev almasında, kooperatif bilincinin yerleşmesinde ve sorumluluğun farkında olunmasında kısacası üreticilerin kooperatife katılımında etkileme deseni önemli rol almaktadır.

Ayrıca, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin tarımsal konularda lider olarak kabul ettikleri kişiler incelenmiştir. Buna göre, kooperatife ortak olanlar için, tarımsal konularda kendisine lider olacak hiç kimsenin bulunmadığını söyleyenlerin

oranı %49.18'dir. Bununla birlikte; %21.31'i teknik elemanları, %16.39'u önder çiftçileri, %1.64'ü kooperatif başkanını tarımsal konularda lider olarak göstermişlerdir.

Kooperatife ortak olmayanların %74.24'ü hiçbir kişi ve kurumu tarımsal konularda lider olarak kabul etmemişlerdir. Bu üreticilerin %7.58'i teknik elemanları, %13.64'ü önder çiftçileri, %1.52'si kooperatif başkanını lider olarak göstermişlerdir.

Buna göre; kooperatife ortak olan üreticilerin teknik elemanlara olan güveninin devam ettiği söylenebilir. Fakat ortak olmayanlar için aynı şeyi söylemek olası değildir. Bu nedenle, tarımsal konularda herhangi bir yeni teknolojinin yayımında (ömeğin kooperatifçilik yayımı) özenli davranılması, kırsal toplum etkileyicilerinden işe başlanması gerekmektedir.

7.2.1.8. Gelişmiş Tarım Teknolojisini Benimseme ve Uygulama

Dünyanın sürekli olarak sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yönden bir değişim içinde olduğu bilinmektedir. Dünyaya katılan her yeni nüfusun doyurulması gereği, insanların araştırma arayışları içinde olmaları hızlı bir teknoloji değişimini de beraberinde getirmektedir. Bu teknoloji değişimi ekonominin tüm sektörlerinde görülmekte, tarım sektörü de bundan soyutlanmamaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün önemi bilinmektedir. Bu ülkelerde; milli gelir, istihdam, nüfus, dışsatım vb yönüyle tarım sektörünün payı gözardı edilememektedir. Bu nedenle; özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. Tarımın öneminin yadsınmadığı ülkelerde kalkınmanın tarımdan başlatılması doğru bir yaklaşım olabilir. Tarımsal kalkınmanın ön koşulu ise yeni teknolojidir. Tarımsal üretimin her aşamasında, teknolojik yenilikler üreticilere sunulmaktadır. Bu teknolojik yenilikler uygulandığı zaman bir anlam kazanır. Uygulanmayan teknolojik yenilikler yalnızca kitaplarda kalan işlevi olmayan bilgidir, denilebilir. Bu nedenle, uygulama değeri taşıyan her bilginin üreticiler tarafından benimsenmesinin ve uygulanmasının sağlanması gerekmektedir. Bu olgunun yerleşmesi ise; araştırma ve çiftçiler arasında bir köprü görevini gören yayım örgütü tarafından gerçekleştirilir. Bilindiği gibi, tarımsal yayım örgütünün amacı, tarımsal üretim ve verimliliği artırmak, tarım sektöründe yaşayan insanların hayat standardını yükseltmektir. Tarımdaki teknolojik yeniliklerin benimsenip uygulamaya konulması tarım sektörünün iyileşmesine neden olacaktır. Bunun için tarımdaki yeni tekniklerin üreticilere en hızlı, en rasyonel ve bilinçli bir şekilde ulaştırılması gerekmektedir. Tarımda teknolojik yenilik kavramı, üretim sürecinde kullanılan, yeni veya geliştirilmiş

girdileri ve yöntemleri kapsar (Taluğ, 1975). Bunlar üretimi ya da verimi artırıcı teknik ve uygulamalardır. Bu anlamı ile tarımsal yenilik, yalnızca yeni bulunmuş bir girdi ya da geliştirilmiş bir yöntemin ilk sunuluşunu içermemektedir. Ayrıca yeniliğin herhangi bir ülke ya da yörede yayılmış olsa bile, henüz yayılmadığı topluluklara sunulmasını da kapsar.

Bireyin yeniliği ilk kez duymasından onu benimsemesine ya da red edilmesine kadar geçen sürece yenilikleri benimseme süreci denir. Kişiler genellikle bir yeniliği duyar duymaz benimsemezler. Dolayısıyla haberdar olma ile benimseme arasında bir zaman süreci bulunmaktadır (Lionberger, 1960). Bazı araştırmacılar, bir kişinin herhangi bir yeniliğe ilişkin benimseme kararının bir anlık bir davranış ya da eylem olmadığını saptamışlardır. Kişinin benimseme kararı bir anlık eylemden çok, bir dizi eylemi içeren ve belirli bir zaman periyodundan sonra oluşan bir süreçtir (Taluğ ve Tatlıdil, 1993). Gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulamanın kırsal alanda tarımsal üretimi arttıran önemli bir faktör olduğundan devamlı sözedilmektedir. Tarım teknolojisinin uygulanması ve tarımsal ürün artışı ile beraber, üretim girdilerinin ucuz ve düzenli bir şekilde temini ve tarım ürünlerinin pazarlanması sorunları da ortaya çıkar. Bu sorunların çözümü için kurulan kooperatif örgütlere çiftçilerin katılması sebep-sonuç ikilemi şeklindedir. Gelişmiş tarım teknolojisini benimseyen ve uygulayan çiftçilerin üretimin değerlendirilmesini sağlayan kooperatif örgütlere katılma kararını da kolaylıkla verdikleri ileri sürülmektedir (Rogers, 1971). Böylelikle gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyi ile kooperatiflere katılma düzeyi arasında olumlu yönde bir ilişki sözkonusu olabilir.

Bu araştırmada kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyine göre kooperatife farklı katılım düzeyleri incelenmiş ve bu amaçla Çizelge 35 oluşturulmuştur.

Çizelge 35 incelendiğinde, kooperatife ortak olan üreticilerin, kooperatife düşük, orta düzeyde ve yüksek katılım göstermelerinde orta yenilikçi oldukları görülmektedir.

Kooperatiflere düşük düzeyde katılım gösterenlerin %50'si, orta düzeyde katılım gösterenlerin %40'ı, yüksek katılım gösteren üreticilerin ise, %66.66'sı orta yenilikçidir. Bununla birlikte, kooperatife düşük katılım gösterenlerin %58.33'ü orta ve ileri yenilikçi iken, bu oran orta düzeyde katılım gösterenlerde %60, yüksek katılım gösterenlerde %76.92'dir.

Çizelge 35. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Gelişmiş Tarım Teknolojisini Benimseme ve Uygulama Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

GELİŞMİŞ TARIM TEKNOLOJİSİNİ BENİMSEME ve UYGULAMA DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ						GENEL	
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
AZ YENİLİKÇİ	5	41.67	4	40.00	9	23.08	34	51.52
ORTA YENİLİKÇİ	6	50.00	4	40.00	26	66.66	31	46.97
İLERİ YENİLİKÇİ	1	8.33	2	20.00	4	10.26	1	1.51
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	66	100.00
							127	100.00
						SD:2 $X^2= 8.166$ $P< 0.05$		
						SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.		
						SD:4 $X^2= 2.192$ $P< 0.05$		
						SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemil Değildir.		

Kooperatife farklı katılım gösterenlerin gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığının testi Khi-Kare analizinden yararlanılarak yapılmıştır. Bu analiz sonucuna göre, gruplar arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyine göre önemsiz bulunmuştur. Bu sonuç; kooperatife farklı katılım düzeylerinde gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyinin önemli bir farklılık göstermediğini ve aralarında ilişkinin saptanamadığını göstermektedir.

Bununla beraber, kooperatife ortak olan üreticiler genel olarak incelendiğinde, %59.01'inin orta yenilikçi, %29.51'inin az yenilikçi, %11.48'inin ileri yenilikçi olduğu görülmektedir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, %51.52'si az yenilikçi, %46.97'si orta yenilikçi, %1.51'i ileri yenilikçidir.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde ise, orta yenilikçiler %52.76, az yenilikçiler %40.94 ve ileri yenilikçilerin oranı %6.30 olarak bulunmuştur.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyi bakımından bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde farklılık düzeyinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olup olmama kararıyla gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyi arasında bir ilişkinin var olduğu söylenebilir. Gelişmiş tarım teknolojisini uygulama düzeyi yüksek olan üreticilerin yeniliklere açık olduğu ifade edilebilir. Yeniliklere açık olan bireylerin köylerinde kurulan yeni bir organizasyona katılımlarının da yüksek olacağı belirtilebilir. İlk aşamada hemen katılım kararı almasa dahi ilgisiz kalmayacağı kaçınılmazdır, denilebilir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimseyip uygulama nedenleri araştırılmış ve kooperatife farklı katılım düzeylerine göre nedenler incelenerek Çizelge 36 oluşturulmuştur.

Çizelge 36'ya göre, kooperatife düşük katılım gösteren üreticilerin %41.67'si yayım elemanlarının yeteri kadar ilgilenmedikleri, %25'inin bilgi yoksunluğu, %16.67'sinin maddi olanaklarının yetersizliğinden bazı gelişmiş tarım teknolojilerini uygulamadıkları belirlenmiştir. Ayrıca %16.66'sı arazinin az olması veya arazinin sözkonusu yenilik için uygun olmayışını gerekçe göstermişlerdir.

Çizelge 36. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Bazı Gelişmiş Tarım Teknolojilerini Benimseyip Uygulamama Nedenlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

GELİŞMİŞ TARIM TEKNOLOJİSİNİ BENİMSEYİP UYGULAMA MA NEDENLERİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1	5	41.67	3	30.00	16	41.03	23	37.70	14	21.21	37	29.13
2	3	25.00	2	20.00	7	17.95	13	21.31	23	34.85	36	28.35
3	2	16.67	1	10.00	5	12.82	8	13.12	17	25.76	25	19.69
4	1	8.33	3	30.00	5	12.82	9	14.75	10	15.15	19	14.96
5	1	8.33	1	10.00	6	15.38	8	13.12	2	3.03	10	7.87
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD: 8 $X^2=1.326$ P<0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.												
SD: 4 $X^2=11.187$ P<0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.												

1. Yapım Elemanlarının Yeteri Kadar İlgilenmedikleri

2. Bilgi Yoksunluğu

3. Maddi Olanakların Yetersizliği

4. Arazinin Az Olması

5. Arazinin Sözkonusu Yenilik İçin Uygun Olmaması

Orta düzeyde katılım gösterenlerin %30'u yayım elemanlarının yeteri kadar ilgilenmediklerini ve yine %30'u arazinin az oluşunu, %20'si bilgi yoksunluğu, %10'u ise maddi olanakların yetersizliği dile getirmişlerdir. Ayrıca arazinin sözkonusu yenilik için uygun olmadığını belirten %10 oranında üreticiye de rastlanmıştır.

Yüksek katılımında bulunanların %41.03'ü yayım elemanlarının yeteri kadar ilgilenmediklerini, %17.95'i bilgi yoksunluğu, %15.38'i arazinin sözkonusu yenilik için uygun olmadığını, %12.82'si arazilerinin az olduğunu belirtirken, %12.82 oranında üretici de maddi olanaklarının yetersiz olduğunu vurgulamışlardır.

Bu sonuçlar; Tokat'ta yayımı yapılan yeniliklerin -yayım elemanlarının yeteri ilgiyi göstermedikleri ve bunun içinde istenilen coşkuyu yaratamadıkları için- uygulamasının sınırlı olduğu söylenebilir. Çünkü, bazı üreticiler bazı yeni teknolojilerin ismini dahi yeni duymaktadırlar. Yayım elemanlarının yeteri ilgiyi göstermediklerine bir de üreticilerin ilgisizlikleri, bilinç zayıflıkları, bilgi yoksunluğu ve ekonomik koşullar gibi bir takım üretici faktörleri de eklenince gelişmiş teknolojinin uygulanma düzeyi düşmektedir.

Ayrıca, kooperatiflere farklı düzeylerde katılım gösteren üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimsememe nedenleri bakımından bir ayırım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla yapılan Khi-Kare analizinde; $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli olmadığı saptanmıştır.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak incelendiğinde; %29.13'ü yayım elemanlarının yeteri kadar ilgilenmemesini, %28.35'i bilgi yoksunluğu, %19.69'u maddi olanakların yetersizliğini, %14.96'sı arazinin az oluşunu, %7.87'si ise arazinin sözkonusu yenilik için uygun olmayışını gelişmiş tarım teknolojisini benimsememe nedenleri arasında sıralamışlardır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimseyip uygulamama nedenleri sırasıyla; %37.70 oranında yayım elemanlarının ilgisiz olması, %21.31'i bilgi yoksunluğu, %14.75'i arazinin az oluşu, %13.12'si maddi olanaklarının yetersiz olması ve %13.12'si arazinin sözkonusu yenilik için uygun olmaması şeklindedir.

Yine, kooperatife ortak olmayan üreticilerden %34.85'i bilgi yoksunluğu, %25.76'sı maddi olanaklarının yetersiz oluşu, %21.21'i yayım elemanlarının yeteri kadar ilgilenmemeleri, %15.15'i arazinin az oluşu, %3.03'ünün ise, arazinin sözkonusu

yenilik için uygun olmayışı nedeniyle gelişmiş teknolojileri uygulayamadıklarını ifade etmişlerdir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimsememe nedenleri bakımından bir farklılık gösterip göstermediklerini test etmek amacıyla yapılan analiz sonucunda $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki oransal farklılıkların istatistiksel açıdan da önemli olduğu saptanmıştır.

Araştırmada ayrıca üreticilerin tarımsal yenilikleri hangi kaynaklardan öğrendiği kooperatife ortak olan ve olmayanlar açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre; kooperatife ortak olan üreticilerin tarımsal yenilikleri %59.02 oranında tarım teşkilatı elemanlarından, %24.59 oranında köydeki diğer çiftçilerden, %8.20 oranında kooperatif ortaklarından, %3.28 oranında kooperatif başkanından ve %4.91'i ise akraba, muhtar, TV gibi kaynaklardan öğrenmektedirler.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin tarımsal yenilikleri %34.85 oranında tarım teşkilatı elemanlarından, %56.06'sı köydeki diğer çiftçilerden, %7.57'si TV'den ve %1.52'si de akrabalarından öğrenmektedirler.

Kooperatife ortak olan ve olmayanlara yenilikler konusunda yapılan kurs, seminer ve demonstrasyonlara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Buna göre, kooperatife ortak olan üreticilerin %50.82'sinin katıldıkları, %49.18'inin ise katılmadıkları belirlenmiştir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %28.79'unun katıldıkları, %71.21'inin katılmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca kooperatife ortak olan üreticilerden demonstrasyon, kurs ve seminerlere katılmayanlara, katılıp katılmayacakları sorulduğunda, %98.36'sının katılmak istedikleri belirlenmiştir.

Aynı sorunun kooperatife ortak olmayan ve kurs, seminer ve demonstrasyonlara katılmayanlara yöneltilmesi sonucu %60.61'inin katılmak istedikleri, buna rağmen %39.39'unun katılmak istemedikleri ortaya çıkmıştır.

Bu sonuçlara göre, kooperatife ortak olanların çeşitli programlara katılımlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

7.2.1.9. İşbirliği Eğilim Düzeyi

İnsanın varoluşundan beri en önemli savaşını, kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli önlemleri almaya yönelik yapmıştır. Varlığını sürdürebilmesi için; temel gereksinimi olan ürünleri üretmeye, dış tehlikelerden korunmaya ve diğer bireylerle dayanışma ve yardımlaşmaya itmiştir.

İşbirliği karşılıklı yardımlaşma sistemi olarak düşünülebilir. Kırsal toplumun sahip olduğu kültür, sosyal ve ekonomik durum toplum içinde işbirliği eğilimini belirlemektedir. Sözü edilen bu faktörler işbirliğine zemin hazırlamaktadırlar. Kırsal toplumda yaşayan bir ailede aktif nüfus sayısal olarak fazla ise, çoğunlukla yabancı işgücüne veya işbirliğine gereksinim duyulmayabilir. Yine ekonomik yönden yetersiz bir toplumda sermaye unsurlarının ortaklaşa kullanımı işbirliğine teşvik eden faktörler arasında sayılabilir.

Toprak, işgücü ve sermayenin ekstansif olarak uygulandığı ekonomik faaliyetlerde işbirliğinde bulunmak zorunlu olmaktadır. Bunun gibi ekonomik faaliyetin çeşidi ve niteliği de işbirliğinin oluşmasında etkili faktördür.

Ayrıca pazar ekonomisine geçişi çiftçiler arasındaki işbirliğini hızlandırmaktadır. Kırsal toplum pazar ekonomisine açıldıkça ya bireysel olarak ya da bireylerin biraraya gelerek ortak hareket etme ve karar almaya dayanan bir örgütlenme biçimiyle hareket ettikleri görülmektedir. Kırsal toplum pazar ekonomisine geçmeden önce, işbirliği konusunda deneyimli olup, aralarında güvenilir bir yardımlaşma sözkonusudur. Bireysel olarak yapılan işlere göre; işbirliğine dayanan işlerde riskler en aza indirilmiştir. Böylece çiftçiler birlikte hareket etmenin olumlu sonuçlarından yararlanmaktadır. Bu şekildeki hareket tarzı, herhangi bir şekilde kurumlaşmamış fakat çiftçilerin kendi aralarında anlaşmalarına bağlı olan bir durumdur. Kırsal toplumdaki bireyler işbirliğini aynı zamanda bir sosyal güvence olarak görmektedirler. Eğer kırsal toplum ekonomik yönden de yetersizse, yaşlılık, hastalık vb. durumlarda işbirliğinin önemini çok daha iyi algılamaktadır.

Kırsal toplumda böyle bir işbirliği modeli yerini kurumlaşmış bir işbirliği modeline başka bir deyişle kooperatif modele bırakabilir. Kurumlaşmış işbirliği modeline geçiş; devletin bu konudaki politikaları ve kırsal toplumda sözü geçen bireylerin davranışlarıyla şekillenmektedir. Kırsal toplumda işbirliğinin yerleşmiş, işbirliği eğilimlerinin güçlü olması, kurulacak bir kooperatife bireylerin katılımını olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca işbirliği eğilim düzeyinin yüksek olması kooperatif ortakları arasında

dayanışmayı, kooperatifin yürütülmesi ve başarılı olmasını sağlamakta bir etken olabilir. Dayanışma geleneğinin, kırsal toplumda benzer konum ve statüleri paylaşan ailelerin, geçim ve yaşam sürecinin çeşitli aşamalarında, karşılaşılan güçlüklerin ve sorunların aşılmasında güç birliği yapmalarıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bunun içindir ki, kooperatifçilik yayım çalışmalarında çiftçiler arasındaki bu yardımlaşma veya işbirliği geleneğinden yararlanılabilir. Bu şekilde kurumlaşmamış olarak yürütülen işbirliğini kurumlaşmış hale getirip daha rasyonel hareket etmeleri sağlanarak, gelişmiş, bilinçli, haklarını koruyan, çeşitli örgütlenmiş kaynaklar tarafından istismar edilmeyen bir toplum yaratılabilir.

Sözü edilen nedenlerden dolayı, araştırma yöresinin ve kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işbirliği eğilim düzeylerinin belirlenmesinin, bölgede yapılacak kooperatifçilik yayım hizmetlerini yönlendireceği düşünülmüştür.

Bu düşünceden hareketle, araştırma kapsamındaki üreticilerin, toprak hazırlığı, tohum ekme, tarımsal mekanizasyon kullanımı, kredi alma, tarım ürünlerini işleme, bakım işleri, zirai mücadele, sulama, pazarlama ve hasat konularında çevrelerindeki diğer çiftçilerle ortak işbirliği yapma konusundaki görüşleri alınarak, ortak karar alma, ortak hareket etme veya işbirliği eğilim düzeyleri öğrenilmiştir. Böylece, işbirliği eğilim düzeyine göre kooperatife farklı katılım düzeylerini ortaya koyan Çizelge 37 oluşturulmuştur.

Çizelgeye göre, kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde, işbirliği eğilim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Kooperatife düşük katılım gösterenlerin %91.67'si, orta düzeyde katılım gösterenlerin %80'i, yüksek katılım gösterenlerin %84.62'sinde yüksek bir işbirliği eğilim düzeyi belirlenmiştir.

Kooperatife farklı katılım düzeylerinde (düşük, orta ve yüksek) işbirliği eğilim düzeyi bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığının testi için yapılan Khi-Kare analizinde, beklenen değerlerde 1'den ve 5'den küçük birden fazla değer bulunduğundan Khi-Kare değeri yorumlanamamıştır.

Yine Çizelge 37 incelendiğinde, kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeyleri dikkate alınmaksızın %85.25 oranında yüksek bir işbirliği eğilimine sahip oldukları görülmektedir. Bununla beraber kooperatife ortak olmayan üreticilerin işbirliği eğilimlerinin fazla olmadığı anlaşılmıştır. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %37.88'i orta, %34.85'i yüksek, %27.27'si az işbirliği eğilim düzeyine sahiptir.

Çizelge 37. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşbirliği Eğilim Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

İŞBİRLİĞİ EĞİLİM DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
AZ	--	--	--	--	1	2.56	1	1.64	18	27.27	19	14.96
ORTA	1	8.33	2	20.00	5	12.82	8	13.11	25	37.88	33	25.98
YÜKSEK	11	91.67	8	80.00	33	84.62	52	85.25	23	34.85	75	59.06
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SONUÇ: Beklenen Değerlerde birden fazla 1'den ve 5'den Küçük Değer Bulunduğundan Khi-Kare Değeri Yorumlanamamıştır.												
SD:2 $X^2=$ 35.039 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.												

Ayrıca araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak incelendiğinde %59.06'sının yüksek,%25.98'inin orta, %14.96'sının az işbirliği eğilim düzeyi gösterdikleri ortaya konulmuştur. Bu sonuç, araştırma yöresinde yapılacak kooperatifleme yayım çalışmalarını kolaylaştırıcı yönde olabileceğini gösterebilir.

Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işbirliği eğilim düzeyleri bakımından bir ayrım gösterip göstermediğini saptamak için Khi-Kare analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda $P < 0.05$ önem düzeyinde aradaki fark önemli bulunmuştur. Bu sonuç göstermektedir ki, kooperatife ortak olup olmama durumuyla işbirliği eğilim düzeyi arasında bir ilişki vardır. Kooperatife katılan üreticilerin eğilimlerinin daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Kooperatife farklı katılım düzeylerinde, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işbirliğinde bulunmama nedenleri araştırılmış ve Çizelge 38 oluşturulmuştur.

Çizelge 38'e göre işbirliğinde bulunmayan kooperatife düşük ve orta düzeyde katılım gösteren üreticilerin %50'si tek başına çalışmanın daha rahat olduğunu ve işbirliğini gerektirecek arazilerinin az olduğunu belirtmişlerdir. Kooperatife yüksek katılım gösteren üreticiler ise, tek başına çalışmanın daha rahat olduğunu (%17.95), aile işgücünün yettiğini (%15.38), işbirliğini gerektirecek arazinin az olması bunun için işbirliğine gereksinim duyulmaması (%10.26) ve köyde işbirliği düşüncesinin yaygın olmaması (%7.69) gibi nedenleri; işbirliğinde bulunmama nedenleri olarak göstermişlerdir.

Bununla birlikte kooperatife ortak olup olmama açısından işbirliğinde bulunmama nedenleri karşılaştırılmıştır. Buna göre, kooperatife ortak olan üreticilerin nedenleri; %21.31 tek başına çalışmanın daha rahat olduğu, %14.75 işbirliğini gerektirecek arazinin azlığı, %13.11 aile işgücünün yeterliliği, %4.92 köyde işbirliği düşüncesinin yaygın olmamasıdır. Kooperatife ortak olmayan üreticiler ise; %30.30'u işbirliğini gerektirecek arazinin az olmasını, %22.73'ü tek başına çalışmanın daha rahat olduğunu, %13.64'ü aile işgücünün yeterli olduğunu, %4.55'i köyde işbirliği düşüncesinin yaygın olmamasını işbirliğinde bulunmama nedenleri olarak belirtmişlerdir.

Ayrıca, araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde, işbirliğini gerektirecek arazinin azlığı (%22.83), tek başına çalışmanın daha rahat

Çizelge 38. Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerinde Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşbirliğinde Bulunmama Nedenlerine Göre Dağılımı

İŞBİRLİĞİNDE BULUNMAMA NEDENLERİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1	1	8.33	1	10.00	6	15.38	8	13.11	9	13.64	17	13.39
2	3	25.00	3	30.00	7	17.95	13	21.31	15	22.73	28	22.05
3	3	25.00	2	20.00	4	10.26	9	14.75	20	30.30	29	22.83
4	-	-	-	-	3	7.69	3	4.92	3	4.55	6	4.72
SONUÇ: Beklenen Değerlerde birden fazla 1'den ve 5'den küçük Değer Bulunduğundan Khi-Kare Değerli Yorumlanamamıştır SD: 3 $\chi^2= 2.251$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.												

1. Aile İşgücünün Yetmesi
2. Tek Başına Çalışmanın Rahatlığı
3. İşbirliğini Gerektirecek Arazinin Azlığı
4. Köyde İşbirliği Düşüncesinin Yaygın Olmaması

olduğu (%22.05), aile işgücünün yetmesi (%13.39), köyde işbirliği düşüncesinin yaygın olmamasını (%4.72) neden olarak göstermişlerdir.

Bununla beraber, kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde işbirliğinde bulunmama nedenleri bakımından bir farklılığın olup olmadığının analizinde, beklenen değerlerde birden fazla 1'den ve 5'den küçük değerler bulunduğu Khi-Kare değeri yorumlanamamıştır.

Yine kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işbirliğinde bulunmama nedenlerine göre bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Khi-Kare analizinde $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel anlamda önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuca göre, işbirliğinde bulunmama nedenlerinde kooperatife ortak olup olmamanın önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin, kooperatife ortak olup olmama yönünden ayrı ayrı incelenmesi şeklinde, tarımsal ürünlerini satış şekilleri araştırılmıştır. Böylece, ürünlerin pazarlanmasında kurumlaşmış bir işbirliği modeli olan kooperatiflerden ne ölçüde yararlandıklarının da belirlenmesi amaçlanmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin tarımsal ürünlerini satarken, %32.79'u aracıya vermekte, %29.51'i hale, %26.22'si pazara götürmekte ve %11.48'i kooperatife vermektedir.

Kooperatife ortak olmayan üreticiler ise, %48.48'inin hale götürdüğü, %28.79'unun aracıya verdiği, %21.21'inin pazara götürdüğü ve ancak %1.52'sinin kooperatiflere verdiği anlaşılmıştır.

Bu oranlar, kooperatife ortak olanların ortak olmayanlara göre daha fazla kooperatifi tercih ettiklerini göstermektedir. Ancak bu sayının yeterli olmadığı söylenebilir. Bu da özellikle tarımsal kalkınma kooperatifleri gibi çok amaçlı kooperatiflerin üreticilerin ürünlerinin pazarlanması konusunda pasif kaldığını, iyi işlemediğini göstermektedir, denilebilir.

7.2.1.10. Kooperatifçilik Bilinç Düzeyi

Türkiye'de kırsal alanda yaşayan insanların eğitim yönünden nitel ve nicel durumu, tarımsal üretimi olduğu gibi kooperatifçiliği de etkilemektedir (Aras ve Çakır, 1969). Kooperatifçilik hareketinin başlatılabilmesi için uygun ortam yanında, kooperatifçilik bilincinin yaratılması da gerekmektedir. Kooperatifçilik bilinci yaratılmadan ve kooperatifçilik yayım hizmetlerini götüreceği yayım elemanları

eğitilmeden başlatılacak kooperatifçilik hareketinin başarılı olması olanaksız görülmektedir.

Üreticilerin kooperatif hakkındaki bilinç düzeyi, kooperatifin işlevlerinden haberdar olma, yararlarını bilme gibi bir takım faktörler kooperatife katılma kararında etkili olabilir. Bunun için, kooperatif yayım hizmetleri götürülürken yayım elemanlarının kooperatif bilinç düzeyini yükseltici eğitim çalışmalarına ağırlık vermesi gerekmektedir. Bu tür eğitim çalışmalarının sonucunda kooperatife katılım aşamasında olumlu gelişmeler izlenebilir.

Kooperatifçilik eğitimi, kooperatif hareketinin geliştirilmesi amacıyla kooperatif ilke ve yöntemlerinin, kooperatif-birlik ortaklarına, çalışanlara ve halka öğretilmesi, kavratılması olarak tanımlanabilir. Bilindiği gibi, kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi ilkesi, kooperatifçiliğin temel ilkelerinden biridir. Sosyal ve toplumsal örgütlenmenin başarısı, onu gereğince yürütecek, geliştirecek ve devam ettirecek nitelikli elemanlara sahip olmaları ve toplumun yeterince bilinçlendirilmesine bağlıdır.

Kırsal toplumda kooperatiflerin etkilendiği, yönetim ve girişim yetkilerinin ortaklara dağıldığı yani tabana yayıldığı ölçüde artmaktadır. Ortaklerin kendilerini kooperatif yönetiminde etkili olarak görmesi, yöresel girişimleri artırabileceği gibi toplumsal bilinçlenmeye de yardımcı olur. Böylece kooperatifçiliği yayma çalışmalarında hedef kitleye iyi bir eğitimin verilmesi zorunlu olmaktadır. Fakat bundan önce bu eğitimi verecek yayım elemanlarının başarılı olması için kooperatifçiliği iyi kavramaları, bilincine iyi bir şekilde varmaları gerekmektedir. Bunun için de öncelikle yayım elemanlarının bu konuda hassas davranmaları, üreticilerde kooperatifçilik bilinç ve arzusu yaratmaları beklenmektedir.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü Yayım Dairesi Başkanlığı tarafından önceki yıllarda ve 1996 yılında kooperatifçilik eğitim programları hazırlanmıştır. Tokat Tarım İl Müdürlüğü tarafından da bu programların uygulanması için değişik düzeylerde düzenlenmesi gereken eğitim programları, daha önceki yıllarda olduğu gibi 1996 yılında da şu şekilde planlanmıştır. Genel kooperatifçilik eğitimi, kooperatif yöneticileri eğitimi, kooperatif muhasebe memurlarının eğitimi, kooperatif teknisyen ve ustalarının eğitimi şeklinde yapılması öngörülmüştür (Anonim, 1996).

Bu eğitim programlarında da görüldüğü gibi, yalnızca kooperatiflerde çalışanların eğitimi ön plandadır. Bununla beraber üreticilerin eğitimine ağırlık

verilmemektedir. Fakat bu programlar aynı zamanda çiftçi kursları olarak görülmektedir. Ancak önemle üzerinde durulması gerekli kitle üreticilerdir. Üreticilerin kooperatif eğitimi almamaları kooperatifçilik bilinç düzeylerinin düşük olmasını beraberinde getiren olumsuz bir faktör olmaktadır. Kurulmuş veya kurulacak kooperatiflerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması üreticilerin bu konuda bilinçlenerek kooperatife sahip çıkmalarıyla mümkün olabilir. Üreticilerde kooperatifçilik bilinci yaratmak için onlara bir eğitim vermeden kooperatifte çalışanlara eğitim vermek tek yönlü bir kooperatifçilik yayımını ifade eder. Bununla birlikte, kooperatifte çalışanların üreticilerden oluştuğu kabul edilse bile, diğer üreticilerde de isteğin yaratılması kooperatifçilik yayımının başarı olasılığını artırıcı bir etken olarak sayılabilir.

Bunun için araştırma bölgesindeki üreticilerin kooperatifçilik bilinç düzeyleri araştırılmıştır. Buna bölgedeki kooperatifçilik eğitim ve yayım çalışmalarına ışık tutabileceği varsayımından hareketle gerek duyulmuştur.

Çizelge 39'da kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatifçilik bilinç düzeylerine göre kooperatife farklı katılım düzeyleri verilmiştir.

Çizelge incelendiğinde, kooperatife ortak olup düşük katılım ve orta düzeyde katılım gösterenlerin kooperatifçilik bilinç düzeyleri orta düzeydedir. Kooperatife yüksek katılımlı gösteren üreticiler %51.28 yüksek, %43.59 orta düzeyde kooperatifçilik bilinç düzeyine sahip bulunmaktadır. Kooperatife ortak olup da farklı katılım düzeylerine sahip olan üreticilerin, katılım düzeyleri itibarıyla kooperatifçilik bilinç düzeyi bakımından gruplar arasında bir farklılığın sözkonusu olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuç, kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde bulunsalar bile kooperatifçilik bilinç düzeyleri yönünden aralarındaki söz konusu oransal farklılıklar istatistiksel olarak önemli değildir.

Yine Çizelgeden de izlenebileceği gibi, araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde, %59.06'sının orta düzeyde, %21.26'sının düşük düzeyde, %19.68'inin yüksek düzeyde kooperatifçilik bilincine sahip oldukları görülmektedir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin %55.74'ünün orta, %40.98 'inin yüksek, %3.28'inin düşük düzeyde kooperatifçilik bilincine sahip olduğu belirlenmiştir. Başka

Çizelge 39. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kooperatifçilik Bilinç Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

KOOPERATİFÇİLİK BİLİNÇ DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
DÜŞÜK	-	-	-	-	2	5.13	2	3.28	25	37.88	27	21.26
ORTA	9	75.00	8	80.00	17	43.59	34	55.74	41	62.12	75	59.06
YÜKSEK	3	25.00	2	20.00	20	51.28	25	40.98	-	-	25	19.68
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $X^2= 5.085$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $X^2= 45.119$ $P < 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

bir deyişle, kooperatife ortak olan üreticilerin %96.72'sinin kooperatifçilik bilinci yönünden orta ve yüksek düzeye sahip bulunduğu söylenebilir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %62.12'si orta, %37.88'i düşük düzeyde kooperatifçilik bilinci göstermektedir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerde yüksek düzeyde kooperatifçilik bilinci saptanamamıştır. Bu sonuç; kooperatife neden ortak olmadıklarını göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin, kooperatife ortak olup olmama durumları ve kooperatifçilik bilinç düzeyi bakımından ayırım gösteren grubun saptanması için yapılan Khi-Kare analizi sonucunda, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın olmasında en önemli payın, kooperatife ortak olmayan üreticilerin yüksek düzeyde kooperatifçilik bilincine sahip olmamalarından kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Araştırma bölgesinin kooperatifçilik bilinç düzeyi yükseltilmeli, bunun için eğitim çalışmalarına hız verilmelidir. Kooperatife ortak olmayan üreticiler bir yana, kooperatife ortak olan üreticilerin bile çoğunluğu orta düzeyde kooperatifçilik bilincine sahiptirler. Bu bağlamda incelenen kırsal toplumda kooperatifçilik bilinç düzeyinin yüksek ve gelişmiş olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Bilinç düzeyinin yerleşmeme nedenleri arasında, kooperatifçilik yayımının etkili bir şekilde yapılmadığı, kooperatife olan güvensizlik, kooperatifin yararlarına inandırılmama, kooperatifin işlevlerini tam olarak yerine getirememesi gibi faktörler sıralanabilir. Bu olumsuz faktörler, üreticilerin kooperatife ortak olmamasına yol açarken, ortak olanların da ilgisiz kalmalarına neden olmuştur. Bu bölgede kooperatifçiliğin dolayısıyla kırsal toplumun kalkınması isteniyorsa, kooperatifçilik yayım çalışmalarına başlanmalı ve süreli bir eğitim verilmelidir. Kırsal toplumda örgütlenme bu yolla daha kolay aşılabilir. Kooperatiflerin kuruluş hızı kooperatifçilik düşüncesinden daha hızlı gelişmemelidir. Bu, araştırma yöresinde gözlemlendiği gibi, kooperatifçiliğin güven yitirmesine neden olur. Bunun için, kooperatifçilik eğitimi kooperatif kurma çalışmalarından önce gelmelidir.

Üreticilerin kooperatif bilincini etkilemesi olası faktörlerden birisi de, kooperatifle ilgili kamu kuruluşları elemanlarının köye yaptıkları ziyaretlerdir. Kooperatifle ilgili olarak müfettiş dışında elemanların köye gelip gelmediği konusunda ortak olan ve olmayan üreticilerin verdikleri cevaplar ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin %29.51'i Kooperatifler Bölge Müdürlüğünden, %42.62'si Tarım İl Müdürlüğünden, %3.28'i Ziraat Bankasından, %1.64'ü Ticaret ve

Sanayi Odasından kooperatifle ilgili olarak eleman geldiğini ifade etmişlerdir. %22.95'i ise hiç kimsenin gelmediğini öne sürmüştür.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise %89.39'u bu elemanlardan kimsenin gelmediğini, %9.09'u Tarım İl Müdürlüğü, %1.52'si Ziraat Bankasından elemanların geldiğini belirtmişlerdir.

Bir araştırmada, kamu görevlilerinin çeşitli nedenlerle köyleri arzulanan sıklıkta ziyaret etmedikleri, bunda personel yetersizliği, köy sayısının çokluğu, iş hacminin büyüklüğü ve yeterli sayıda araç bulunmayışının etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tarımcıların (ziraat mühendis ve teknisyenlerinin) köylerin %62'sine hiç uğramadıkları bildirilmektedir (Geray, 1974).

7.2.1.11. Modernleşme Düzeyi

Kırsal toplumların bazı genel özellikleri dikkate alındığında kırsal kentsel farklılıklar belirginleşir. Bu farklılıklar bir bakıma geleneksel ve modern ayrımını ifade etmektedir. Kentlerden farklı olarak köylerde gelenek, örf, adet ve sosyal normlar bireylerin yaşayış ve davranışlarını yakından etkilemekte olup, bireyler arası ilişkiler sıcaktır. Bu durum yardımlaşma ve dayanışma bakımından bir çeşit geleneksel sigortadır. Kırsal topluluklarda birey, yaşamı boyunca belirli sayıdaki rollere sahiptir. Kentsel toplulukların kurumsallaşmış yapısı içinde güdümlü değişimler daha kolaylıkla meydana gelmektedir. Fakat köylerde sosyal ve ekonomik değişimlerin meydana getirilmesi, köyün sosyal yapısı ve karar alışlarıyla ilgilidir (Tugaç, 1971).

Kırsal ve kentsel alanda yaşayan diğer bir deyişle dünyadaki tüm bireylerin çeşitli konularda farklı düşünce yapıları ve değer yargıları sözkonusudur. Bu düşünceler bireylerin davranışlarına da yansımaktadır. Bu düşünceler, bireyin içinde yaşadığı sosyal sistemden doğuştan itibaren algıladığı gibi, günlük deneyimlerden de oluşabilir. Bireyin düşünceleri kalıcı olabileceği gibi yeni düşüncelere göre değişebilecektir. Ayrıca birey, düşüncelerini içinde yaşadığı ortamdaki diğer kişilerle de paylaşmaktadır. Aynı düşünceye sahip olan bireylerin aralarında bir bütünleşme ve işbirliği görülebilir. Bireylerin düşünceleri, davranışları daha çok içinde bulunduğu toplumun değerleriyle bir paralellik göstermektedir. Özellikle kırsal toplumlarda bireylerin birbirine yakın düşünce tarzlarına sahip oldukları görülmektedir. Toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan değerler toplumun değerleri olarak kabul edilebilir. Kırsal toplumda değerler, yeniliklere açık, gelişme yönünde her türlü çabayı harcayan, geleneksel düşünce sistemini geride bırakmış bir durum sergiliyorsa toplumun

ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yönden gelişebileceğini gösterir. Böyle bir toplum bir takım geleneksel düşünceleri bırakarak modern bir toplum haline gelebilir. Bu tür toplumlarda örgütlenme ve örgütlere katılım gelişmektedir. Fakat geleneksel yapıdaki toplumlar halen kapalı bir ekonomi içinde yaşadıklarından bu tür örgütlere katılımı daha zor olmakta, üretici yalnızca kendine yetebilmektedir.

Bu bağlamda, modern ve geleneksel davranış ve düşüncelere sahip olan bireylerin farklı hareket tarzları, kırsal toplum dışından gelen faktörlere karşı olan duyarlılıklarının kaynaklanmaktadır. Toplumda geleneksel değerler baskınsa; yeniliklere, çeşitli organizasyonlara fazla eğilim göstermeyen bir topluluk karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumlarda mevcut yapının korunmasına yönelik eğilimler güçlüdür. Modern değerler baskınsa; toplum dışından gelen yeni teknolojilere, gelişmelere, çeşitli örgütlenmelere açık bir toplum sözkonusu olmaktadır. Fakat burada şunu da belirtmekte yarar vardır. Ele alınan toplumun modern ya da geleneksel olması gelişmelerin, yeniliklerin, organizasyonların benimsenip, kabul edilmesinde ve uygulamaya konulmasında tek başına etkili bir faktör olmamaktadır. Bu tür unsurlar katılımı etkileyen faktörlerden yalnızca bir tanesidir. Ancak, sosyal bir organizasyona katılımın sadece bu faktörle değerlendirilmesinin doğru olamayacağı ifade edilebilir.

Sözü edilen bu olgulardan dolayı, araştırma yöresinde incelenen işletmelerin modernleşme düzeyi incelenmiştir. Buna göre, modernleşme düzeyini ortaya koyabilmek için çoğunlukla modern sayılabilecek kentsel nüfusun benimsediği değerler esas alınmıştır. Bireyin modernleşme çizgisindeki yerini belirleyecek bu değerleri kabul edip etmedikleri kooperatife farklı katılım düzeyleri (düşük-orta-yüksek-ortak değil) itibarıyla değerlendirilmiştir.

Bu amaçla kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin modernleşme düzeyine göre kooperatife katılım düzeyleri Çizelge 40'da verilmiştir. Modernleşme düzeyi, geleneksel geçiş ve modern olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki üreticilerin toplumsal değerlerinin hemen hemen aynı eğilim ve kalıpta olmasına rağmen aralarında oransal bazı farklar olduğu göze çarpmaktadır. Bu oransal farklılıklar modern ve geleneksel kutuplar arasında bir geçişin olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumu açık olarak ortaya koymak için, sözkonusu sorulara verilen yanıtların modern ve geleneksel diye ayrımına dayanan bir indekse göre, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin modernleşme düzeyleri geleneksel, geçiş ve modern olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Çizelge 40. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Modernleşme Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

MODERNLEŞME DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
GELENEKSEL	--	--	--	--	--	--	--	--	1	1.52	1	0.79
GEÇİŞ	2	16.67	--	--	3	7.69	5	8.20	19	28.79	24	18.90
MODERN	10	83.33	10	100.00	36	92.31	56	91.80	46	69.69	102	80.31
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $\chi^2=0.596$ P<0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $\chi^2=3.045$ P<0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

Kooperatife ortak olupta kooperatife düşük, orta ve yüksek düzeyde katılım gösterenlerin modernleşme düzeyi, modern değer yargılarına sahip bir kitle olarak kendini göstermektedir. Kooperatife düşük katılım gösteren üreticilerin %83.33'ü orta düzeyde katılım gösterenlerin %100'ü, yüksek katılım gösterenlerin %92.31'i kentsel değerlere sahiptir.

Ayrıca, kooperatife farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin modernleşme düzeyi bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığı konusunda yapılan Khi-Kare analizinde; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç; kooperatife farklı katılım düzeyi gösterebilen her katılım düzeyindeki bireylerin toplumsal değerleri birbirinden çok farklı olmadığını göstermektedir.

Çizelge 40 genel olarak incelendiğinde, kooperatife ortak olan üreticilerin %91.80'i modern değerlere sahip bulunmaktadır. %8.20 oranında üretici ise, modern ve geleneksel değerlerden herbirinin özelliklerini göstermektedirler.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %69.69'u modern, %28.79'u geçiş, %1.52'si geleneksel değerlere sahiptir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin kentsel değerleri ortak olan üreticilere göre düşük bulunmuştur. Ayrıca kooperatife ortak olmayan üreticilerin yaklaşık yarısı geçiş safhasını göstermektedir. Bu durumda gerek modern gerekse geleneksel değer yargılarıyla donanmış bir kitle karşımıza çıkmaktadır. Bu oranlara bakarak; modern değerleri taşımakla kooperatife katılma arasında bir paralelliğin olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, kooperatife ortak olup-olmama durumuna göre modernleşme düzeyi bakımından bir ayrım olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan Khi-Kare analizinde; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasında bir ilişki saptanamamıştır. Bu sonuç; kooperatife ortak olup olmama kararında mevcut toplumsal değerler yapısının bir etkinliği olmadığı, başka faktörlerin de rol oynadığını göstermektedir.

7.2.1.12. Sosyal Katılım

Sosyal katılım, bireylerin içinde yaşadıkları sosyal sistem içindeki ve dışındaki mesleki, sosyal ve ekonomik amaçları olan kuruluşlarla ilişki kurma, onlara ortak olma, kuruluşların toplantılarına katılma ile oluşan sosyal bir eylemi ifade etmektedir.

Bireyin bu tür kuruluşlarla ilişki kurması, onun kendine yarar sağlayabilecek kuruluşları tanıma ve örgütlenme bilincini artırır. Kırsal alanların gelişmesine yönelik

programların başarıya ulaşması, ancak kırsal toplumun söz konusu programlara karar aşamasından, uygulama aşamasına kadar katılması ile sağlanabilir. Böylelikle söz konusu programlar ve programlara göre oluşturulan kurumlar kooperatifler gibi gelişir ve işlevlerini yerine getirir. Kırsal toplum içindeki veya dışındaki çeşitli organizasyonlara bireylerin katılması ile mesaj alış verişi hızlanır, bireyin toplumla bütünleşmesi sağlanır ve kırsal toplumun gelişmesi konusunda yerel bazda kararlar alınır. Böylece sosyolojik deyimle toplumun iç dinamiği canlanır. Ayrıca bireylerin kuruluşlara katılması, sorunlar üzerinde beraber düşünme ve çözüm arama yeteneklerini geliştirir. Bu düzeye gelen kırsal toplumlarda örgütlenme çalışmaları daha hızlı ve kolay olur. Kamunun kırsal alanlara götürdüğü gelişme projelerine kırsal toplumların katılması ve işbirliği gerçekleşir. Sosyal katılım oranının yüksek olduğu toplumlarda, yeni sosyal ve ekonomik organizasyonların kurulması kolay ve çabuk olmakta ve işlevlerini kısa zamanda yerine getirebilmektedirler.

Belirtilen nedenlerden dolayı araştırma kapsamındaki üreticilerin bu konudaki özelliklerini ortaya koymak amacıyla köy ve köy dışında ortak oldukları organizasyonlar incelenerek sosyal katılım düzeyleri belirlenmiştir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin sosyal katılım düzeylerine göre kooperatife farklı katılım düzeyleri Çizelge 41'de verilmiştir.

Çizelgeye göre, kooperatife düşük, orta, yüksek katılım gösteren üreticilerin sosyal katılımı orta düzeyde bulunmuştur. Kooperatife düşük katılım gösterenlerin %41.67'si orta, %33.33'ü yüksek, %25'i düşük sosyal katılıma sahiptir. Kooperatife orta düzeyde katılan üreticiler %50 orta, %30 düşük, %20 yüksek sosyal katılım düzeyi göstermektedirler. Kooperatife yüksek düzeyde katılanlar, %46.15 orta, %35.90 yüksek, %17.95 düşük sosyal katılıma sahiptir. Görüldüğü üzere, sosyal katılım düzeyi bakımından kooperatife düşük, orta, yüksek düzeyde katılanlar arasında belirgin oransal farklılıklar sözkonusu değildir. İstatistiksel anlamda bir farklılığın olup olmadığı konusunda Khi-Kare analizine başvurulmuştur.

Yapılan Khi-Kare analizine göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak da önemli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca çizelgede araştırma yöresinde örneğe giren üreticiler, kooperatif ortakları, kooperatife ortak olmayanlar genel olarak incelenmiştir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin %51.18'i orta, %27.56'sı düşük, %21.26'sı yüksek düzeyde sosyal katılım göstermektedir.

Çizelge 41. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Sosyal Katılım Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

SOSYAL KATILIM DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
DÜŞÜK	3	25.00	3	30.00	7	17.95	13	21.31	22	33.33	35	27.56
ORTA	5	41.67	5	50.00	18	46.15	28	45.90	37	56.06	65	51.18
YÜKSEK	4	33.33	2	20.00	14	35.90	20	32.79	7	10.61	27	21.26
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $X^2= 0.669$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $X^2= 9.638$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

Bununla beraber kooperatife ortak olan üreticilerin %49.90'ı orta, %32.79'u yüksek, %21.31'i düşük sosyal katılım düzeyine sahiptir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerde bu oranlar %56.06 orta, %33.33 düşük, %10.61 yüksek katılım düzeyinde dağılım göstermektedir.

Çizelgeden de görülebileceği gibi, sosyal katılım düzeyi bakımından kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler arasında oransal farklılıklar vardır. Bununla birlikte, istatistiksel olarak gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığının analizinde Khi-Kare testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki fark önemli bulunmuştur. Bu sonuç, kooperatife katılıp katılmama kararında sosyal katılım düzeyinin etkili olduğunu göstermektedir.

7.2.1.13. Dış Kültüre Açılım Düzeyi

Bireyin içinde yaşadığı sosyal sistemin dışına çıkarak diğer sosyal sistemlerle ilişki kurması, o sistemin özelliklerini algılaması ve öğrenmesi, dış kültüre açılma süreci olarak belirtilebilir.

Köy kalkınması açısından önemli olan, kırsal toplulukların ne ölçüde, köy dışına, pazara, kente ve dış dünyaya açılmış bulunduğu. Gözlemler, Türkiye'de kırsal toplumlarda köy dışıyla ilişkilerin gittikçe arttığını göstermektedir (Geray, 1981).

Özellikle kırsal toplumların sosyo-ekonomik yönden gelişmesinde dış kültüre açılmanın önemi büyüktür. Ulaşım olanaklarının artması ile birey çevresindeki diğer kırsal ve kentsel sosyal sistemlerle diğer bir deyişle yerleşim merkezleri ve hizmet sunan kamu kuruluşlarıyla ilişki kurmaktadır. O sistemdeki yaşam tarzını, yenilikleri görüp, içinde bulunduğu koşulların ve sorunların önemini kavramaktadır. Dış kültürü tanıma fırsatını bulan bireyler, diğer sosyal sistemlerdeki teknolojik değişim ve örgütlenmeler konusundaki gelişmeleri izlemekte ve kendi toplumlarında bunları uygulayacak potansiyel birer eleman haline gelmektedirler. Böylece, kendi toplumlarındaki her türlü gelişme ve örgütlenme ile ilgili girişimlere katılıp görev almaktadırlar.

Bu nedenle, üreticilerin kırsal toplum dışındaki sosyal sistemlerle olan ilişkileri, ilçe merkezleriyle ve tarımsal kuruluşlarla olan ilişkiler şeklinde incelenmiştir. Bu kuruluş ve merkezlerde olan ilişki sıklığı gözönüne alınarak dış kültüre açılım düzeyleri oluşturulmuştur. Kooperatife farklı katılım düzeylerinde dış kültüre açılım düzeyi karşılaştırılmıştır. Bu amaçla kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin dış kültüre

açılım düzeyine göre kooperatife farklı katılım düzeyini gösteren Çizelge 42 düzenlenmiştir.

Çizelgeye göre, kooperatife düşük, orta ve yüksek katılım gösteren üreticilerin başka bir deyişle kooperatife ortak olan üreticilerin hiçbiri düşük düzeyde dış kültüre açılım göstermemektedir. Orta düzeyde dış kültüre açılıma sahip olanların %66.67'si kooperatife düşük katılım, %12.82'si ise kooperatife yüksek katılım göstermiştir. Yüksek düzeyde dış kültüre açılıma sahip olanların ise; %100'ü kooperatife orta düzeyde katılım, %87.18'i yüksek katılım, %33.33'ü düşük katılım gösteren üreticilerdir. Özellikle kooperatife düşük katılım gösteren üreticiler ile orta düzeyde ve yüksek katılımı olanlar arasında oransal olarak büyük farkların olduğu görülmüştür.

Kooperatife farklı katılım (Düşük-orta-yüksek) düzeylerinin dış kültüre açılım düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığını saptamak amacıyla Khi-Kare analizi uygulanmıştır. Khi-Kare analizi sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak da önemli olduğu belirlenmiştir. Buna göre, kooperatife farklı katılım düzeyine sahip olan üreticilerin her katılım düzeyinde dış kültüre açılımlarında önemli farklılıkların olduğu söylenebilir. Başka bir deyimle; kooperatife düşük, orta ve yüksek düzeyde katılım gösterenler sözü edilen konularda farklı davranış şekillerine sahiptir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin dış kültüre açılımlarının %70.08'inin yüksek, %28.35'inin orta, %1.57'sinin düşük düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin %78.69'u yüksek, %21.31'i orta düzeyde dış kültüre açılıma sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin dış kültüre açılımları, %62.12'si yüksek, %34.85'i orta, %3.03'ü düşük düzeyde bulunmuştur.

Buna göre, kooperatife ortak olan ve ortak olmayanlar arasında dış kültüre açılım yönünden oransal olarak farklılıklar görülmektedir. Kooperatife ortak olanlar ortak olmayanlara göre daha yüksek düzeyde dış kültüre açılıma sahiptirler. Kooperatife ortak olma kararında dış kültürün etkisinin olduğu düşünülebilir.

Bununla beraber, kooperatife ortak olup olmama durumunun dış kültüre açılım düzeyi bakımından gruplar arasında bir farkın olup olmadığını istatistiksel olarak belirlemek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analize göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuç, kooperatife ortak olup olmama durumunun dış kültüre açılım düzeyi tarafından

Çizelge 42. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Dış Kültüre Açılma Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

DIŞ KÜLTÜRE AÇILIM DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
DÜŞÜK	--	--	--	--	--	--	--	--	2	3.03	2	1.57
ORTA	8	66.67	--	--	5	12.82	13	21.31	23	34.85	36	28.35
YÜKSEK	4	33.33	10	100.00	34	87.18	48	78.69	41	62.12	89	70.08
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 X ² = 16.170 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						SD:2 X ² = 3.713 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

belirlenmediğini ortaya koymuştur. Burada başka faktörlerin rol aldığı ve yalnızca bir değişkenin kooperatife ortak olup olmama konusunda etkili olamayacağı ifade edilebilir.

Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kırsal toplum dışındaki tarımsal kuruluşlardan hangileriyle iletişim kurdukları anlaşılmıştır. Böylece, bu üreticilerin tarımsal yenilikler, örgütlenme vb. gelişimlerde ve bilgi konusunda başvurdukları kaynaklar belirlenmiştir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin %27.87'si tarımsal kuruluşlarla ilişkisi olmadığını, %47.54'ü Tarım İl Müdürlüğü ile, %4.92'si Köy Grup Teknisyenleriyle, %16.39'u Zirai Donatım Kurumu ile, %13.11'i ise çeşitli tarımsal kuruluşlarla ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerden tarımsal kuruluşlarla ilişkisi olmadığını ifade edenlerin oranı %40.91 olup, %39.39'unun Tarım İl Müdürlüğü ile, %1.52'sinin Köy Grup Teknisyenleri ile, %19.70'inin Zirai Donatım Kurumu ile, %3.03'ünün ise çeşitli tarımsal kuruluşlarla ilişkisi bulunmaktadır.

7.2.1.14. Kitle Haberleşme Araçları Kullanım Düzeyi

Aile yapısının değişmesine yol açan toplumsal değişimde önemli yeri olan teknolojik gelişmelerin herbiri, birçok yeniliği içermektedir. Bu yeniliklerin yayılmasında toplumların, gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklı etkenlerin rol oynayacağı açıktır. Yeniliklerin özellikle kırsal kesimde yayılmasında, kitle haberleşme araçlarının etkisi birçok araştırmada ortaya konulmuştur (Aziz, 1984).

Dünyada tarımsal yayım faaliyetleri kapsamında kullanılan öğretim yöntemlerinden birisi, televizyon, radyo, gazete, dergi, sirküler mektuplar gibi kitlesel öğretim yöntemleridir. Bunlar kitle haberleşme araçları olup, görüntülü, sesli ve yazılı araçlardır. Bu araçlar, bilgiyi aynı zamanda çok büyük kitlelere hızlı ve kolay bir şekilde ve düşük maliyetle ulaştırma avantajı sağlar. Ancak etkinlikleri, tek yönlü bilgi akışı veya geri beslemenin (feedback) gecikmeli olarak sağlanması ile sınırlıdır (Bekrens ve Evans, 1984; Oakley ve Garforth, 1988). Ancak, yöntem ulusal kalkınma ve modernleşme gibi sorunlar üzerinde odaklanmış bir kamuoyu yaratabilir; bu konuda kişiler arası, sözsöz nitelikteki az gelişmiş ülke iletişim alışkanlıklarının biçim, nitelik ve etkileri yönlendirilebilir (Oskay, 1975). Ayrıca kooperatifçilik yayımı yapan tarımsal yayımcılar da kitle iletişim araçlarından konunun tanıtımı için büyük ölçüde yararlanabilir.

Haberleşme olanaklarının genişlemesi insan kültüründe önemli değişikliklere yol açmakta, ilerlemeyi hızlandırabilmekte, yaşam tarzının değişmesine yol açmaktadır. Ancak kitle haberleşmesi tek başına, varolan toplumsal yapı (üretim ilişkileri, sosyal ilişkiler, yerleşme biçimi, sosyal örgütlenme düzeyi, kültürel yapı vb.) değişmeden yani azgelişmişliğin yapısal sınırlamaları kırılıp atılmadığı sürece, yenileşme ve gelişmeyi sağlayıcı diğer etmenlerle biraraya getirilememektedir. Yalnızca halk kitlelerine yeni istekler uyandırmada (yeniliklerden haberdar edilmede) etkili olmaktadır. Fakat kalkınma planlarındaki işlerin gerçekleşmesini sağlayacak konularda toplumu değiştirememekte ve harekete geçirememektedir (Oskay, 1978).

Kitle haberleşme araçları, özellikle 20.YY'ın ikinci yarısında önemini giderek arttıran bir etmendir. Kitlelerle etkili bir iletişim sağlanmasını isteyen siyasal hükümetler, siyasal partiler ve çeşitli kamu kuruluşları, özel kurumlar kitle iletişim araçlarını kendi yanlarında, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanma eğilimindedirler (Aziz, 1982). Bununla birlikte, az gelişmiş toplumlarda kitle haberleşme araçları topluma yeni tutum ve beceriler kazandırmanın dışında toplumu yeniliklerden haberdar etmek ve diğer araçlarla ulaştırılan bilgilerin pekiştirilmesinde kullanılmaktadır.

Buraya kadar söylenenler doğrultusunda, kitle haberleşme araçlarının toplum yaşamında, habercilik işlevi dışında kamuoyunun oluşmasına, bireylerin siyasal sürece bilinçle katılmasına yardımcılık, toplumsal tümleşme ve halk eğitimi konularında önemli işlevler yüklediği belirtilebilir (Geray, 1981).

Kitle haberleşme araçlarından biri olan televizyon, ses ve görüntüyü birleştirerek, doğrudan dinleyici kitleye mesajların ulaştırılmasını sağlamaktadır. Özellikle okur-yazar oranının düşük ve okuma alışkanlığının olmadığı kırsal toplumlarda tarımsal yayım açısından büyük kitlelere ulaşmada önemlidir. Aynı zamanda radyonun da böyle bir işlevinin olduğu bilinmektedir. Okur-yazar oranının düşük olduğu toplumlarda yazma yoluyla öğretime göre radyo ve televizyon daha etkin bir araçtır. Televizyon yoluyla kırsal alanda yaşayan bireylere ulaşım, radyoda da olduğu gibi TV vericilerinin gücüne, etki alanlarına ve TV alıcılarının sayısına, yaygınlığına bağlıdır. Ayrıca sözlü ve görüntülü kitle haberleşme araçlarından birisi de sinemadır. Fakat TV ile birlikte güncelliğini kaybetmiştir.

Üreticilere ulaşmanın yollarından birisi de gazete ve dergilerdir. Gazeteler mahalli, bölgesel ya da ulusal düzeyde hazırlanmaktadır.

Yazılı haberleşme araçları kesin ve açık bilgiler iletmek için kelime, kesim ve şekilleri birarada kullanarak konuyu anlaşılır hale getirebilir. Böylece üreticilerin verilen mesajı tekrar tekrar okuyabilme olanağı bu araçlarla öne çıkar (Oakley ve Garforth, 1988).

Tarımsal yayım örgütünde bulunan elemanlar, kırsal topluma götürmek istedikleri hizmetlerde başarı olasılığını artırmak için kitle haberleşme araçlarından yararlanmaktadır. Kooperatifçiliği yaymaya çalışan yayımcılar, kooperatifçiliğin yararları ve işlevleri konusundaki ilk bilgileri kitle haberleşme araçları yolu ile kırsal toplumlara iletmeye çalışırlar. Bu konularda yapılan araştırmalar, kırsal alanlarda kooperatifçilik gibi yeni akımların benimsenmesinde kitle iletişim araçlarının etkisinin önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Doğanca (1983), Batı Anadolunun iki orman köyünde yaptığı araştırmasında kooperatiflere farklı düzeylerde katılanların kitle haberleşme araçları kullanım düzeyleri arasında istatistiki bakımdan bir fark olduğunu göstermiştir.

Tatlıdil (1978) ise, yaptığı araştırmada, kitle haberleşme araçları kullanımı ile kooperatif ortağı olma arasında olumlu yönde bir ilişki saptamıştır.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin kitle haberleşme araçlarını kullanma düzeylerini belirlemek amacıyla, üreticilerin bu araçları kullanma sıklıklarına göre puanlama yapılmıştır. Kitle haberleşme araçları kullanım düzeyinin belirlenmesinde gazete, dergi gibi basılı kaynakları okuma, radyo dinleme, TV seyretme, sinemaya gitme gibi veriler değerlendirilmiştir. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kitle haberleşme araçları kullanım düzeyine göre kooperatife farklı katılım düzeyi incelenmiş ve Çizelge 43'de verilmiştir.

Çizelge incelendiğinde, kooperatife ortak olup da farklı katılım (Düşük-orta-yüksek) gösteren üreticilerin yüksek düzeyde kitle iletişim araçlarını kullandıkları görülmektedir. Kooperatife düşük katılım gösterenler %50 yüksek düzeyde, %33.33 düşük, %16.67 orta düzeyde kitle haberleşme araçlarını kullanmaktadırlar. Kooperatife orta düzeyde katılım gösterenlerin kitle haberleşme araçlarını kullanım düzeyleri %60 yüksek, %40 orta düzeydedir. Kooperatife yüksek katılım gösteren üreticiler ise; %53.85 yüksek, %33.33 orta, %12.82'si ise düşük düzeyde kitle haberleşme araçlarını kullanmaktadırlar.

Kooperatif ortaklarının kooperatife farklı katılım düzeylerinin kitle haberleşme araçlarını kullanım düzeyi bakımından bir ayrım gösterip göstermediğini saptamak

Çizelge 43. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kitle Haberleşme Araçları Kullanım Düzeyine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARI KULLANIM DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
DÜŞÜK	4	33.33	--	--	5	12.82	9	14.75	43	65.15	52	40.94
ORTA	2	16.67	4	40.00	13	33.33	19	31.15	18	27.27	37	29.13
YÜKSEK	6	50.00	6	60.00	21	53.85	33	54.10	5	7.58	38	29.93
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $X^2= 3.390$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $X^2= 42.759$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

amacıyla yapılan Khi-Kare analizinde, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasında bir ayrımın söz konusu olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuca göre; düşük, orta, yüksek düzeyde kitle haberleşme araçlarını kullanma bakımından kooperatife farklı katılım düzeyine sahip bireyler arasında bir farklılığın olmadığı söylenebilir.

Aynı zamanda; kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler genel olarak incelenmiş olup kooperatife ortak olanlarla olmayanlar arasında önemli oransal farklılıklar belirlenmiştir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin %54.10'u yüksek, %31.15'i orta, %14.75'i düşük düzeyde kitle haberleşme araçlarını kullanmaktadırlar.

Kooperatife ortak olmayan üreticiler ise, kitle haberleşme araçlarını %65.15 oranında düşük, %27.27 oranında orta, %7.58 oranında ise yüksek düzeyde kullanmaktadırlar.

Ayrıca araştırma kapsamındaki üreticilerin %40.94'ü düşük, %29.93'ü yüksek, %29.13'ü orta düzeyde kitle haberleşme araçlarını kullanma düzeyine sahiptirler.

Bundan şu sonucu çıkarmak olasıdır. Kooperatife ortak olmayan ve araştırma kapsamındaki üreticilerin çoğunluğunun kitle haberleşme araçlarını kullanım düzeyleri düşük bulunmuştur. Bu durumda kooperatife katılımın kitle haberleşme araçlarının kullanımını etkilediği, kooperatif ortaklarının bu konuda daha duyarlı oldukları ifade edilebilir.

Ayrıca kooperatife ortak olup olmama durumunun kitle haberleşme araçları kullanım düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığının belirlenmesinde Khi-Kare analizine başvurulmuştur. Analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farklılığın önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olma ile kitle haberleşme araçlarını kullanım düzeyi arasında istatistiksel olarak da önemli farklılıkların olduğu anlaşılmıştır.

7.2.1.15. Yatay Mobilite (Göç)

Kırsal toplumlarda sosyal hareketliliği üç şekilde düşünme olasılığı vardır. Bunlardan yatay mobilite; bireyin içinde yaşadığı sosyal sistemden başka sosyal sistemlere geçerek yaşamını orada sürdürmesini ifade etmektedir. Dikey mobilite; bireyin içinde yaşadığı kırsal toplumda mevcut olan sosyal tabakalar içinde yer değiştirmesidir. Mesleki mobilite ise, tarım sektöründe iş olanaklarının tanımsal faaliyetlerden oluşması nedeniyle köy topluluklarında bireylerin meslek değiştirmeleri

ve kendilerine daha saygın toplumsal konum kazandıran mesleklere geçmeleridir (Çivi, 1991).

Bunlardan yatay mobilite; kırsal alanlarda alt yapı olanaklarının kentsel yerleşim alanlarına kıyasla az olması, bireyin geçim zorluğu çekmesi, büyük yerleşim merkezlerinde yaşam olanaklarının ve fırsatların daha fazla olması ve diğer nedenlerle bireylerin kentsel toplumlara göç etmesidir. Kuşkusuz bireyin içinde yaşadığı toplumdan göç etme isteğinin belirlenmesinde en büyük neden, başka sistemlerle ilişki kurarak aralarındaki yaşam durumunu algılamasıdır. Ekonomik ve sosyal yönden yeni bir yaşama kavuşma bilincinin oluşması kırsal toplumların statik yapıdan daha dinamik bir yapıya dönüşmesini sağlayan nedenlerdendir. Böylesine dinamik bir yapıya kavuşan toplumlarda, başka sosyal sistemlere göç etme olanağı bulunmasa bile, mevcut sorunları kavrama bilincine ulaşan bireyler, o kırsal toplumda örgütlenme ve yeni organizasyonları oluşturma gibi girişimlerde bulunurlar.

Bu nedenlerle araştırma bölgesinde kooperatiflere farklı katılım gösteren üreticilerin göç istekleri incelenmiştir. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin yatay mobilite (göç) durumlarına göre kooperatife farklı katılım düzeyi Çizelge 44'de verilmiştir.

Çizelgeye göre; kooperatife düşük katılım gösteren üreticilerin %58.33'ü göç etmek istediklerini, %41.67'si istemediklerini belirtmişlerdir. Kooperatife orta düzeyde katılım gösterenlerin %70'inin göç etmek istemedikleri, %30'unun ise göç etmek istedikleri ortaya çıkmıştır. Kooperatife yüksek katılım gösterenlerin %51.28'i göç etmek isterken %48.72'si göç etmek istememektedirler.

Kooperatife farklı katılım (düşük-orta-yüksek) gösteren üreticilerin göç etmek isteyip istemedikleri bakımından gruplar arasında bir ayrımın olup olmadığının test edilmesi amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasında farklılığın önemli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kooperatife ortak olan üreticilerin %50.82'si köyden göç etmek istememekte, %49.18'i göç etmek istemektedir. Göç etmek istemeyenlerin oranı isteyenlere göre çok yüksek olmamakla birlikte fazladır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %78.79'u göç etmek istememekte, %21.21'i göç etmeyi düşündüklerini belirtmektedirler.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin %65.35'i göç etmeyi düşünmedikleri, %34.65'i göç etmeyi düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Çizelge 44. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Yatay Mobilite (Göç) Durumlarına Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

YATAY MOBİLİTE	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Göç Etmek İsteyenler	7	58.33	3	30.00	20	51.28	30	49.18	14	21.21	44	34.65
Göç Etmek İstemeyenler	5	41.67	7	70.00	19	48.72	31	50.82	52	78.79	83	65.35
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:2 $X^2= 1.604$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemi Değildir.						SD:1 $X^2= 10.952$ $P< 0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemi Dir.						

Bu oranlar dikkate alınarak şöyle bir sonuç çıkarılabilir. Kooperatife ortak olan üreticilerden ortak olmayan üreticilere göre göç etmek isteyenlerin oranı fazladır. Bu yeni bir yaşama göç etme isteğinin kooperatife ortak olanlarda daha yüksek olduğunu gösterir. Göç etme isteği bulunup da çeşitli nedenlerden dolayı bunu gerçekleştiremeyen üreticilerin kırsal toplum içinde farklı etkinlik yapmaya çalıştıklarını bunlardan birisinin de kooperatif kurma ve geliştirme çabaları olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, araştırma kapsamındaki üreticilerin yarısından fazlasının göç istemleri de bu sonucu doğrular niteliktedir. Fakat, üreticilerdeki bu yeni yaşama kavuşma bilincinin halen yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Bunun da, yeni yaşamda bulacakları ortamı bilmemeleri, tanımamaları, işsizlik korkusu, köydeki ailesini bırakmamak gibi birçok nedenleri olabilir. Buldukları yaşam tarzını bırakmamalarına rağmen, incelenen kooperatiflere de yeterince sahip çıkmamaktadırlar. Çeşitli organizasyon ve kooperatif gibi örgütlenmelerle yaşam standardının iyileşeceği, gelir düzeyinin yükseleceği ve programlar yoluyla kendi haklarını koruyabilecekleri, aracı istismarından kurtulabilecekleri gibi bir bilincin yerleşmediği de görülmektedir. Bu konuda kooperatifçilik yayımı yapacak olan yayım elemanlarına bu bilinci oluşturabilmek için önemli görevler düşmektedir. Ayrıca, kırsal toplumdaki gizli işsiz durumunda olan bireylerin kente gelerek açık işsiz olmalarını önlemek ve bu toplumu kalkındırabilmek için devletin gerçekçi önlemler alması gereklidir. Bu önlemlerin arasında; kırsal sanayiye geliştirmek, bu sanayilere gerekli teşvikler vermek ve kooperatifleri hızlı bir şekilde kurarak yayılmasını sağlamak sayılabilir.

Kooperatife ortak olup olmama durumuna göre üreticilerin göç etmeyi isteyip istememe bakımından gruplar arasında ayrımın varlığı Khi-Kare analiziyle test edilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem seviyesinde farklılık düzeyi önemli bulunmuştur.

Türkiye'de kırdan göçte üç önemli faktörün rol oynadığı görülür. Bunlardan birincisi "köyün itici gücü" yani köyün nüfusunun bir kısmını barındıramayarak dışarı atmasıdır. Köyle kent arasında ilişkileri ortaya çıkaran güçler, "iletici güçler"dir ve ikinci önemli etkidir. Üçüncü etken, "kentlerin çekici gücü" yani, kentlerde iş olanakları ve bu olanaklara paralel olarak ortaya çıkan yüksek ücretlerin köylüleri cezbetmesidir (Dinler, 1988).

Araştırma yöresinde de kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin neden göç etmeyi düşündükleri ve düşünmedikleri incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Kooperatiflere ortak olan üreticiler köylerinden göç etmeyi isteme nedenleri sorulduğunda, %42.62 oranında üretici köy koşullarının zor olduğunu, %1.64 oranında üretici ailede bu yönde bir baskının sözkonusu olduğunu, %3.28 oranında üretici şehirde iş bulabileceğini, %1.64 oranında üretici ise, köyde hiçbir arazisinin bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin köylerinden neden göç etmek istediklerini, %18.18'inin köy koşullarının zor olması, %3.03'ü ise köyde hiçbir arazisinin olmayışı olarak belirtmişlerdir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin köylerinden neden göç etmek istemedikleri sorulduğunda ise, %36.07'si köydeki yaşam şekillerinden memnun olduklarını, %6.56'sının aileye olan bağlılıkları, %8.21'sinin ise iş bulamama korkusunun olduğunu ifade etmişlerdir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin köylerinden neden göç etmek istemedikleri ise, %46.97 oranında köydeki yaşam şeklinden memnun olma, %7.58 oranında aileye olan bağlılık, %24.24 oranında iş bulamama korkusu olduğu ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, göç etmemeyi düşünmeme nedenleri arasında, yaşlılık, şehirle sürekli bağlantılarının olması, köydeki arazilerini bırakmak istememeleri gibi faktörler sayılabilir.

7.2.1.16. Yaşam Düzeyi

Kişilerin kendi yaşamlarına ilişkin hareketleri, algılamaları ve bunu açıklama düzeyleri kişisel gelişme perspektifinin boyutlarını açıklamaktadır. Yaşam niteliğinin değişme süreci içinde görülmesi, değişme olasılıkları konusunda bir görüşün olması önemlidir. Kişilerin kendi yaşamlarına ilişkin değişme ve gelişme bilinçleri yaşam süreci üzerinde etkilidir. Kişilerin yaşam koşullarının değişmesi, gereksinimlerinin karşılanması, sorunlarının çözümü konularındaki görüşleri; kişisel ilişki ve etkileşimlerinin değişme dinamiğini açıklar. İnsan toplumsal yaşamını oluştururken toplumdaki koşullarla karşılıklı etkileşim içindedir. İnsanın bilinç düzeyi ve gelişme perspektifi doğrultusunda ortaya koyduğu aktivite, hareketlilikler ve eylemlerinin niteliği kendi gelişmesini ve toplumun gelişmesini etkiler (Cılgı, 1994). Böylelikle kişilerin kendi yaşamlarına ilişkin değişme ve bilinç düzeyleri, kooperatif ve diğer organizasyonlara katılımı da etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam düzeyleri yüksek olan bireylerin bu tür programlara katılım oranının yüksek olacağı

söylenbilir. Bununla birlikte; yaşam düzeyi yüksek olan bireyler, bu tür organizasyonların öncülüğünü yaparak bulunduğu toplumu da harekete geçirebilir.

Kırsal toplumda yaşayan ailelerin sahip oldukları eşyalar, yaşam tarzı ve yararlandığı hizmetler yaşam düzeyinin önemli göstergelerindedir.

Sosyo-ekonomik düzeyin bir göstergesi niteliğinde olan yaşam düzeyi bireyin herhangi bir tarımsal yeniliği benimsemeye ve kalkınmaya yönelik kooperatif gibi projelere katılımda olanaklarını göstermesi açısından önemlidir. Yüksek yaşam düzeyine sahip bireylerin kooperatife katılımları için gerekli olanaklarının bulunduğu söylenebilir. Buna göre, incelenen işletmelerdeki yaşam düzeyinin ortaya konulması ve kooperatife katılımı ne yönde etkilediğini belirlemek amacıyla, üreticinin evinde bulunan ve yaşantıyı kolaylaştırıcı unsurların varlığı araştırılmıştır.

Çizelge 45'de kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin yaşam düzeylerine göre kooperatife farklı katılım düzeyi verilmiştir.

Çizelgeye göre, kooperatife düşük, orta düzeyde ve yüksek katılım gösterenlerin yaşam düzeyleri yüksek bulunmuştur. Kooperatife düşük katılım gösterenlerin %50'si yüksek, %41.67'si orta, %8.33'ü düşük yaşam düzeyine sahiptir. Kooperatife orta düzeyde katılım gösterenler, %60 oranında yüksek, %40 oranında orta yaşam düzeyinde bulunmuştur. Kooperatife yüksek katılım gösterenlerin yaşam düzeyi, %53.85 yüksek, %43.59 orta, %2.56 düşüktür.

Kooperatife farklı katılım (düşük-orta-yüksek) gösterenlerin yaşam düzeyi bakımından gruplar arasında bir farklılık olup olmadığının testi Khi-Kare analizinden yararlanılarak yapılmıştır. Bu analiz sonucuna göre, gruplar arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyine göre önemsiz bulunmuştur. Bu sonuç, kooperatife ortak olup da farklı katılım gösterenlerin yaşam düzeyleri yönünden aralarında önemli farklılıklar olmadığını göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin %51.18'i orta, %39.37'si yüksek, %9.45'i düşük yaşam düzeyine sahiptir. Kooperatife ortak olan ve olmayanlar da genel olarak incelenmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerin %54.10'unun yüksek, %42.62'sinin orta, %3.28'inin düşük yaşam düzeyine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %59.09'u orta, %25.76'sı yüksek, %15.15'i düşük yaşam düzeyine sahiptir. Çizelgeden de anlaşılacağı üzere, kooperatife ortak

Çizelge 45. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Yaşam Düzeylerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

YAŞAM DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
DÜŞÜK	1	8.33	--	--	1	2.56	2	3.28	10	15.15	12	9.45
ORTA	5	41.67	4	40.00	17	43.59	26	42.62	39	59.09	65	51.18
YÜKSEK	6	50.00	6	60.00	21	53.85	33	54.10	17	25.76	50	39.37
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $\chi^2= 0.632$ P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 $\chi^2= 12.876$ P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

olan ve olmayan üreticilerin yaşam düzeyleri oransal olarak önemli farklılıklar göstermektedir.

Bu oransal farklılıkların istatistiksel olarak da önemli olup olmadığının testi gerekli görülmüştür. Bu anlamda, kooperatife ortak olan ve olmayanların yaşam düzeyi bakımından gruplar arasında bir ayırım gösterip göstermediği Khi-Kare analizine tabi tutulmuştur. Ulaşılan analiz sonucuna göre, gruplar arasındaki farklılık $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli bulunmuştur. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olanlarla olmayanların yaşam düzeyleri farklıdır. Kooperatife ortak olan üreticilerin yaşam düzeylerinin yüksek çıkması, kooperatife ortak olmak için gerekli olanaklarının bulunduğu ve aktivitelerinin, kooperatif eylemlerinin daha dinamik olduğunu göstermektedir.

7.2.1.17. Empati Yeteneği

Empati yeteneği, bireyin kendisini diğer bir birey yerine koyarak onun görev ve sorumluluklarını kavrayabilme kapasite ve düzeyini ifade eder. Diğer bir ifade ile empati, bireyin başka bireylerin davranışlarını kendine uygulayabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Doğanca, 1975). Empati yeteneği yüksek olan bireyler tarımsal yenilikleri ve kooperatif gibi sosyal organizasyonları daha kolay ve kısa sürede benimseyip uygularlar. Katılımları daha bilinçli olur ve olayı daha iyi kavrarlar.

Araştırmada anket yapılan üreticilere "muhtar, kooperatif başkanı, vali, ziraat mühendisi olsaydınız ne gibi işler yapardınız?" şeklinde sorular sorularak her üretici için bir empati indeksi geliştirilmiştir. Elde edilen verilerle üreticilerin empati yetenekleri saptanmıştır. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin empati yeteneklerine göre kooperatife katılım düzeyleri Çizelge 46'da verilmiştir.

Çizelgede görüldüğü gibi, kooperatife düşük katılım gösteren üreticilerin %41.67'si yüksek, %33.33'ü düşük, %25'i orta düzeyde empati yeteneğine sahiptir. Kooperatife orta düzeyde katılım gösterenlerin %70'i orta, %20'si yüksek, %10'u düşük düzeyde empati yeteneğine sahiptir. Kooperatife yüksek katılım gösterenlerin %48.72'sinin orta, %28.20'sinin yüksek, %23.08'inin düşük düzeyde empati yeteneğine sahip oldukları görülmüştür.

Kooperatife farklı katılım gösterenlerin (düşük-orta-yüksek) empati yetenekleri bakımından gruplar arasında bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, gruplar arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyine göre önemsiz bulunmuştur. Bu sonuca göre, kooperatife ortak olup da

Çizelge 46. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Empati Yeteneğine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

EMPATİ YETENEĞİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ																
	DÜŞÜK KATILIM (1)			ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)			YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)			KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)			KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL			GENEL	
	Sayı	%		Sayı	%		Sayı	%		Sayı	%		Sayı	%		Sayı	%
DÜŞÜK	4	33.33	1	10.00	9	23.08	14	22.95	45	68.18	59	46.46					
ORTA	3	25.00	7	70.00	19	48.72	29	47.54	14	21.21	43	33.86					
YÜKSEK	5	41.67	2	20.00	11	28.20	18	29.51	7	10.61	25	19.68					
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00					
SD:4 $X^2=2.773$ $P<0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.												SD:2 $X^2=26.204$ $P<0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.					

farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin empati yetenekleri bakımından önemli farklılıklar göstermediği anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin %46.46'sı düşük, %33.86'sı orta, %19.68'i yüksek empati yeteneğine sahiptir.

Kooperatife ortak olan üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde; %47.54'ü orta, %29.51'i yüksek, %22.95'i düşük empati yeteneğine sahip bulunmuşlardır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, %68.18'i düşük, %21.21'i orta, %10.61'i yüksek empati yeteneğine sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Buradan da anlaşılacağı üzere, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler arasında empati yeteneğine göre oransal olarak önemli farklılıklar gözlenmektedir.

Bu oransal farklılığın istatistiksel anlamda da farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla; kooperatife ortak olan ve olmayanların empati yeteneği bakımından Khi-Kare analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farklılığın önemli olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre, oransal olarak da görülebileceği gibi, kooperatife ortak olanların olmayanlara kıyasla bireyin kendisini diğer bir birey yerine koyarak onun sorumluluklarını kavrama düzeyi daha yüksektir.

7.2.2. Kooperatiflere Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılım Düzeylerini Etkileyen Sosyal Faktörlerin Değerlendirilmesine İlişkin Ekonometrik Yaklaşım

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatiflere katılımlarını etkilediği varsayılan sosyal faktörler önceki bölümde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın bu kısmında ise, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife katılım düzeyini etkilediği varsayılan sosyal faktörler ekonometrik analizle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu sosyal faktörlerin aynı zamanda kooperatife katılım olayını ne derecede etkilediği ve önem düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre; bağımlı değişken olarak;

Y = Kooperatife katılım düzeyi ele alınmıştır.

Bağımsız değişken olarak ise;

X_1 = Yaş

X_2 = Eğitim (Yıl)

X_3 = Aile şekli

X_4 = Kooperatifçilik Bilinç Düzeyi

X_5 = Sosyal Statü

X_6 = Gelişmiş Teknolojiyi Uygulama Düzeyi

X_7 = İşbirliği Eğilim Düzeyi

X_8 = Modernleşme Düzeyi

X_9 = Sosyal Katılım

X_{10} = Dış Kültüre Açılım Düzeyi

X_{11} = Kitle Haberleşme Araçları Kullanım Düzeyi

X_{12} = Yaşam Düzeyi

X_{13} = Empati Yeteneği

belirlenmiştir.

Kooperatife katılımı etkileyen faktörlerin ekonometrik yöntemle açıklanmasında çoklu doğrusal regresyon eşitliğinden yararlanılmıştır. Bulunan çoklu doğrusal regresyon eşitliği aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

$$Y = 1.52 - 0.020 X_1 + 0.244 X_2 + 0.016 X_3 + 0.342 X_4 - 1.17 X_5 \\ + 0.139 X_6 + 0.134 X_7 + 0.307 X_8 + 0.291 X_9 + 0.157 X_{10} \\ + 0.116 X_{11} - 0.005 X_{12} + 0.053 X_{13}$$

Elde edilen eşitliğin çoklu determinasyon katsayısı (R^2) 0.564'dür. Bu değer, kooperatife katılım düzeyindeki (Y) tüm değişmelerin %56.4'ünün seçilen on üç bağımsız değişken tarafından açıklanabildiğini göstermektedir. Çoklu determinasyon katsayısının istatistiksel önem kontrolünde F testi kullanılmıştır. Eşitliğe ilişkin F değeri 4.67 olup, F cetvelindeki 0.01 önem düzeyinde bulunan F değerinden ($F_{0.01}=2.26$) büyüktür. Bu bakımdan test hipotezi reddedilmiş ve istatistiksel anlamda 0.01 düzeyde önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Denklemin standart hatası 1.275 'dir.

Eşitlikte yer alan bağımsız değişkenlere ilişkin parametreler ve istatistiksel testler Çizelge 47'de verilmiştir. Buna göre, X_2 (eğitim), X_4 (kooperatifçilik bilinç düzeyi), X_5 (sosyal statü) 0.01 önem düzeyinde, X_{10} (dış kültüre açılım düzeyi), X_{11} (kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi) 0.06 ve 0.04 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. X_6 (gelişmiş tarım teknolojilerini uygulama düzeyi), X_7 (işbirliği eğilim düzeyi) ve X_1 (üreticilerin yaşı) 0.18, 0.17 ve 0.24 önem düzeylerinde önemli bulunmuştur.

Çizelge 47 . Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılımını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Etki Payları

DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENİN TANIMI	DEĞİŞKEN İŞARETİ	DEĞİŞKEN KATSAYISI	DEĞİŞKENİN STANDART HATASI	t DEĞERİ	ÖNEM DÜZEYİ
Sabit Terim		+	1.524			
X ₁	Yaş	-	0.0203	0.01722	-1.18	0.24
X ₂	Eğitim	+	0.2444	0.07463	3.27	0.01
X ₃	Aile Şekli	+	0.0161	0.2676	0.06	-
X ₄	Kooperatifçilik Bilinç Düzeyi	+	0.342	0.1160	2.95	0.01
X ₅	Sosyal Statü	-	1.170	0.3854	-3.03	0.01
X ₆	Gelişmiş Teknolojileri Uygulama Düzeyi	+	0.1392	0.1039	1.34	0.18
X ₇	İşbirliği Eğilim Düzeyi	+	0.1343	0.0979	1.36	0.17
X ₈	Modernleşme Düzeyi	+	0.3070	0.2875	1.07	-
X ₉	Sosyal Katılım	+	0.2911	0.2420	1.20	-
X ₁₀	Dış Kültüre Açılım Düzeyi	+	0.1572	0.0828	1.89	0.06
X ₁₁	Kitle Haberleşme Araçlarını Kullanma Düzeyi	+	0.1161	0.05755	2.02	0.04
X ₁₂	Yaşam Düzeyi	-	0.0050	0.09565	-0.05	-
X ₁₃	Empati Yeteneği	+	0.0531	0.1557	0.34	-

Ayrıca, en iyi çoklu doğrusal regresyon denklemini saptayabilmek amacıyla eşitlik, değişken ekleme-emele (stepwise) işlemine tabi tutularak yeni çoklu doğrusal regresyon denklemi oluşturulmuştur. Başka bir deyişle, bu işlemle bağımsız değişkenlerden etkisinin yüksek olanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Değişken ekleme-emele (stepwise) işlemine göre oluşturulan yeni denklem aşağıda verilmiştir.

$$Y = 4.53 + 0.134 X_2 + 0.125 X_4 - 0.459 X_5 - 0.0049 X_{10} + 0.207 X_{11}$$

Belirlenen yeni denklemde görüldüğü gibi, bağımsız değişken sayısı onüçten beşe düşmüştür. Bulunan denklemin çoklu determinasyon katsayısı (R^2) 0.441'dir. Bu, bağımlı değişkendeki değişmelerin %44.1'inin Stepwise işleminden sonra kalan beş değişken tarafından açıklanabildiğini göstermektedir. Çoklu determinasyon katsayısının istatistiksel önem kontrolünde 0.01 önem düzeyinde ($F_H: 8.68 > F_{0.01}: 2.26$) anlamlı olduğu saptanmıştır.

Kooperatife katılım düzeyini etkileyen sosyal faktörlerin birinci ve ikinci denklemden de anlaşılacağı üzere, katılım düzeyini etkileme oranının çok yüksek olmadığıdır.

Birinci denklemde, ele alınan sosyal faktörler kooperatife katılım düzeyindeki değişmelerin %56.4'ünü açıklayabilmektedir. İkinci denklemde ise, değişkenler 5'e, determinasyon katsayısı ise %12.3 azalarak %44.1'e düşmüştür. Çoklu determinasyon katsayısının düşük olması ve bazı değişkenlerin önem düzeylerinin önemli olmamasının çeşitli nedenleri olabilir.

Kırsal toplumda kooperatife katılım yalnızca bireylerin kendi sosyal faktörleriyle ilgili olmayabilir. Bu sosyal faktörler şüphesiz kooperatife katılımı önemli roller üstlenmektedir. Fakat birey, kooperatif gibi organizasyonlara katılımı ya da yeni bir tarım teknolojisini benimseyip uygularken sözü edilen faktörlerden başka çeşitli birtakım unsurların da etkisi göz ardı edilememektedir.

Bireyler kooperatife katılmadan önce, gerek kırsal toplum içinde gerekse kırsal toplum dışında oluşan çeşitli bilgi kaynaklarının kanallarıyla kooperatife haberdar olmaktadır. Bunun için kooperatife katılımı etkileyen bir başka faktör, kooperatif hakkında bilgi aldıkları ilk bilgi edinme kaynaklarıdır.

Bununla birlikte, kooperatife algıladıktan sonra, yine kırsal toplumda veya kırsal toplum dışında bireylerin çeşitli etkilenme kaynakları olabilir. Bu etkilenme kaynaklarının aktivitelerinin yüksekliği, etki dereceleri, otorite durumları, güvenilirlikleri, bireylerin kooperatife katılımını etkileyen bir başka faktör olmaktadır.

Ayrıca, kooperatife katılmaya karar verme aşamasında başvurdukları son bilgi edinme kaynakları da katılımı etkileyen bir başka faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kooperatife katılımı, kooperatife olan inanç, kooperatifin topluma ve bireye sağlayacağı faydanın bilinmesi, kooperatifin yararlarının iyi ve etkili olarak anlatılıp tanıtılması, kooperatifin çeşitli işlevlerinin olduğu ve bu amaçla kooperatife sahip çıkılması gerektiği hususlarının benimsenmesi de etkin olabilmektedir. Ayrıca, kooperatif v.b. diğer organizasyonlarla yaşadıkları toplumda iş olanaklarının artacağına, gelirlerini yükselteceklerine, aracı ve tefecilerle karşı karşıya kalmayacaklarına inanmaları da kooperatife katılımı etkilemektedir. Bu bağlamda, kooperatif kurulması, geliştirilmesiyle birlikte ve diğer kuruluşlarla köylerinden göç etmeden kentin cazibesini kendi uzmanlaştıkları işlerle buldukları topluma taşıyabilecekleri söylenebilir. Kırsal sanayinin geliştirilebilmesi, sürdürülebilirliğinin sağlanması, bu anlamda kooperatiflerin önemini anlaşıması da bu tür psikolojik etmenlere de bağlı olmaktadır.

Ayrıca bireylerin kooperatife olan taahhütlerini ödeyebileceğine inanmaması, maddi olanaksızlıklar ya da etrafındaki herhangi bir kimseden baskı görmesi kooperatife katılımı etkilemektedir.

Bununla birlikte, önceden kurulmuş bir kooperatifin etkin çalışmaması, ortaklerine herhangi bir faydasının olmaması, yöneticilerinin güvensiz olması yeni kurulacak bir kooperatife katılımı etkileyen bir başka faktördür.

Kırsal toplumda kurulmuş olan bir kooperatifin yöneticilerinin başarısızlığı, kooperatifi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi, bireylerin yaşlı olması, hastalık gibi durumlar da katılımı etkilemektedir.

Ayrıca, özellikle ilk kurulduğu yıllarda Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin yurt dışına işçi gönderme uygulamasıyla, iş olanaklarını arttırmak, gizli işsiz olmaktan kurtulmak için kooperatife ortak olmuşlardır. Bu, araştırmanın da konusunu oluşturan, özellikle Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine katılımı etkileyen belki de o yıllarda en önemli neden olarak görülmektedir.

Bunun gibi, çeşitli ekonomik, kültürel, siyasal bir takım faktörler kooperatife katılımı etkilemektedir. Bireylerin çeşitli değer yargılarına sahip olması, gelenek-örf ve adetlerine ters düşeceğine inanması da bunlardan bazıları olabilir. Bununla beraber, toplumun benimsediği ya da kendilerine gelecek vaad eden herhangi bir siyasal partinin kuracağı veya kurmuş olduğu bir kooperatife bireylerin katılımı söz konusu olabilir. Bunun için, kooperatife katılım düzeyini etkileyen bir çok faktör vardır. Fakat, bunların hepsinin fonksiyona dahil edilmesi mümkün olamayacağından yalnızca sosyal faktörler değerlendirilmiştir.

Belirlenen ikinci denklem, ele alınan sosyal faktörlerden etkisi en fazla olanları alarak diğerlerini elemine etmiştir. Buna göre, üreticilerin eğitimlerinin, kooperatifçilik bilinç düzeylerinin, sosyal statülerinin, dış kültüre açılım ve kitle haberleşme araçları kullanım düzeylerinin sosyal faktörler içinde kooperatife katılımı daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan istatistiksel kontroller de bu sonucu doğrulamıştır. Denklemdeki faktörlerin hemen hepsi, bireylerde oluşacak davranış değişimini, bilinç düzeyini doğrudan etkileyen faktörlerdir. Diğer sosyal faktörlerin de etkisi yadsınamayacağı gibi, yukarıda sözü edilen faktörler de gözden kaçırılmamalıdır.

Bu nedenlerden dolayı, kooperatifçilik yayım çalışmaları yapacak bir kırsal toplumda, yalnızca sosyal faktörler değerlendirilerek etkin bir kooperatifçilik yayımının yapılması ortaya çıkan sonuçlardan dolayı etkin görülmemektedir. Bunun için,

kooperatifçilik yayımının götürüleceği toplumun yapısının (sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik v.b.) iyi analiz edilip, yöntemin etkin bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

7.2.3. Üreticilerin Kooperatiflere Katılımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Kooperatife Farklı Katılım Düzeylerine Göre Karşılaştırmalı Analizi

Tarım işletmeleri, tarımsal üretimin gerçekleştirildiği ekonomik birimlerdir. Bu birimlerin taşıdığı özellikler, bir ülkedeki tarımsal yapıyı belirleyen temel unsurlardır. Çünkü, tarım işletmelerinin sahip olduğu sermaye, toprak varlığı, bitki ve hayvan varlığı ile üretimin bileşimi, arazilerin parçalanma durumu, tarım sektöründe verimliliği ve gelişmeyi etkileyen önemli özelliklerdir.

Türkiye'de özel mülkiyete dayalı küçük aile işletmelerinin hakim olduğu bir tarımsal yapı mevcuttur. Bu nedenle çoğu işletmelerde girdi kullanımı ve tarımsal teknoloji düzeyi yetersiz, faktör verimliliği düşüktür. Ayrıca üreticilerin büyük bir bölümü yeter düzeyde bir gelire sahip olamamaktadır (Anonim, 1994).

Tarım sektöründe gözlenen bu yapı, yapılan araştırmalarda ve tarımsal politika ve programlarının belirlenmesinde göz önünde bulundurulmalıdır. Bundan dolayı, tarım işletmelerinin özelliklerinin incelenmesi yapılacak çalışmaları daha da anlamlı kılmaktadır.

Bu araştırmada, araştırma kapsamındaki işletmelerin, yukardaki nedenler göz önünde bulundurularak, sosyal faktörleri yanında ekonomik faktörleri de irdelenmiştir. Bu ekonomik faktörler, işletme genişliği, arazi mülkiyet ve tasarruf şekli, arazi parsel sayısı, geçim sağlama kaynakları (tarım+tarım dışı), gelir düzeyi, tarımsal kalkınma kooperatifinden yararlanma durumu, tarım ürünleri yıllık satış tutarı, brüt üretim değeri, pazara dönüklük oranı, ihtisaslaşma düzeyi olarak ele alınmıştır.

Araştırma kapsamındaki tarım işletmelerinin ekonomik faktörler açısından, tarımsal kalkınma kooperatiflerine katılımında etkileşimin bulunacağı varsayımından hareket edilmiştir. Başka bir deyişle, ele alınan ekonomik faktörlerin kooperatife katılma kararında etkili olacağı düşünülmüştür.

Ayrıca, bu ekonomik faktörlerin ortaya konulması, araştırma bölgesine yapılacak tarımsal yayım hizmetlerine ve özellikle kooperatif yayım çalışmalarına yol gösterici olabilir. Anılan ekonomik faktörler ayrı ayrı destekleyici analizlerle aşağıda yorumlanmıştır.

7.2.3.1. İşletme Genişliği

İşletme genişliğinin, genellikle, tarımsal yenilikleri benimseme davranışını etkileyen bir etmen olduğu kabul edilmektedir.

İşletme genişliği, işletmenin ekonomik bakımdan güçlülüğünü belirleyen, refah düzeyini ortaya koyan en önemli ölçütlerden birisidir (Esengün ve Sivaslıgil, 1993).

İşletme genişliği fazla olan veya geniş araziye sahip işletmelerin, modern tarımsal teknolojiyi daha kolay benimseyip uygulayacağı ve bu işletmelerin daha iyi yönetilebileceği beklenebilir. Bununla birlikte, geniş araziye sahip olan işletmelerin kooperatife katılımının da yüksek olması düşünülebilir. Fakat, küçük işletmelere sahip olan işletmeler de, kooperatife yüksek düzeyde katılım gösterebilir. Çünkü, tarımsal kooperatifler küçük işletmelerin yapısından kaynaklanan çeşitli sorunları gidermek amacıyla kurulmaktadır.

Türkiye'de 1950'li yıllardan bu yana tarım işletmelerinin büyüklüğü (işlenen arazi açısından) oransal olarak değişmemiş, hemen hemen aynı kalmıştır. İşlenen alan genişlemekle birlikte tarım nüfusu mutlak sayı olarak azaltılmadığından işletmeler büyütülememiştir (Anonim 1994).

Kırsal toplumlarda bireylerin sahip oldukları ve işledikleri arazilerin genişlikleri, kırsal toplumların sosyal yapısını, gelişme sürecini ve bölgelerinde bulunan kooperatiflere katılımlarını etkilemektedir.

1963 yılında İngiltere'de yapılan bir survey, büyük işletmelere sahip çiftçilerin bölgelerindeki kooperatiflere katılmadıklarını göstermiştir. Yine İngiltere'de başka bir yörede yapılan bir araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmış ve küçük işletmelere sahip çiftçilerin, büyük işletmelere sahip olanlara oranla kooperatiflere daha yüksek düzeyde katıldıkları ortaya çıkmıştır. ABD'de aynı konuda yapılan bir araştırmada ise kooperatiflere ortak olan çiftçilerin, kooperatiflere ortak olmayanlara göre daha geniş arazi işlediklerini ortaya koymuştur (Doğanca, 1983).

Ayrıca Türkiye'de Tatlıdil (1978) ve Aras ve arkadaşlarının (1977) yaptıkları araştırmalarda, işletme büyüklüğü ile kooperatiflere katılma arasında bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Doğanca (1983), iki köyde yaptığı araştırmada, kooperatiflere farklı düzeyde katılan çiftçilerin işletme genişlikleri ortalamaları arasında istatistiki bakımdan bir farkın olmadığını belirlemiştir.

Bu araştırmada kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işletme genişliklerine göre bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işletme genişliklerine göre kooperatife katılım düzeyleri Çizelge 48'de verilmiştir. Çizelge incelendiğinde, kooperatife ortak olmayanların %57.57'si, kooperatife düşük katılım gösterenlerin %66.67'si, orta düzeyde katılanların %40'ı, yüksek düzeyde katılanların %48.72'si 20 dekar kadar arazi işlemektedir. Kooperatife ortak olanlar genel olarak değerlendirildiğinde, %52.82'sinin 20 dekar kadar arazi işlediği görülmektedir. Bu oranlar kooperatife ortak olmayanlar içinde küçük işletmelere sahip olanların oranının kooperatife ortak olmayanlara göre az da olsa yüksek olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, kooperatife ortak olanlar içinde 50 dekardan fazla arazi işleyenlerin oranı, kooperatife ortak olmayanların aynı işletme genişliğine sahip olanların oranından yüksek bulunmuştur.

Çizelgede kooperatife ortak olanların %50.82'si 1-20 da, %26.23'ü 21-50 da, %22.95'i 50 dekarın üzerinde arazi işledikleri görülmektedir.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, %57.57'si 1-20 da, %25.76'sı 21-50 da, %16.67'si 50 dekarın üzerinde arazi işlemektedir.

Araştırma kapsamındaki tüm üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde, 1-20 da arazi işleyenlerin oranı %54.33, 21-50 da arazi işleyenlerin oranı %25.98, 50 dekarın üzerinde arazi işleyenlerin oranı ise %19.69'dur. Bu anlatılanların ışığında, Çizelgeden de izlenebileceği gibi, küçük işletmelere sahip olan üreticilerin kooperatife katılım oranının büyük işletmelere göre yüksek olduğu görülmektedir. Fakat kooperatife ortak olmayan üreticilerin de büyük bir çoğunluğunun küçük işletmelere sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca araştırma kapsamındaki işletmelerin yine çoğunluğunun küçük işletmeler olduğu göze çarpmaktadır. Bu sonucun Türkiye'deki tarım işletmelerini karakterize eden küçük ve cüce işletmelerin araştırma yöresindeki doğal bir uzantısını oluşturduğu söylenebilir.

Tarım kooperatiflerinin asıl önemi küçük işletmeler açısından ortaya çıkmaktadır. Tarım kooperatiflerinin hiç bir zaman büyük işletmeler için kurulmadığı söylenmektedir. Bu kooperatiflerde asıl amacın, küçük işletmelerin kooperatifler aracılığıyla, kendi haklarını savunmak olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca küçük işletmeler kooperatiflerle örgütlenmezlerse, çeşitli sakıncalarla karşı karşıya

Çizelge 48. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşletme Genişliğine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

İŞLETME GENİŞLİĞİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-20	8	66.67	4	40.00	19	48.72	31	50.82	38	57.57	35	54.33
21-50	3	25.00	4	40.00	9	23.08	16	26.23	17	25.76	65	25.98
51+	1	8.33	2	20.00	11	28.20	14	22.95	11	16.67	27	19.69
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00

kalacakları, rasyonel tarımın yapılamayacağı savunulmaktadır (Çıkin ve Karacan, 1994).

Bu bağlamda, elde edilen sonuçlardan hareketle, araştırma bölgesinde küçük işletmeler yaygın olduğundan kooperatifleşmenin önemi büyüktür. Yapılacak kooperatif hareketin başarıya ulaşması, kooperatifle bu işletmelerin sağlayacağı yararlar hakkında üreticilere bilginin aktif ve doğru verilmesi, onların bilinçlendirilmesine bağlıdır. Ayrıca kooperatif kurulduktan sonraki aşamalarda da verilen bilgilerin doğrulanması, kooperatifin iyi yönetilmesi kooperatif çalışmalarının etkin olarak sürmesini sağlayabilir.

Kooperatif hareketin başlatılabilmesi için ise, rasyonel bir iş planı ve kooperatifçilik yayım programının hazırlanması ön koşuldur. İşte bu plan ve programın hazırlanması için de araştırma bölgesinde nesnel verilerle durum saptaması yapılmalıdır. Burada, kooperatifçilik yayımı için gerekli sosyal ve ekonomik faktörler belirlenmiş ve bu kısımda da işletme genişliği üzerinde durulmuştur. Bu verilerin; bölgede kooperatifçilik yayımı yapacak elemanlara ışık tutması beklenmektedir.

Çizelge 48'de ayrıca, kooperatife ortak olup yukardaki unsurlar dikkate alınarak belirlenen farklı katılım düzeylerine göre üreticilerin işletme genişlikleri de verilmiştir.

Buna göre, 1-20 da arazi işleyen kooperatife ortak üreticilerin %66.67'si düşük, %40'ı orta, %48.72'si kooperatife yüksek katılım göstermektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere küçük işletmelerin çoğunluğu kooperatiflere düşük düzeyde katılmaktadır. Bununla beraber; orta ve yüksek düzeyde kooperatife katılım gösterenlerin oranı da yadsınamaz.

21-50 da arazi işleyen kooperatiflere ortak olan üreticilerin %40'ı orta, %23.08'i yüksek, %25'i ise düşük düzeyde kooperatife katılmaktadır.

Ayrıca, 50 dekarın üzerinde arazi işleyen kooperatiflere ortak olan üreticilerin %28.20 gibi farklı bir oranı kooperatiflere yüksek katılım düzeyine sahiptir. Düşük katılım gösterenlerin %8.33'ü, orta düzeyde katılım gösterenlerin ise %20'si 50 dekarın üzerinde arazi işlemektedir. Bu bağlamda kooperatiflere ortak olan üreticilerin, kooperatiflere orta ve özellikle düşük katılım düzeyi gösterenlere nazaran yüksek katılım gösterenlerin daha geniş arazi işledikleri söylenebilir. Dolayısıyla, kooperatiflere düşük katılım gösterenlerin ortalama işletme genişliğinin daha küçük, yüksek katılım gösteren üreticilerin ortalama işletme genişliğinin ise daha büyük olduğu ifade edilebilir. Bu olgu, Çizelge 49'da da ortaya çıkarılmıştır.

Çizelge 49'da kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde sahip oldukları işletme genişlikleri bakımından bir ayrım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve buna ilişkin varyans analizi hesap sonuçları verilmiştir.

Çizelge 49. Kooperatife Ortak Olan İşletmelerin İşletme Genişliğine Göre Kooperatiflere Katılım Düzeyleri ve Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ			
	Düşük Katılım	Orta Düzeyde Katılım	Yüksek Katılım	TOPLAM
Toplam (da)	260	348	1511	2119
Gözlem Sayısı	12	10	39	61
Ortalama (da)	21.67	34.80	38.69	34.74
VARYANS ANALİZİ TABLOSU				
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplarası	2513.75	2 (k-1)	1256.88	1.25
Gruplarıçi	58289.19	58 (N-k)	1004.99	
GENEL	60802.94	60 (N-1)		
$F_{hs} < F_{tab}$ $F_{1.25} < F_{3.18}$ SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemli Değildir.				

Çizelgeye göre, kooperatiflere düşük katılım gösterenlerin ortalama işletme genişliği 21.67 da, orta düzeyde katılanların 34.80 da, yüksek düzeyde katılanların ise, 38.69 dekadır.

Ayrıca, kooperatiflere farklı katılım gösteren üreticilerin, işletme genişliği bakımından ayrım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucuna göre, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı saptanmıştır. Buna göre, kooperatife ortak olup da farklı düzeylerde (düşük-orta-yüksek) kooperatiflere katılım gösteren üreticilerin işletme genişlikleri itibarıyla önemli farklılıkların bulunmadığı sonucu çıkarılabilir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin sahip oldukları ortalama işletme genişliği bakımından söz konusu farklılığın istatistiksel olarak önemli olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Çizelge 50 hazırlanmıştır.

Çizelge 50. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortak Olma Durumuna Göre İşletme Büyüklüğü ve Buna İlişkin Test Sonuçları

ORTAKLIK DURUMU	İşletme Sayısı (Adet)	Toplam İşletme Genişliği (da)	Ortalama İşletme Genişliği (da)	Ortalamalar Farkı (da)	t Hesap Değeri
Kooperatife Ortak	61	2119.0	34.74	9.72	1.95
Kooperatife Ortak Değil	66	1651.5	25.02		
$t_{hs} > t_{tab}$ $t_{1.95} > t_{1.64}$					
SONUÇ: n1+n2-2 Serbestlik Derecesi ve P<0.10 Önem Düzeyinde Önemlidir.					

Çizelgenin incelenmesinden anlaşılacağı gibi, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere ortak olmayanlara göre daha fazla arazi işlediği ortaya çıkmıştır. Ancak, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin, ortalama işletme genişlikleri arasındaki fark $P < 0.10$ önem düzeyinde anlamlıdır. Başka bir ifadeyle, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin işletme genişlikleri ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan bir farkın olduğu görülmüştür.

7.2.3.2. Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekli

Tarımda arazi, tarımsal üretimin hem kuruluş yerini ve hem de genellikle üretimin bizzat yapıldığı alanı oluşturması bakımından vazgeçilmez bir unsur niteliğindedir. Bununla birlikte, arazinin kıt ve çoğaltılamaz olması, ona olan talebin nüfus artışına paralel olarak daha da yoğunlaşması, tarımsal üretimde arazi mülkiyetinin ve kullanma şeklinin önemini gittikçe artırmaktadır. Çünkü, gerek ulusal ekonomi ve gerekse işletme açısından en verimli çalışma, üreticilerin üretim kaynaklarının tamamına veya büyük bir kısmına, serbest mülkiyet haklarıyla sahip olmasıyla mümkün olmaktadır (Aras, 1956; Bülbül, 1979). Arazi mülkiyeti ve tasarruf şekli bireylerin veya grupların toprağa olan yasal haklarını belirtir ve bireyle toprak arasındaki sosyal ilişkileri gösterir. Toprağın sahibi olan bireylerin toprak ile olan ilişkileri ile, toprağa sahip olmadan sadece onu işleyerek kısa dönemde daha fazla gelir sağlama amacı güden bireylerin toprak ile olan ilişkileri oldukça farklılık arz eder (Esengün ve Sivaslıgil, 1993).

Kooperatifler genellikle gerek ürünlerin pazarlanması gerekse gerekli üretim girdilerinin sağlanması açısından özellikle kiracılık, ortaklık yaparak arazi işleyenler veya az toprağa sahip olan üreticilerin yararına olan kuruluşlar olarak kabul

edilmektedir. Bunun için bu üreticilerin kooperatiflere katılımları beklenmektedir. Ayrıca, kooperatifi kurma, devamını sağlama belirli sermaye gerektirdiğinden, mülk arazi kullananların da kooperatife katılımının yüksek olması istenen bir durumdur.

Üreticilerin kooperatiflere katılımını etkileyen sosyal ve ekonomik özellikler konusunda yapılan araştırmalarda, arazi mülkiyet ve tasarruf şekli ile kooperatiflere katılım arasındaki ilişkinin paralel olmadığı ortaya konulmuştur (Doğanca, 1983).

Yukarda söylenenler doğrultusunda, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin arazi mülkiyet ve tasarruf şekline göre kooperatife katılım düzeyleri incelenmiş ve bu amaçla Çizelge 51 hazırlanmıştır.

Çizelgeden de izlenebileceği gibi, kooperatiflere ortak olan işletmelerin %78.69'unu mülk işletmeler oluştururken, %8.20'si mülk+kira, %6.56'sını mülk+ortak, %4.92'si ortak, %1.63'ünü de kira işletmeler oluşturmaktadır.

Kooperatiflere ortak olmayan işletmelerin %74.24'ü mülk işletmeler, %9.09 ortak, %4.55 mülk+kira ve mülk+ortak, %3.03'ü kira+ortak ve mülk+kira+ortak, %1.51'i kira işletmeleridir.

Araştırma kapsamındaki tüm işletmeler genel olarak değerlendirildiğinde ise, yine mülk araziye sahip işletmelerin payının yüksek (%76.38) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırma yöresinde kiracılık ve ortakçılık sisteminin yaygın olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, bu sistemlerle de arazi kullanılmaktadır.

Kooperatife ortak olup, kooperatiflere farklı katılım düzeyleri karşılaştırıldığında, mülk sahibi olup yalnız kendi arazisini işleyenlerin oranları, kooperatife düşük katılım gösterenlerde %91.67, orta düzeyde katılanlarda %60, yüksek düzeyde katılanlarda ise %79.50'dir. Bu oranlar kooperatiflere yüksek düzeyde ve orta düzeyde katılanlar arasında diğer arazi mülkiyet ve tasarruf şeklinin, kooperatiflere düşük düzeyde katılanlara göre, daha fazla bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, kooperatif yayım çalışması yapacak yayım örgütünün araştırma bölgesindeki arazi mülkiyet ve tasarruf şeklini gözönünde bulundurarak, vermek istediği temayı buna göre iyi belirleyebilmelidir. Toplumdaki bireyler mülk arazilerini güvence sayıp herhangi bir yardımlaşmanın veya kooperatifleşmenin önemini önce kendi düşünceleri doğrultusunda kavramamakta ısrarlı olabilirler. Hatta, kiracılık ve

Çizelge 51. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekillerine Göre Kooperatife Katılım Düzeyleri

ARAZİ MÜLKİYET ve TASARRUF ŞEKLİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
MÜLK	11	91.67	6	60.00	31	79.50	48	78.69	49	74.24	97	76.38
KİRA	-	-	-	-	1	2.56	1	1.63	1	1.51	2	1.57
ORTAK	-	-	2	20.00	1	2.56	3	4.92	6	9.09	9	7.10
MÜLK+KİRA	-	-	2	20.00	3	7.69	5	8.20	3	4.55	8	6.30
MÜLK+ORTAK	1	8.33	-	-	3	7.69	4	6.56	3	4.55	7	5.51
KİRA+ORTAK	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3.03	2	1.57
MÜLK+KİRA+ORTAK	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3.03	2	1.57
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00

ortakçılıkla arazi işleyen işletmelerin bu konuda yararlarının olabileceğine inanabilirler. Bu nedenle, kooperatifçilik yayım çalışmalarında kooperatifin yararları hakkındaki bilinç düzeyi üreticilere etkin bir şekilde götürülebilmelidir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan işletmelerin arazi mülkiyet ve tasarruf şekline göre istatistiksel bakımdan bir farkın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Bu amaçla, kooperatife ortak olan üreticilerin arazi mülkiyet ve tasarruf şekillerine ilişkin varyans analizi hesap sonuçlarını gösteren Çizelge 52 hazırlanmıştır.

Çizelge 52. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekillerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	ARAZİ MÜLKİYET ve TASARRUF ŞEKLİ					
	MÜLK	KİRA	ORTAK	MÜLK+KİRA	MÜLK+ORTAK	TOPLAM
Toplam (da)	1545	3	111	100	360	2119
Gözlem Sayısı	48	1	3	5	4	61
Ortalama (da)	32.19	3.00	37.00	20.00	90.00	34.74
VARYANS ANALİZİ TABLOSU						
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbeslik Derecesi	Kareler Ortalaması	F		
Gruplar arası	14629.49	4 (k-1)	3657.37	4.44		
Gruplarıçi	46173.45	56 (N-k)	824.53			
GENEL	60802.94	60 (N-1)				
$F_{hs} > F_{tab}$ $F_{4,44} > F_{2,56}$						
SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark P<0.05'e Göre Önemlidir.						
LSD KONTROL TABLOSU						
Karşılaştırılan Gruplar	Ortalamalar Farkı	Grup Ortalamaları Arasındaki Farkın Standart Hatası $S_{x1}-S_{x2}$	LSD(0.05)	Sonuç*		
1	2	3	4=3*t	5		
Mülk-Kira	29.39	29.01	56.86	Önemsiz		
Mülk-Ortak	-4.81	17.09	33.50	Önemsiz		
Mülk-M+K	12.19	13.49	26.44	Önemsiz		
Mülk-M+O	-57.81	14.94	29.28	Önemli		
Kira-Ortak	-34.00	33.16	64.99	Önemsiz		
Kira- M+K	-17.00	31.46	61.66	Önemsiz		
Kira-M+O	-87.00	32.10	62.92	Önemli		
Ortak-M+K	17.00	20.97	41.10	Önemsiz		
Ortak-M+O	-53.00	21.93	42.98	Önemli		
M+K-M+O	-70.00	19.26	37.75	Önemli		

* LSD Değeri Ortalamalar Farkından Mutlak Değer Olarak Büyük Olursa Fark Önemsiz, Aksi Takdirde Önemli Olarak Değerlendirilmiştir.

M+K = Mülk+Kira

M+O = Mülk+Ortak

Çizelgede görüldüğü gibi, kooperatiflere ortak olan üreticilerden mülk arazi işleyenlerin ortalama işletme genişliği 32.19 da, ortak arazi işleyenlerin 37 da, mülk+ortak arazi işleyenlerin 90 da, mülk+kira arazi işleyenlerin 20 da, kira arazisi işleyenlerin ortalama işletme genişliği ise 3 dekadır.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin, arazi mülkiyet ve tasarruf şekli bakımından ayırım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucuna göre, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu saptanmıştır. Buna göre, arazi mülkiyet ve tasarruf şeklinin kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatife katılımlarında etkili olabileceği düşünülebilir.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin arazi mülkiyet ve tasarruf şekli itibariyle ortalama işletme genişlikleri arasında $P < 0.05$ önem düzeyinde saptanan farklılığın hangi arazi mülkiyet ve kullanım grubundan kaynaklandığı LSD kontrolü ile ortaya konulmuştur. LSD kontrol tablosunda, mülk, kira, ortak arazi işleyenlerle mülk ve ortak arazi işleyenler arasındaki farklılığın önemli olduğu görülmektedir. Bu farklılığın yine çizelgeden de izlenebileceği gibi mülk ve ortak arazi işleyenlerin işletme genişliklerinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Çizelge 53'de kooperatiflere ortak olmayan işletmelerin arazi mülkiyet ve tasarruf şekli ve buna ilişkin varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 53. Kooperatife Ortak Olmayan Üreticilerin Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekillerine İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	ARAZİ MÜLKİYET ve TASARRUF ŞEKLİ							
	MÜLK	KİRA	ORTAK	M+K	M+O	K+O	M+K+O	TOPLAM
Toplam (da)	1286	5	178	74	42.5	30	36	1651.5
Gözlem Sayısı	49	1	6	3	3	2	2	66
Ortalama (da)	26.24	5.00	29.67	24.67	14.17	15.00	18.00	25.02
VARYANS ANALİZİ TABLOSU								
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı		Serbeslik Derecesi		Kareler Ortalaması		F	
Gruplar arası	1256.17		6 (k-1)		209.36		0.36	
Grupları içi	34740.55		59 (N-k)		588.82			
GENEL	35996.72		65 (N-1)					
$F_{hs} < F_{tab}$ $F_{0.36} < F_{2.29}$								
SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemli Değildir.								

Çizelgeye göre, kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin ortalama 26.24 da mülk arazi, 29.67 da ortak, 24.67 da mülk+kira, 14.17 da mülk+ortak, 15 da kira+ortak, 18 da mülk+kira+ortak, 5 da kira arazi işlediği görülmektedir.

Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin arazi mülkiyet ve tasarruf şekli arasında Çizelgeden de izlenebileceği gibi büyük farklılık görülmemektedir. Bu amaç doğrultusunda, arazi mülkiyet ve tasarruf şeklinin kooperatiflere ortak olmayan üreticiler üzerindeki etkisini araştırma için yapılan varyans analizinde, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuca göre, kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin kooperatiflere ortak olmama durumunda bu yönde bir ayrıma gitmedikleri ifade edilebilir.

7.2.3.3. Parsel Sayısı

Medeni Kanununun 597. maddesinde tarım işletmelerinin bölünmesini engelleyici bir hüküm yer almasına rağmen, aynı kanunun 598. maddesi ile mirasçılara itiraz hakkı tanınması ve toprak dağıtımları sonucu, Türkiye'de tarım işletmelerinin bütünlüğü korunamamakta ve işletmelerin sahip olduğu tarım arazileri giderek parçalanmaktadır. Tarım arazilerinin aşırı olarak parçalanması, tarımsal yapıyı bozmakta ve değişik sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Tarım arazilerinin genel olarak çok parçalı ve dağınık olmaları, işletmelerin herşeyden önce verimli çalışmalarını, işgücünün iyi değerlendirilmesini ve tarımsal mekanizasyonu engellemektedir. Parça sayısının artması ve parselin küçülmesinin en önemli sakıncası, her türlü tarımsal faaliyeti zorlaştırmasıdır. Çünkü, geçiş hakkı, ulaşım güçlükleri ve sınır anlaşmazlıkları, parsel sayısının artmasına paralel olarak, üreticiler arasında yoğunlaşmakta, sosyal ve hukuki sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca miras yoluyla bölüşmeler eğimli arazilerde eğime paralel yapıldığından, parsel genişlikleri giderek daralmakta ve şekilleri bozuk arazi parçalarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Sulama alanlarında, her parsele su alımı güçleşmekte, bazı tarlaların sulanamaması yüzünden, sulama oranlarının gerilemesi, arazi parçalanmasına paralel olarak gelişmektedir (Anonim, 1994).

Yukarda söylenenlerin ışığında, arazi parça sayısının fazla olduğu işletmelerde bazı tarımsal yeniliklerinin uygulanmasının güç olacağı söylenebilir. Makinalaşma, yeni bir sulama tekniği gibi bazı yenilikler bu kaniya örnek olarak gösterilebilir. Arazi parça sayısının fazla olduğu işletmelerde modern teknikleri kullanma sınırlılığı çok amaçlı bir kooperatife bireyin ortak olmasını teşvik edebilir. Ayrıca kooperatifin kendisine yarar

sağlayan gelirini yükseltme, ürünlerini pazarlamada kolaylık, arazi parça sayısının fazla olması nedeniyle artan maliyetini kooperatif ortaklarıyla paylaşım gibi birçok faktör nedeniyle kooperatiflere ortak olabilirler. Bu işletmeler kooperatife ortak oldukları takdirde, ucuz girdi, kredi v.b. yoluyla gelirlerini artırebilecekleri gibi, kooperatif aracılığıyla teknolojik gelişmeleri takip edebileceklerini ve uygulama olanağı bulacaklarına içinde buldukları ortamdan dolayı inanabilirler. Böylece arazi parça sayısı fazla olan işletmelerin kooperatiften -bu özellikleri nedeniyle- beklentileri olduğundan kooperatife ortak oranları yüksek olabilir.

Bununla beraber, araştırma bölgesinde yapılacak kooperatifçilik yayım çalışmalarında bu özelliğin dikkate alınması, yayım hizmetinin başarısını arttırabilir, doğru yönde ilerlenmesini sağlayabilir.

Bu amaçla, araştırma bölgesinde, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin arazi parça sayıları araştırılmış ve arazi parça sayılarına göre kooperatife katılım düzeyleri incelenmiştir. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işletme arazilerindeki parsel sayısına göre kooperatife katılım düzeyi Çizelge 54'de verilmiştir.

Çizelgeden de görüldüğü gibi, kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım (düşük-orta-yüksek) düzeylerinde işletmelerin çoğunluğu 1-11 adet arazi parçası sahip bulunmaktadır. 1-5 parçaya sahip işletmelerin %60'ı kooperatife orta düzeyde katılım gösterirken, %58.33'ü düşük, %38.46'sı ise yüksek düzeyde katılım göstermektedirler. Kooperatife düşük düzeyde katılanların %41.67'si orta düzeyde katılanların %20'si, yüksek düzeyde katılanların %43.59'u 6-11 arazi parça sayısına sahiptir. 12-18 parçaya sahip olan işletmelerde, kooperatife orta düzeyde katılım gösterenler %20, yüksek düzeyde katılım gösterenler ise yaklaşık %18 oranındadır. Bu oranlar, küçümsenemeyecek değerlerdir. Görülüyor ki, kooperatiflere orta ve yüksek düzeyde katılan üreticilerin, işletmelerinde arazi parça sayısı oldukça fazladır. Bu sonucun ise, yukarda açıklanan nedenleri doğrular nitelikte olduğu söylenebilir.

Kooperatife ortak olup da farklı katılım düzeylerine sahip olan üreticilerin katılım düzeyleri itibariyle parsel sayısı bakımından gruplar arasında bir farklılığın söz konusu olup olmadığını test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farkın önemli olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç; kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife farklı katılım

Çizelge 54. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İşletme Arazilerindeki Parsel Sayısına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi

PARSEL SAYISI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-5	7	58.33	6	60.00	15	38.46	28	45.90	42	63.64	70	55.12
6-11	5	41.67	2	20.00	17	43.59	24	39.34	21	31.82	45	35.43
12-17	--	--	1	10.00	3	7.69	4	6.56	1	1.51	5	3.94
18+	--	--	1	10.00	4	10.26	5	8.20	2	3.03	7	5.51
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:6 X ² = 3.497 P<0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:3 X ² = 3.646 P<0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

düzeylerinde arazilerindeki parçalılık durumu yönünden istatistiksel olarak bir ayırım yapılamayacağını göstermektedir.

Ayrıca kooperatif ortaklarının ve ortak olmayanların işletmelerindeki parsel sayılarına göre karşılaştırması yapılmıştır. Çizelgeye göre, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife ortak olmayanlara oranla işletmelerinin daha fazla parçalandığı görülmektedir. Kooperatife ortak olan üreticilerin %45.90'ı 1-5 parçaya, %39.34'ü 6-11 parçaya, %6.56'sı 12-17 parçaya, %8.20'si 18 ve daha fazla arazi parçasına sahiptirler.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, arazileri 1-5 parçalı olanların oranı %63.64, 6-11 parçalı olanlar %31.82, 12-17 parçalı olanlar %1.51, 18 parça ve daha fazla parçaya sahip olanların oranı ise %3.03'dür.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiklerinde ise, %90.55'inin 1-11 arazi parçasına sahip olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, kooperatife ortak olan üreticilerin olmayanlara göre oransal olarak daha çok parçalı arazi işledikleri söylenebilir. Ancak, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin arazi parça sayısına göre gruplar arasında bir ayırım gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Khi-Kare analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli olmadığı saptanmıştır. Buradan; kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin istatistiksel anlamda arazi parçalılık durumuna göre farklılık göstermediği sonucu çıkarılabilir.

Fakat, Türkiye'deki tarım arazilerinin parçalanma durumu araştırma bölgesinde de göze çarpmaktadır. Bu olumsuz gelişmenin önlenmesi, belirli bir işletme genişliğinin altına düşmesini engelleyici yasal düzenlemelerle ve arazi toplulaştırma çalışmalarına önem vermekle mümkün olabilir.

Arazi toplulaştırma çalışmalarının üreticileri isteklendirmek, bilinçlendirmekle, üreticilerin çoğunluğunun katılımıyla yürütüleceği bilinmektedir. Arazi toplulaştırma çalışmalarında bu çok önemlidir. Bu bağlamda; arazi toplulaştırma çalışmalarına katılacak üreticilerin kooperatif gibi organizasyonlara da katılabileceği düşünülebilir. Özellikle, çok parçalı araziye sahip üreticilerin arazi toplulaştırmasına gereksinim düzeyleri yüksektir. Ayrıca, çok parçalı araziye sahip olan işletmelerin kooperatifleşme gibi örgütlenmeye de gereksinimleri olduğu kadar tarım sektörünün diğer özellikleri de dikkate alındığında kooperatifleşmenin bir zorunluluk olduğundan sözedilebilir.

7.2.3.4. Geçim Sağlama Kaynakları

Kırsal toplumdaki tarım işletmeleri geçimlerini tarımdan ve tarım dışından olmak üzere iki kaynaktan sağlamaktadırlar. Bazı üreticiler, yalnız tarımla geçimlerini sağlarken bazıları da bunun yanında tarım dışındaki işlerde çalışarak daha iyi bir yaşam standardına ulaşabilmenin yollarını aramaktadırlar.

Üreticilerin arazilerinin az olması tarımsal gelirlerini düşürebileceğinden tarım dışı işlerde çalışabilmektedirler. Bununla beraber, sahip oldukları sermayeyi farklı alanlarda değerlendirmek amacıyla, kendi tarım işletmesi dışında diğer işletmelerde tarım işçiliği, ticaret ve nakliyecilik gibi işlerle uğraşmaktadır. Bu durum üreticilerin kendi işletmeleri dışında ilişkiler kurmasına neden olmaktadır. Böylece, bu ilişkiler bireyler arasında etkileşim oluşturmakta ve bireylerin kırsal toplum dışındaki kaynaklardan çeşitli bilgiler kazanmasına yol açabilmektedir. Bireylerin dış çevre ile olan ilişkilerinde tarımsal yeniliklerin varlığını öğrenmelerinin kırsal toplum dışına açılmamış bireylere nazaran daha hızlı olabileceği buna örnek verilebilir.

Kooperatifler açısından ise olay şöyle düşünülebilir. Tarım dışı alanlarda çalışan bireyler, kooperatifleşmeyi ve kooperatif hakkındaki yararlar konusundaki bilgileri daha çabuk öğrenebilir. Bunun yanında, çalıştığı herhangi bir işte kooperatifin çalışmalarını görüp, köyündeki kooperatife ortak olabilir. Buna tarımla uğraşan bir üreticinin öğrenim döneminde bir eğitim kurumunda odacı olarak çalışıp, buradaki tüketim kooperatifini görmesi örnek olabilir. Bu üretici gerek kendi toplumunda gerekse kooperatife ortak olmak açısından bilgi düzeyini geliştirebilir. Bununla beraber, farklı ortamlarda bulunduğundan dolayı, dünya görüşünde değişimler söz konusu olabilir. Bunun için; tarımla birlikte tarım dışı işlerle uğraşan bireylerin, kooperatifçilik yayım çalışmasını yürütecek yayım örgütüne yardımcı birer eleman sayılabilir. Ayrıca bu bireylerin kooperatiflere daha erken katılımı ve kooperatiflere katılımı etkileyici, öncü olma gibi özelliklerinin bulunması beklenmektedir.

Bu durum dikkate alındığında; üreticilerin kooperatife katılım düzeylerinin geçim sağlama kaynaklarına göre nasıl etkilendiği incelenmeye değer bulunmuştur. Bu bağlamda; kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin geçim sağlama kaynaklarına göre kooperatife katılım düzeyleri Çizelge 55'de gösterilmiştir.

Çizelge 55. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Geçim Sağlama Kaynaklarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyi

GEÇİM SAĞLAMA KAYNAĞI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
TARIM	4	33.33	4	40.00	10	25.64	18	29.51	36	54.55	54	42.52
TARIM+TARIM DIŞI İŞLER	7	58.34	5	50.00	23	58.97	35	57.38	27	40.91	62	48.82
TARIM+TARIM DIŞI İŞLER+TARIM İŞÇİLİĞİ	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3.03	2	1.57
TARIM+TARIM İŞÇİLİĞİ	1	8.33	1	10.00	6	15.38	8	13.11	1	1.51	9	7.09
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:4 $X^2=0.599$ $P<0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:3 $X^2=11.360$ $P<0.05$ SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

Çizelgeye göre, kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde tarımsal faaliyetlerinin yanında tarım dışı işlerle de uğraştıkları görülmektedir. Kooperatiflere düşük katılım gösteren üreticilerin % 58.34'ü, orta düzeyde katılım gösterenlerin % 50'si, yüksek katılım gösterenlerin % 58.97'si hem tarımla hemde tarım dışı işlerle (odunculuk, nakliyecilik v.b.) uğraşmaktadırlar. Yalnız tarımla uğraşanların % 40'ı kooperatife orta düzeyde, % 33.33'ü düşük düzeyde, %25.64'ü yüksek düzeyde katılmaktadırlar. Kendi tarım işletmesinde çalışmanın yanısıra başka tarımsal işletmelerde tarım işçiliği yapanların ise; % 15.38'i kooperatife yüksek katılım, %10'u orta düzeyde katılım, %8.33'ü düşük katılım göstermektedir.

Kooperatife farklı düzeylerde katılım gösteren üreticilerin geçim sağlama kaynakları bakımından gruplar arasında bir ayrım gösterip göstermediğini saptamak amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farklılığın önemli olmadığı bulunmuştur.

Araştırma bölgesindeki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde, yalnız tarımla uğraşanlar %42.52, tarım ve tarım dışı işlerle uğraşanlar %48.82, tarım ve tarım işçiliği yapanlar %7.09, her üç faaliyetle de uğraşanlar ise %1.57 oranındadır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin %57.38'i tarım ve tarım dışı işlerle, %29.51'i yalnız tarımla, %13.11'i tarım ve tarım işçiliği ile uğraşmaktadır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise; yalnız tarımla uğraşanların oranı %54.55 iken, tarım ve tarım dışı işlerle uğraşanlar %40.91, tarım ve tarım işçiliği ile uğraşanlar %1.51, her üç faaliyetle uğraşanlar %3.03'dür.

Kooperatife ortak olan üreticilerle ortak olmayan üreticilerin geçim sağlama kaynaklarına göre farklılıklar gösterdiği Çizelgeden de anlaşılmaktadır. Bu oransal farklılıklara rağmen kooperatife ortak olan ve olmayanların geçim sağlama kaynakları bakımından bir ayrım gösterip göstermediğinin analizi yapılmıştır. Ulaşılan Khi-Kare analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde gruplar arasındaki farklılığın önemli olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, kooperatife ortak olan üreticilerin kırsal toplum dışında ilişki kurmalarına paralel olarak kooperatiflere daha fazla oranlarda katıldıklarını göstermektedir. Bu, çizelgeden de oransal olarak tarım ve tarım dışı işlerde çalışanların kooperatif ortaklarının ortak olmayanlara göre yüksek orana sahip olmasıyla da anlaşılabilir. Ayrıca, sonucun belirtilen gerekçelerin paralelinde ortaya çıktığı görülmektedir.

7.2.3.4.1. Tarım Dışı Gelir

Kırsal toplumdaki bireyler, yaşam standartlarını yükseltmek ve daha fazla gelir elde etmek için tarım sektörünün dışında başka işlerde çalışabilmektedirler. Tarım dışında çalışan bireyler çeşitli faktörlerden etkilenebilmekte ve farklılaşma gösterebilmektedirler. Bu bireyler diğerlerinden daha hızlı bir değişim geçirebilir.

Ayrıca kırsal toplumdaki bu insanların gelir düzeyleri, diğer insanların tarımsal üretimine, arazi büyüklüğüne, ürün verimine göre değişmekle beraber, yüksek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, tarım dışından gelir elde eden bireylerin kırsal toplumda oluşacak organizasyonlara, kooperatiflere, çeşitli demek v.b. kurumlara katılımlarının yüksek olacağı düşünülebilir. Doğal olarak tarım dışında çalışanların çalışmayanlara göre gelirinin fazla olacağını söylemek mümkün değildir. Fakat birinci faktör daha sonra da bu nedenin etkili olabileceği varsayılmıştır. Bunun için; kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ayrı ayrı tarım dışından elde ettikleri gelirler incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki üreticilerin tarım dışı gelir kaynaklarını genellikle inşaat işçiliği, herhangi bir kurumda geçici işçilik, nakliyecilik, herhangi bir kurumda daimi statüde çalışma, odacılık gibi meslek grupları oluşturmaktadır. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin tarım dışından elde ettikleri gelir ve kooperatife ortaklık durumları araştırılmıştır. Bununla beraber, tarım dışı gelirlerine göre kooperatife katılım düzeyleri irdelenmiş ve Çizelge 56 oluşturulmuştur. Tarım dışı gelirler, tarımdan ve tarım işçiliğinin kazandıklarının dışında kalan, tüm gelir ve kazançları dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Çizelge 56'da görüldüğü üzere, kooperatife ortak olup da farklı (düşük-orta-yüksek) katılım gösteren üreticilerden 1-50 milyon tarım dışı geliri olanlarının %50'si kooperatife orta, %33.33 yüksek, %41.67'si düşük düzeyde katılmaktadır. 51-100 milyon tarım dışından gelir elde edenlerin kooperatiflere yüksek katılımı %20.51 iken, %16.67'si düşük, %10'u orta düzeyde katılım göstermektedir. 101 milyondan fazla gelir elde edenler ise, kooperatiflere yüksek düzeyde katılmakta olup oranı %7.69'dur. Bu gelir dilimine sahip olan üreticilerin kooperatiflere, düşük ve orta düzeyde katılım göstermedikleri anlaşılmıştır. Bu demektir ki, tarım dışından elde edilen gelir dilimi yükseldikçe; kooperatiflere olan taahhüdler ödenmekte, kooperatiflere karşı bütün sorumluluklar yerine getirilmektedir.

Çizelge 56. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Tarım Dışı Gelir (TL) Dilimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

TARIM DIŞI GELİR	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-50 Milyon	5	41.67	5	50.00	13	33.33	23	37.70	11	16.67	34	26.77
51-100 Milyon	2	16.67	1	10.00	8	20.51	11	18.03	9	13.64	20	15.75
101 + Milyon	--	--	--	--	3	7.69	3	4.92	9	13.64	12	9.45
SONUÇ: Beklenen Değerlerde Birden Fazla 1 ve 5'den Küçük Değer Bulunduğundan Khi-Kare Değerleri Yorumlanamamıştır.												
SD:2 X²= 6.562 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.												

Bununla birlikte, kooperatife ortak olup farklı katılım düzeylerinde bulunan üreticilerin tarım dışı gelir dilimleri bakımından bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Fakat yapılan Khi-Kare analizinde beklenen değerlerde birden fazla 1' den ve 5' den küçük değerler bulunduğundan analiz sonucu yorumlanamamıştır.

Ayrıca, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin karşılaştırması da Çizelge 56'da yapılmıştır.

Çizelgeye göre, kooperatife ortak olanların yaklaşık %61'i, ortak olmayanların ise yaklaşık %44'ü tarım dışından gelir elde etmektedirler. Kooperatife ortak olan üreticilerin %37.70'inin 1-50 milyon, %18.03'ünün 51-100 milyon, %4.92'sinin 100 milyondan fazla tarım dışı gelirinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, 1-50 gelir dilimine sahip olanların oranı %16.67, 51-100 milyon ve 100 milyondan fazla gelirleri olanların oranı ise, %13.64'dür.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin %52'sinin tarım dışı gelirinin olduğu ortaya çıkmıştır. Üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde %26.77'sinin 1-50 milyon, %15.75'inin 51-100 milyon, %9.45'inin ise 100 milyondan fazla tarım dışı gelirinin olduğu belirlenmiştir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin tarım dışından elde ettikleri gelirler bakımından bir ayrım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan Khi-Kare analiz sonucuna göre, $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre; oransal olarak da desteklenebileceği gibi; kooperatife ortak olanların tarım dışında, ortak olmayanlara göre daha fazla sayıda çalıştıkları ve gelir elde ettikleri söylenebilir. Bundan dolayı da; dış kültürde gördükleri değişim, farklı dünya görüşü nedeniyle kooperatife daha fazla eğilim göstermektedirler, denilebilir.

7.2.3.4.2. Tarımsal Gelir

Kırsal toplumdaki bireylerin hemen hepsi tarımsal üretimle uğraşmaktadırlar. Tarımsal üretim sonucunda elde ettikleri ürünlerden bir kısmını pazara arz etmekte bir kısmını da ailede tüketmektedirler. Bu yönüyle; tarımsal üretim sonucunda hem pazara ürün arz etmekte hem de pazardan ürün talep etmektedir. Bununla beraber, gelirini yeterli bulmayan bireyler, yabancı işgücü niteliğinde, tarım işçiliği yapmaktadırlar.

Tarımla uğraşan bireylerin, gelirlerinden önemli bir pay alan tarımsal gelirin artırılması kooperatiflere de bağlıdır. Ürünlerine yapılacak üretim masraflarının en aza indirgenmesi, girdilerin kolayca temin edilmesi ve ürünlerinin pazara arz edilmesine aracı olacak kooperatifler, gerek çiftçi örgütlenmesi gerekse aracı istismlarlarından korunma yönünde önemli işlevler yüklenebilir.

Tarımsal gelir üreticilerin ekonomik gücünün göstergesi olarak kabul edilebilir. İşte, ekonomik gücün artmasıyla kooperatiflere katılımın yüksek olacağı söylenebilir. Bununla beraber, tarımsal geliri düşük olan üreticilerin de kendilerini korumak amacıyla kooperatiflere katılacağı düşünülebilir.

Bu araştırmada, tarımsal gelir ölçüsü olarak, üreticilerin bir yıllık tarımsal çalışmaları sonundaki karlarına ilişkin beyanlarının ele alınması yeterli görülmüştür. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin tarımdan elde ettikleri gelir dilimlerine göre kooperatife katılım düzeylerini göstermek amacıyla Çizelge 57 düzenlenmiştir.

Çizelge 57 incelendiğinde; 1-200 milyon tarımsal gelir elde edenlerin oranı; düşük katılım gösteren üreticiler % 75; orta düzeyde katılım gösterenler % 50, yüksek katılım gösterenler de ise %68'dir. Kooperatife ortak olup da farklı (düşük,orta ,yüksek) katılım düzeyi gösteren üreticilerin oransal olarak birbirlerinden çok fazla farklılık göstermedikleri anlaşılmıştır.

Fakat, bununla birlikte kooperatife ortak olup da farklı katılım düzeyleri gösterenlerin tarımsal gelir bakımından bir ayrım gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan Khi-Kare analizinde $P < 0.05$ önem düzeyinde; istatistiksel olarak da bir farkın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çizelge 57'de kooperatife ortak olanlar genel olarak ve kooperatife ortak olmayanların da tarımdan elde ettikleri gelir verilmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerin % 68'i 1-200 milyon tarımsal gelire sahipken, kooperatife ortak olmayanların aynı gelir diliminde oranı yaklaşık % 51'dir. 300 milyon ve daha fazla tarımsal gelir elde edenlerden kooperatife ortak olanlar % 21.31, kooperatife ortak olmayanlar % 13.64'lük bir paya sahiptir.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde ise; %35.43'ünün 1-100 milyon, %27.56'sinin 101-200 milyon, %19.69'unun 201-300 milyon, % 17.32'sinin ise 300 milyondan daha fazla tarımsal gelir elde ettikleri görülmektedir.

Çizelge 57. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Tarımdan Elde Ettikleri Gelir (TL) Dilimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

TARIMDAN ELDE EDİLEN GELİR DİLİMLERİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-100 Milyon	6	50.00	1	10.00	12	30.77	19	31.15	26	39.39	45	35.43
101-200 Milyon	3	25.00	4	40.00	15	38.46	22	36.07	13	19.70	35	27.56
201-300 Milyon	2	16.67	2	20.00	3	7.69	7	11.47	18	27.27	25	19.69
301-400 Milyon	1	8.33	3	30.00	9	23.08	13	21.31	9	13.64	22	17.32
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00
SD:6 X ² = 6.080 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemi Değildir.						SD:3 X ² = 8.787 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemlidir.						

Ayrıca, kooperatife ortak olan ve olmayanların tarımsal gelir bakımından bir ayrım gösterip göstermediklerini test etmek amacıyla Khi-Kare analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre; $P < 0.05$ önem düzeyinde farklılık önemli bulunmuştur. Bu sonuca göre; kooperatife ortak olup olmama durumunda üreticilerin tarımsal gelirlerinin önemli değişimler gösterebileceği ifade edilebilir.

7.2.3.5. Toplam Gelir

Üreticilerin toplam gelirleri, tarımdan ve tarım dışından elde ettikleri gelirlerin toplamını oluşturmaktadır. Doğal olarak, bu gelirler hesaplanırken ailedeki işgücüne katılan tüm bireylerin işletmeye olan katkısı da değerlendirilmeye alınmıştır. Toplam gelir, bir tarımsal işletmenin yıl boyunca elde ettiği gelirlerin tümünü kapsayan parasal gelir düzeyidir.

Kentsel alanlarda olduğu gibi, kırsal toplumlarda da her bireyin gelir düzeyinin aynı olması beklenmemektedir. Gelir düzeyi düşük ve yüksek düzeyde değerlendirildiğinde, düşük gelir düzeyine sahip olan bireylerin kooperatiflere olan taahhüt nedeniyle katılım yanlısı olmayacakları söylenebilir. Gelir düzeyleri kırsal toplumda yaşayan insanlara göre daha düşük olan bireyler sosyal tabakanın alt dilimlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda; bu bireylerin kooperatiflerin ortaya çıkarılmasında, desteklenmesinde gerekli olan parasal katılımları sınırlı olmaktadır. Böylece, gelir düşüklüğü; kooperatiflere katılmamaları yönünde bireyler üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bunun sonucunda, kooperatiflere ortak olan kişiler genellikle gelir düzeyleri yüksek olan kişilerden oluşmaktadır. Bu durum ise; küçük çiftçileri hedef kitle olarak seçen kooperatiflerin amaçlarına ters düşmektedir. Ayrıca, küçük çiftçilerin sorunlarına yönelik ve yaygın bir kooperatifleşme anlayışına ve politikasına da ters düştüğü ileri sürülebilir.

Bu gibi durumlarda, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılabilmesi için, devletin desteğiyle küçük çiftçilerin de kooperatiflere sahip çıkmalarının sağlanması gerekmektedir. Özellikle bu ülkelerde çiftçilerin genellikle gelir düzeyleri düşüktür. Kooperatifçiliğin çok fazla yayılma alanı bulamamasının nedenlerinden birisinin de bu olduğu söylenebilir.

Bu anlatılanların ışığında, araştırma yöresinde kooperatifçilik yayım çalışması yapacak olan örgüte veri sağlamak, bilgi sunmak amacıyla, üreticilerin toplam gelir düzeyi araştırılmıştır. Bununla birlikte, yörelerinde bulunan tarımsal kalkınma kooperatiflerine toplam gelir dilimlerine göre katılım düzeyleri de incelenmiştir. Bundan

sonra yapılacak olan kooperatifçilik yayım çalışmalarında katılım düzeyleri de yayım örgütüne bir fikir verebilecektir.

Bu amaçla; kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin toplam gelir dilimlerine göre kooperatife katılım düzeyi Çizelge 58'de verilmiştir.

Çizelgeye göre, kooperatiflere düşük katılım gösteren üreticiler 400 milyon TL'ya kadar toplam gelirlere sahiptirler. Buna karşın orta ve yüksek düzeyde kooperatiflere katılım gösteren üreticilerin toplam gelir dilimleri fazladır. Toplam geliri fazla olan üreticilerin kooperatiflere de katılımlarının yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, kooperatifin desteklenmesinde, ilerlemesinde de etkin oldukları söylenebilir. Bu sonuç; kooperatiflere orta ve yüksek düzeyde katılanların oranlarının incelenmesinden de anlaşılabilir.

Yine Çizelge 58'de kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin toplam gelir dilimleri incelenmiştir. Toplam gelir dilimlerine göre kooperatife ortak olanlarla ortak olmayanlar arasında oransal olarak önemli farklılıkların olmadığı belirlenmiştir. Şöyle ki; kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin % 85'inin tarım ve tarım dışı faaliyetlerden sağlanan yılda 400 milyon TL'lik bir geliri varken, kooperatiflere ortak olanlar içinde bu gelire sahip olanların oranı % 87'dir.

Araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde ise, % 86'sının 400 milyon TL yıllık toplam gelire sahip oldukları görülmektedir.

Çizelge 59'da, kooperatife ortak olan üreticilerin toplam gelirlerine göre, kooperatife katılım düzeylerine ilişkin varyans analizi hesap sonuçları verilmiştir. Bu analizin yapılmasında amaç, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde sahip oldukları toplam gelirleri bakımından bir ayırım gösterip göstermediğini belirleyebilmektir.

Çizelgeye göre, kooperatifler düşük katılım gösterenlerin ortalama toplam geliri 150 538 330 TL, orta düzeyde katılım gösterenlerin 351 199 500 TL, yüksek düzeyde katılanların ise 241.789.620 TL'dir. Yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda yapılan varyans analizi sonucuna göre, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak $P < 0.05$ önem düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre; kooperatiflere farklı katılım gösteren üreticilerin toplam gelirleri bakımından farklılıklar bulunduğu yargısına ulaşılabilir. Toplam gelirin kooperatiflere aktif katılanların katılım düzeylerini etkileyebileceği öne sürülebilir.

Çizelge 58. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Toplam Gelir (TL) Dilimlerine Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

TOPLAM GELİR DİLİMLERİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-100 Milyon	4	33.33	-	-	7	17.95	11	18.03	16	24.24	27	21.26
101-200 Milyon	5	41.67	5	50.00	14	35.90	24	39.35	19	28.79	43	33.86
201-300 Milyon	2	16.67	2	20.00	6	15.38	10	16.39	16	24.24	26	20.47
301-400 Milyon	1	8.33	1	10.00	6	15.38	8	13.11	5	7.58	13	10.24
401-500 Milyon	-	-	-	-	2	5.13	2	3.28	9	13.64	11	8.66
501+ Milyon	-	-	2	20.00	4	10.26	6	9.84	1	1.51	7	5.51
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere katılım düzeyleri itibariyle ortalama toplam gelirleri arasında $P < 0.05$ önem düzeyinde saptanan farklılığın hangi katılım düzeyi grubundan kaynaklandığı LSD kontrolü ile ortaya konulmuştur. Çizelgede de görüldüğü gibi, kooperatiflere ortak olan işletmelerin farklı katılım düzeylerinde toplam gelir ortalamaları bakımından oluşan farklılık kooperatiflere düşük düzeyde katılımlar ile orta düzeyde katılan gruplar arasında önemli bulunmuştur. Bunun nedeni, kooperatiflere düşük katılım gösterenler ile orta düzeyde katılım gösterenler arasında ortalama toplam gelirleri yönünden yaklaşık yarı yarıya olan farkla açıklanabilir.

Çizelge 59. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Toplam Gelirlerine Göre Kooperatiflere Katılım Düzeyleri ve Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ			
	Düşük Katılım	Orta Düzeyde Katılım	Yüksek Katılım	TOPLAM
Toplam (Bin TL)	1 806 700	3 511 995	9 429 795	14 748 490
Gözlem Sayısı	12	10	39	61
Ortalama (Bin TL)	150 558.33	351 199.50	241 789.62	241 778 .52
VARYANS ANALİZİ TABLOSU				
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplarası	2.190 ¹¹	2 (k-1)	1.095 ¹¹	2.78
Gruplarıçi	2.287 ¹²	58 (N-k)	3.943 ¹⁰	
GENEL	2.506 ¹²	60 (N-1)		
$F_{hs} > F_{tab}$ $F_{2,78} > F_{3,18}$				
SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemlidir.				
LSD KONTROL TABLOSU				
Karşılaştırılan Gruplar	Ortalamalar Farkı	Grup Ortalamaları Arasındaki Farkın Standart Hatası $S_{x1} - S_{x2}$	LSD(0.05)	Sonuç*
1	2	3	4=3*t	5
Düşük-Orta	-200 641.17	85 022.55	166 644.20	Önemli
Düşük-Yüksek	-91 231.29	65 550.43	128 478.84	Önemsiz
Orta-Yüksek	109 409.88	70 384.84	137 954.29	Önemsiz

* LSD Değeri Ortalamalar Farkından Mutlak Değer Olarak Büyük Olursa Fark Önemsiz, Aksi Takdirde Önemli Olarak Değerlendirilmiştir.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin elde ettikleri ortalama toplam gelirleri bakımından gruplar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak önemli olup

olmadığını belirleyebilmek amacıyla "t" testi yapılmıştır. Buna ilişkin test sonuçları Çizelge 60'da görülmektedir.

Çizelgenin incelenmesinden, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere ortak olmayanlara göre, tarım ve tarım dışından daha fazla gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak, istatistiksel test sonucunda, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin, ortalama gelirleri arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Başka bir ifade ile, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin ortalama gelirleri arasında bir farklılığın olmadığı istatistiksel anlamda ortaya konmuştur.

Çizelge 60. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortak Olma Durumuna Göre Toplam Gelirleri ve Buna İlişkin Test Sonuçları

ORTAKLIK DURUMU	İşletme Sayısı (Adet)	Toplam Gelir (Bin TL)	Ortalama Gelir (Bin TL)	Ortalamalar Farkı (Bin TL)	t Hesap Değeri
Kooperatife Ortak	61	14 748 490	241 778.52	37 787.61	1.24
Kooperatife Ortak Değil	66	13 463 400	203 990.91		
$t_{hs} < t_{tab}$ $t_{1.24} < t_{1.95}$ SONUÇ: n1+n2-2 Serbestlik Derecesi ve $P < 0.05$ Önem Düzeyinde Önemli Değildir.					

7.2.3.6. Kooperatiften Yararlanma Durumu

Kooperatiflerden yararlanma durumu, ortakların veya olmayanların kooperatiften yaptığı alışverişler, verdikleri emek karşılığında aldıkları ücretler, kısaca kooperatiflerle olan karşılıklı parasal durumu göstermektedir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin, kooperatiflerin gelişmesini sağlamak, faaliyetlerini yakından izlemek, kooperatiflere sahip çıkmak, kooperatiflerin sorunlarına ortak olmak, kooperatiflerin yok olmasını sağlamak v.b. gibi nedenlerden dolayı kooperatiflerden daha çok yararlanabilecekleri söylenebilir.

Kooperatiflere ortak olmayan üreticiler ise, kooperatiflere ileriki zamanlarda ortak olma düşüncesinden hareketle çalışmalarını yakından izleme, kooperatifin yararları hakkında daha fazla bilgiye erişmek için yararlanma, insanoğlunun araştırma, inceleme duyguları gibi nedenlerden dolayı kooperatiflerden yararlanabilirler.

Ancak, kooperatiflere katılma kararı veren, bu organizasyonları benimseyen ve uygulamaya koyan kooperatiflere ortak olan bireylerin kooperatiflerden ekonomik yönden daha büyük ölçüde yararlanacakları ifade edilebilir.

Bu söylenenlerin ışığında, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatiflerden yararlanma durumuna göre kooperatiflere katılım düzeyini gösteren Çizelge 61 oluşturulmuştur.

Çizelgeden de görüleceği gibi, kooperatife ortak olan üreticilerin %57.38'i kooperatiften ekonomik anlamda yararlanırken, %42.62'si ortak bulunduğu kooperatiften hiç yararlanmamışlardır. Aynı şekilde kooperatife ortak olmayan üreticilerin de %30.31'i kooperatiften ekonomik anlamda yararlanırken %69.69'unun hiç yararlanmadığı ortaya çıkmıştır.

Çizelgenin incelenmesinden anlaşılacağı gibi, kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyleri gösteren üreticilerden düşük katılım düzeyine sahip olanların %33'ü, orta düzeyde katılanların %50'si, yüksek düzeyde katılanların %51'i kooperatiflerden 40 milyon TL'sine kadar yararlanmaktadır. Kooperatiflerden 40 milyon TL'dan fazla yararlananlar ise, kooperatiflere orta ve yüksek düzeyde katılan ortaklardan oluşmaktadır. Kooperatiflere orta düzeyde katılım gösterenlerin %10'u, yüksek düzeyde katılım gösterenlerin %13'ü 40 milyondan fazla kooperatiflerden yararlanmaktadır. Özellikle gelir düzeyi arttıkça hem kooperatiflere daha yüksek katılımlar sağlanmakta hem de kooperatiflerden yararlanma oranı artmaktadır.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin kooperatiflerden yararlanma durumu incelendiğinde; 40 milyon TL yıllık kooperatiften yararlananların oranı %36'dır.

Kooperatiflere ortak olanlar içerisinde, kooperatiflerden yıllık 40 milyon TL yararlananların oranı %48 iken, ortak olmayanlar %28 orana sahiptir.

Bu sonuçlara dayanılarak, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflerden yararlanma oranının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bir başka sonuç, kooperatiflerden yararlanma daha çok tüketim mağazacılığı yapan, kooperatife bağlı petrol ofisi bulunan, kooperatif adına nakliyecilik yapan, kooperatiflerde emeği ile çalışanların durumlarını ortaya koymaktadır. Kooperatiflerden yararlanmayanlar içerisinde ortak olmayanların bulunması bu bireylerin kooperatiflere duydukları güvenin sonucu olabilir. Ayrıca, bu bireyler kooperatifçiliği algılamak, bilgi sahibi olmak amacını gütmektedir. Ancak yararlarına inandıkları halde akraba baskısı, maddi olanaksızlık, yaşlılık v.b.

Çizelge 61. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Kooperatiften Yararlanma Durumuna (TL) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

KOOPERATİFTEN YARARLANMA DURUMU	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-20 Milyon	1	8.33	2	20.00	7	17.95	10	16.39	13	19.70	23	18.11
21-40 Milyon	3	25.00	3	30.00	13	33.33	19	31.15	5	7.58	23	18.11
41-60 Milyon	--	--	--	--	3	7.69	3	4.92	2	3.03	5	3.94
61+ Milyon	--	--	1	10.00	2	5.13	3	4.92	--	--	3	2.36

nedenlerle ortak olmayı ertelemektedirler. İşte bu tür bireyler üzerinde yani, belli istekleri olan kişiler üzerinde kooperatifçilik yayım çalışmalarının etkisinin olumlu olacağı söylenebilir. Bireyler birçok faktörden etkilenip kooperatiflere ortak olmamaktadır. Bu bireylere kooperatifçilik bilincinin yerleştirilmesi aktif bir direniş geçmelerine neden olabilecektir. Bunun için, bireylerin öncelikle kendilerine güvenmeleri, kendi kendilerine yardım etmeleri gerekmektedir.

Kooperatiflere ortak olup da, bu kurumun geliştirilebilmesi için hiç bir çaba göstermeyen üreticiler içinde kooperatifçilik yayım çalışmaları büyük öneme sahiptir. Kooperatiflerden yararlanma durumunun katılma kararını etkileyebileceği düşünülebilir. Bu durumda, kooperatif ilkelerinin işlerliği ile karşılaşp etkin bir şekilde kooperatiflere katılmaya karar verilebilir.

Çizelge 62'de kooperatiflere ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde kooperatiften yıllık ortalama yararlanma durumu gösterilmiştir.

Çizelgeye göre kooperatiflere düşük düzeyde katılan üreticiler kooperatiflerden yıllık ortalama 25 milyon TL'lik mal almakta veya hizmet tutarı kendilerine ödenmektedir. Kooperatiflere orta düzeyde katılanların bu tutarı ise, 32 milyon TL iken, yüksek düzeyde katılanlar yaklaşık 37 milyon TL'dir. Bu oranların içinde; kooperatiflerden mal alımlarının payı, %95 gibi bir oranla, daha yüksektir. Genellikle, konusu tüketim mağazacılığı olan kooperatiflerden yararlanılmaktadır.

Çizelge 62. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatiften Yararlanma Durumuna Kooperatiflere Katılım Düzeyleri ve Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ			
	Düşük Katılım	Orta Düzeyde Katılım	Yüksek Katılım	TOPLAM
Toplam (Bin TL)	100 000	192 000	917 000	1 209 000
Gözlem Sayısı	4	6	25	35
Ortalama (Bin TL)	25 000	32 000	36 680	34 542.86
VARYANS ANALİZİ TABLOSU				
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	5.100 ^B	2 (k-1)	2.550 ^B	0.54
Gruplarıçi	1.515 ¹⁰	32 (N-k)	4.734 ^B	
GENEL	1.566 ¹⁰	34 (N-1)		
$F_{hs} < F_{tab}$ $F_{0.54} < F_{3.32}$				
SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemli Değildir.				

Çizelgede ayrıca, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde kooperatiflerden yararlanma durumları bakımından bir ayrım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucuna göre, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı ortaya konmuştur. Bu sonuç; kooperatiflere ortak olan üreticilerin farklı katılım gösterecekleri dahi kooperatiflerden yararlanma durumlarında önemli farklılıkların olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle; kooperatiflerden yararlanma, ortakların farklı katılım düzeylerinden etkilenmemekte, her ortak kooperatiflerden belirli ölçülerde yararlanmaktadır.

Bununla beraber, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatiflerden yararlanma durumu yönünden farklılıklarının olup olmadığı test edilmiştir. Bu üreticilerin kooperatiflerden yararlanma durumu bakımından farklılığın istatistiksel olarak önemli olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla da Çizelge 63 hazırlanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi, kooperatiflere ortak olan üreticiler kooperatiflere ortak olmayanlara nazaran kooperatiflerden daha fazla yararlanmaktadır. Kooperatife ortak olanların kooperatiflerden yıllık ortalama yararlanma durumu 34 542 860 TL iken kooperatiflere ortak olmayanların 20 100 000 TL'dir.

Çizelge 63. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortak Olma Durumuna Göre Kooperatiften Yararlanma ve Buna İlişkin Test Sonuçları

ORTAKLIK DURUMU	İşletme Sayısı (Adet)	Toplam Kooperatiften Yararlanma (Bin TL)	Ortalama Kooperatiften Yararlanma (Bin TL)	Ortalamalar Farkı (Bin TL)	t Hesap Değeri
Kooperatife Ortak	35	1 209 000	34 542.86	14 442.86	2.71
Kooperatife Ortak Değil	20	402 000	20 100.00		
$t_{hs} > t_{tab}$ $t_{2.71} > t_{1.96}$ SONUÇ: n1+n2-2 Serbestlik Derecesi ve P<0.05 Önem Düzeyinde Önemlidir.					

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin, ortalama kooperatiflerden yararlanma durumu arasındaki fark, P<0.05 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Böylece, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatiflerden

yararlanmalarında ortalamaları arasında istatistiksel bakımdan farklılıkların olduğu sonucuna varılmıştır.

7.2.3.7. Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı

Kırsal toplumlarda tarımsal üretimin hem geçimlik hem de pazara yönelik olarak yapıldığı bilinmektedir. Özellikle tarımın gelişmeye başlamasıyla pazara yönelik üretim önem kazanmaktadır. Pazara arz edilen tarımsal ürünlerin yıllık satış tutarları gerek işletme bazında gerekse kırsal toplumlar bazında ekonomik bir göstergedir. Kırsal toplumların veya işletmelerin birbirleriyle olan karşılaşmalarında kullanılan ekonomik bir faktör olarak ele alınabilir. Bu nedenle; kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin tarım ürünleri yıllık satış tutarları incelenmiştir.

Ayrıca tarım ürünleri yıllık satış tutarı üreticilerin ekonomik durumunu da gösteren ölçütlerden birisi olmaktadır. Bunun için; üreticilerin kooperatiflere katılımında etkili olmaktadır. Bununla beraber, tarım ürünleri yıllık satış tutarları yüksek olan üreticilerin kooperatif gibi organizasyonlara katılımının da yüksek olacağı söylenebilir. Bu üreticiler gerek kooperatifler olan taahhüdlerini ödeyebileceklerini gerekse ürünlerini pazara sunduklarında aracı istismarıyla karşılaşmayacaklarını düşünebilirler. Gerçekten de; kooperatifçilik hakkındaki bilgisi yeterli olan kişi çok amaçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurunca, üreticilerin bir örgüt çerçevesinde kararlar alıp, ürünlerini değer fiyata satabileceğini algılayabilmektedir. Ancak, bu gereken bilgi düzeyinin de gerek kırsal toplum dışındaki gerekse kırsal toplum içindeki birey ve kurumlar tarafından etkilendiği bilinmektedir. Kırsal toplum içindeki bilgi edinme kaynaklarının dışında kooperatif yayım çalışmaları yapacak örgütün bilinç düzeyini yükseltmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, tarım ürünleri yıllık satış tutarı yüksek olan üreticilerin yeterli mali güce sahip olmalarına ve kooperatiflere katılmalarına neden olabilir. Ancak, tarım ürünleri yıllık satış tutarı düşük olan üreticiler tam aksi durumda yetersiz mali güce sahip olduklarından kooperatif gibi yeniliklere açık olmayabilir. Araştırma yöresinde bu ekonomik göstergenin ortaya konması kooperatifçilik yayım çalışmalarına özellikle yerel önderlerin seçilmesinde etkili olabilir.

Bu anlatılanlar göz önünde bulundurularak, araştırma yöresindeki kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin tarım ürünleri yıllık satış tutarına göre kooperatife katılım düzeyleri incelenmiş ve bu amaçla Çizelge 64 düzenlenmiştir.

Çizelge 64. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarlarına (TL) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

TARIM ÜRÜNLERİ YILLIK SATIŞ TUTARI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM (3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-100 Milyon	9	75.00	4	40.00	19	48.72	32	52.46	31	46.97	63	49.61
101-200 Milyon	--	--	2	20.00	11	28.21	13	21.31	18	27.27	31	24.41
201-300 Milyon	2	16.67	2	20.00	4	10.26	8	13.11	7	10.61	15	11.81
301-400 Milyon	--	--	--	--	1	2.56	1	1.64	3	4.55	4	3.15
401-500 Milyon	--	--	--	--	2	5.13	2	3.28	2	3.03	4	3.15
501+ Milyon	--	--	2	20.00	--	--	2	3.28	--	--	2	1.57

Çizelgeden de görüleceği gibi, bazı üreticiler ürünlerini pazara arz edebilecek üretim potansiyeline sahip olmayıp, geçimlik işletme niteliği göstermektedirler. Bu nedenle kooperatife ortak olan işletmelerin %95.08'i tarım ürünleri yıllık satış tutarına sahip bulunmaktadırlar. Kooperatife ortak olmayan üreticilerde ise bu oran %92.43 olarak saptanmıştır.

Çizelgede kooperatiflere ortak olan üreticilerden düşük katılım gösterenlerin %75'i yılda 100 milyon TL'lik bir değere kadar tarım ürünlerini pazara arz edebilmektedir. Buna karşılık; kooperatife orta ve yüksek düzeyde katılımı olanlar için bu oranlar %40 ve %49'dur. Tarım ürünleri yıllık satış tutarı dilimleri yükseldikçe, kooperatiflere orta ve yüksek düzeyde katılım gösterenlerin bu dilimlerde tarım ürünlerini pazara arz ettikleri görülmektedir. Düşük katılım gösterenlerin yıllık 300 milyon TL'ye kadar tarım ürünleri satışından gelir elde ettiği anlaşılmaktadır.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin %87'sinin 300 milyon TL'lik tarım ürünlerini pazara arz etmekte iken, kooperatiflere ortak olmayan üreticiler için bu oran %85'dir. Buna göre, tarım ürünleri yıllık satış tutarına göre kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin oransal olarak büyük farklılıklar göstermediği söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerde genel olarak değerlendirildiğinde, 300 milyon TL'lik tarım ürünleri yıllık satış tutarı elde edenlerin oranı %86 olarak bulunmaktadır.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde tarım ürünleri yıllık satış tutarı ortalamaları Çizelge 65'de görüldüğü gibidir.

Kooperatiflere düşük düzeyde katılanların tarım ürünleri yıllık satış tutarı ortalaması 81 781 820 TL iken, orta düzeyde katılanların 283 080 000 TL, yüksek katılım gösterenlerin ise, 136 302 700 TL bulunmuştur. Kooperatiflere düşük katılım düzeyine sahip üreticilerin, tarım ürünlerinden yıllık çok fazla gelir elde edemedikleri anlaşılmaktadır. Bunun nedenlerini, diğer katılım düzeylerine sahip olan üreticilere göre, arazi azlığı, üretim yetersizliği, ekonomik güçlüklerden dolayı üretim tekniğinin modern bir şekilde uygulanamaması, verim düşüklüğü v.b. gibi sıralamak mümkündür. Yine, tarım ürünleri yıllık satış tutarı ortalamaları arasında kooperatiflere katılım düzeyleri bakımından oransal olarak farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere katılım düzeyine bakılmaksızın, tarım ürünleri yıllık satış tutarı ortalaması 151 268 070 TL'dir. Kooperatife ortak olan

katılım düzeylerine göre oransal farklılıklar bulunmasına rağmen, istatistiksel açıdan da farklılığın olup olmadığını saptamak amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Varyans analizi sonucuna göre, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak da $P < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 65. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarlarına Göre Kooperatife Katılım Düzeyleri ve Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ			
	Düşük Katılım	Orta Düzeyde Katılım	Yüksek Katılım	TOPLAM
Toplam (Bin TL)	899 600	2 830 800	5 043 200	8 773 600
Gözlem Sayısı	11	10	37	58
Ortalama (Bin TL)	81 781.82	283 080.00	136 302.70	151 268.97
VARYANS ANALİZİ TABLOSU				
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	2.350 ¹¹	2 (k-1)	1.175 ¹¹	3.97
Gruplarıçi	1.627 ¹²	55 (N-k)	2.958 ¹⁰	
GENEL	1.862 ¹²	57 (N-1)		
$F_{hs} > F_{tab}$ $F_{3,97} > F_{3,18}$ SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemlidir.				
LSD KONTROL TABLOSU				
Karşılaştırılan Gruplar	Ortalamalar Farkı	Grup Ortalamaları Arasındaki Farkın Standart Hatası $S_{x1} - S_{x2}$	LSD(0.05)	Sonuç*
1	2	3	4=3*t	5
Düşük-Orta	-201 298.18	75 147.13	147 288.37	Önemli
Düşük-Yüksek	-54 520.88	59 063.95	115 765.34	Önemsiz
Orta-Yüksek	146 777.30	61 298.12	120 144.32	Önemli

* LSD Değeri Ortalamalar Farkından Mutlak Değer Olarak Büyük Olursa Fark Önemsiz, Aksi Takdirde Önemli Olarak Değerlendirilmiştir.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere katılım düzeyleri itibarıyla tarım ürünleri yıllık satış tutarları ortalamaları arasında $P < 0.05$ önem düzeyinde saptanan farklılığın hangi katılım düzeyi grubundan kaynaklandığı LSD kontrolü ile ortaya konulmuştur. LSD kontrol tablosunda görüldüğü gibi, kooperatiflere düşük düzeyde katılanlar ile orta düzeyde katılanlar ve orta düzeyde katılanlar ile yüksek düzeyde katılan grupların tarım ürünleri yıllık satış tutarları ortalamaları arasındaki farklılığın önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın da kooperatiflere orta düzeyde

katılan işletmelerin ortalama tarım ürünleri yıllık satış tutarlarından ileri geldiği söylenebilir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin tarım ürünleri yıllık satış tutarları ortalamaları bakımından gruplar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak önemli olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Çizelge 66 düzenlenmiştir.

Çizelge 66. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortak Olma Durumuna Göre Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı ve Buna İlişkin Test Sonuçları

ORTAKLIK DURUMU	İşletme Sayısı (Adet)	Toplam Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı (Bin TL)	Ortalama Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı (Bin TL)	Ortalamalar Farkı (Bin TL)	t Hesap Değeri
Kooperatife Ortak	58	8 773 600	151 268.97	21 625.53	0.80
Kooperatife Ortak Değil	61	7 908 250	129 643.44		
$t_{hs} < t_{tab}$ $t_{0.80} < t_{1.96}$					
SONUÇ: n1+n2-2 Serbestlik Derecesi ve P<0.05 Önem Düzeyinde Önemli Değildir.					

Çizelgede de görüldüğü üzere, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere ortak olmayanlara göre ortalama tarım ürünleri yıllık satış tutarlarının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, yapılan "t" testi sonucunda, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ortalama tarım ürünleri yıllık satış tutarları arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyinde önemsiz bulunmuştur. Böylece, kooperatiflere ortak olan ve olmayanların ortalama tarım ürünleri yıllık satış tutarları arasında bir farklılık sözkonusu olmamaktadır. Kooperatiflere ortak olma durumunun, tarım yıllık satış tutarları bakımından istatistiksel açıdan önemli olmadığı sonucuna varılabilir. Fakat tarım ürünleri yıllık satış tutarları yüksek olan üreticilerin kooperatiflere katılımının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

7.2.3.8. Toplam Brüt Üretim Değeri

Brüt (gayrisafi) üretim değeri, tüm işletmeye veya işletme faaliyetlerinden birine (buğday, arpa, sığırcılık, koyunculuk gibi) ait brüt gelir olarak tanımlanabilir. İşletmenin brüt üretim değerini ürün fiyatları, hayvansal ve bitkisel ürün verimleri, üretim teknolojisine bağlı olarak faaliyetlerin yoğunluğu etkilemektedir (İnan, 1994). Başka bir deyişle; brüt üretim değeri, bir üretim dalının bir muhasebe döneminde yarattığı toplam üretim değeridir (Aras, 1988).

Brüt üretim değeri de gerek işletme bazında gerek kırsal toplum bazında gerekse makro bazda ekonomik bir göstergedir. Brüt üretim değerinde tarım işletmelerinde üretilen ürünler dikkate alındığından, işletmenin bir bakıma -masraflar hesaba katılmaksızın- bir yıldaki kazancını oluşturmaktadır. Bu nedenle, kooperatif gibi organizasyonlara katılımı etkileyeceği düşünülen bir ekonomik faktör olarak araştırma kapsamına alınmıştır.

Brüt üretim değeri yüksek olan işletmelerin kooperatif gibi ya da tarımsal yenilikleri benimseyip uygulama gibi bir takım yeniliklere daha hızlı katılabilecekleri söylenebilir. Brüt üretim değeri düşük olan üreticilerin, ekonomik açıdan çok güçlü olmaması, yeniliklerin bir yönden de ekonomik güce dayanması nedeniyle bu tür girişimlere daha düşük düzeyde katılabilirler. Brüt üretim değerinin, fiyatlara, verime bağlı olduğu da bilinmektedir. Ayrıca üretim teknolojisinin yenilenmesi brüt üretim değerini etkilemektedir. Yeni üretim tekniklerinin diğer faktörler sabit tutulduğunda brüt üretim değerini artıracığı söylenebilir. Buradan, brüt üretim değeri yüksek olan üreticilerin zaten daha önce böyle yenilikleri benimsediği sonucu da çıkarılabilir. Fakat gerek kooperatiflere katılımın gerekse brüt üretim değerinin başkaca faktörler tarafından da etkilendiği gözardı edilmemelidir.

Araştırmada kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin toplam brüt üretim değerine göre kooperatiflere katılım düzeyi incelenmiş ve bu amaçla Çizelge 67 düzenlenmiştir.

Çizelge 67 incelendiğinde kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyine sahip olan üreticiler ve kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin genel olarak brüt üretim değerine göre araştırıldığı görülebilecektir.

Kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyi gösteren üreticiler içerisinde kooperatiflere düşük katılım düzeyine sahip olanların oranı, toplam brüt üretim değeri arttıkça düşmektedir. Kooperatiflere orta ve yüksek düzeyde katılanlar içerisinde brüt üretim değeri 500 milyon TL'den fazla olanların oranı bile %25.13'dür. Bu sonuçtan hareketle; kooperatiflere düşük düzeyde katılım gösterenlerin brüt üretim değerlerinin diğer katılım düzeylerine göre düşük olduğu söylenebilir. Şöyle ki, 400 milyon TL'nin altında bir toplam brüt üretim değerine sahip düşük düzeyde katılım gösteren işletmelerin oranı %80, yüksek düzeyde katılanlarda %87'dir.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin 400 milyon TL'nin altında toplam brüt üretim değerine sahip olanların oranı %89'dur. Kooperatiflere ortak olmayanların oranı

Çizelge 67. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Toplam Brüt Üretim Değerine (TL) Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

TOPLAM BRÜT ÜRETİM DEĞERİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-100 Milyon	7	58.34	2	20.00	11	28.20	20	32.79	26	39.39	46	36.22
101-200 Milyon	3	25.00	3	30.00	16	41.03	22	36.06	13	19.69	35	27.56
201-300 Milyon	1	8.33	2	20.00	5	12.82	8	13.11	18	27.27	26	20.47
301-400 Milyon	1	8.33	1	10.00	2	5.13	4	6.56	5	7.58	9	7.09
401-500 Milyon	-	-	-	-	3	7.69	3	4.92	3	4.55	6	4.72
501+ Milyon	-	-	2	20.00	2	5.13	4	6.56	1	1.52	5	3.94
TOPLAM	12	100.00	10	100.00	39	100.00	61	100.00	66	100.00	127	100.00

ise %94'dür. Görüldüğü üzere, kooperatiflere ortak olanların toplam brüt üretim değeri daha yüksektir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin toplam brüt üretim değeri 400 milyon TL'nin altında olan işletmelerin oranı %91'dir. Toplam brüt üretim değeri 400 milyon TL'nin üzerinde olan işletmelerin oranı ise, yaklaşık %9'dur.

Kooperatife ortak olan üreticilerin farklı katılım düzeylerinde ortalama brüt üretim değerleri ve gruplar arasındaki farklılığın ölçülmesindeki varyans analizi sonuçları Çizelge 68'de verilmiştir.

Çizelge 68. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Toplam Brüt Üretim Değerine Göre Kooperatife Katılım Düzeyleri ve Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ			
	Düşük Katılım	Orta Düzeyde Katılım	Yüksek Katılım	TOPLAM
Toplam (Bin TL)	1 388 200	3 321 995	7 638 945	12 349 140
Gözlem Sayısı	12	10	39	61
Ortalama (Bin TL)	115 683.33	332 199.50	195 870.38	202 444.92
VARYANS ANALİZİ TABLOSU				
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	2.610 ¹¹	2 (k-1)	1.305 ¹¹	3.69
Gruplarıçi	2.054 ¹²	58 (N-k)	3.541 ¹⁰	
GENEL	2.315 ¹²	60 (N-1)		
$F_{hs} > F_{tab}$ $F_{3,58} > F_{3,18}$ SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemlidir.				
LSD KONTROL TABLOSU				
Karşılaştırılan Gruplar	Ortalamalar Farkı	Grup Ortalamaları Arasındaki Farkın Standart Hatası $S_{x1} - S_{x2}$	LSD(0.05)	Sonuç*
1	2	3	4=3*t	5
Düşük-Orta	- 216 516.17	80 571.91	157 920.94	Önemli
Düşük-Yüksek	-80 187.05	62 119.10	121 753.44	Önemsiz
Orta-Yüksek	136 329.12	66 700.44	130 732.86	Önemli

* LSD Değeri Ortalamalar Farkından Mutlak Değer Olarak Büyük Olursa Fark Önemsiz, Aksi Taktirde Önemli Olarak Değerlendirilmiştir.

Çizelgenin incelenmesinden görülebileceği gibi kooperatiflere düşük katılım gösterenlerin ortalama brüt üretim değeri 115 683 330 TL'dir. Kooperatiflere orta düzeyde katılım gösterenlerin ortalama brüt üretim değeri 332 199 500 TL iken, yüksek katılım gösterenlerin ki ise, 195 870 380 TL'dir. Kooperatiflere ortak olan üreticiler katılım düzeylerine bakılmaksızın genel olarak değerlendirildiğinde brüt üretim değeri 202 444 920 TL bulunmuştur.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin ortalama brüt üretim değeri bakımından kooperatiflere katılım düzeylerine göre, gruplar arasında farklılıklar olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, gruplar arasındaki farkın $P < 0.05$ önem düzeyinde istatistiksel anlamda önemli olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, kooperatiflere farklı düzeylerde katılanların katılım düzeyleri bakımından brüt üretim değeri ortalamaları arasında ayrımın bulunduğunu göstermektedir.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere katılım düzeyleri itibarıyla brüt üretim değeri ortalamaları arasında $P < 0.05$ önem düzeyinde saptanan farklılığın hangi katılım düzeyi grubundan kaynaklandığını belirleyebilmek amacıyla LSD kontrol tablosu oluşturulmuştur. Bu tabloya ilişkin sonuçlar da Çizelge 68'de görülmektedir.

LSD kontrol tablosundan da izlenebileceği gibi, kooperatiflere farklı katılım düzeylerine göre farklılık kooperatiflere düşük düzeyde katılanlar ile orta düzeyde katılan ve orta düzeyde katılanlar ile yüksek düzeyde katılan gruplar bakımından önemli bulunmuştur.

Dolayısıyla bu farklılığın kooperatiflere orta düzeyde katılanların ortalama brüt üretim değerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin toplam brüt üretim değeri ortalamaları bakımından gruplar arasında farklılığın olup olmadığını saptayabilmek amacıyla "t" testi yapılmıştır. Bu amaçla Çizelge 69 oluşturulmuştur.

Çizelge 69. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortak Olma Durumuna Göre Toplam Brüt Üretim Değerleri ve Buna İlişkin Test Sonuçları

ORTAKLIK DURUMU	İşletme Sayısı (Adet)	Toplam Brüt Üretim Değeri (Bin TL)	Ortalama Brüt Üretim Değeri (Bin TL)	Ortalamalar Farkı (Bin TL)	t Hesap Değeri
Kooperatife Ortak	61	12 349 140	202 444.92	34 302.19	1.20
Kooperatife Ortak Değil	66	11 097 420	168 142.73		
$t_{hs} < t_{tab}$ $t_{1.20} < t_{1.96}$					
SONUÇ: n_1+n_2-2 Serbestlik Derecesi ve $P < 0.05$ Önem Düzeyinde Önemli Değildir.					

Çizelgeye göre, kooperatiflere ortak olan üreticilerin ortalama brüt üretim değeri kooperatiflere ortak olmayanlara göre yüksektir. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin ortalama brüt üretim değeri 202 444 920 TL iken, kooperatiflere ortak

olmayan üreticilerin ortalama brüt üretim değeri 168 142 730 TL'dir. Bununla beraber test sonucu; kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin, ortalama brüt üretim değerleri arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyinde önemsiz olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlara dayanarak; toplam brüt üretim değerinin kooperatiflere ortak olanlarla olmayanlar arasında önemli bir ayrım göstermediğini söylemek mümkündür. Brüt üretim değerlerinin araştırma kapsamındaki üreticiler genel olarak değerlendirildiğinde homojen nitelikte olduğu ifade edilebilir. Bunun doğal sonucu da, ortak olan ve olmayanlar arasında istatistiksel anlamda bir farklılığın olmayacağıdır. Böylece, kooperatife ortak olup olmamayı etkileyen başkaca faktörlerin de olduğu sadece bu ekonomik faktörün tek başına katılımı etkileyemeyeceği vurgulanabilir.

7.2.3.9. Pazara Dönüklük Oranı

Tarımsal ürünlerin pazara arz edilmesi kırsal toplumdaki bireylerin dış kültürle temasa geçmelerine neden olmaktadır. Pazara arz edilen tarımsal ürünlerin artması, bireylerin gerek yardımlaşma yönünden gerekse ekonomik çıkarlarını koruma yönünden kooperatifleşmeyi gerektirdiği ileri sürülebilir. Zaten ürünlerin pazara arz edilmeye başlanmasıyla birlikte üreticilerin ekonomik çıkarlarını koruma bilinci oluştuğu ve hızla yayıldığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, kooperatifleşmenin ana unsurlarından birisinin pazara dönüklük olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'de tarım sektörünün en önemli sorunlarından birisi ürünlerin pazarlamasında görülen problemlerdir. Tüketiciler gereksinimleri olan ürünleri belirli bir zaman, yer ve şekilde istemektedirler. Bu bakımdan, ürünün iyi bir değer kazanmasında kaliteli yetiştiricilik yeterli olmamaktadır. Ürünün değer fiyatla satılması, ancak tüketicinin isteklerine tam olarak cevap verecek şekilde üretildiği ve işlenerek pazara arz edildiği zaman gerçekleşebilir. İşte, üreticilerin ürünlerini değer fiyata satamaması üreticilerin örgütlenme yetersizliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Pazarlama hizmetlerinde çoğunlukla üreticiler aracılarla karşı karşıya kalmakta, çıkarlarını koruyacak kooperatif gibi organizasyonlara gereksinim duymaktadırlar. Toplama, depolama, işleme, dağıtım, taşıma, standardizasyon gibi her bir pazarlama aşamasında üreticiler arasında bir güç birliği bulunmamaktadır.

Buradan hareketle, pazara dönük pazar için üretim yapan işletmeler, pazara arz ettikleri ürünlerin değer fiyatı ile değerlendirilmesinde karşılaştıkları sorunların bilincine varmakta ve kooperatif kurma veya kooperatiflere katılma kararını

vermektedirler. Ayrıca, bu işletmelerin bir başka sorunu; artan girdi gereksinimini zamanında ve ucuz temin etmektir. Bunun için de; genellikle çok amaçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine katılma eğilimi göstermektedirler. Bu bağlamda; pazara dönük işletmelerin kooperatiflere katılma eğilimlerinin daha yüksek olacağı söylenebilir.

Anket yapılan alandaki; kooperatiflerden birisinin faaliyet alanı pazarlamadır. Bu kooperatif doğrudan üreticilerin ürünlerini pazara arz etmektedir. Fakat bununla beraber, diğer kooperatifler de ortaklarının faaliyet alanı çerçevesinde gerekli üretim girdileri gereksinimlerini karşılamaktadır.

Böylece, pazara dönüklük oranının araştırma yöresinde kooperatiflere katılımında ne derece etkili olduğunu araştırmak gerekli görülmüştür.

Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin pazara dönüklük oranlarına göre kooperatiflere katılım düzeyi Çizelge 70'den incelenebilir.

Çizelgeden de görüleceği gibi, pazara dönüklük oranları hesaplanırken ürünün en az %50'sini pazara arzeden üreticiler dikkate alınmıştır. %50'nin altında pazara dönüklük oranına sahip olan üreticiler pazara dönük kabul edilmeyip geçimlik işletmeler olarak nitelendirilmiştir.

Çizelge incelendiğinde, kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyleri gösteren üreticilerin oransal olarak pazara dönüklük oranlarında önemli farklılıkların olmadığı görülecektir. Şöyleki; kooperatiflere düşük ve orta düzeyde katılanların %50'si, yüksek düzeyde katılanların ise, %64'ü %80 oranında pazara dönük işletmelerdir. Kooperatiflere orta düzeyde katılanların %40'ı, yüksek düzeyde katılanların %15'i, düşük düzeyde katılanların ise, %17'si hemen hemen ürettikleri ürünlerin tamamını pazara arz etmektedir.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin %54'ü, %80 ürünlerini pazara arz etmekte olup, ürünlerinin yaklaşık tamamını pazara arz edenlerin oranı %23'dür.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin %79'u pazara dönük işletme iken, kooperatiflere ortak olmayan üreticilerde bu oran %76'dır. Bu sonuç; kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin pazara dönüklük oranları bakımından oransal olarak büyük farklılıkların olmadığını göstermektedir.

Üreticilerin örgütlenme yetersizliği bu sonuçlardan da ortaya çıkmaktadır. Pazara dönük işletmelerin bile kooperatiflere ortak olmadıkları görülmektedir. Bunun nedeni; bu bilincin kendilerine yeterli bir şekilde verilememesi, kendi kendine yardım

Çizelge 70. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin Pazara Dönüklük Oranlarına Göre Kooperatife Farklı Katılım Düzeyleri

PAZARA DÖNÜKLÜK ORANI	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM (3)		KOOPERATİFE ORTAK (1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
%50-%65	5	41.67	2	20.00	15	38.46	22	36.07	16	24.24	38	29.92
%66-%80	1	8.33	3	30.00	10	25.64	14	22.95	17	25.76	31	24.41
%81-%95	2	16.67	2	20.00	3	7.69	7	11.48	11	16.67	18	14.17
%96+	--	--	2	20.00	3	7.69	5	8.20	6	9.10	11	8.66

felsefesinin yerleşmemiş olmasıdır.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde pazara dönüklük oranları bakımından bir ayırım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz hesap sonuçları Çizelge 71' de verilmiştir.

Çizelge 71. Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Pazara Dönüklük Oranına Göre Kooperatife Katılım Düzeyleri ve Buna İlişkin Varyans Analizi Hesap Sonuçları

	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ			
	Düşük Katılım	Orta Düzeyde Katılım	Yüksek Katılım	TOPLAM
Toplam (%)	529.12	707.81	2087.43	3324.36
Gözlem Sayısı	8	9	31	48
Ortalama (%)	66.14	78.65	67.34	69.26
VARYANS ANALİZİ TABLOSU				
Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplarası	987.62	2 (k-1)	493.81	2.31
Gruplarıçi	9620.89	45 (N-k)	213.80	
GENEL	10608.51	47 (N-1)		
$F_{hs} < F_{tab}$ $F_{2,31} < F_{3,23}$ SONUÇ: Gruplar arasındaki Fark $P < 0.05$'e Göre Önemli Değildir.				

Çizelge 71'de ayrıca, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere katılım düzeylerine göre ortalama pazara dönüklük oranları görülmektedir. Buna göre, kooperatiflere düşük düzeyde katılan işletmelerin ortalama pazara dönüklük oranı %66 iken, orta düzeyde katılan işletmeler %79, yüksek düzeyde katılan işletmeler ise %67 orana sahiptir. Kooperatiflere ortak olan işletmeler katılım düzeylerine bakılmaksızın %69 ortalama pazara dönüklük oranına sahiptirler.

Varyans analizi tablosu incelendiğinde görüldüğü üzere, yapılan analiz sonucunda kooperatiflere farklı düzeylerde katılan üreticilerin pazara dönüklük oranları arasında istatistiksel bakımdan bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ayrıca kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin ortalama pazara dönüklük oranları bakımından istatistiksel olarak farklılığın önemli olup olmadığını saptayabilmek amacıyla Çizelge 72 düzenlenmiştir.

Çizelge 72. İncelenen İşletmelerde Kooperatife Ortak Olma Durumuna Göre Pazara Dönüklük Oranı ve Buna İlişkin Test Sonuçları

ORTAKLIK DURUMU	İşletme Sayısı (Adet)	Ortalama Pazara Dönüklük Oranı (%)	Ortalamalar Farkı (%)	t Hesap Değeri
Kooperatife Ortak	48	69.26	5.17	1.70
Kooperatife Ortak Değil	50	74.43		
$t_{hs} < t_{tab}$ $t_{1.70} < t_{1.96}$ SONUÇ: n1+n2-2 Serbestlik Derecesi ve P<0.05 Önem Düzeyinde Önemli Değildir.				

Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin ortak olanlara göre ortalama pazara dönüklük oranı daha yüksektir. Fakat istatistiksel test sonucunda, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin ortalama pazara dönüklük oranları arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuca göre, ortalama pazara dönüklük oranları bakımından kooperatiflere ortak olanlar ve olmayanlar arasında bir farklılığın olmadığını söylemek mümkündür.

Buradan çıkarılacak sonuç, kooperatiflerin beklenen amacı vermediğinin yanında bilincin oluşturulamaması, yayım çalışmalarının eksikliği gibi faktörlerden dolayı rasyonel bir kooperatifleşmenin sağlanamamasıdır.

7.2.3.10. İhtisaslaşma Düzeyi

Kooperatiflere katılımı etkileyen bir başka ekonomik faktör ihtisaslaşma düzeyidir. Tarım sektörünün doğal olayların etkisi altında olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla çeşitli risk ve belirsizliklerin varlığı tarımı doğrudan etkilemektedir. Üreticilerin bu risk ve belirsizliklere karşı alabileceği önlemler, tarım sigortası, kaderine terketme v.b gibi ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında; ürün çeşitlendirmesi bir başka önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Oluşabilecek doğal olaylara karşın, ürün çeşitlendirmesi yoluyla bir üründen doğacak zararı diğer ürün gruplarıyla karşılama amaçlanmıştır. Buğday ürününe sünenin verdiği zararın meyve bahçesinden elde edilecek gelirle hafifletilmesi örnek olarak verilebilir. Ayrıca tarım sektöründe ortaya çıkabilecek verim, fiyat veya gelir belirsizliklerinin sonuçlarını elemine etmek için karşılıklı yardımlaşmaya dayanan bir sistemin kurulması gerekmektedir. Böyle bir sistemle üreticilerin risk ve belirsizlikleri paylaşımı söz konusu olacaktır.

Özellikle; ihtisaslaşmış ve yarı ihtisaslaşmış işletmelerde ortaya çıkabilecek verim düşüklüğü, fiyatların düşmesi, talebin azalması ya da üretimin beklenenden az gerçekleşmesi sonucu gelirlerinde azalmalar görülebilecektir. Bunu önleyebilmek amacıyla, üreticilerin çıkarlarını korumak için bu işletmelerin kooperatif kurma, destekleme ve sürdürme eğilimlerinin daha yüksek olacağı düşünülebilir. Bu işletmelerin gereksinim duydukları modern bir tekniği ortaklaşa kullanmak -örneğin ortak makina kullanımı- istemleri de onları kooperatifleşmeye iten bir başka neden olabilir.

Çizelge 73'de kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ihtisaslaşma düzeyine göre kooperatife katılım düzeyini göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin %28'i ihtisaslaşmış, %43'ü yarı ihtisaslaşmış, %7'si karma işletmelerdir. %22'sini ise, bu belirlenen işletmelerin dışında kalan geçimlik işletmeler oluşturmaktadır.

Çizelge incelendiğinde, kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyleri gösteren üreticilerin büyük bir çoğunluğu ihtisaslaşmış ve yarı ihtisaslaşmış işletmelere sahiptir.

Kooperatiflere düşük katılım gösteren işletmelerin %50'si ihtisaslaşmış, %17'si yarı ihtisaslaşmış işletmeler olup, bu katılım düzeyinde karma işletmelere rastlanmamıştır. Kooperatiflere orta düzeyde katılım gösteren işletmelerin %30'u ihtisaslaşmış, %40'ı yarı ihtisaslaşmış, %20'si karma işletmelerdir. Kooperatiflere yüksek düzeyde katılım gösteren işletmelerin ise %21'i ihtisaslaşmış, %49'u yarı ihtisaslaşmış, %10'u karma işletmelerden oluşmuştur. Kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin ihtisaslaşma düzeyine göre oransal olarak çok önemli ayrımlıklar gösterdiğini söylemek mümkün değildir.

Fakat, kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde ihtisaslaşma düzeyi bakımından oransal önemli farklılıkların olmamasına rağmen, gruplar arasında istatistiksel yönden bir farkın olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle, Khi-Kare analizi yapılmıştır. Yapılan Khi-Kare analizi sonucuna göre, gruplar arasındaki farklılığın $P < 0.05$ önem düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, kooperatif ortaklarının farklı katılım düzeylerinde de bulunsalar, ihtisaslaşma düzeyine göre farklılık göstermediklerini ortaya koymuştur.

Çizelge 73. Kooperatife Ortak Olan ve Olmayan Üreticilerin İhtisaslaşma Düzeyine Göre Kooperatife Katılım Düzeyi

İHTİSASLAŞMA DÜZEYİ	KOOPERATİFE KATILIM DÜZEYİ											
	DÜŞÜK KATILIM (1)		ORTA DÜZEYDE KATILIM (2)		YÜKSEK DÜZEYDE KATILIM(3)		KOOPERATİFE ORTAK(1+2+3)		KOOPERATİFE ORTAK DEĞİL		GENEL	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İHTİSASLAŞMIŞ İŞLETMELER	6	50.00	3	30.00	8	20.51	17	27.87	18	27.27	35	27.56
YARI İHTİSASLAŞMIŞ İŞLETMELER	2	16.67	4	40.00	19	48.72	25	40.98	29	43.94	54	42.52
KARMA İŞLETMELER	-	-	2	20.00	4	10.26	6	9.84	3	4.55	9	7.09
SD:4 X ² = 4.917 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						SD:2 X ² = 0.6850 P< 0.05 SONUÇ: Farklılık Düzeyi Önemli Değildir.						

Bununla beraber, kooperatif ortakları katılım düzeylerine bakılmaksızın genel olarak değerlendirildiğinde, %28'inin ihtisaslaşmış, %41'inin yarı ihtisaslaşmış, %10'unun karma işletmelere sahip oldukları görülmektedir.

Kooperatiflere ortak olmayan işletmelerin ise, %27'si ihtisaslaşmış, %44'ü yarı ihtisaslaşmış, %5'i karma işletmelerdir. Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticiler arasında da ihtisaslaşma düzeyine göre önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir.

Ancak, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin ihtisaslaşma düzeyi bakımından gruplar arasında bir ayrım gösterip göstermediğini saptayabilmek amacıyla Khi-Kare analizi uygulanmıştır. Ulaşılan anliz sonucuna göre, gruplar arasındaki fark $P < 0.05$ önem düzeyine göre anlamlı değildir. Bir başka ifadeyle, kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin ihtisaslaşma düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan bir farkın bulunmadığı saptanmıştır.

Sonuç olarak, kooperatiflere ortak olan işletmelerin ihtisaslaşmış işletmeler olduğu görülmektedir. Kooperatiflere ortak olmayan işletmeler için de aynı şey söylenebilir. Fakat kooperatiflere ortak olan bu durumu göz önünde bulundurularak kooperatifçilik yayım çalışmalarına bir yön verilebilir.

Ayrıca, araştırma kapsamındaki işletmelerin ihtisaslaşma düzeyi göz önünde bulundurularak, ileride yapılacak kooperatifçilik yayım çalışmalarına belirli bir ivme kazandırabilir. Kooperatifçilik yayım çalışmalarının başlangıç noktası belirlenebilir.

7.2.4. Kooperatiflere Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılım Düzeylerini Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Değerlendirilmesine İlişkin Ekonometrik Yaklaşım

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatife katılımlarını etkilediği varsayılan ekonomik faktörler karşılaştırmalı olarak ve çeşitli analizlere dayandırılarak önceki bölümde irdelenmiştir.

Kooperatife katılım düzeyini etkilediği düşünülen ekonomik faktörler araştırmanın bu bölümünde bir bütün olarak ekonometrik yaklaşımla incelenmiştir. Aynı zamanda bu ekonomik faktörlerin kooperatife katılım düzeyini ne derece etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, bu ekonomik faktörlerin bağımsız birer değişken olarak önem düzeylerinin saptanması amaçlanmıştır. Araştırmada,

$Y =$ Kooperatife Katılım Düzeyi

bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Bağımsız değişkenler ise aşağıdaki

gibi belirlenmiştir.

X_1 = İşletme Genişliği (da)

X_2 = Parsel Sayısı (adet)

X_3 = Toplam Gelir (milyon TL)

X_4 = Kooperatiften Yararlanma Durumu (milyon TL)

X_5 = Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı (milyon TL)

X_6 = Toplam Brüt Üretim Değeri (milyon TL)

X_7 = İhtisaslaşma Düzeyi (%)

X_8 = Pazara Dönüklük Oranı (%)

Kooperatife ortak olan üreticilerin, kooperatife katılım düzeyini etkileyen faktörler ile ele alınan ekonomik faktörler arasındaki ilişkiler çoklu doğrusal regresyon analizi yöntemiyle belirlenmiştir. Bu faktörlerden hareketle, tahmin edilen çoklu regresyon denklemi aşağıdaki gibidir.

$$Y = 5.99 - 0.0043 X_1 + 0.0676 X_2 + 0.000004 X_3 + 0.000012 X_4 - 0.000008 X_5 + 0.000004 X_6 + 0.008 X_7 - 0.0032 X_8$$

Elde edilen eşitliğe ilişkin çoklu determinasyon katsayısı (R^2) 0.829 olup, bu değer kooperatife katılım düzeyindeki (Y) tüm değişimlerin %82.9'unun seçilen 8 bağımsız değişken tarafından açıklanabildiğini ifade etmektedir. Çoklu determinasyon katsayısına ilişkin F değeri (31.42), F cetvelindeki değerden (0.01 önem düzeyinde $F=3.02$) büyük bulunmuştur. Bu nedenle test hipotezi reddedilmiş ve çoklu determinasyon katsayısının istatistiksel anlamda önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Denklem standart hatası $S=1.62$ 'dir. Denklemde yer alan bağımsız değişkenlere ilişkin parametreler ve istatistiksel testler Çizelge 74'de verilmiştir.

Çizelge 74 . Kooperatife Ortak Olan Üreticilerin Kooperatife Katılımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Etki Payları

DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENİN TANIMI	DEĞİŞKEN İŞARETİ	DEĞİŞKEN KATSAYISI	DEĞİŞKENİN STANDART HATASI	t DEĞERİ	ÖNEM DÜZEYİ
Sabit Terim		+	5.9933			
X_1	İşletme Genişliği	-	0.00429	0.01593	-0.27	--
X_2	Parsel Sayısı	+	0.06757	0.07922	0.85	0.39
X_3	Toplam Gelir	+	0.00000366	0.00000378	0.97	0.33
X_4	Kooperatiften Yararlanma Durumu	+	0.00001167	0.00000997	1.17	0.24
X_5	Tarım Ürünleri Yıllık Satış Tutarı	-	0.00000840	0.00001107	-0.76	0.45
X_6	Toplam Brüt Üretim Değeri	+	0.00000402	0.00001061	0.38	--
X_7	İhtisaslaşma Düzeyi	+	0.0084	0.3593	0.02	--
X_8	Pazara Dönüklük Oranı	-	0.00321	0.01524	-0.21	--

Çizelge de görüldüğü gibi, ekonomik faktörler kooperatife katılımı önemli olmasına rağmen, bu faktörlerden parsel sayısı, toplam gelir, kooperatiften yararlanma durumu ve tarım ürünleri yıllık satış tutarı ancak %20 ile %50 önem düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bununla beraber, bağımlı değişken ile sözü edilen bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi daha az sayıda değişkenle en iyi tahmin eden çoklu doğrusal regresyon eşitliğini belirlemek amacıyla Değişken ekleme-eme (stepwise) işlemine başvurulmuş ve elde edilen yeni eşitlik aşağıda verilmiştir.

$$Y = 6.206 + 0.000034 X_3 - 0.000564 X_5 + 0.000558 X_6$$

Değişken ekleme-eme işlemi ile elde edilen eşitliğin çoklu determinasyon katsayısı (R^2) 0.755 bulunmuştur. Bu değer, kooperatife katılım düzeyindeki tüm değişimlerin %75.5'inin, toplam gelirdeki (X_3), tarım ürünleri yıllık satış tutarındaki (X_5), toplam brüt üretim değerindeki (X_6) değişimlerle açıklanabileceğini göstermektedir. Görüldüğü üzere, çoklu determinasyon katsayısında 7.4'lük bir değişme vardır. Kalan %7.4'lük kısım ise diğer bağımsız değişkenlerle açıklanabilmektedir. Çoklu determinasyon katsayısına ilişkin F değeri (43.18), F tablo değerinden (0.01 önem düzeyinde $F=4.20$) büyük bulunduğundan test hipotezi reddedilmiş ve istatistiksel bakımdan 0.01 düzeyde anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Denklem standart hatası 1.58'dir.

Ekonomik faktörler açısından kooperatife katılım olgusu tek başına açıklanamamaktadır. Bunun yanında, daha önce sosyal faktörlerin ekonometrik yaklaşımla değerlendirildiği bölümde açıklanan birtakım faktörler de etkilidir.

Ayrıca, değişken ekleme-eme işleminden sonra oluşturulan ikinci denkleminde çoklu determinasyon katsayısı anlamlı bulunmuştur.

Bu sonuçlar göstermektedir ki; kooperatife katılım kararında ekonomik faktörlerin önemi yadsınamayacak boyutlardadır. Bunun için; kooperatifçilik yayım hizmetlerine başlanılmadan önce yörede bulunan üreticilerin ekonomik özelliklerinin nesnel verilerle ortaya konulması gerekmektedir. Kooperatifçilik yayım hizmetlerini götürecek yayım elemanlarının üreticilerin bu özelliklerinin, kooperatife katılımı ne kadar etkili olacağını bilmesi hizmetin başarısını arttırabileceği düşünülmektedir.

8. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Kırsal alanda kooperatifçiliğin geliştirilmesi Türkiye açısından önemli görülmektedir. Böylece kooperatifçilikten beklenen amaçlara ulaşılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması sağlanabilecektir. Bunun için de kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması, kooperatifçilik yayımının temel ilkeler çerçevesinde ülke bazında başlatılması gerekmektedir.

Kooperatifler gönüllü, ihtiyaçtan doğduğu ve ortaklarına hizmet götürdükleri sürece başarıya ulaşmaktadırlar. Bununla ilgili gelişmelerin en çarpıcı örneği, Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde görülmüştür. Bu kooperatiflerin hızla gelişmelerinin en önemli nedeni, bir an önce yurt dışına gidebilmek amacıyla çok sayıda kooperatifin kurulmuş olmasıdır. Bu kooperatiflerin bazılarında projeler verilmiş, bu projelerden işletmeye geçenler ise kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böyle bir sonuçla karşı karşıya kalınması, kooperatifçilik bilincine sahip olmayan kişiler tarafından kooperatiflerin kurulmasına bağlanabilir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri tabandan gelen bir harekete dayandığına göre bu kooperatifler kurulmadan önce bireyler aydınlatılmalı, eğitilmeli, belli bir bilince ulaştırılmalıdır. Kooperatifçilik bilincine sahip olmayan bireyin kooperatifine sahip çıkmasını da beklemek olanaksız görülmektedir.

Bu bağlamda; Türkiye’de kooperatifçilik yayım çalışmalarına ivedilikle ağırlık vermek gerekmektedir. Kooperatifçilik yayım çalışmalarına başlamadan ise, yayım çalışması yapılacak her yörenin bazı özelliklerinin ortaya konması önemli olmaktadır. Bu özelliklerden birisi, kooperatiflere katılan ve katılacak bireylerin sosyo-ekonomik özellikleridir.

Bu amaçla, bu araştırmada Tokat İli Merkez İlçeye bağlı tarımsal kalkınma kooperatiflerine katılımı etkileyen sosyo-ekonomik faktörler irdelenmiştir. Bu sosyo-ekonomik özelliklerin ışığı altında kooperatifleşme olayını ortaya koymak, kooperatifleşme sürecinin aşamalarını incelemek amaçlanmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin durumu, Tokat’taki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin durumu, kooperatifleşme süreci, kooperatiflere katılımı etkileyen sosyal ve ekonomik faktörler dikkate alınarak kooperatifçilik yayım çalışmalarına ışık tutmak ve etkin bir kooperatifçilik yayımının yapılabilmesi için bir takım unsurlar saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre araştırmanın her bölümünde ortaya çıkan sonuçlar özlü olarak aşağıda verilmiştir.

Türkiye'de 1163 sayılı kooperatifler kanununa tabi kooperatifler içerisinde en yüksek kooperatif sayısına sahip olan kooperatiflerin %45.50'lik bir payla tarımsal kalkınma kooperatifleri olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber, ortak sayısı bakımından %12.03'lük paya sahip olduğu bulunmuştur.

Türkiye'de tarımsal kalkınma kooperatiflerine açılan krediler incelenmiştir. Tarımsal krediler içerisinde tarımsal kalkınma kooperatiflerine açılan kredilerin payının düşük olduğu ortaya konmuştur. 1993 yılı verilerine göre bu pay %0.21 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, tarımsal kalkınma kooperatiflerine açılan krediler 1973 yılından 1993 yılına kadar reel olarak 11 kat artış gösterirken tarımsal kredilerin 52 kat artış gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de tarımsal kalkınma kooperatiflerinin amaçları, uygulamaları ve sorunları ortaya konmuştur.

Tokat'taki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı diğer kooperatifler içerisindeki durumu incelendiğinde, Tokat İlindeki bu kooperatiflerin sayısının diğerlerine göre fazla olduğu görülmüştür.

Tokat İli Merkez İlçedeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin üçünün proje uygulamış veya uygulamaya devam etmekte olduğu, ikisinin ise proje uygulamadıkları belirlenmiştir. Kooperatif başkanlarından alınan bilgiler doğrultusunda her bir kooperatif ayrı ayrı tanıtılmıştır.

Araştırma bölgesindeki kooperatiflere üreticilerin katılım düzeyleri, kooperatife katılım gösterme veya göstermeme durumunda etkilendikleri faktörler, kooperatiflerle ilgili bilgileri hangi kaynaktan öğrendikleri, kooperatifleşme olgusu içerisinde yer alan iletişim, etkileşim, karar ve eylem aşamalarının bölgedeki durumu incelenmiştir.

Kooperatifleşme sürecinin iletişim aşamasında; kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatifleşme olgusunu, %23'ü arkadaş ve akraba grupları, %77'si kooperatif öncüleri, teknik elemanlar ve köy öğretmeninden haber aldıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın; kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise, %80.30'u kurumsal olmayan, %19.70'i kurumsal kaynaklardan kooperatifleşme olgusundan haberdar olmuşlardır. Kooperatife ortak olan üreticilerin haberdar olma kaynaklarından kooperatif öncüleri, teknik elemanlar, televizyonun payının yüksek olmasının kooperatife katılmalarında etkili olabildiği düşünülmüştür.

Bununla birlikte, kooperatife ilgili ilk bilgilerden haberdar olunduktan sonra üreticilerin kooperatif hakkında daha fazla bilgi almak için başvurdukları bilgi edinme

kaynakları incelenmiştir. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin %66'sı kooperatifler hakkında yeterli bilgi toplarken, ortak olmayanların yalnızca %17'sinin yeterli bilgi topladığı ortaya konmuştur.

Kooperatifleşme sürecinin ikinci aşaması olan etkileşim aşamasında, kooperatiflerle ilgili ayrıntılı bilgi edinme ve etkilenme kaynaklarına göre kooperatife katılım düzeyi incelenmiştir. Bu aşamada, kooperatife ortak olanların daha fazla bilgi gereksinimi duydukları belirlenmiştir. Kooperatifler hakkında daha fazla bilgi edinme kaynakları incelendiğinde, kooperatiflere ortak olan üreticilerin çoğunluğunun bu bilgileri kooperatif öncülerinden ve köy öğretmeninden aldıkları ortaya çıkmıştır.

Etkileşim aşamasında tartışma kaynakları da önemli bir konu olmaktadır. Bunun için kooperatife ortak olan üreticilerin tartışma kaynaklarına göre kooperatife katılım düzeyleri araştırılmıştır. Buna göre, tartışma kaynaklarının çoğunlukla kırsal toplumun kendi sosyal sistemi içerisinde bulunduğu ortaya konmuştur.

Ayrıca, etkileşim aşamasında çevredeki kalkınma kooperatifleri ve ortaklarıyla olan görüşmenin kooperatife katılıp katılmama kararında etkili olabileceği düşünülmüştür. Bu amaçla, varsayım irdelenmiş ve kooperatif ortaklarının %44'ünün kooperatiflere katılma kararı vermeden önce yakın çevredeki kalkınma kooperatiflerinin çalışmalarını görmüş oldukları belirlenmiştir. Bununla beraber %38'inin ise, bu kooperatiflerin ortaklarıyla görüşme yaptıkları ortaya çıkarılmıştır.

Kooperatifleşme sürecinin karar aşamasında, etkileme kaynakları ve etkileme kaynaklarına göre kooperatife katılım düzeyi incelenmiştir. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin %62.30'unun kooperatif öncüleri tarafından etkilendiği ortaya çıkmıştır. Kooperatiflere düşük düzeyde katılım gösterenlerin %58.34'ü, orta düzeyde katılım gösterenlerin %70'i, yüksek düzeyde katılanların ise, %61.54'ü kooperatif öncüleri tarafından etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

Kooperatiflere katılma kararını karar aşamasında etkileyen bir başka unsur, kooperatif hakkındaki beklentilerdir. Bunun için, kooperatiflere ortak olan üreticilerin, kooperatiflere ortak olurken ne gibi beklentileri olduğu araştırılmıştır. En önemli beklentilerinin köyde iş olanaklarını arttırmak ve kooperatifçiliğe olan inanç şeklinde bulunmuştur. Bununla beraber gelirlerini yükseltmek, kooperatif aracılığıyla üretim girdilerini ucuz ve kolayca temin etmek de önemli beklentiler arasında sıralanmıştır.

Karar aşamasında bazı bireylerin kooperatife katılmama kararı verdikleri belirlenmiştir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ortak olma hakkındaki görüşleri ve hangi nedenlerle kooperatife katılmadıkları araştırılmıştır. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %70'i kooperatife ortak olmamayı düşünmekte iken; %5' i ilerki zamanlarda, %25'si ise en kısa zaman içinde kooperatife ortak olmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, kooperatife ortak olmayan üreticilerin, kooperatife katılmama nedenleri arasında en önemli faktörlerin, kooperatifin yararına inanmama, yöneticilere olan güvensizlik ve taahhüdü ödeyememe olduğu belirlenmiştir.

Kooperatifleşme sürecinin eylem aşamasında, bireyler kooperatife tamamen katılarak, faaliyetlerinde yer almaktadırlar. Bunun için, kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatifin en son genel kuruluna katılma, ana sözleşmeyi okuma, yıllık genel kurullarına katılma durumları incelenmiştir. Kooperatif ortaklarının %73.77'sinin kooperatifin en son genel kuruluna katıldığı, %62.30'unun ana sözleşmeyi okuduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, kooperatif ortaklarının %65.57'sinin yıllık genel kurulların hepsine, %16.39'unun çoğuna, %8.20'sinin yarısına, %9.84'ünün ise çok azına katıldıkları belirlenmiştir.

Ayrıca, bu araştırmada kooperatiflere katılımı etkili olabileceği düşünülen bir takım sosyal ve ekonomik faktörler irdelenmiştir. Bu faktörlerin kooperatife katılım düzeyi ile olan ilişkileri aşağıda özetlenmiştir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ortalama yaşı yaklaşık 45 olarak belirlenmiştir. Kooperatife ortak olanlarla olmayanlar arasında yaş grubu yönünden oransal olarak önemli sayılabilecek farkların olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca her iki grup arasında yaş grupları bakımından istatistiksel anlamda da bir farkın olmadığı bulunmuştur. Bunun dışında, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife farklı katılım düzeylerinde yaş grupları bakımından da istatistiksel olarak önemsiz olduğu saptanmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin hanehalkı nüfusunun %31.21'i 15 yaşın altında (çocuk), %52.17'si 15-49 yaş grubunda (genç ve orta yaşlı), %16.62'sinin ise 50 yaşın üzerinde (yaşlı) olduğu bulunmuştur. Ortalama nüfus 6.92 olup, ortalama aile işgücü varlığı 4.47 Erkek İşgücü Birimidir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin hanehalkı nüfusunun %35.10'u 15 yaşın altında, %45.56'sı 15-49 yaş aralığında, %19.34'ü 50 yaşın üzerinde belirlenmiştir. Ortalama nüfus 6.98 olup, ortalama aile işgücü varlığı 4.32 erkek işgücü birimi olarak hesaplanmıştır. Kooperatife ortak olan üreticilerle ortak olmayan

üreticilerin hanehalkı nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımında oransal olarak önemli farklılıkların bulunmadığı saptanmıştır.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin mesleki deneyimlerine göre kooperatife farklı katılım düzeyleri incelenmiştir. Kooperatife düşük katılım gösteren üreticilerin %58.33'ünün, orta düzeyde katılım gösterenlerin %40'ının, yüksek katılım gösterenlerin %56.41'inin 20 yıldan fazla çiftçilikle uğraştıkları ve deneyimli çiftçi oldukları belirlenmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerin mesleki deneyimlerinin kooperatife farklı katılım düzeyleri bakımından istatistiksel olarak ayırım gösteren bir grubun olmadığı saptanmıştır. Ayrıca, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin mesleki deneyim grupları bakımından istatistiksel olarak gruplar arasındaki farklılığın önemsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kooperatife katılımı etkileyen bir başka faktör eğitim olarak ele alınmıştır. Burada, üreticilerin ve hanehalkı nüfusunun eğitim durumu ayrı ayrı irdelenmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerin %9.84'ünün okuma-yazma bilmemekte, %8.19'unun okur-yazar, %73.77'sinin ilkokul, %1.64'ünün ise yüksekokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Kooperatife ortak üreticilerden resmi eğitim görmemiş olanların kooperatife düşük katılım gösterdikleri, ilkokul mezunlarının ise %71.79 oranında yüksek katılım gösterdikleri anlaşılmıştır.

Kooperatife ortak olmayan üreticilerin %12.12'sinin okuma-yazma bilmediği, %9.09'unun okur-yazar, %66.66'sinin ilkokul, %7.58'inin ortaokul, %4.55'inin lise mezunu olduğu saptanmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticiler ile ortak olmayan üreticilerin eğitim düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın söz konusu olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan Khi-Kare analizinin sonucunda, gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan üreticilerin %19.69'unun resmi eğitim görmemiş, %70.08'inin ilkokul mezunu oldukları anlaşılmıştır. Bu olgu kooperatifçilik yayım hizmetlerinin kırsal kesime götürülmesinde belli sınırlamalar getirebilir. Bunun en önemli göstergesi, yazılı araçlarla bu kesime verilmek istenen şeylerin zor anlatılmasıdır. Bunun için, eğitim düzeyi dikkate alınarak görsel unsurların ön plana çıkarılması, anlatımın basitleştirilmesi gerekmektedir.

Kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden erkek nüfusun ortalama 2.91'i eğitilmiş (resmi ve resmi olmayan) iken, kooperatife ortak olmayan üreticilerin aile nüfusu içindeki erkek nüfusun işletme başına ortalama eğitilmiş sayısı 2.75 olarak hesaplanmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin aile bireylerinden kadın nüfusun ortalama 2.22'si eğitilmiş, kooperatife ortak olmayan üreticilerin kadın nüfusunun ise, ortalama 2.26'sı eğitilmiş bulunmuştur.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile bireylerinin gelecekte sosyal sistem içerisinde birer birey olacakları düşünüldüğünde, bu bireylerin eğitim düzeyinin yüksek olması çeşitli uygulama ve organizasyonların yerleştirilmesinde bazı sınırlamaları ortadan kaldıracaktır. Araştırma kapsamındaki bölgede, eğitim düzeyinin sürekli yükseldiği gözlemlenmiştir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatife katılımlarında ailedeki otorite durumunun da etkili olabileceği düşünülmüş ve ailedeki otorite durumuna göre kooperatife farklı katılım düzeyleri ortaya konmuştur.

Kooperatife ortak olup farklı katılım düzeyleri gösteren üreticilerin ailedeki otorite şeklinin demokratik olduğu belirlenmiştir. Kooperatife düşük katılım gösterenlerde demokratik otorite şekli %75 iken, orta düzeyde katılım gösterenlerde %80, yüksek katılım gösterenlerde %82.05 bulunmuştur.

Bununla beraber, kooperatife farklı katılım düzeyinin ailedeki otorite şekli bakımından bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla Khi-Kare analizi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre istatistiksel anlamda gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Ayrıca kooperatife ortak olan üreticiler katılım düzeyleri dikkate alınmaksızın genel olarak değerlendirilmiş ve bu üreticilerin %80.33'ünün demokratik olduğu saptanmıştır. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin ise %46.97'sinin demokratik otorite şekline sahip olduğu belirlenmiştir. Nitekim yapılan analiz sonucunda, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ailedeki otorite şekilleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara göre, kooperatife katılımda ailedeki otorite şeklinin önemli olduğu, demokratik otorite şekline sahip olan bireylerin daha serbest kararlar aldıkları söylenebilir.

Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin aile genişlikleri incelenmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerin ortalama nüfusu 6.90 kişi olup, ortak olmayan

üreticilerin ortalama nüfusu 6.98 kişi bulunmuştur. Sonuçtan da anlaşılacağı üzere, iki grup arasında oransal farklılığın olmadığı görülmüştür. İstatistiksel anlamda bir ayrılığın olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan analiz sonucunda her iki grup arasındaki farklılığın önemsiz olduğu belirlenmiştir. Bundan başka, kooperatife ortak olan üreticilerden kooperatife düşük katılım gösterenlerin ortalama aile genişliği 9.25, orta düzeyde katılanlarda 5.80, yüksek katılım gösterenlerde 6.46 kişi olarak bulunmuştur. Kooperatife katılım düzeylerinin aile genişliği bakımından gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığının testinde ise bir ilişkinin olmadığı ortaya konulmuştur.

Aile şekli bakımından kooperatife ortak olanlarla olmayanlar arasında önemli farklılıkların olmadığı belirlenmiştir. Kooperatife ortak olanların çekirdek aile şekli %37.70 iken, ataerkil geniş aile %34.43, geçici geniş aile %27.87 olarak bulunmuştur. Kooperatife ortak olmayanların ise sırasıyla %42.42, %31.82, %25.76 olarak saptanmıştır. Araştırma bölgesinde ve kooperatife farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin aile şeklinin egemen olarak çekirdek aile olduğu ortaya çıkmıştır. Gerek kooperatife ortak olan ve olmayan gerekse kooperatife ortak olup farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin aile şekilleri bakımından analiz sonucuna göre istatistiksel anlamda bir ayrım göstermediği ortaya konulmuştur. Başka bir deyişle gruplar arasında bir farklılık bulunamamıştır.

Sosyal statü düzeyi yüksek olan üreticilerin kooperatiflere katılımlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu kooperatifleşme olayının bireyin sosyal statü düzeyi ile bir ilgisi olduğunu gösterebilir. Nitekim kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin sosyal statü düzeyleri bakımından yapılan Khi-Kare analizi sonucunda, gruplar arasındaki farkın önemli olduğu bulunmuştur. Kooperatife ortak olup da farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin ise sosyal statü düzeyleri bakımından aralarında bir ayrımın olmadığı yapılan analiz sonucunda ortaya konmuştur. Bu sonuçlardan dolayı, sosyal statü düzeyi kooperatifçiliğin yaygınlaştırılmasında göz önünde tutulması gereken bir faktör olarak sayılabilir.

Gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyi yüksek olan başka bir deyişle, ileri yenilikçilerin kooperatiflere katılımlarının da yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda da, bu faktör bakımından kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler arasında bir farklılık olduğu da saptanmıştır. Ancak, kooperatife ortak olup farklı katılım gösteren üreticilerin gelişmiş tarım teknolojisini benimseme uygulama düzeyi bakımından istatistiksel olarak bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu sonuçlara

dayanılarak kooperatifleşme olayı ile gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeyi arasında bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür.

Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin bazı gelişmiş tarım teknolojilerini benimseyip uygulamama nedenleri araştırılmış ve bu nedenlere göre kooperatiflere farklı katılım düzeyleri incelenmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerden gelişmiş tarım teknolojilerini benimseyip uygulamayanların nedenleri; %37.70 yayım elemanlarının ilgisizliği, %21.31 bilgi yoksunluğu, %14.75 arazinin az oluşu, %13.12 maddi olanaklarının yetersiz, %13.12 arazinin söz konusu yenilik için uygun olmadığı şeklinde belirlenmiştir. Kooperatife ortak olmayan üreticilerin nedenleri ise; %34.85 bilgi yoksunluğu, %25.76 maddi olanaklarının yetersiz oluşu, %21.21 yayım elemanlarının yeteri kadar ilgilenmedikleri, %15.15 arazinin az oluşu, %3.03 arazinin söz konusu yenilik için uygun olmayışı şeklinde ortaya çıkmıştır. Her iki grupta da bilgi yoksunluğunun ve yayım elemanlarının ilgisizliği ön plana çıkmaktadır. Aynı durum, kooperatifçilik konusunda da görüldüğünde üreticilerin bu konuda yetersiz kalacağı anlaşılmıştır. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini benimsememe nedenleri bakımından gruplar arasındaki fark yapılan Khi-Kare analiziyle önemli bulunmuştur.

İşbirliği eğilim düzeyi yüksek olan üreticilerin kooperatiflere katılımlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç işbirliği eğiliminde olanların kooperatife katılmaları arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yapılan Khi-Kare analiz sonucunda da kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işbirliği eğilim düzeyleri bakımından bir ayrım gösterdiğini, farkın önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin işbirliğinde bulunmama nedenleri bakımından aralarında bir farklılığın bulunmadığı belirlenmiştir.

Kooperatifçilik bilinç düzeyi, kooperatife katılan üreticilerde daha yüksek bulunmuştur. Hatta kooperatifçilik bilinç düzeyi yüksek olan üreticilere kooperatife ortak olmayanlar içerisinde rastlanılmamıştır. Bu yüzden kooperatifçilik bilinç düzeyi ile kooperatife katılım arasında sıkı bir ilişkiden söz edilebilir. Yapılan Khi-Kare analiz sonucunda, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatifçilik bilinç düzeyi bakımından önemli bir fark bulunduğu da ortaya çıkmıştır. Kooperatifçiliği yayma çalışmalarında ortaya konan kooperatifçilik bilinç düzeyi dikkate alınmalı, bilinç düzeyinin yükseltilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Kooperatife ortak olup düşük

ve orta düzeyde katılım gösterenlerin kooperatifçilik bilinç düzeyleri orta düzeyde saptanmıştır. Kooperatife yüksek düzeyde katılım gösteren üreticiler %51.28 yüksek, %43.59 orta düzeyde kooperatifçilik bilinç düzeyine sahip bulunmuştur. Aynı zamanda kooperatife ortak olup da farklı katılım düzeylerine sahip olan üreticilerin katılım düzeyleri itibarıyla kooperatifçilik bilinç düzeyi bakımından gruplar arasında farklılığın önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar kooperatife ortak olan üreticilerin ortak olmayanlara göre yüksek kooperatifçilik bilinç düzeyine sahip olmalarına rağmen kooperatifçilik bilincinin düşük olduğunu göstermektedir. Bundan böyle, yeni bir kooperatif hareket başlatılacağı zaman ve mevcut kooperatiflerin geliştirilmesi için etkin bir kooperatifçilik yayım çalışması ve eğitimi yapılmalı, planlı bir şekilde harekete geçilmelidir. Böylelikle kooperatifleşme olayının daha sağlıklı olarak yürütülmesi sağlanabilir.

Modernleşme düzeyi yüksek olan üreticilerin kooperatiflere katılımlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu, kooperatiflere ortak olma olayının bireyin modernleşme düzeyi ile bir ilgisi olduğunu gösterebilir. Başka bir deyişle, kırsal toplumlarda modernleşme olayı, bireylerin kurulan kooperatiflere katılmaları ve kooperatifçiliğin yaygınlaştırılmasında temel bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Kooperatife ortak olup farklı katılım düzeylerinin her birinde kentsel değerlerin kendini gösterdiği görülmektedir. Kooperatife ortak olan üreticilerin modernleşme düzeyinin ortak olmayanlara göre yüksek bulunmasına rağmen istatistiksel olarak bir farklılığın olmadığı saptanmıştır.

Sosyal katılım düzeyinin kooperatife ortak olan üreticilerde ortak olmayanlara göre yüksek olduğu bulunmuştur. Sosyal katılım düzeyi bakımından kooperatife ortak olan ve olmayan üreticiler arasında istatistiksel olarak önemli farklılıklar saptanmıştır. Kooperatife ortak olup da farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin sosyal katılım düzeyi bakımından, yapılan analiz sonucuna göre gruplar arasındaki farklılığın önemli olmadığı belirlenmiştir. Sosyal katılım düzeyi yüksek olan üreticilerin kırsal sistemleri içerisinde oluşacak organizasyonlara katılımlarının da yüksek olacağı söylenebilir.

Dış kültüre açılım düzeyi, kırsal toplumların köy dışıyla ilişkilerinin ne derecede değiştiğini göstermesi açısından önemli bulunmaktadır. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin dış kültüre açılım düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu iki grup arasında istatistiksel olarak bir farkın olmadığı gözlenmiştir. Kooperatife ortak olup farklı katılım gösteren üreticiler arasında da dış kültüre açılım düzeyi bakımından önemli farklılıkların olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dış kültüre açılım diğer sosyal sistemlerle

ilişki kurmak olduğuna göre, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılmasında ve geliştirilmesinde olumlu bir faktör olarak belirebilir.

Kitle haberleşme araçlarını kullananların kooperatiflere katılımlarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Diğer bir deyimle, gazete, dergi okuyan, radyo dinleyen, televizyon seyreden, sinemaya gidenler diğerlerine kıyasla kooperatiflerin aktif birer ortaksi olmaktadır. Çünkü kitle haberleşme araçları kendilerinin diğer sosyal sistemlerle olan ilişkisini artırmakta ve kendilerinde kendi sorunlarını anlama ve çözme bilincinin gelişmesine neden olmaktadır. Bu sonuçtan hareketle; yayımcıların kooperatifçiliği yayma çalışmalarında yaygın ve örgün kitle haberleşme araçlarını kullanmaları gerekmektedir. Araştırma kapsamındaki kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi bakımından gruplar arasındaki farklılığın önemli olduğu belirlenmiştir. Kooperatife ortak olma ile kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi arasında bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Kooperatife ortak olup farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi bakımından aralarında önemli farklılıkların olmadığı da bulunmuştur.

Yatay mobilitesi yüksek olan, diğer bir deyişle göç etmek isteyenler, göç etmek istemeyenlere göre yüksek bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki üreticilerin çoğunluğunun göç etmek isteğinde olduğu belirlenmiştir. Göç etme isteğinin altında yatan neden ise ekonomik ve sosyal yönden yeni bir yaşama kavuşmadır. Böyle bir bilincin oluşması, başka sosyal sistemlere göç etme olanağı bulunmasa bile, kendi sosyal sistemleri içerisinde örgütlenme, yeni organizasyonlar oluşturma gibi bir takım girişimlerde bulunmalarına neden olabilir. Bu olgu göz önünde tutulduğunda, kooperatifçilik yayım çalışmalarının hemen başlatılması, köyün çekici güçlerinin ön plana çıkması gerekmektedir.

Yaşam düzeyi yüksek olan üreticilerin kooperatife katılımlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yüksek yaşam düzeyine sahip kooperatife ortak olan üreticilerin %54.10 iken, kooperatife ortak olmayan üreticilerin payı %25.76 bulunmuştur. Kooperatife farklı katılım düzeyi gösteren üreticilerin yaşam düzeyi bakımından aralarında istatistiksel olarak önemli farklılıkların olmadığı belirlenmiştir. Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin ise, yaşam düzeyi bakımından gruplar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bireylerin yaşam düzeyinin

herhangi bir organizasyona katılırken etkili bir faktör olacağı, kendisinin ve toplumun gelişmesini etkileyebileceği düşünülebilir.

Empati yeteneği yüksek olan üreticilerin kooperatiflere katılımlarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin empati yeteneği bakımından gruplar arasında önemli farklılıklar gösterdiği analiz sonucunda ortaya çıkmıştır.

Kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife katılımını etkileyen sosyal faktörler ekonometrik yöntemle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan işlem sonucunda, kooperatife katılımı etkileyen en önemli sosyal faktörlerin eğitim, kooperatifçilik bilinç düzeyi, sosyal statü, dış kültüre açılım düzeyi ve kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi olduğu belirlenmiştir. Ancak, kooperatife katılım düzeyi yalnızca sosyal faktörlerle ilgili olmayıp bir çok faktör tarafından etkilenebilir.

Kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerden küçük işletmelere sahip olan üreticilerin kooperatife katılım oranının büyük işletmelere göre yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamındaki işletmelerin çoğunluğunun küçük işletmeler olduğu belirlenmiştir. Küçük işletmelerin yaygın olması kooperatifçiliğin ve kooperatifçilik yayım çalışmalarının önemini arttırmaktadır. Yine kooperatife farklı katılım düzeylerinde de küçük işletmelerin katılımlarının yüksek olduğu görülmüştür.

Kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde sahip oldukları işletme genişlikleri bakımından ayırım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Varyans analizi yapılmıştır. Ancak, bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ayrıca yapılan "t" testi sonucuna göre, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin sahip oldukları ortalama işletme genişliği bakımından istatistiksel olarak bir farklılığın söz konusu olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin %76.38'inin mülk araziye sahip oldukları dolayısıyla kiracılık ve ortakçılık sisteminin yaygın olmadığı gözlenmiştir. Kooperatife ortak olan ve olmayan işletmelerin arazi mülkiyet ve kullanım durumuna göre istatistiksel bakımdan bir farkın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla yapılan varyans analizi sonucuna göre farkın önemli olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığı LSD kontrolü ile ortaya konulmuştur. LSD kontrol tablosunda, mülk, kira, ortak arazi işleyenlerle mülk ve ortak araziyi işleyenler arasındaki farklılığın önemli olduğu görülmüştür.

Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin arazi mülkiyet ve kullanım durumları arasında önemli farklılığın olmadığı ortaya konmuştur.

Parsel sayısı fazla olan üreticilerin kooperatiflere daha yüksek katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Ancak, yapılan analiz sonucu, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin istatistiksel anlamda arazi parçalılık durumuna göre farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Kooperatifçilik yayım çalışmalarında parsel sayısının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Geçim sağlama kaynakları bakımından, kooperatife ortak olan üreticilerin ortak olmayanlara göre tarım yanında tarım dışı işlerle de uğraştıkları görülmüştür. Bir başka deyişle; tarım yanında tarım dışı işlerden de geçimini sağlayan üreticilerin kooperatiflere daha yüksek oranlarda katıldıkları gözlenmiştir.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde sahip oldukları toplam gelirleri bakımından varyans analizi sonucuna göre farklılığın önemli olduğu saptanmıştır. Ayrıca kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin elde ettikleri ortalama toplam gelirleri bakımından gruplar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak önemli olmadığı belirlenmiştir.

Kooperatiften yüksek düzeyde yararlananların kooperatiflere katılımlarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde kooperatiften yararlanma durumları bakımından varyans analizi sonucuna göre aralarındaki farklılığın önemli olmadığı görülmüştür. Ayrıca kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatiflerden yararlanma durumu bakımından gruplar arasındaki farklılığın önemli olduğu belirlenmiştir.

Kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde tarım ürünleri yıllık satış tutarı ve toplam brüt üretim değeri açısından bir farklılık gözlenmektedir. Ancak kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin tarım ürünleri yıllık satış tutarı ve toplam brüt üretim değeri bakımından bir farklılığın olmadığı saptanmıştır.

Ayrıca pazara dönüklük oranları bakımından kooperatiflere ortak olan üreticilerin kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde farklılığın önemli olmadığı belirlenmiştir. Bununla beraber, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin pazara dönüklük oranları bakımından farklılığın önemsiz olduğu belirlenmiştir.

Kooperatiflere ortak olup farklı katılım düzeyleri gösteren üreticilerin büyük bir çoğunluğunun ihtisaslaşmış ve yarı ihtisaslaşmış işletmeler olduğu gözlenmiştir. Kooperatiflere farklı katılım düzeylerinde ihtisaslaşma düzeyleri bakımından gruplar arasındaki fark önemsiz bulunmuştur. Kooperatiflere ortak olmayan üreticilerin de büyük bir çoğunluğunun ihtisaslaşmış ve yarı ihtisaslaşmış işletmeler oldukları görülmektedir. Kooperatiflere ortak olan ve olmayan üreticilerin ihtisaslaşma düzeyleri bakımından gruplar arasında bir farklılığın olmadığı ortaya konmuştur.

Ayrıca, kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife katılımını etkileyen ekonomik faktörler ekonometrik bir yaklaşımla incelenmiştir. Kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatife katılımını etkileyen ekonomik faktörlerin toplam gelir, tarım ürünleri yıllık satış tutarı, toplam brüt üretim değeri olduğu saptanmıştır.

Kooperatifçiliği geliştirmek ve yaygınlaştırmak için yayım çalışmalarında öncelikle hedef kitlenin sosyal ve ekonomik özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu sosyal ve ekonomik özellikler gözönünde bulundurularak etkin bir yayım çalışması yapılabilir. Bu bağlamda, kooperatifçilik yayım çalışmalarına mevcut koşullar gözönüne alınarak başlanmalıdır.

Kooperatifçilikle ilgili bilgilerin kırsal toplumlara ulaştırılmasında kooperatifçilikle ilgili kamu kuruluşları-yerel liderler-çiftçiler üçlüsünü içine alan bir haberleşme ağı kurulmalıdır. Bununla beraber, araştırma-yayım-çiftçi bağları kuvvetlendirilmelidir.

Kooperatif modelin yerleştirilmesi düşünülen köylerde sosyal kurumlaşmayı teşvik eden çalışmalara yer verilmelidir.

Kooperatifçiliği yerleştirmekle sorumlu kamu kuruluşları görevlerini bir eğitim çalışması olarak görmeli ve önemle üzerinde durmalıdır. Ayrıca yayımcıların da eğitimlerine ağırlık verilmelidir.

Bireylerin ilgi ve ihtiyaçları hedef alınarak çalışılmalı, programlar aşama aşama üreticilerin ilgilerini odaklaştıracak şekilde gerçekleştirilmelidir.

Demokratik yöntemler kullanılmalı, uzmanlardan yararlanılmalıdır. Programın her aşamasında sürekli değerlendirmeler yapılmalıdır.

Kırsal toplumun yapısı dikkate alınarak aile bireylerinin tümü ile çalışılmalıdır.

Bireylere kendi kendine yardım felsefesini uygulamaları için yardım etmeli, bilgi verilmeli, bu bilgiler sürekli hale getirilmelidir.

Kooperatifçilik yayım çalışması yapacak yayım elemanlarının göreve uygun karakterde olmaları gereklidir. Bunun için bu konuda çalışacak elemanların niteliklerinin iyi saptanması gerekmektedir. Ayrıca bu elemanlar bölgeyi iyi tanımalıdır.

Kooperatifçilik yayım çalışmalarında belli bir gelişim kaydedildikten sonra bu gelişmenin sürekliliği için üreticilerin aktif katılımları gerekmektedir. Ancak bu şekildeki bir katılımıla kooperatifçilik yayım çalışmaları başarıya ulaşabilir.

Ulusal düzeyde, bir kooperatifçilik eğitim ve yayım politikası saptanarak ivedilikle çok önemli ve anlamlı olan kooperatifçilik yayım çalışmalarına hız kazandırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- AÇIL, F., R., DEMİRCİ, 1984. Tarım Ekonomisi Dersleri, AÜZF Yayın No: 880, Ankara.
- ADEM, M., 1977. Eğitim Planlaması AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları No:68, Ankara.
- AKIN, A., 1983. "Nüfus ve Eğitim" Türkiye'nin Gelişmesinde Nüfus Olgusu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Aile Planlaması, Ana-çocuk Sağlığını Koruma Genel Müdürlüğü Batelle Enstitüsü Yayını, Ankara.
- AKSOY, S., H. TATLIDİL, 1983. Tarımsal Yayım ve Haberleşme Metodları, AÜZF Ders Notu: Teksir No: 94, Ankara.
- ANONİM, 1963. DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Ankara.
- ANONİM, 1977. Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığına Bağlı Kooperatiflerle İlgili Araştırma, Kooperatifler ve Eğitim ve El Sanatları Gen. Müd. Yayın No: EEGM:39, Ad:3, Ankara
- ANONİM, 1969. DPT, Kooperatifçilik Sorunları Araştırması, SPD-Araştırma Şubesi, TC Başbakanlık DPT Yayın No: 785, Ankara.
- ANONİM, 1967. DPT, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Ankara.
- ANONİM, 1973. DPT, Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, III. Beş Yıllık (1973-1977), Yayın No: 1272, Ankara.
- ANONİM, 1979. DPT, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Yayın No: 1664, Ankara.
- ANONİM, 1985. DPT, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Yayın No: DPT: 1987, Ankara.
- ANONİM, 1989. DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Yayın No: DPT: 2174, Ankara.
- ANONİM, 1995. DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996- 2000), Yayın No: 8959, Ankara.
- ANONİM, 1970. DPT, Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Raporu-1, DPT: 860-SPD: 198, Ankara
- ANONİM, 1994. Zirai ve İktisadi Rapor 1992-1993, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No: 174, Ankara.
- ANONİM, 1996. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, 1996 Yılı Çiftçi Eğitim ve Yayım Programı, Ankara.
- ANONYMOUS, 1989. FAO, Global Consultation On Agricultural Extension-Report, Rome.
- ARAS, A., C., ÇAKIR, 1969. Sarayköy İlçesi Kuru Ziraat ve Sulu Ziraat İşletmelerinin Ekonomik Etüdü, Basılmamış Eser, İzmir.
- ARAS, A., 1956. Güneydoğu Anadolu Arazi Mülkiyeti ve İşletme Şekilleri, AÜZF Yayın NO: 400, Ankara.
- ARAS, A., 1988. Tarım Muhasebesi, EÜZF Yayınları No: 486, Ders Kitabı, İzmir.
- AYDIN, R., 1992. Tokat İlinde Seçilmiş Bir Yörede Tarımsal Yeniliklerin Benimsenmesinde ve Uygulanmasında Etkili Olan Başlıca Sosyo-Ekonomik Faktörler Üzerinde Bir Araştırma (Basılmamış Doktora Tezi), EÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, İzmir.
- AZİZ, A., 1982. Toplumsallaşma ve Kitleleşim İletişim, AÜ Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları No:2 Ankara.
- AZİZ, A., 1984. "Kırsal Kesimde Kitleleşim Araçlarının Aile Yapısına Etkisi", Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara.

- BEAL, G.M., 1954. The Roots of Participation In Farmer's Co-operation, Iowa State College, Ames, Iowa.
- BEKRENS, J.H., J.F. EVANS, 1984. Yayın Öğretimi İçin Kitle Haberleşme Araçlarının Kullanılması (FAO), TOKB Tarımsal Yayın El Kitabı İkinci Baskı, TYUAP Yayınları Genel:295, Seri 3, Ankara.
- BERTRAND, A., 1971. Basic Sociology: An Introduction To Theory and Method, Appleton - Century- Crofts, Newyork, USA.
- BORTER, E., DOKU, 1978. Peasant Organizations For Peasant Participation In Rural Social Change, University of Reading AERDC, M.sc Thesis Reading, England.
- BÜLBÜL, M., 1979. Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı Yatırım ve Cari Harcamalarının Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi, AÜZF Yayın No: 710, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler : 416, Ankara.
- CEYLAN, İ.C., 1988. Çubuk İlçesinde Televizyonun Tarımsal Programlarının İzlenmesi ve Etkileri Üzerinde Bir Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- CILGA, İ., 1994. Gençlik ve Yaşama Niteliği, Başbakanlık Gençlik ve Spor Müdürlüğü Yayın No: 126, Ankara.
- COPP, H.J., 1964. "Perceptual Influences Of Loyalty In A Farmer Cooperative", Rural Sociology, Vol.29.
- ÇAĞLAR, Z., 1990. "Türkiye'de Kooperatif Nevileri ve Sayıları" Karınca Dergisi, Sayı: 641, Mayıs.
- ÇAĞLAR, Z., 1991. "Türkiye'de Kooperatif Nevileri ve Sayıları", Karınca Dergisi, Sayı:652, Nisan.
- ÇAĞLAR, Z., 1994. "Türkiye'de Kooperatif Nevileri ve Sayıları", Karınca Dergisi, Sayı: 689, Mayıs.
- ÇAĞLAYAN, L., 1983. Manisa Merkez İlçe Ova Köylerinde Kimyasal Gübrelerin Tedarik ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kollektif Şirketi, İzmir.
- ÇIKIN, A., 1974. İzmir ve Çevresinde Mevcut Tarım Koperatifleri ve Sorunları Üzerinde Bir Araştırma (Basılmamış Doktora Tezi) E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Ziraat Ekonomisi ve İşletmeciliği Bölümü, İzmir.
- ÇIKIN, A., 1982. Kooperatifleşmenin Tarım İşletmeleri Üzerine Etkileri (Bir Örnek Olay Araştırması), EÜZF Yayın No: 425, İzmir.
- ÇIKIN, A., 1983. "Yeniliklerin Benimsenmesi ve Yayılmasında Kooperatiflerden Yararlanma Olanakları", Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 10, Ankara.
- ÇIKIN, A., 1992. "Ayhan Çıkın İle Söyleşi", Kooperatif Dünyası, Sayı: 261, Ankara.
- ÇIKIN, A., A.R., KARACAN, 1994. Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 511, İzmir.
- ÇIKIN, A., A. OLGUN, 1995. "Tarımda Üreticinin Örgütlenmesi Çiftçi Örgütlenmesi Yayımı", IV. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 9-13 Ocak 1995, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.
- ÇIKIN, A., 1992. "Tarım Kesiminde Kooperatif Örgütlenme ve Tarımsal Kooperatifçilik Politikası", 2000 Yıllarına Doğru Türkiye Tarım Sempozyumu, Ankara.
- ÇİVİ, H., 1991. Köy Sosyolojisi Ders Notları, Cumhuriyet Üni. Zir.Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü, Derleme Teksir, Tokat.
- DEMİRCİ, R., 1987. "Yeniliklerin Benimsenmesinde Kooperatifler", Karınca Dergisi, Sayı:602, Ankara.

- DİNLER, Z., 1988. Tarım Ekonomisi , Uludağ Üni. Güçlendirme Vakfı Yayın No: 3, UÜİTBF İşletme İktisadi ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:3. Bursa.
- DOĞANCA, M.Y., 1975. Ege Bölgesinde Seçilmiş Bir Kırsal Toplumda Modernleşme Açısından Tarımsal Yeniliklerin Yayılmasını ve Benimsenmesini, Uygulamasını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler Üzerinde Bir Araştırma, EÜZF, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- DOĞANCA, M.Y., 1979. "Batı Anadolu'da Bir Pazarlama Kooperatifine Ortak Olan ve Olmayan Çiftçilerin Bazı Özellikleri ve Kooperatife Olan Tutumu ve Davranışları," Ziraat Ekonomisi Dergisi, Sayı: 28-29, Ankara.
- DOĞANCA, M.Y., 1983. Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayım Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerinde Bir Araştırma, EÜZF Yayın No: 469, İzmir.
- DÜZGÜNEŞ, O., 1975. İstatistik Metodları, AÜZF, Yayın No: 578, Ankara.
- DÜZGÜNEŞ, O., ve Diğerleri, 1987. Araştırma ve Deneme Metodları, AÜZF Yayın No: 1021, Ders Kitabı: 295, Ankara.
- ESENGÜN, K., C., SİVASLIGİL, 1993. "Tokat İli Kazova Yöresinde Başlıca Tarımsal Ürünlerde, Yayım Servisi Tarafından Önerilen Tarımsal Yeniliklerin Benimsenip Uygulamasını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerinde Bir Araştırma", Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt.10, Sayı:1, Tokat.
- ER, C., 1996. "Köy Kalkınma Kooperatifleri ve İşlevleri", Karınca Dergisi, Sayı: 713, Ankara.
- FITZHERBERT, A.R., 1983. Enformasyon, Organizasyon ve Tarımsal Değişim (Ege Bölgesinde Tarımsal Yayımın Analizi) EÜZF, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tarımsal Yayım ve Haberleşme Merkezi, Ankara.
- FİGEN, E., 1992. "Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Dünü ve Bugünü", Tarım ve Köy Dergisi, Sayı: 73, Mart.
- FİGEN, E., 1993. "Türkiye'de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Gelişimi ve Başarı Koşulları", Karınca Dergisi, Sayı: 679, Ankara.
- FİGEN, E., 1993. "Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Karınca Dergisi, Sayı: 681, Ankara.
- FİSHER, R.A., 1958. Statistical Methods For Research Workers, Oliver and Boy, Edinburg, Weedhole Court, London.
- FOXALL, G.R., M.M., MC DONNALD WOOD, 1976. Member-Society Relations In Agricultural Co-operation, Department of Agricultural Marketing, University of Newcastle Upon Tyne, Rep.No.22, UK.
- GERAY, C., 1974. Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler) TODAİE Yayınları No: 139, Ankara.
- GERAY, C., 1981. Türkiye'de Kırsal Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik (Örnek Olaylar), Tuna Yayıncılık, Ankara.
- GÜRGEN, Y., 1989a. Tarımsal Yayım ve Haberleşme Yöntemleri, ÇÜZF Ders Notları No:175, Adana.
- GÜRGEN, Y., 1989b. Aşağı Seyhan Sulama Proje Alanına Götürülen Yayım Hizmetlerinde Öncelik Verilen Konular, Başlıca Sorunlar ve Nedenleri, ÇÜZF Dergisi, Cilt:4, Sayı: 4, Adana.
- HAZAR, N., 1990. Kooperatifçilik Tarihi, 3.Basım Genişletilmiş, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No.3, Ankara.
- İNAN, İ.H., 1994. Tarım Ekonomisi, Genişletilmiş 3.Baskı, Hasad Yayıncılık, Tekirdağ.

- İŞÇİL, N., 1977.** Örneklemeye Yöntemleri, AİTİA Yayınları, Kalite Matbaası, Ankara.
- KASAPOĞLU, M.A., 1990.** "Birey-Aile-Toplum", I. Aile Şurası Bildirileri, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Tanıtım Serisi:3, Genel Yayın No: 9, Ankara.
- KİP, E., Y., İŞYAR, 1976.** Basit ve Çoklu Regresyon Analizlerinin Zirai Ekonomi Problemlerine Uygulanması, AÜ Yayın NO: 460, Ziraat Fakültesi Yayın No. 217, Erzurum.
- KONGAR, E., 1990.** "Türkiye'de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları 2-Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Bilim Serisi Genel Yayın No: 5/2, Ankara.
- LAIDLAW, A.F., 1971.** Training and Extension In The Cooperative Movement, FAO, Agricultural Development Paper No: 74, Fifth Edition, Rome.
- LEON, R., 1972.** New Methods In Cooperative Education, International Cooperative Training Journal Vol.5, No:2.
- LESLIE, G.R., 1967.** The Family In Social Context, Oxford University Press, Newyork.
- LE VAY, C., 1975.** Cooperative Theory and Farmers Attitudes A Preliminary Study, University College Of Wales, Department Of Agricultural Economics, Aberystwyth, UK.
- LIONBERGER, H., 1960.** Adoption of New Ideas and Practices Iowa State University Press, Ames.
- LIONBERGER, H., 1968.** Adoption of New Ideas and Practices, The Iowa State University Press, Ames, Iowa.
- LITTLEJOHN, J., , C.P., 1972.** Social Stratification, Longman, London.
- LOOMIS J.A., BEAGLE, 1957.** Rural Sociology. The Strategy Of Change, Prentice-Hall, Inc.Englewood Cluffs, N.Y.
- MACPHERSON, I., 1994.** "The Co-operative Identity In The Twenty-First Century, A Background Paper", Review Of International Co-operation, Vol.87, No.3.
- MANGIR, M., N. ÇAĞATAY, 1990.** "Köyde Aile Yapısı", Karınca Dergisi, Sayı: 56-647, Ankara.
- MERTER, F., 1990.** 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği), TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Genel Yayın No: 2, Ankara.
- MÜLAYİM, Z.G., 1993.** Demokratik Kooperatifçilik Politikası ve Toprak Reformu, Yetkin Yayınları, Ankara.
- MÜLAYİM, Z.G., C., TALUĞ, 1991.** "Hayvancılık Yayımında Kooperatiflerin Yeri ve Önemi", Kooperatif Dünyası, Sayı:247, Ankara.
- MÜLAYİM, Z.G., 1970.** Türkiye'de Tarım Kooperatiflerinin Federatif Örgütlenmesi ve Başlıca Sorunları Üzerinde Bir Araştırma, AÜZF Yayın No: 463, Ankara.
- MÜLAYİM, Z.G., 1995.** Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
- OAKLEY, P., C: GARFORTH, 1988.** Yayım Eğitim Rehberi, FAO Eğitim Serileri No.11, TOK Bakanlığı TYUAP Yayınları Genel 294, Seri 2, Ankara.
- OLGUN, A., 1990.** Ege Bölgesinde Tarımsal Enformasyonun Organizasyonu ve Bölge Tarımına Uygun Bir Modelin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- OSUNTOGUN, A., 1972.** "An Econometric Analysis Of Some Factors Influencing The Loyalty Of Members In The Western Nigeria Marketing Co-operatives", Journal Of Agricultural Economics, Vol. XXIII, No: 3.
- OSKAY, Ü., 1975.** "Kitle Haberleşme Açısından Sosyal Algılama ve Tutumların Dinamiği", AÜSBF Dergisi, Cilt: XXIX, Sayı: 1-2, Ankara.

- OSKAY, Ü., 1978. Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon, Geri Kalmışlık Açısından
- OZANKAYA, Ö., 1982. Toplum Bilimine Giriş, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 4. Basım, Olanaklar ve Sınırlar, AÜSBF Yayınları No: 410, BYYO Yayınları No:5, Ankara.
- ÖZÇELİK, A., 1991. "Kooperatifçilik Eğitiminin Önemi", Karınca Dergisi, Sayı:653, Ankara.
- ÖZKALP, E., 1992. Sosyolojiye Giriş, AÜ Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 87, 5. Baskı, Eskişehir.
- ÖZKAYA, T., ve Ark., 1990. Tarımsal Yayım ve İletişim, EÜZF Teksir No: 8, İzmir.
- RAHİM, S.A., 1968. Collective Adoption Of Innovations By Village Cooperatives In Pakistan-Diffusion Of Innovations In A Development System, Department Of Communication, Rep.5, Michigan State University East Lansing, Michigan.
- ROGERS, E.M., F.F., SHOEMAKER, 1971. Communications Of Innovations -A cross-Cultural Approach, Second Edition, The Free Press, Newyork, USA.
- ROGERS, E.M., 1969. Modernisation Among -Peasants- Holt Rinehart and Winston Inc. Newyork, USA.
- SERİM, T., 1972. Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Yay. No: D-15, Ankara.
- SOKAL, R.R., F., ROHLF, 1969. Biometry The Principles and Practice and Practice Of Statistics In Biological Research W.H. Freeman and Company, San Francisco, USA.
- SOYSAL, M., ve Ark., 1992. Şanlıurfa Tarım Reformu Uygulama Bölgesindeki Köylerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma, TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müd. ve Harran Üniversitesi Ziraat fak. Şanlıurfa Tarım Reformu Uygulama Bölgesinde tarımsal Yapı Analizleri ve İşletme Avlusu Modeli Geliştirilmesi , Proje No: 91K 070350 İkinci Alt Proje Bileşeni, Ş. Urfa.
- SPURNOCK, H.C., D.E., CRAWFORD, 1975. Farmer Needs, Attitudes and Participation In Selected Cooperatives In South Caroline, Department of Agricultural Economics And Rural Sociology, Clemson University, No. AE 380, Clemson, SC.
- SUTTON, S.W., 1970. Farmer Cooperation: An Investigation Of Member Of Behaviour In Three Vegetable Marketing Groups, University of Reading, AERDC, No.2050, Reading, England.
- ŞEHİRLİOĞLU, İ.A., 1983. Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim, Türk Kooperatifçilik Kurumu yayınları No: 50, Ankara.
- ŞENOCAK, C., 1967. yayım ve Haberleşme, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara.
- TALUĞ, C., 1975. Tarımda Teknolojik Yeniliklerin Yayılması ve Benimsenmesi Üzerine Bir Araştırma, AÜZF Ziraat Politikası ve Yayım Kürsüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- TALUĞ, C., 1977. Yayım ve Haberleşme I, AÜZF Ders Notu: Teksir No: 3, Ankara.
- TALUĞ, C., 1990. "Tarımsal Araştırma-Geliştirme ve Yayım Hizmetlerinin Tarımsal Verimlilik Açısından İncelenmesi", Akdeniz Bölgesinde Tarımın Verimlilik Sorunları Sempozyumu, 7-9 Kasım 1990, Antalya, MPM Yayınları: 433, Ankara.
- TALUĞ, C., H. TATLIDİL, 1986. "Tarımsal Yayım Hizmetlerinin Düzenlenmesi", GAP Tarımsal Kalkınma Sempozyumu, 18-21 Kasım 1986, Ankara.
- TALUĞ, C., H. TATLIDİL, 1993. Tarımsal Yayım ve Haberleşme, AÜZF Ders Notu: Teksir No: 141, Ankara.
- TATLIDİL, H., 1978. Konya-Ereğli İlçesinde Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Yayılması ve Benimsenmesi Üzerine Bir Araştırma (Basılmamış Doktora Tezi), Ziraat Politikası ve Yayım Kürsüsü, Ankara.

- TOLAN, B., 1990.** "Geleneksel Aile Yapısından Çağdaş Aile Yapısına Doğru -Dünyada ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi-", TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları 2, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Bilim Serisi 5/2, Ankara.
- TUGAÇ, A., 1971.** Kırsal Topluluklarda Değişmeler, Türkiye: Coğrafi ve Sosyal, Araştırmaları (Makaleler), İÜ Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- TUNCER, B., 1976.** Ekonomik Gelişme ve Nüfus, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-20, Ankara.
- ÜRPER, Y., 1985.** Türkiye'de Tarımsal Kooperatiflerin Toplumsal Değişmeye Etkileri (Eskişehir İli Tarım Kredi Kooperatifleri Üzerinde Bir Uygulama), Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 94, İİBF Yayın No: 24, Eskişehir.
- VAN DEN BAN, A.W., H.S.HAWKINS, 1988.** Agricultural Extension Longman Scientific And Technical, John Wiley and Sons, Inc.605 Third Avenue, Newyork, USA.
- WARNER, W.K., 1965.** "The Benefit-Participation Contingency In Voluntary Farm Organizations", Rural Sociology, Vol.32.
- YACoub, S.M., A., HADDAD, 1970.** Factors Influencing Farmers Participation In A Lebanese Village Co-oprative, Faculty of Agricultural Science, American University of Beirut, Pub.No.48.Beirut, Lebanon.
- YAMANE, T., 1967.** Elementary Sampling Theory Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, NJ, USA.
- YANG, W.Y., 1964.** Zirai İşletmecilikte Tetkik ve Araştırma Metodları (Çev: M.TALİM), EÜZF Yayınları NO: 304, Ankara.
- YILDIRAK, N., 1982.** Köy Sosyolojisi I, AÜZF Yayın No: 90, Ankara.
- YILDIZ, N., H., BİRCAN, 1992.** Uygulamalı İstatistik, III.Baskı, AÜ Yayın No:704, ZF Yayın No: 308, Ders Kitapları Seri No: 60, Erzurum.
- YURTTAŞ, Z., 1991.** Tarımsal Yayım ve Haberleşme, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ders Notu Yayın No: 67, Erzurum.
- YÜKSEL, N., 1990.** Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünün Yapısı, Görevleri, Hizmet ve Yatırımları, Ankara.
- ZORAL, Y.K., 1984.** Üretim Fonksiyonları, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları MM/END-84 EY052, İzmir.

EKLER
(İNDEKS ve AĞIRLIKLAR)

1. KOOPERATİFLERE KATILIM DÜZEYİ

Araştırma yöresinde anket yapılan üreticilerin, kooperatiflere katılım düzeylerini saptamak üzere aşağıdaki puanlama yapılmıştır.

	<u>Puan</u>
-Kooperatife Olan Taahhüdünü Ödeme Durumu	
Ödedi	2
Bir Kısmını Ödedi	1
Ödemedi	0
-Kooperatifin En Son Genel Kuruluna Katılma Durumu	
Evet	1
Hayır	0
-Kooperatifin Yıllık Genel Kurullarına Katılma Durumu	
Hepsine	4
Çoğuna	3
Yarisına	2
Çok Azına	1
-Kooperatifin Ana Sözleşmesini Okuma Durumu	
Evet	1
Hayır	0
-Kooperatif Organlarında Görev Alma	
Evet	1
Hayır	0

Maximum puan : 9

Aralık : 0-9

Kooperatife düşük düzeyde katılım gösterenler : 0-3

Kooperatife orta düzeyde katılım gösterenler : 4-6

Kooperatife yüksek düzeyde katılım gösterenler : 7-9

2. YAŞ

Anket yapılan üreticilerin yaşları aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

1. Genç (< 35)
2. Ortayaşlı (36-50)
3. Yaşlı (51 +)

3. MESLEKİ DENEYİM

Anket yapılan üreticilerin çiftçilikle ilgili mesleki deneyimlerinin belirlenmesi aşağıdaki gibidir.

1. Yeni çiftçi : 1-10 yıldan beri tarımla uğraşanlar
2. Orta düzeyde deneyimli çiftçi : 11-20 yıldan beri tarımla uğraşanlar
3. Deneyimli çiftçi : 20 yıldan fazla süreden beri tarımla uğraşanlar

4. AİLE ŞEKLİ

Anket yapılan üreticilerin, aile içindeki generasyon sayısına göre aile tipleri, çekirdek, ataerkil ve geçici geniş aileler olarak belirlenmiştir.

5. AİLE GENİŞLİĞİ

Anket yapılan üreticilerin, ailelerindeki birey sayısı aile genişliği olarak kabul edilmiş ve aşağıdaki grupta yapılmıştır.

Az bireyli aile : 1-3 kişi

Orta sayıda bireyli aile : 4-5 kişi

Çok bireyli aile : 5 + kişi

6. AİLEDEKİ OTORİTE ŞEKLİ

Anket yapılan üreticilere aşağıdaki sorular sorulup puanlanarak otorite şekli belirlenmiştir.

- İşleriyle ilgili konular hakkında karar vermeden önce eşi ve yetişkin çocuklarıyla konuyu konuşma ve tartışma

	<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
a) Herhangi bir yeniliği benimserken	1	0
b) Kooperatife ortak olacağı zaman	1	0
c) Tarımsal uğraşlarıyla ilgili	1	0
d) Gelirin harcanmasıyla ilgili	1	0
- Akrabalarıyla konuyu konuşma ve tartışma	1	0
- Ailede en büyük kişinin kararına uyulup uyulmadığı	0	1
- Ailece konunun tartışılıp tartışılmadığı	1	0
Maximum puan : 7		
Aralık : 0-7		
0-3 Ataerkil		
4-7 Demokratik		

7. EĞİTİM DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin eğitim düzeyleri aşağıdaki gibi dikkate alınmıştır.

a. Okuryazar değil

b. Okuryazar

c. İlkokul

d. Ortaokul

e. Lise

f. Yüksekokul

Resmi eğitim görmemiş

Resmi eğitim görmüş

İşletme nüfusunun eğitim düzeyi de yaş gruplarına göre eğitime devam edenler veya mezunlar olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca erkek ve kadın nüfusun ayrı ayrı eğitim düzeyleri ortaya konulmuştur.

8. SOSYAL STATÜ

Kırsal toplumlarda bireylerin, toplum içinde sosyal statü düzeylerinin belirlenmesinde çok çeşitli yöntemler kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu araştırmada, anket yapılan üreticilerin aşağıdaki sorulara verdikleri cevaplar dikkate alınarak sosyal statü düzeyleri saptanmıştır.

- Köyünüzdeki kişiler kültür, gelir, tecrübe, eğitim gibi durumlarına göre sınıflandırılabilir mi? (Yani bazı kişilere daha güçlü, bilgili, saygıdeğer gözüyle bakılır mı?)

Evet 1 Hayır 0

- Siz bu faktörler itibarıyla hangi düzeydesiniz?

İleri 2

Orta 1

Düşük 0

Böylece anket yapılan üreticiler ileri, orta ve düşük sosyal statü düzeyi olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.

9. GELİŞMİŞ TARIM TEKNOLOJİSİNİ BENİMSEME ve UYGULAMA DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin teknik konulardaki yenilikleri uygulama düzeyini bir başka ifade ile yenilikçilik düzeyini ölçmek için üreticilere faaliyette buldukları üretim dalları ile ilgili yeni tekniği uygulayıp uygulamadıkları sorulmuştur. Bu tarımsal yenilikler şunlardır:

- İneklerde suni tohumlama tekniği
- Yağmurlama sulama
- Tarım sigortası
- Yüksek sistem bağcılık
- Toprak analizi
- Zirai mücadele
- Hibrit sebze
- Örtü altı yetiştiriciliği
- Sertifikalı tohum

Araştırma yöresinde söz konusu tarımsal yeniliklerin yayım çalışmaları yapılmaktadır.

Üreticilere benimseyip uyguladıkları her tarımsal yenilik için bir puan verilmiştir. Böylece, üreticilerin kendileri için söz konusu olabilecek toplam tarımsal yeniliklerden benimseyip uyguladıklarının yüzdesi tarımsal yenilikçilik düzeyini belirlemiştir. Bu şekilde her üretici için hesaplanan tarımsal yenilikçilik düzeyine göre üreticiler şu şekilde gruplara ayrılmışlardır.

- Yeniliklerden birkaçını kabul edenler (0- %14)
- Yeniliklerden bazılarını kabul edenler (%14-67)
- Yenilikçi olanlar (%67-100)

10. İŞBİRLİĞİ EĞİLİM DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin işbirliği eğilim düzeyinin saptanması için bireylere tarımsal uğraşı alanları ile ilgili konularda bir işbirliğine taraftar olup olmadıkları sorulmuş ve alınan her olumlu cevap için bir puan verilmiştir. Puanların toplamı, bireyin işbirliği eğilim düzeyini belirlemektedir.

<u>Tarımsal Uğraşı Alanı</u>	<u>İşbirliğine Taraftar (+)</u>	<u>İşbirliğine taraftar Değil (-)</u>
1. Toprak hazırlığı	1	0
2. Tohum ekme	1	0
3. Tarımsal mekanizasyon kullanımı	1	0
4. Kredi alma	1	0
5. Tarım ürünlerini işleme	1	0
6. Bakım işleri	1	0

7. Gübreleme	1	0
8. Zirai Mücadele	1	0
9. Sulama	1	0
10. Tarım Ürünlerini pazarlama	1	0
11. Hasad	1	0

Maksimum puan : 11

Aralık : 0-11

1. Az düzeyde işbirliğinde bulunanlar (0-3)
2. Orta düzeyde işbirliğinde bulunanlar (4-7)
3. Yüksek düzeyde işbirliğinde bulunanlar(8-11)

11. KOOPERATİFÇİLİK BİLİNÇ DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin kooperatifçilik hakkındaki bilinç düzeyleri, kooperatifle ilgili bazı özelliklerin sorulmasıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sorulara verilen her doğru cevap için üreticilere bir puan verilmiştir.

<u>Sorular</u>	<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
1. Kooperatif üreticinin ihtiyaç duyduğu üretim girdilerini (Gübre, kepek, tezgah, kovan vs) ucuza temin eder.	1	0
2. Kooperatif, tarımsal ürünlerin fiyat olarak en iyi değer bulduğu bir yerdir.	1	0
3. Kooperatiflerde herkes eşittir.	1	0
4. Kooperatif kar etmese de üreticilerin dayandığı tek kuruluştur. Bu bakımdan önemlidir.	1	0
5. Kooperatifin sağladığı faydalar o kadar az ki, ortak olmak o kadar önemli değildir.	0	1
6. Kooperatifçilik üreticinin kalkınması için en iyi çaredir. Bu bakımdan ortak olmak gerekir.	1	0
7. Kooperatif olmasa üreticiler aracı ve tefecilerle karşı karşıya kalır.	1	0
8. Kooperatif kurarak hep beraber işleri yürütmek üretici için daha iyidir.	1	0
9. Kooperatifin yönetiminde görev aldı.	1	0
10. Kooperatifin yönetiminde görev almak ister.	1	0
11. Köy içinde veya dışında düzenlenen kooperatifçilik kurs ve seminerlerine katılır.	1	0

Maksimum puan : 11

Aralık : 0-11

1. Kooperatifçilik bilinç düzeyi düşük olanlar : 0-3
2. Kooperatifçilik bilinç düzeyi orta olanlar : 4-7
3. Kooperatifçilik bilinç düzeyi yüksek olanlar : 8-11

12. MODERNLEŞME DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilere, içinde yaşadığımız günün koşullarına uygun ve bireyin modernleşme çizgisindeki yerini belirleyebilecek bazı sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar, doğru/yanlış olarak kentsel değerlere göre değerlendirilmiş ve her doğru cevap için bir puan verilmiştir. Puanların toplamı, bireyin modernleşme düzeyini belirlemektedir.

<u>Sorular:</u>	<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
1. Kız çocukları okumalıdır.	1	0
2. Kadınlar devlet dairesinde çalışmalıdır.	1	0
3. Başlık parası önemlidir ve alınmalıdır.	0	1
4. Kadınlar herhangi bir yayım programına katılmalıdır.	1	0

Maksimum puan : 4

Aralık : 0-4

1. Geleneksel düşüncede olanlar : 0
2. Geçiş döneminde olanlar : 1-2
3. Modern düşüncede olanlar : 3-4

13. SOSYAL KATILIM DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin sosyal katılım düzeylerini belirleyebilmek amacıyla herhangi bir demek ve tarımsal kuruluşa üye olup olmadıkları sorulmuş ve verilen her olumlu cevaba bir puan verilmiştir.

<u>Sosyal Katılım Düzeyi</u>	<u>Puan</u>
Hiçbir derneğe üye değil	0
Cami yapma ve yaşatma derneğine üye	1
Ziraat Odasına üye	1
Tarım Kredi Kooperatifine ortak	1
Pankobirlik'e ortak	1

Maksimum Puan: 4

Aralık : 0-4

1. Düşük düzeyde sosyal katılım : 0 (Hiç bir demek ve tarımsal kuruluşa üye değil)
2. Orta düzeyde sosyal katılım : 1 (Yalnız bir demek veya tarımsal kuruluşa üye)
3. Yüksek düzeyde sosyal katılım : 2-4 (Birden fazla derneğe veya tarımsal kuruluşa üye)

14. DIŞ KÜLTÜRE AÇILIM DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin, dış kültüre açılım düzeylerini belirleyebilmek amacıyla şehre iniş sıklıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre aşağıdaki puanlama yapılmıştır.

A. Şehre İniş Sıklığı :

Her gün	: 7	Ayda bir	: 3
Haftada iki-üç kez	: 6	Yılda birkaç kez	: 2
Haftada bir kez	: 5	Yılda bir kez	: 1
Onbeş günde bir	: 4		

B. Tarımsal Kuruluşlarla İlişki Sıklığı :

Hiç ilişkisi yok	: 0
Yılda bir kez	: 1
Yılda iki kez	: 2
Yılda üç kez	: 3
Yılda üç kezden fazla	: 4

Maksimum puan : 11

Aralık : 0-11

1. Düşük düzeyde dış kültüre açılım : 0-2
2. Orta düzeyde dış kültüre açılım : 3-5
3. Yüksek düzeyde dış kültüre açılım: 6 +

15. KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARI KULLANIM DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilere sinemaya gitme, televizyon seyretme, radyo dinleme, gazete, dergi, broşür v.s. okuma sıklıkları sorulmuş ve kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi belirlenmiştir.

A. SİNEMA

<u>Gitme Sıklığı</u>	<u>Puan</u>
Hiç gitmedi	0
Bir kez gitti	1
İki kez gitti	2
Üç kez gitti	3
Dört kez ve daha fazla gitti	4

B. TELEVİZYON

<u>Seyretme Sıklığı</u>	<u>Puan</u>
Hiç seyretmez	0
Arada- sırada	1
Haftada 1-2 kez	2
Her gün	3

C. RADYO

<u>Dinleme Sıklığı</u>	<u>Puan</u>
Hiç dinlemez	0
Arada-sırada	1
Haftada 1-2 kez	2
Her gün	3

D. GAZETE

<u>Okuma Sıklığı</u>	<u>Puan</u>
Hiç okumaz	0
Arada-sırada eline geçtikçe	1
Haftada 1-2 kez	2
Her gün devamlı okur	3

E. DERGİ, BROŞÜR, V.S.

<u>Okuma Sıklığı</u>	<u>Puan</u>
Hiç okumaz	0
Arada sırada eline geçtikçe	1
Haftada 1-2 kez	2
Hergün devamlı okur	3

Maksimum puan : 16

Aralık : 0-16

1. Düşük düzeyde kitle haberleşme araçlarının kullanımı : 0-4
2. Orta düzeyde kitle haberleşme araçlarının kullanımı : 5-9
3. Yüksek düzeyde kitle haberleşme araçlarının kullanımı : 10 +

16. YAŞAM DÜZEYİ

Anket yapılan üreticilerin yaşama düzeyleri, evlerinde bulunan eşyaların niteliği, evin tipi ve evdeki yaşantıyı kolaylaştıracak olanakların varlığı göz önünde tutularak saptanmıştır.

		<u>Puan</u>		<u>Puan</u>
Evin inşaat materyali	Taş-tuğla	1	Kerpiç-biriket	0
Evin durumu	Yeni	1	Eski	0
Evdeki oda sayısı	3-4	1	1-2	0
Evin içinde su	Var	1	Yok	0
Evin içinde tuvalet	Var	1	Yok	0
Radyo	Var	1	Yok	0
Televizyon	Var	1	Yok	0
Çamaşır makinası	Var	1	Yok	0
Telefon	Var	1	Yok	0
Evin içinde banyo	Var	1	Yok	0
Evin tabanı	Tahta	1	Beton-toprak	0

Maksimum puan : 12
Aralık : 0-12

1. Düşük yaşam düzeyi : 0-1
2. Orta yaşam düzeyi : 5-8
3. Yüksek yaşam düzeyi : 9-12

17. EMPATİ YETENEĞİ

Anket yapılan üreticilerin, başka bireylerin davranışlarını kendilerine uygulayabilme yeteneği aşağıdaki gibi ölçülmüştür.

Soru NO	Spesifik Cevap Puanı	Genel veya Yarı Spesifik Cevap Puanı	Cevap Yok veya İlgisiz Cevap Puanı
1	2	1	0
2	2	1	0
3	2	1	0
4	2	1	0

Maksimum Puan : 8
Aralık : 0-8

1. Düşük düzeyde empati : 0-2
2. Orta düzeyde empati : 3-5
3. Yüksek düzeyde empati : 6-8

18. TOPLAM GELİR

Anket yapılan üreticilerin, geçen yılki tarım dışında ve tarımdan elde ettikleri gelirler sorulmuş ve bunların toplamı toplam gelir düzeyi olarak kabul edilmiştir. Buna göre gelir dilimleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

1. Grup 1-100 milyon TL
2. Grup 101-200 milyon TL
3. Grup 201-300 milyon TL
4. Grup 301-400 milyon TL

5. Grup	401-500 milyon TL
6. Grup	501 milyon TL +

19. TARIM ÜRÜNLERİ YILLIK SATIŞ TUTARI

Tarım ürünleri yıllık satış tutarı, satılan tarımsal ürün miktarı ile satış fiyatının çarpılmasından elde olunan satış tutarlarının toplanması ile bulunmuştur.

I. Grup	1-100 milyon TL
II. Grup	101-200 milyon TL
III. Grup	201-300 milyon TL
IV. Grup	301-400 milyon TL
V. Grup	401-500 milyon TL
VI. Grup	501 milyon TL +

20. KOOPERATİFTEN YARARLANMA DURUMU

Kooperatiften yararlanma durumu, kooperatife ortak olan ve olmayan üreticilerin kooperatiften bir yıl içerisinde ne kadar alışveriş yaptıklarını göstermektedir. Bunun için üreticilere, "kooperatiften günlük ve tarımsal ihtiyaçlarınız konusunda yararlanıyor musunuz" şeklinde soru sorulmuştur. Araştırma yöresinde bulunan kooperatiflerden üreticilere gerek tüketim ihtiyaçları için gerek üretim ihtiyaçları için (tezgah, kovan, benzin v.s.) yararlanmaktadırlar. Buna göre kooperatiften yararlanma durumu aşağıdaki gibi dört gruba ayrılmıştır.

I. Grup	1-20 milyon TL
II. Grup	21-40 milyon TL
III. Grup	41-60 milyon TL
IV. Grup	61 + milyon TL

21. TOPLAM BRÜT ÜRETİM DEĞERİ

Toplam brüt üretim değeri, her üretim dalının gayri safi üretim değerlerinin toplanması ile elde edilmiştir.

I. Grup	1-100 milyon TL
II. Grup	101-200 milyon TL
III. Grup	201-300 milyon TL
IV. Grup	301-400 milyon TL
V. Grup	401-500 milyon TL
VI. Grup	501 + milyon TL

22. PAZARA DÖNÜKLÜK ORANI

Pazara dönüklük oranı, toplam satış tutarlarının toplam brüt üretim değerlerine bölünmesiyle elde edilmiştir. Pazara dönüklük oranı %50'den fazla olan işletmelerin gruplandırılması ise aşağıdaki gibi yapılmıştır.

I. Grup	: %50-%65
II. Grup	: %66-%80
III. Grup	: %81-%95
IV. Grup	: %96 +

23. İHTİSASLAŞMA DÜZEYİ

1. İhtisaslaşmış İşletmeler: Toplam tarım ürünleri yıllık satış tutarlarının %70'inin tek ürün tarafından sağlandığı işletmeler.

2. Yarı İhtisaslaşmış İşletmeler: Toplam tarım ürünlerinin yıllık satış tutarlarının %70'inin iki üretim dalı tarafından (her birinin payı %10'dan az olmaması koşulu ile) sağlandığı işletmeler.

3. Karma İşletmeler: İhtisaslaşmış ve yarı ihtisaslaşmış işletmelerin dışında kalan işletmelerdir.

ÖZGEÇMİŞ

1967 yılında Tokat'ta doğdu İlk, Orta ve Lise öğrenimini Tokat'ta tamamladı. 1985 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde yüksek öğrenimine başladı. Aynı Fakülteden 1989 yılında mezun oldu. Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda 1989 yılında başladığı Yüksek Lisans çalışmasını 1991 yılında tamamladı. EURO-MED Rural Extension Network çerçevesinde 20-24 Kasım 1995 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen "International Course on Rural Extension" a katıldı. Halen Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalında öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır

Evli ve bir çocuk annesidir.

